МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7–8 грудня 2023 року)

Присвячено Міжнародному дню боротьби з корупцією

Київ
2023

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
КОНСУЛЬТАТИВНА МІСІЯ ЄС В УКРАЇНІ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7–8 грудня 2023 року)

Присвячено Міжнародному дню боротьби з корупцією

Київ
2023

УДК 328.185
Р311

Редакційна колегія:

Чернєй В. В., ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Гусарєв С. Д., перший проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Чернявський С. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Шакун В. І., голова Координаційного бюро з проблем кримінології НАПрН України, дійсний член (академік) НАПрН України, віцепрезидент Академії наук вищої освіти України, голова Київського міського осередку ВГО «Асоціація кримінального права України», доктор юридичних наук, професор;

Стрільців О. М., уповноважений з антикорупційної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Корольчук В. В., начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від 22 листопада 2023 року (протокол № 14)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

Р311 **Реалізація** державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7–8 груд. 2023 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. – 354 с.

УДК 328.185

© Національна академія внутрішніх справ, 2023

ЗМІСТ

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Клименко І. В. 13
Лісовий О. В. 15
Драп'ятий Б. Є. 16
Чернєй В. В. 18
МакТір К. 20
Янченко Г. І. 22
Цуцкірідзе М. С. 24
Марчук О. П. 26
Бесчастний В. М. 29
Назаров І. В. 30
Мартиненко В. О. 32

НАУКОВІ ДОПОВІДІ

Бандурка О. М.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 33
Бесчастний В. М.
ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРАДЧОЇ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ
З ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ 35
Бугера С. І.
ШЛЯХИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА
З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ
ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ 39
Кузнецов В. В.
ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ:
КОРУПЦІЙНІ ВИКЛИКИ 42
Кравченко С. О., Комашко В. В.
ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ДЕКЛАРАЦІЙ ОСІБ,
УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ
ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 46
Кузьменко В. Б., Кузьменко Г. В.
ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ
ПОЛІТИКИ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА
ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД 50
Мотлях О. І.
КОРУПЦІЯ ЯК РАКОВА ПУХЛИНА УКРАЇНИ 53
Пастух І. Д.
ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІН ДО АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 56

Савченко А. В.
ПРИРІВНЯННЯ КАРНОСТІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДО ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 60
Сова О. Я., Скрипнікова В. О.
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ 64
Хавронюк М. І.
КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 364 КК УКРАЇНИ: СТИСЛИЙ АНАЛІЗ ПРОКУРОРСЬКО-СУДОВОЇ ПРАКТИКИ..... 66
Тимошенко В. І.
ДЕФОРМАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ КОРУПЦІОНЕРА 70
Усікова Н. П.
ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ 74
Філіппов С. О.
РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВІД РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ ЕТИЧНИХ НОРМ ДО ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ 77
Циганов О. Г., Хальота А. І.
АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ КОЛИШНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ У СПРАВАХ, У ЯКИХ ІНШОЮ СТОРОНОЮ Є НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ 80

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

Андрушко П. П.
ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 85
Баранець В. А.
МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ СЕРВІСНИХ ЦЕНТРІВ МВС 88
Безкоровайна І. Г., Рубінштейн Н. М.
МЕДІА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ 91
Бондаренко О. Г.
РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДЕТЕКТИВАМИ НАБУ..... 93

Брисковська О. М.
АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ
КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ
ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ 95
Бутурлакін О. В., Аккужин Є. Ю.
ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ
ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ КОРУПЦІЙНИХ
ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 99
Важинський В. М.
ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА СФЕРУ
ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ВІЙНИ 102
Вичавка В. І., Козак С. Б.
ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ
В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ 105
Гаврилюк Л. В.
МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРАВИЛ (КОДЕКСІВ) ПРОФЕСІЙНОЇ
ЕТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ ПОВЕДІНКИ ПУБЛІЧНИХ
СЛУЖБОВЦІВ..... 107
Грига М. А.
ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА
НА 2023–2025 РОКИ: ВИКЛИКИ Й ОЧІКУВАННЯ..... 110
Грущенко О. А.
ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РИНКУ ЦІННИХ
ПАПЕРІВ І МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 113
Довбаш Р. С., Чиж О. В.
ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ДОВІДОК І ВИСНОВКІВ СПЕЦІАЛІСТА
ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ..... 116
Іващенко В. О.
СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ..... 119
Жук І. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ
ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНИЙ ВПЛИВ
НА РЕЗУЛЬТАТИ ОФІЦІЙНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ..... 122
Жук П. В., Бевз В. В.
УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ
ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ В МІНІСТЕРСТВІ
ОБОРОНИ УКРАЇНИ..... 124

Калітник М. С., Гончарук Н. А.
ПРОФІЛАКТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ
У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ 126
Клюшин В. В., Шевчук А. О.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ
ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ
ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ 128
Ковалів О. І.
ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ЗЕМЕЛЬНА ПОЛІТИКА
УКРАЇНИ ЯК ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА
ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ..... 130

Корольчук В. В., Циганов В. В.
ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ ГІБРИДНОГО МИРУ:
ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ Й УТРИМАННЯ 134
Костюшко О. П.
ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ:
ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД 137
Кривицький Ю. В.
АНТИКОРУПЦІЙНА РЕФОРМА ЯК СКЛАДОВА
СУСПІЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ..... 139
Крижна В. В.
ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ З РЕАЛІЗАЦІЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ..... 143
Кришевич О. В., Задніченко С. І.
РОЗМЕЖУВАННЯ «ПРОХАННЯ» ТА «ВИМАГАННЯ»
НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ
СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ 146
Куценко Д. В.
ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА У ВИЯВЛЕННІ
ТА ПРОФІЛАКТИЦІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ..... 149
Мартиненко Н. В.
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ
КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ 152
Мацько В. А.
ЗАХОДИ УСУНЕННЯ ОБСТАВИН, ПОВ'ЯЗАНИХ
З ПОРУШЕННЯМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ОБМЕЖЕННЯ
ЩОДО СПІЛЬНОЇ РОБОТИ БЛИЗЬКИХ ОСІБ..... 155

Мельник О. О.
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ 158
Мірошник М. М., Ніщенко В. І.
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКУПІВЛЯХ У СИСТЕМІ ЗСУ 161
Моргун Н. С., Марчевський С. В.
ЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ) 164
Нестеренко К. О., Булгакова О. В.
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОЦЕС ОЦІНКИ 167
Опришко І. В.
АНТИКОРУПЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ 169
Пікуль Р. В., Гончарук Д. І.
МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ 173
Плугатир М. В.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ 174
Політова А. С.
ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 177
Сахарова О. Б.
КОРУПЦІЙНІ ВИЯВИ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ «ШЛЯХ» У РАЗІ ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИМИ ОСОБАМИ 181
Стрільців О. М.
НЕДОЛІКИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО КОРУПЦІЮ 184
Томма Р. П., Варваринець В. І.
СПЕЦІАЛЬНІ ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ ТА ІНШІ ЗАСОБИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ МОЖУТЬ ВИКОРИСТОВУВАТИСЯ УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОДЕРЖАННЯ (ДАВАННЯ) НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (ІНШИХ КОРУПЦІЙНИХ

КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ), ПРОБЛЕМИ
ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ 186
Усатий Г. О.
ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ
КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИЇЗДОМ
З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 190
Філіпов Ю. Є., Семенюк О. А.
ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ
ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ
НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ 195
Фодчук А. Б., Муквич А. О.
ВИХОВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СИСТЕМІ МВС
ЯК СКЛАДОВА ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ КОРУПЦІЇ
В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ 198
Шевчук О. О.
ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ СЛІДЧИМ ДЖЕРЕЛ
ПОХОДЖЕННЯ АКТИВІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ
НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ 202
Яременко С. П., Романюк П. І.
ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ
ЗА ДОТРИМАННЯМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО
ЗАКОНОДАВСТВА (З ДОСВІДУ РОБОТИ МВС) 205
ТРИБУНА ЗДОБУВАЧІВ
Богаченко В. В.
КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ 210
Боднарчук М. М.
ЗЕМЛЯ ЯК ОСНОВНИЙ ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА
УКРАЇНИ ТА КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ 212
Бурнос О. О.
КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ 216
Вишневський С. А.
КОРУПЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗОВАНОЇ
ЗЛОЧИННОСТІ 219
Вовкотруб Д. В.
ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИМ
ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ 221

Вовчок Р. Ю.
НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ
ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ..... 225
Голюк Л. С.
ВИКРИВАЧ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ 228
Гордієнко М. О.
ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ
ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ
ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ..... 231
Граб А. В.
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ НЕЗАКОННОГО
ЗБАГАЧЕННЯ 234
Гудкова Г. С.
ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ..... 238
Давиденко Т. М.
КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ТА БАГАТОВИМІРНІ ПІДХОДИ ПРОТИДІЇ..... 240
Дашковська А. В.
РОЛЬ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ
АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ..... 246
Калінін В. В.
ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ
ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА 250
Капуста К. А.
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ..... 252
Король В. В.
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВСТУПУ
НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ В МИТНИХ ОРГАНАХ..... 254
Коломієць А. Ю.
КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ 257
Кушнір С. С.
КОРУПЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР ВИЯВУ
РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ..... 259
Лежнін В. І.
ВІДМІНА ЗАМОВНИКОМ ПУБЛІЧНОЇ ЗАКУПІВЛІ
ЯК КОРУПЦІОГЕННИЙ ФАКТОР: ПРОБЛЕМИ

ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ Й ОСКАРЖЕННЯ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 262
Лобас В. В.
КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я 265
Мевша А. В.
ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ, СПРЯМОВАНІ
НА ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ 267
Міщенко П. Д.
ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЗРОСТАННЯ РІВНЯ
КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ 270
Падалка Л. О.
СИСТЕМА РИЗИКІВ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ
ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ
У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ 272
Пашинська І. В.
СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА
ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ 275
Пешкова А. В.
ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ І ЗМЕНШЕННЯ
КОРУМПОВАНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
В УКРАЇНІ 278
Поптанич Ю. М.
ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ
СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬ ОСОБЛИВО
ВІДПОВІДАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ 280
Тодоров В. П.
СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗСЛІДУВАННЯ
ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ
ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ 282
Шибіко А. С.
СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ»
В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ 284
Южека Р. С.
ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ
ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ 287
Яковлева Д. В.
ІНДИФЕРЕНТНІСТЬ ЯК НЕТИПОВА ДЕСКРИПТИВНА
РИСА ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО
ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 365-2 ККУ 292

Будік І. М.
МІСЦЕ КОРУПЦІЇ В ДЕТЕРМІНАЦІЇ ОРГАНІЗОВАНОГО НАРКОБІЗНЕСУ……295
Миргородська К. Г.
ОКРЕМІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ЗАВОЛОДІННЯМ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ……....297
Петров О. Є.
ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ……..……301
Севрук І. Ю.
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ……..304
Желтухін О. В.
ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ТА БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН…….308
Головко О. В.
ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ……...311
Косінська А. Л.
ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНІ ТЕРИТОРІЯХ……315
Михайлюк А. В.
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ…….319
Сайнецький В. В.
КОРУПЦІЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ…….323
Іванчук Н. В.
КОРУПЦІЯ, ЯК СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА В СУСПІЛЬСТВІ……326
Тараніч Є.А.
ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ……328

Данілова В. М.
ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРО СКАСУВАННЯ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ……..330
Коваленко В.В.
СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ……...334
Пугач Д. С.
КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН……338
Бабенко Я. А.
ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ……..342
Борисюк Ю. Б.
ДЕЯКІ НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ……345
Синюшко Д. А.
СУБ'ЄКТИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ФОНДУ……...347
Готін О. М.
ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ – СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ……..350

ПРИВІТАННЯ УЧАСНИКІВ КОНФЕРЕНЦІЇ

Клименко Ігор Володимирович,
Міністр внутрішніх справ України,
кандидат психологічних наук

Шановні учасники конференції!

VIII Міжнародна науково-практична конференція з питань реалізації державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі, яка для наукового середовища, міжнародних партнерів і громадськості вже стала традиційним заходом, удруге проводиться в особливих умовах – умовах повномасштабної військової агресії російської федерації проти України. І це не може не позначитися на меті проведення заходу.

Однією зі значущих подій, що відбулися цього року у сфері боротьби з корупцією на державному рівні, є затвердження Урядом України Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, яка має на меті досягнути значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечити злагодженість і системність антикорупційної діяльності всіх державних органів й органів місцевого самоврядування, а також належний процес післявоєнного відновлення України. Виконання Програми сприятиме подальшій роботі щодо набуття Україною членства в Європейському Союзі, Північноатлантичному альянсі, Організації економічного співробітництва та розвитку.

Міністерство внутрішніх справ України в умовах нових викликів сьогодення продовжує послідовно виконувати свої повноваження, зокрема з реалізації державної антикорупційної політики, а також системно здійснювати превентивні антикорупційні заходи в органах та установах системи МВС для зниження рівня корупції серед працівників.

Підтвердженням є прийняття в Міністерстві внутрішніх справ України комплексного антикорупційного документа на середньострокову перспективу – Антикорупційної програми МВС на 2023–2025 роки, у розробленні якої активну участь брали представники громадськості й наші міжнародні партнери.

До умов, яким має відповідати Україна, щоб вступити до Європейського Союзу та Північноатлантичного альянсу, належить і боротьба з корупцією, що буде недостатньо дієвою без запровадження доброчесності.

Міністерство внутрішніх справ України, крім пріоритетного напряму із запобігання корупції, проводить роботу з формування політики доброчесності відповідно до європейських стандартів і стандартів НАТО, активно співпрацюючи в цьому питанні з Консультативною місією ЄС в Україні та Програмою НАТО з

розбудови доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних і безпекових інституцій (Building Integrity Programme).

Одним з останніх здобутків у розбудові доброчесності Міністерства внутрішніх справ України стало відкриття цього року на базі Донецького державного університету внутрішніх справ Тренінгового центру «Виховання доброчесності». Утворення Центру буде сприяти розвитку та формуванню в працівників МВС доброчесного світогляду, поглибленню розуміння доброчесних принципів і стандартів поведінки, яких повинні дотримуватися працівники системи МВС.

Справжній розвиток і процвітання нашої держави неможливі без стабільності та чесності в таких ключових галузях, як сектор безпеки й оборони. Саме такі науково-практичні заходи, як нинішня конференція, є дискусійними платформами з проблемних питань, спрямованих на розроблення чітких рекомендацій щодо подальших реформаційних процесів у сфері протидії корупції.

Сподіваюся, що результатом роботи конференції стане формування дієвих та ефективних механізмів удосконалення законодавства у сфері запобігання корупції, побудови ефективної та доброчесної системи в секторі безпеки й оборони.

Бажаю учасникам конференції творчих звершень в ім’я перемоги України та процвітання нашої держави.

Слава Україні!

Лісовий Оксен Васильович,
Міністр освіти і науки України

Шановні колеги!

Щиро вітаю організаторів й учасників VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», висловлюю глибоку повагу за небайдужість до напряму протидії корупції та висвітлення детермінант, які впливають на її виникнення, існування і розвиток.

Корупція є одним із джерел деструктивності влади, результати діяльності якої можуть бути трагічними для функціонування політичної системи суспільства й життя людей. У зв'язку зі створенням дієвої системи запобігання та протидії корупції, виявлення і подолання її соціальних передумов та наслідків потребує посиленої уваги з боку представників як державних органів, так і громадських організацій, науковців й експертів.

Україна є державою – учасницею Конвенції ООН проти корупції та зобов'язана виконувати її вимоги, розробляти й здійснювати ефективну політику протидії корупції. Метою антикорупційної політики є створення системи сучасних антикорупційних інструментів, формування суспільної нетерпимості до корупції, забезпечення невідворотної юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Нині подолання проблем у сфері протидії корупції та посилення тиску на корупційну складову залишаються актуальними й необхідними для України. Тому проведення VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» є значущою подією в науковому просторі.

Вітаючи організаторів та учасників заходу, бажаю всім плідних наукових звершень!

Драп'ятий Богдан Євгенович,
заступник Міністра внутрішніх справ України

Шановні представники науково-освітнього середовища, парламентарі, урядовці! Високоповажні міжнародні партнери! Колеги та запрошені!

Насамперед дозвольте висловити вдячність організаторам VIII Міжнародної науково-практичної конференції *«Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»*, яка вже вдруге проходить в умовах повномасштабної війни росії проти України.

Водночас завдяки всьому сектору безпеки й оборони України, міжнародній антипутінській коаліції, кропіткій праці державних службовців, напрацюванням науковців та ініціативності громадського сектору ми також вдруге проводимо цей науковий захід, коли наша держава має вже статус кандидата в повноправні члени ЄС, і цього місяця очікуємо на прийняття рішення про початок переговорів про вступ України до Європейського Союзу, що фактично є однією зі складових національної ідеї українців.

Нині ми перебуваємо на шляху до повноцінного виконання семи базових рекомендацій Єврокомісії, які наближають нас до поставленої мети.

Щоразу важливо акцентувати на тому, наскільки руйнівним явищем є корупція в глобальному й локальному масштабах, якою високою є ціна корупційності державних інституцій та суспільної толерантності до цього явища.

Наскрізним питанням майже всіх реформ державних інституцій та місцевого самоврядування є робота з мінімізації потенційних корупційних ризиків. Україна впродовж останніх років здійснила квантовий стрибок у подоланні потенційних і реальних корупційних ризиків, і цей факт відзначено на найвищому міжнародному експертному рівні.

Зокрема, завдяки активній цифровій трансформації України рівень прозорості, зручності та якості державних послуг суттєво підвищено. Ми наближаємося не тільки до розуміння, а й до реалізації конституційної норми, згідно з якою *«права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави».*

Міністерство внутрішніх справ продовжує послідовно та скоординовано формувати відомчу антикорупційну політику, брати участь у реалізації Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки, згідно з якою до компетенції органів системи МВС віднесено 41 антикорупційний захід.

Об’єктивно значна кількість успішних антикорупційних проєктів в системі органів МВС стала можливою завдяки багатогранній підтримці міжнародних партнерів, ефективному сприянню наукового середовища, активній позиції громадянського суспільства, політичній волі різних гілок влади та медіа.

У короткостроковій перспективі пріоритетним для МВС є проведення оцінки корупційних ризиків відповідно до вимог Методології управління відповідними ризиками, аналіз виконання у 2023 році Антикорупційної програми МВС, а також затвердження Кодексу доброчесної поведінки працівників установ МВС, розробленого з ініціативи Міністра Ігоря Клименка.

Шановні організатори й учасники науково-практичної конференції! Дякую за ініціативність, стійкість, конструктивність і готовність працювати на спільне благо – розбудову правової, демократичної, суверенної, незалежної України! Бажаю плідних дискусій!

Слава Україні!

Чернєй Володимир Васильович,
ректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

Шановні пані та панове!

Вітаю учасників VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», що проводиться з нагоди Міжнародного дня боротьби з корупцією.

Традиційний захід цьогоріч уже вдруге відбувається в надскладних реаліях воєнного лихоліття. За даними соціологічних опитувань, переважна більшість українців продовжують вважати корупцію найсерйознішою проблемою для країни після повномасштабної російської агресії. Отже, упровадження дієвих антикорупційних механізмів залишається одним з пріоритетів сил сектору безпеки й оборони країни, які діють єдиним фронтом спільно з державним апаратом за активної підтримки громадськості й зарубіжних партнерів.

Вдячні за участь у форумі вченим і фахівцям-практикам, які представляють органи законодавчої, виконавчої та судової влади, правоохоронні структури. Долучилися також впливові міжнародні організації, провідні заклади освіти, дослідні установи й інституції громадянського суспільства з усіх регіонів.

Окрему подяку висловлюємо співорганізаторам заходу – Консультативній місії Європейського Союзу в Україні, Національній академії правових наук України і фахівцям Центру запобігання та протидії корупції.

Нульова толерантність до корупції, неухильне дотримання засад доброчесності та прозорості, удосконалення професійного навчання працівників, уповноважених виявляти й розслідувати корупційні правопорушення в системі МВС і Національній поліції, набувають дедалі більшої актуальності.

Важливим є розширення правового інструментарію – коригування норм кримінального матеріального права, зокрема за розділами щодо господарської та службової діяльності. Відповідні бачення викладено в підготовлених нашими фахівцями проєктах змін до Кримінального кодексу України в частині посилення відповідальності за корупційні та пов’язані з корупцією протиправні діяння.

Практика виявила й певну недосконаліть окремих положень кримінального процесуального законодавства. Ідеться про фахову оцінку проєктів змін стосовно повноважень слідчих, дізнавачів і детективів, здійснення збору специфічних доказів на території кількох держав, а також арешту й конфіскації злочинних активів.

Слід визнати, що невдала редакція деяких законів гальмує (якщо не блокує) ефективність використання технічних, аналітичних й агентурних методів, що переважно стосується викриття прихованих

корупційних злочинів. Підвищення ефективності розвідувальної діяльності (як гласної, так і негласної) безпосередньо залежить від реформування оперативно-розшукового законодавства. До речі, академія спільно з парламентським комітетом уже підготувала нову редакцію базового Закону про ОРД, який компетентно опрацьовується.

Більшість протиправних діянь, які вчиняють високопосадовці, можуть бути викриті лише завдяки правильно побудованій системі збирання й аналізу значних масивів різнопланової інформації (про рух коштів, майна, про персональні дані осіб) з використанням спеціальних програмних продуктів кримінального аналізу та запровадженням сучасної методології оцінки ризиків і загроз (за методологією SOCTA тощо). Прискіпливої наукової уваги потребує й адміністративна юрисдикція у сфері протидії корупції. У цьому контексті ми комплексно узагальнили європейську практику, провели низку цільових міжнародних семінарів і конференцій (за сприяння ООН, ОБСЄ, КМЄС в Україні).

Переконані, що подальша успішна реалізація заходів із запобігання та протидії корупції можлива лише за умов якісної підготовки й підвищення кваліфікації персоналу. Це одне з нагальних завдань нашого інституту підготовки керівних кадрів та підвищення кваліфікації. На його базі успішно проведено серію цільових навчань і квестів за антикорупційною тематикою для уповноважених працівників МВС, Національної поліції та різних категорій держслужбовців органів місцевої влади з усієї країни. Запроваджено базовий курс «Антикорупційний менеджмент» з адаптацією до аудиторій, що представляють різні категорії фахівців правоохоронної сфери, зокрема кадри Бюро економічної безпеки, детективи НАБУ та ДБР. Стосується це й широкого кола суб'єктів надання публічних послуг (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, арбітражні керуючі та ін.).

Жваве обговорення нагальних проблем з напрацюванням шляхів їх розв'язання є однією з головних передумов упровадження необхідних інновацій у законодавство, практику й освітній процес. Оргкомітет узагальнив надані учасниками пропозиції, які у форматі проєкту рекомендацій конференції виносяться на обговорення з готовністю до їх конструктивного доповнення.

Бажаю всім плідної роботи, активного обміну думками, досвідом і здобутками задля наближення нашої Перемоги!

Разом ми сильні!

Слава Україні!

Карен МакТір,
голова Представництва НАТО в Україні

WELCOME REMARKS

Welcome the participants, introduce yourself.

Mark that while the Conference is taking place ahead of the International Anti-Corruption Day (9 December) and this is always a good time to draw more attention to these issues, – we all understand that the anti-corruption agenda is always on the radars of both Ukraine and the international community.

While there's a lot of work ahead, Ukraine's commitment to implement the reforms in the midst of a full-scale war is impressive. This has been marked at multiple international formats and platforms.

One of the most recent – NATO-Ukraine Council at the level of Foreign Ministers (Nov 29–30). As Ukraine is demonstrating high motivation to deliver the results on its path to the NATO membership, significant steps were taken at the meeting.

Following the historical decisions of the Vilnius Summit (aANP instead of MAP, creation of NUC, turning CAP into a multi-year program), both Kyiv and Brussels in constant coordination made a lot of diplomatic efforts, planning and drafting to take them from the strategic to the implementation level. At the FMM, the reform framework for Ukraine was set by endorsing the adapted Annual National Program (aANP). This very practical and result-oriented 9-pager contains tasks, expected outcomes, benchmarks and lists the agencies responsible for the delivery.

Anti-corruption agenda is clearly present in the document, with a special focus on the measures to prevent and combat corruption in the security and defence sector of Ukraine. We all have to remember that corruption undermines the state's defence capabilities, jeopardises the necessary supply to its armed forces – the shield of the nation against the unprovoked aggression. Moreover, by adhering to the integrity and good governance principles, the state institutions gain more public trust, improving the social cohesion.

Ukraine now needs to develop an Action Plan to deliver against the aANP goals. Meanwhile, NATO has been continuously helping UA on ongoing security sector reforms for years.

One of the most effective formats of practical assistance is CAP (Comprehensive Assistance Package). It was created in 2016, but taken to a next level at the Vilnius Summit by turning it into a multi-year program. CAP is focusing on non-lethal assistance, works to support the recovery and modernization of UA security and defence sector.

There are projects in the mine action area, cyber and energy security, secure communications. NATO is also helping UA to reshape its defence education.

There is a separate line of CAP efforts dedicated to help UA transition towards NATO interoperability. NATO is developing an

Interoperability Roadmap. This will involve the full transition of Ukraine's defence and security sector to NATO standards. Speaking of NATO standards, changing the defence procurement system in UA is of utmost importance. We welcome the steps that UA has already done in this direction, inter alia the establishment of the new state agency for non-lethal procurement, and the appointment of its Head. To further assist UA in moving forward to the Euro-Atlantic standards and create the transparent, accountable and effective national defence procurement system, a Defence procurement review will be conducted. It should help to establish a long-term institutional solution in line with the best NATO practices.

NRU is also joining the efforts with other international partners to advice the UA lawmakers on the legal framework regulating the security sector. For example, the Law on National Security (adopted in 2018), and the Law on Intelligence (adopted in 2020).

Work in the International Advisory Group (IAG) format: NRU, EU DEL, EUAM & the United States Embassy. Of course, changing the legislation, transforming and creating new institutions are important steps to fight against corruption. However, there would be little progress without changing the mindset. With this in mind, long-lasting and productive cooperation has been established with Ukrainian institutions since 2007 when the NATO Building Integrity Initiative was launched. NATO BI has been assisting Ukrainian defence and security sector in strengthening the culture of integrity and providing tailored support to enhance sustainable long-term good governance and corruption prevention reforms.

Raising awareness on corruption as a security threat and professional development training focusing on the management of resources in defence and security sector are being held in most of military and security regional education academies. In total, more than 5000 participants from the different institutions of the defence and security sector of Ukraine participated in the NATO BI trainings and seminars.

With the relationships of Ukraine and NATO getting closer than ever, there will be multiple systemic reform efforts, as well as many more practice-oriented project activities.

The continual requests for cooperation and support coming from the Ukrainian institutions is a good sign for further joint work, based on shared values, including the principles of the rule of law, good governance, and sustainable development. Combating corruption at all levels is an integral part of this process.

NATO remains committed to Ukraine, and the NRU is here, to support the cooperation on the ground and work directly with our Ukrainian partners.

Thank you.

Янченко Галина Ігорівна,
народний депутат України, член
Національної ради з питань антикорупційної
політики

Вітаю вас, шановні колеги!

Напередодні Всесвітнього дня боротьби з корупцією така конференція є гарним приводом підбити підсумки антикорупційної роботи за рік минулий, а також можливість визначити пріоритети на майбутнє.

Антикорупційна політика в Україні – це один із структурних маячків для початку переговорів про членство України в ЄС, і елемент перемоги на фронті. Це наша репутація як країни. Якщо говорити про зміст антикорупційного законодавства, то воно сьогодні є вичерпним. Іноді навіть занадто суворим. Водночас проблеми нашої антикорупційної політики, на мою думку, пов'язані з виконанням антикорупційного законодавства. І правоохоронні органи відіграють у цьому процесі не менш важливу роль, ніж антикорупційні.

Це ми бачимо за запитами бізнесу, який звертається на адресу ТСК з питань захисту прав інвесторів. Минулі роки пройшли для парламентської спецкомісії як роки боротьби з рейдерством. Результатом нашої роботи став ухвалений ще 2021 року законопроєкт № 3774. Його ухвалення сприяло зниженню випадків рейдерства.

За перше півріччя 2023 року до Мін'юсту надійшло 1021 скарга у сфері державної реєстрації нерухомого майна та бізнесу: 795 – у сфері нерухомості, 226 – у сфері бізнесу.

За 2022 рік до Мін'юсту надійшло 1373 скарги у сфері державної реєстрації нерухомого майна та бізнесу: 982 – у сфері нерухомості, 391 – у сфері бізнесу (не весь рік працювали державні реєстри, їх було тимчасово закрито на кілька місяців).

За 2021 рік на розгляд надійшли: скарги щодо нерухомості – 2560, скарги щодо бізнесу – 701. За 2020 рік на розгляд надійшли: щодо нерухомості – 3029 і щодо бізнесу – 834 скарги.

Тобто тенденція до зменшення кількості випадків рейдерства очевидна. Кількість видатків рейдерства щодо бізнесу зменшилася вдвічі, порівняно з довоєнним рівнем.

2023 року при МВС створено Офіс захисту бізнесу, що засвідчило готовність правоохоронного відомства боротися з корупцією. Також висловлюю вдячність Національній поліції за те, що вона реагує на звернення Парламентської спецкомісії та допомагає розв'язувати проблеми, пов'язані з бізнесом, з приводу яких ми звертаємося.

Ми маємо знайти баланс: як боротися з економічними злочинами й водночас не допускати, щоб від цього процесу міг випадково постраждати легальний бізнес.

Ще один важливий аспект у боротьбі з корупцією в її практичній площині – це ефективна координація між різними правоохоронними органами. Такий підхід може пришвидшити, зокрема, розслідування резонансних кримінальних проваджень щодо корупції, допомогти правоохоронцям планувати спільні операції та процесуальні дії, а також проводити не лише поодинокі затримання посадовців, які задіяні в корупційних процесах, а й виявляти та знищувати схеми, які завдають шкоди державі.

І наостанок зазначу, що надзвичайно важливим аспектом антикорупційної політики в Україні є судова реформа. Це першочерговий запит для бізнесу й один з пріоритетів для пересічних українців.

Я переконана, що проведення якісної судової реформи зможе знизити рівень корупції в Україні.

Цуцкірідзе Максим Сергійович,
перший заступник Голови
Національної поліції України –
начальник Головного слідчого
управління, доктор юридичних наук,
професор

Шановні учасники конференції!

Вітаю всіх присутніх від імені керівництва Національної поліції України загалом і слідчого апарату поліції зокрема. Висловлюю щиру вдячність за організацію такого високого представництва та проведення важливого наукового заходу, навіть в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні.

Особливу вдячність висловлюю Національній академії внутрішніх справ за належний рівень професійної співпраці, який науково-педагогічні працівники академії демонструють як у сфері наукової співпраці, так і під час підготовки фахівців для Національної поліції України.

Органи досудового розслідування нині гідно тримають удар на фронті забезпечення прав і свобод людини й громадянина. Навіть попри критично високі показники вчинених рашистськими окупантами звірств і протиправних діянь проти миру, безпеки людства й міжнародного правопорядку на території України, правоохоронна система сконцентрувала свої зусилля на документуванні відповідних фактів щодо протиправної діяльності ворогів.

Водночас слід визнати, що корупція в сучасних її виявах поглинає більшість сфер суспільства, деструктурує діяльність державних органів і функціонування державного апарату, тому боротьба з нею постає нагальним завданням у порядку денному всіх органів державної влади. Сучасність методів і засобів боротьби з корупцією визначає їх ефективність, тому постановка відповідного питання перед широким колом науковців і практиків, які здійснюють дослідження цієї проблеми, видається найефективнішим засобом її подолання.

Функціонування Національної поліції України та сил безпеки й оборони загалом також знаходиться під ударом корупційних ризиків, тому ефективна протидія їм дає змогу вчасно та дієво реагувати, а також здійснювати заходи щодо недопущення таких виявів, що дає змогу виконувати на належному рівні свої завдання щодо захисту особи, суспільства, держави від кримінальних правопорушень, охорони прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, забезпечення повного, швидкого й неупередженого розслідування та судового розгляду, з тим, щоб кожний, хто вчинив

кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жодний невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Саме тому Антикорупційна стратегія на 2021–2025 роки, затверджена Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, як одну з пріоритетних сфер запобігання корупції визначає справедливий суд, прокуратуру та органи правопорядку (п. 3.1), адже законодавство, яке регулює порядок здійснення кримінального судочинства, має не лише забезпечувати невідворотність кримінального покарання, а й гарантувати належне дотримання прав людини в кримінальному процесі, надати рівні процесуальні можливості стороні обвинувачення та стороні захисту, сприяти реальному утвердженню змагальності кримінального процесу.

Тож бажаю плідних напрацювань, ефективних рішень і гідної презентації їх у межах проведення VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі».

Марчук Олександр Петрович,
голова Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду

Шановні колеги та гості!

Паралельно з викликами, що спричинені чи пов'язані з війною, перед українським суспільством стоїть ще й внутрішній виклик – боротьба з корупцією, притягнення винних у корупційних діяннях до відповідальності та запобігання корупційним виявам у майбутньому.

Сама по собі корупція вже є серйозним викликом, який з'їдає суспільство зсередини. А корупція під час війни – це виклик, помножений на десятки, сотні, тисячі разів. Жоден виклик, як і жодного ворога, не слід недооцінювати.

Бажаного результату щодо запобігання корупційним виявам, розслідування та притягнення винних до відповідальності, встановленої законом, можна досягнути лише спільними зусиллями та завдяки злагодженій взаємодії усіх зацікавлених сторін – наукової когорти, міжнародних партнерів, фахівців зі сфери правоохоронних органів, прокуратури, судів.

Важливо, що антикорупційна робота здійснюється за підтримки держави на рівні затвердження Урядом України Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки (постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2023 № 220).

Одним із завдань цієї Програми є необхідність проведення актуальних узагальнень судової практики, зокрема, і Верховним Судом.

У зв'язку з цим у Верховному Суді періодично проводяться та публікуються огляди судової практики за результатами проведених узагальнень. Одним із них є огляд судової практики Верховного Суду в кримінальних провадженнях щодо корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень.

Аналізуючи згаданий вище огляд судової практики та зважаючи на основні проблемні питання переслідування за корупційні кримінальні правопорушення, слід акцентувати на такому.

Попри війну, судова система, як і решта державних органів, повноцінно працюють. Усвідомлюючи, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави, система кримінальної юстиції щоденно робить свій внесок у наближення Перемоги. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, а відповідно й головним обов'язком судів, інших органів державної влади та їх посадових осіб.

Поступово має відбуватися ще більше утвердження принципу невідворотності покарання під час розгляду, зокрема, корупційних кримінальних правопорушень. Така невідворотність є запобіжником

учинення цих злочинів надалі та своєрідним превентивним механізмом (запорукою) запобігання корупції. З огляду на євроінтеграційні прагнення України, необхідні для цього умови й підтримку міжнародних партнерів, у суспільстві є запит на справедливість, тож ця категорія справ знаходиться під пильною увагою медіа.

Виконання функції щодо виявлення, розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо корупційних кримінальних правопорушень у часи війни має бути пріоритетом. Роблячи свій внесок у перемогу над внутрішнім ворогом, система кримінальної антикорупційної юстиції має функціонувати ефективно, злагоджено й відповідно до вимог закону, справедливості та принципу верховенства права.

Під час дії правового режиму воєнного стану правосуддя на території, на якій введено воєнний стан, здійснюють лише суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення чи прискорення будь-яких форм судочинства заборонено, а створення надзвичайних та особливих судів не допускається (ст. 26 Закону України «Про правовий режим воєнного стану»).

Проведення таких спільних заходів із залученням міжнародних партнерів, науковців, суддів, представників прокуратури, адвокатури, законодавця та правоохоронних органів має стати потужною платформою для обговорення актуальних питань, що виникають на етапі як досудового розслідування, так і судового розгляду, з метою усунення різнотлумачень та забезпечення єдності судової практики в цій категорії справ.

Під час розслідування цієї категорії проваджень важливим є суворе дотримання порядку проведення слідчих дій, передбачених КПК України, з урахуванням встановленої судової практики. Одним з основних способів документування злочинів цієї категорії є проведення негласних слідчих дій, зокрема контроль за вчиненням злочину. Тому заходи з контролю за вчиненням злочину не можуть перетворюватися на провокування чи підбурювання особи на вчинення злочину, який вона б не вчинила, якби органи правопорядку цьому не сприяли.

Правоохоронний орган, використовуючи негласні слідчі дії у вигляді контролю за вчиненням злочину, має лише супроводжувати протиправну діяльність, а не ініціювати її, і це має розцінюватися як таємна робота (не провокація), що не містить ознак зловживань з огляду на обов`язок правоохоронних органів протидіяти злочинам.

Факт передачі незаконної матеріальної винагороди з відома та під контролем правоохоронних органів не свідчить про провокацію вчинення злочину, а спрямований на документування злочинної діяльності.

Факт використання під час контролю за вчиненням злочину особистих грошових коштів потерпілого не може свідчити про провокацію як з боку останнього, так і з боку правоохоронних органів.

Розрив у часі між внесенням відомостей до ЄРДР і безпосереднім одержанням неправомірної вигоди не може свідчити

про те, що йдеться про провокацію злочину, оскільки орган досудового розслідування не може чітко спрогнозувати конкретну дату вчинення злочину. Його завдання – лише фіксація такої протиправної діяльності, яка інколи відбувається протягом тривалого проміжку часу через специфіку вчинюваного злочину.

Належне складання процесуальних документів за наслідками негласних слідчих дій, а також невідкладних слідчих дій (огляд, обшук особи, житла, службового кабінету, авто тощо) має суттєвий вплив у разі визнання їх належними й допустимими. Належність і допустимість під час визнання відомостей доказами повинні реалізовуватися відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства й усталеної судової практики Верховного Суду. Стандарти якості судових рішень і дотримання процесуального порядку мають бути чіткі та зрозумілі як всередині країни, так і на міжнародній арені (у міжнародному вимірі).

Важливою умовою можливості використання як доказів матеріалів негласних слідчих дій є своєчасне звернення про розсекречення ухвал слідчих суддів, на підставі яких їх проводили, на вимогу сторони захисту.

Насамкінець зауважу, що чітке усвідомлення власних мети, ролі та місця в системі органів кримінальної антикорупційної юстиції та дотримання всіма учасниками вимог закону й усталеної судової практики із застосуванням науково-практичних розробок і міжнародного досвіду може забезпечити вагомі результати на шляху запобігання, виявлення та притягнення до відповідальності осіб, винних у корупції, викорінення корупції як суспільного явища та реалізації євроінтеграційних прагнень українського народу, Української держави.

Слава Україні!

Бесчастний Віктор Миколайович,
керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор

Шановні учасники та гості конференції!

У цей непростий для нашої держави час, в умовах воєнного стану Національна академія внутрішніх справ віднайшла можливість не порушувати встановлених традицій і проводить уже VIII Міжнародну науково-практичну конференцію «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі».

Від імені Секретаріату Конституційного Суду України та від себе особисто щиро вітаю учасників й гостей заходу й висловлюю подяку колективу академії за його організацію на високому рівні.

Тема, запропонована для обговорення, актуальна, практично значуща та, на жаль, злободенна. Адже корупція пронизує всі сфери суспільства, поглинає цілі структури, впливає на рівень і якість нашого життя. Актуальне це питання й на міжнародному рівні, оскільки корупція поглинає не тільки українське суспільство, а є проблемою різних країн. Для нашої держави важливість цього заходу також зумовлена прагненням України стати членом Європейського Союзу й потребою реалізації всіх вимог, які перед нами поставлені, зокрема в питанні боротьби з корупцією. За роки незалежності розроблено антикорупційні програми, уперше сформовано необхідні інститути й затверджено їх суб'єктний склад, проте все це – лише певні досягнення на шляху до омріяної мети – членства в Європейському Союзі. Тож зупинятися зарано, оскільки викорінення з нашого життя такого явища, як корупція, – це не один крок і не один рік нашої продуктивної праці. Очевидно, що вирішення більшості важливих і складних питань можливе лише спільними зусиллями як представників різних наукових шкіл, так й органів державної влади в їх співпраці та взаємодії.

Тож бажаю всім учасникам та гостям цього заходу творчої атмосфери, плідної роботи, жвавих дискусій, формування пропозицій та ідей до проєкту рекомендацій, а всім нам – здоров'я, добра й переможного миру!

Назаров Іван Володимирович,
заступник голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, доктор юридичних наук, професор

Шановні колеги!

Хочу подякувати організаторам конференції за запрошення та привітати всіх учасників, яким небайдужими є майбутнє освіти і науки України.

І в цьому немає жодного перебільшення. Обман і корупція, якщо з ними не боротися, гальмують розвиток вітчизняної системи освіти та навіть здатні знищити її. Найкращі університетські осередки, за умов толерування порушень академічної доброчесності, обов'язково втрачають увесь свій потенціал і можливості розвитку. Тож з такими виявами слід боротися. Необхідно запроваджувати заходи, які унеможливлювали б обман і корупцію в освітньому просторі. І найефективніший засіб для досягнення такої мети – учити всіх учасників освітнього процесу правил доброчесності та важливості їх дотримання. Саме вчити. Для освітянського простору це видається абсолютно природним.

Через такі процеси пройшли всі відомі європейські країни. І вони сформували прості правила та принципи, яких слід дотримуватися. Навчання, наукова діяльність, викладацька діяльність повинні ґрунтуватися на принципах чесності, прозорості, відкритості, взаємної поваги, довіри, нульової толерантності до порушень тощо.

Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти не є лише спостерігачем цих процесів, а й бере активну участь у формуванні простору академічної доброчесності та культури її дотримання.

Звісно, Національне агентство може встановити лише наявність академічного плагіату (фабрикації, фальсифікації) у дисертаційному дослідженні й запропонувати відповідну реакцію на виявлений факт. Однак немає інструментарію, аби встановити, чи було це зроблено, наприклад, сторонньою особою і на замовлення. Але інші суб'єкти такі можливості мають. І щоб їм було легше встановлювати факти відповідних порушень, реагувати на порушення, ми розробили низку змін до законодавства, що конкретизують зміст відповідних порушень і спростять їх фіксацію. Ідеться про пропозиції змін до Кримінального кодексу (створення академічного твору на замовлення), Кодексу законів України про працю (порушення академічної доброчесності – додаткова підстава розірвання трудового договору за ініціативою

власника), Закону України «Про рекламу» (заборона на рекламування створення академічних текстів на замовлення) тощо. Упевнений, що такі заходи також здатні вплинути на зменшення кількості корупційних діянь.

Шановні колеги, ще раз хочу подякувати організаторам за ініціативу проведення такого важливого заходу й побажати всім учасникам конференції успіху у формуванні рекомендацій за результатами проведення конференції.

Слава Україні!

Мартиненко Володимир Олександрович,
голова громадської спілки «Центр запобігання та протидії корупції», доктор філософії з галузі знань «Право»

Шановні колеги!

Радий вітати вас на відкритті щорічної науково-практичної конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», яку цьогоріч ми проводимо вже увосьме.

Далекого 2016-го виникла ідея зібрати найкращі напрацювання науки та практики, міжнародний досвід, об'єднати прагнення до змін і подолання корупції. Тоді до нас доєдналися представники семи європейських країн. А далі – більше, потужніше й результативніше.

З 2018 року етапами підсумкової конференції стали окремі науково-практичні конференції, які ми проводили на майданчиках відомчих вишів. Загалом кількість учених, що брала участь у таких заходах, сягала тисячі, ще близько двох тисяч учасників антикорупційних круглих столів, які проходили в межах конференції по всій Україні, упроваджували науково-практичні розробки в життя та напрацьовували нові пропозиції до подальших обговорень. Учені та практики з 27 країн-партнерів доєдналися до обміну досвідом і науковими розробками. І це все тільки протягом одного року.

Наші надійні партнери з КМЄС пройшли цей нелегкий шлях разом з нами і продовжують підставляти дружнє плече.

2020 рік вніс корективи через пандемію. Плани й напрацювання довелося змінювати. Проте це нас не спинило. Ми перейшли на роботу в онлайн режимі.

Минулого року росія розпочала повномасштабне вторгнення. Під обстрілами ракет і сигнали тривоги ми проводили сьому щорічну конференцію.

Я дякую нашим захисникам і захисницям, які мужньо борються з ворогом, забезпечуючи нам можливість збиратися тут сьогодні. Слава їм!

Низько вклоняюся подвигу тих, хто віддав своє життя за свободу і незалежність України.

Пам'ять про Ваш подвиг житиме вічно!

Шановні колеги! Нам є над чим працювати!

Прагнення до змін, потужний науковий та практичний потенціал, а головне – відповідальність перед тими, хто боронить країну, прийдешніми поколіннями, партнерами, спрямовують нас докласти всіх зусиль, аби корупцію в Україні було здолано.

Тож до роботи!

Бажаю плідних і продуктивних дискусій, результативних напрацювань та активних їх упроваджень у науку і практику.

Бандурка Олександр Маркович,
перший віцепрезидент Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Основні засади запобігання і протидії корупції в публічній і приватній сферах суспільних відносин, відшкодування завданої внаслідок вчинення корупційних діянь, шкоди та збитків, поновлення порушених прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав чи законних інтересів юридичних осіб та держави визначає Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції», прийнятий у 2021 році із мінами і доповненнями, прийнятими в послідуючі роки [1].

У Законі зазначено, що відносини, які виникають у сфері запобігання і протидії корупції, регулюються цим Законом, іншими Законами і міжнародними договорами України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, а також прийнятими на їх виконання іншими нормативно-правовими актами.

За Законом в державних органах, в органах місцевої виконавчої влади, органах місцевого самоврядування та юридичних особах публічного права за рішенням керівника органу або юридичної особи публічного права створюються уповноважені підрозділи (особи) з питань запобігання та виявлення корупції. Такі підрозділи (особи) визначені в усіх суб'єктах відповідальності за корупційні правопорушення.

Національне агентство з питань запобігання корупції наказом від 27 травня 2021 року № 277 затвердило Типове положення про уповноважений підрозділ (уповноважену особу) з питань запобігання та виявлення корупції.

Певно, що такі внутрішні уповноважені підрозділи чи особи своєї ролі в центральних органах виконавчої влади не виконують, оскільки в деяких відомствах і міністерствах виявлені значні факти корупції. Корупція у Фонді держмайна виявлена на сотні мільйонів доларів, в Міністерстві аграрної політики, в Міністерстві енергетики, екс-міністру якого, Ігорю Насалику, оголошено про підозру за збиток на 1,5 млрд. грн., факти корупційних діянь мали місце і в Міністерстві охорони здоров'я України.

Протидія корупції в державних владних органах є найактуальнішою в Українській державі, особливо в системі органів державної влади, які забезпечують національну безпеку країни.

Рівень корупції в Україні не лише впливає на соціально-економічний розвиток країни, добробут населення, довіру громадян органів державної влади, а й загрожує національній безпеці держави.

Факти зловживання службовими повноваженнями, що є проявами корупції, як відомо, викриті в умовах воєнного стану в Міністерстві оборони України, в Державній службі спеціального зв'язку і захисту інформації України, в інших суб'єктах сектору безпеки і оборони.

Корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України, після повномасштабної війни. Так вважають 89 % громадян, причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція (81 % опитаних громадян). 94 % громадян вважають корупцію дуже розповсюдженою, сприйняття поширеності корупції майже однакове у всіх регіонах України, звертаючи увагу на «корупційну вертикаль» та «розгалужену систему корупції в країні» [2].

В Україні достатня правова база для боротьби з корупцією. Розгалужена і мережа державних органів, які мають здійснювати протидію і запобігання корупції: Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Національне агентство з питань запобігання корупції.

Вищий антикорупційний суд України, Міністерство внутрішніх справ України, Служба безпеки України, Генеральна прокуратура України, Державне бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки та центральні органи виконавчої влади. Найбільші повноваження мають Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України.

Необхідна політична воля держави, в особі її керівників, для реалізації завдань і можливостей по боротьбі з корупцією. Необхідна політична воля як спрямованість на перетворення дійсності в інтересах суспільства, на виконання вимог закону по боротьбі з корупцією і виконання обов'язків кожним суб'єктом владних повноважень, на дотримання законності і першим взірцем, прикладом має бути Кабінет Міністрів України в діяльності якого допускаються порушення окремих законів України.

Відсутність координації, комунікації і взаємодії між спеціальними суб'єктами запобігання корупції призводять до неефективної, несистемної, неорганізованої, несвоєчасної, подекуди і незаконної діяльності у протидії корупційної злочинності.

Незважаючи на великі загрози, які в умовах війни нависли над Україною сучасний стан і тенденції корупції залишаються невтішними та загрозливими для української державності. Збільшення кількості антикорупційних органів і підрозділів (уповноважених на протидію корупції) не вплинули на динаміку, структуру і характер корупційної діяльності.

33 бали зі 100 можливих отримала Україна в індексі сприйнятності корупції за 2022 рік. Наш показник зріс на один бал і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у світовому реєстрі, так само мають Алжир, Ангола, Замбія, Монголія, Сальвадор та Філіппіни. На один бал нас випереджають Боснія і Герцоговина, Гаїті, Індонезія, Малаві, Непал, Сьєрра-Леоне, всі вони мають по 34 бали. А на бал менше, ніж Україна мають Домініканська Республіка, Кенія та Нігер.

Індекс боротьби з корупцією є одним з показників на які орієнтуються міжнародні банкові установи, кредитні та інвестиційні фонди, міжнародні суб'єкти безпеки і підприємництва [3].

Корупція в Україні пронизує всі сфери суспільних відносин і є найголовнішою поряд з війною перешкодою подальшого розвитку держави.

Корупція, з огляду на те, що вона присутня у вищих ешелонах влади має політичну сутність, що обумовлена особливим зв'язком корупції з державною владою. Влада створює умови для корупції, породжуючи корупцію і, водночас, прагне подолати її.

Законами України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією» передбачено здійснення заходів щодо недопущення проявів корупції серед державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, дисциплінарну та адміністративну відповідальність за вчинення ними корупційних діянь, порушення спеціальних обмежень.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про засади запобігання і протидії корупції» Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 40 ст. 404.

2. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, становлення. engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/.

3. Індекс сприйняття корупції – 2022. https://cpi.ti-ukraine.org.

Бесчастний Віктор Миколайович,
керівник Секретаріату Конституційного Суду України, доктор юридичних наук, доктор наук з державного управління, професор

ДІЯЛЬНІСТЬ ДОРАДЧОЇ ГРУПИ ЕКСПЕРТІВ З ВІДБОРУ КАНДИДАТІВ НА ПОСАДУ СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА АНТИКОРУПЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ

В Україні, як і в усьому світі, корупцію віднесено до головних політичних, економічних і соціальних проблем. Це одне із найзагрозливіших явищ, що спричиняє позанормативну діяльність органів державного управління, гальмує економічний розвиток, становить загрозу конституційному та суспільному ладу, а відтак і національній безпеці держави. Корупція підриває засади демократичного устрою, довіру до влади, порушує принципи права, справедливості й рівності перед законом, відповідальності за скоєне діяння, чесної конкуренції, призводить до зростання тіньової економіки та падіння авторитету держави в міжнародному співтоваристві [1, с. 2]. Організація Об'єднаних Націй у своїх програмних документах визначає

корупцію як зловживання державною владою для задоволення особистих інтересів [2].

Законом України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 року № 2322-IX було ухвалено чергову Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки (далі – Стратегія). У цьому документі корупцію розглядають як ключову перешкоду стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [3]. Метою Стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості й системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Одним із показників запобігання та протидії корупції в діяльності Конституційного Суду України (далі – Суд) є належне формування суддівського корпусу – як важливої складової реформи системи відбору суддів Суду в контексті євроінтеграції нашої країни.

Верховна Рада України розглядала це питання в декількох законопроєктах. Їх розробили з для удосконалення відбору кандидатур на посаду судді Суду на конкурсних засадах через внесення змін до Кодексу адміністративного судочинства України, Регламенту Верховної Ради України, законів України «Про Конституційний Суд України“, „Про правовий режим воєнного стану».

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах» від 13 грудня 2022 року № 2846-IX (далі – Закон № 2486) [4] суттєво змінено процедуру конкурсного відбору кандидатів на посаду судді Суду.

Водночас у висновку Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська комісія) від 16–17 грудня 2022 року, який оприлюднили після ухвалення Верховною Радою України Закону № 2846, а також у листі Голови Венеційської Комісії Голові Верховної Ради України від 25 січня 2023 року щодо відповідності Закону № 2846 зазначеному висновку надано додаткові рекомендації щодо порядку відбору кандидатур на посаду судді Суду, а також укотре наголошено на важливості запровадження механізму відбору суддів Суду, який забезпечить найвищий рівень його незалежності та неупередженості [5].

Верховна Рада України 27 липня 2023 року ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України» № 3277-IX [6], норми якого стосувалися посилення ролі міжнародних організацій у цьому процесі. Усі дії законодавчого органу були спрямовані на виконання рекомендацій Венеційської Комісії для формування антикорупційного законодавства в цій галузі.

Відповідно до Закону України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 року № 2136–VIII (далі – Закон № 2136) [7] Дорадчу групу експертів (далі – Дорадча група) утворюють для сприяння суб'єктам призначення суддів Суду в оцінюванні моральних якостей і рівня компетентності у галузі права кандидатів на посаду судді Суду (ч. 1 ст. 10^2).

Дорадча група діє у складі шести членів, яких призначають строком на три роки та які беруть участь у її роботі на громадських засадах. Членом Дорадчої групи може бути особа, яка: на день призначення досягла сорока п'яти років; має вищу юридичну освіту ступеня магістра, здобуту в Україні, та/або вищу юридичну освіту відповідного ступеня, здобуту за кордоном; має стаж професійної діяльності у галузі права щонайменше 20 років; має високі моральні якості; є правником із визнаним рівнем компетентності; відповідає критерію політичної нейтральності (ч. 3 ст. 10^2). До складу Дорадчої групи належать: одна особа, призначена Президентом України; одна особа, призначена Верховною Радою України; одна особа, призначена з'їздом суддів України; одна особа, призначена Національною академією правових наук України; одна особа, призначена з'їздом представників юридичних вищих навчальних закладів та наукових установ; одна особа, призначена зборами представників громадських об'єднань, які протягом останніх п'яти років здійснюють діяльність у галузі конституційної реформи та/або верховенства права, та/або захисту прав людини, та/або запобігання і протидії корупції (ч. 6 ст. 10^2) [7]. Про обрання відповідної особи суб'єктами призначення суддів Суду ухвалюють відповідне рішення.

Робота Дорадчої є прозорою та об'єктивною. Рішення ухвалюють шляхом голосування, ураховуючи проведення конкурсного відбору кандидатів та попередню спеціальну перевірку. Оцінюючи моральні якості і рівень компетентності у галузі права кандидата, Дорадча група керується таким: кандидата на посаду судді Суду можна вважати таким, що відповідає критерію високих моральних якостей, лише якщо він є доброчесним, а також якщо стосовно нього немає обґрунтованих сумнівів у законності джерел походження майна, відповідності рівня життя кандидата або членів його сім'ї задекларованим доходам, відповідності способу життя кандидата його статусу; кандидата на посаду судді Суду можна вважати таким, що відповідає критерію визнаного рівня компетентності у галузі права, якщо він володіє необхідними знаннями для виконання повноважень судді Суду (ч. 3 ст. 10^8) [7]. Оцінювання на відповідність рівня компетентності у галузі права відбувається лише після встановлення відповідності критерію високих моральних якостей.

За критеріями високих моральних якостей та визнаного рівня компетентності у галузі права кандидати отримують оцінку «відповідає» або «не відповідає». За результатами такого оцінювання Дорадча група формує загальний список кандидатів, проводить голосування та складає рейтинговий список.

За приписами ч. 31 ст. 10^2 Закону № 2136 організаційно-технічне забезпечення діяльності Дорадчої групи покладено на орган, який здійснює організаційне забезпечення діяльності Суду, тобто на Секретаріат Суду, у межах видатків, встановлених Державним бюджетом України на відповідний рік для фінансування діяльності Суду (або за рахунок коштів залученої міжнародної технічної допомоги згідно з абзацом другим пункту 19 розділу IV „Перехідні положення“ Закону № 2136). Нині Секретаріат Суду розробив та затвердив План заходів щодо організаційно-технічного забезпечення діяльності Дорадчої групи, серед яких: інформування громадськості про діяльність Дорадчої групи через офіційний вебсайт Суду [8], налагодження ефективної комунікації з її членами, організаційний супровід і матеріально-технічне забезпечення її діяльності тощо.

Відповідно до пункту 15 Перехідних положень Закону № 2136 перше засідання Дорадчої групи відбулося 12 листопада 2023 року; на ньому згідно з чинним законодавством обрали голову та секретаря Дорадчої групи, а також затвердили Положення про Дорадчу групу. Пріоритетним питанням Дорадча група визначила розроблення проєкту Методології оцінювання моральних якостей і рівня компетентності у галузі права кандидатів на посаду суддів Суду.

Отже, створення Дорадчої групи та її діяльність із прозорого відбору кандидатів на посаду суддів Суду є одним із напрямів антикорупційної політики нашої держави та складовою Стратегії в цілому, а також свідчить про виконання першого із семи критеріїв Європейської Комісії, встановлення яких супроводжувало надання Україні статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу.

Список використаних джерел

1. Гаман П.І. Антикорупційна державна політика: проблеми та перспективи розвитку. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2018. № 10. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1316.
2. Конвенція ООН проти корупції. Конвенція ООН: ратифікована в Україні Законом України від 18 жовтня 2006 року № 50. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.
3. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України на конкурсних засадах : Закон України від 13 грудня 2022 року № 2846-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2846-20#n84.
5. Рада ухвалила закон про відбір суддів КСУ, потрібний для переговорів про вступ в ЄС. *Європейська правда*. 2023., 27 липня: URL: https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/07/27/7166565/.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення положень про конкурсний відбір кандидатур на

посаду судді Конституційного Суду України : Закон України від 27 липня 2023 року № 3277–IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3277-20#n128.

7. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13 липня 2017 року № 2136–VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

8. Офіційний вебсайт Конституційного Суду України. URL: https://ccu.gov.ua/storinka/age.

Бугера Сергій Іванович,
головний науковий співробітник Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю при РНБО України, доктор юридичних наук, старший науковий співробітник

ШЛЯХИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА З ПИТАНЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ ТА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

Корупція та пов'язана з нею організована злочинність загрожує національній безпеці України, негативно впливає на формування і діяльність органів державної влади, підриваючи довіру громадян до них, ускладнює відносини України з іноземними державами [1]. Підвищення рівня протидії корупційній злочинності є надзвичайно актуальним завданням. Зокрема, за результатами дослідження Transparency International Ukraine в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2022 рік Україна отримала 33 бали зі 100 можливих. Цей показник зріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI. Так само 33 бали мають Алжир, Ангола, Замбія, Монголія, Сальвадор та Філіппіни. На один бал випереджають Україну: Боснія і Герцеговина, Гамбія, Індонезія, Малаві, Непал, Сьєрра-Леоне – всі вони мають по 34 бали [2].

При цьому транснаціональна економічна злочинність – це сукупність злочинів із використанням нелегальних міжнародних економічних відносин, основною метою діяльності яких є одержання надприбутків. Найбільш розповсюдженими видами таких злочинів є легалізація (відмивання) коштів, отриманих злочинним шляхом, підробка грошових коштів банківських карток, цінних паперів, фальшування грошових коштів, корупція в державних органах, реалізація незаконних операцій з переказу великих сум грошових коштів за кордон, незаконний авто бізнес, контрабанда валюти, дорогоцінних металів та каміння, історичних та культурних цінностей з можливістю подальшої їх легкої конвертації. Транснаціональна економічна злочинність являє собою складне антисоціальна явище, яке не має державних кордонів та виводить

кримінальну ситуацію на абсолютно новий рівень розвитку та вимагає оперативності та невідкладності законодавчих та організаційно-управлінських дій [3, с. 235, 237].

Симбіоз корупції та організованої злочинності суттєво ускладнює здійснення відповідних заходів протидії на міжнародному рівні. Тому важливим є врахування зарубіжного досвіду з цього питання. Зокрема, у грудні 2021 року в США була оприлюднена Стратегія протидії корупції [4] яка окреслює загальнодержавний підхід до антикорупційної боротьби та зосереджує зусилля уряду США у боротьбі з корупцією в рамках п'яти ключових положень: 1) модернізація, координація та забезпечення ресурсами зусиль уряду США щодо боротьби з корупцією; 2) боротьба з незаконним фінансуванням; 3) притягнення до відповідальності корупціонерів; 4) збереження та зміцнення багатосторонньої антикорупційної архітектури; 5) поліпшення дипломатичної взаємодії та використання ресурсів іноземної допомоги для досягнення цілей антикорупційної політики. У межах нової антикорупційної стратегії федеральні департаменти та агентства щорічно звітуватимуть президенту США про прогрес у досягненні задекларованих цілей.

Необхідно зазначити, що Генеральна прокуратура України бере участь у таких Експертних комітетах Ради Європи: 1) Комітет експертів з оцінювання заходів у боротьбі з відмивання брудних коштів MONEYVAL (The Committee of Experts on the Evaluation of Anti-Money Laundering Measures and the Financing of Terrorism) – створений у 1997 році з метою забезпечення держав-членів ефективними системами протидії відмиванню брудних коштів і фінансуванню тероризму, а також слідкування за дотриманням ними відповідних міжнародних стандартів в цих областях; 2) Європейський комітет з кримінально-правових проблем CDPC (European Committee on Crime Problems) – створений у 1958 році та уповноважений Комітетом Міністрів здійснювати нагляд та координацію Ради Європи в галузі попередження та контролю злочинності; 3) Група держав Ради Європи проти корупції GRECO (Group of States against Corruption) створена в 1999 році Радою Європи для моніторингу дотримання державами антикорупційних стандартів. Метою GRECO є покращення можливостей її членів щодо боротьби з корупцією шляхом виявлення недоліків національної антикорупційної політики та сприяння проведенню необхідних законодавчих, інституційних реформ. Окрім того вона являється своєрідним форумом для обміну передовим досвідом в сфері попередження та боротьби з корупцією. Членство в GRECO не обмежується членством в Раді Європи. Наразі до неї входять 49 держав-членів (48 європейських держав та Сполучені Штати Америки) [5].

Отже, всі цивілізовані держави намагаються координувати свої дії в боротьбі зі злочинністю, укладаючи угоди з питань різних напрямів міжнародного співробітництва спрямованих на протидію злочинності. На сьогодні рівень злочинності в державах світу

залишається у полі зору міжнародної спільноти, особливо зважаючи на набуття нею транснаціонального характеру, визнання міжнародними злочинами діянь, що мають ознаки міжнародної небезпечності. Все це обумовлює об'єднання зусиль держав та утворених ними уповноважених органів, діяльність яких спрямована на протидію злочинності та кримінальне переслідування міжнародних злочинів і злочинів міжнародного характеру, а також формування належної правової регламентації як матеріальних норм міжнародного кримінального права, інших галузей міжнародного публічного права кримінально-правового циклу, так і норм міжнародного права, спрямованих на врегулювання процесу взаємодії держав з питання протидії транскордонній злочинності, а також національного законодавства кримінального та кримінально-процесуального характеру [6, с. 243–244].

Зарубіжний досвід використання цифрових інформаційних технологій для протидії корупції засвідчив, що застосування комп'ютерних автоматизованих програмних засобів і алгоритмів штучного інтелекту є найефективнішим інструментом спрощення адміністративних процесів, контролю прозорості діяльності компанії, органів влади. Цифровізація бюрократичних процедур зменшує кількість задіяних осіб, а отже, і можливості для хабарництва. Штучний інтелект усуває людський фактор у процесах прийняття рішень та здатен відслідкувати загрозу правопорушень без втручання людини [7, с. 64].

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що для удосконалення міжнародного співробітництва з питань протидії корупції та транснаціональній економічній злочинності доцільним є розроблення відповідних методичних рекомендацій з цього питання з урахуванням зарубіжного досвіду. При цьому необхідно закцентувати увагу на особливостях законодавства окремих країн, можливостях використання інформаційно-комунікаційних технологій для збирання доказів та ін.

Список використаних джерел

1. Кулаковський Р. В. Сучасні проблеми боротьби з організованою злочинністю та корупцією. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_5179.

2. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: https://cpi.ti-ukraine. org/#/.

3. Леган І. М. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с. URL: http://ir.stu.cn.ua/ bitstream/ handle/ 96.pdf?sequence=1&isAllowed=y.

4. Антикорупційна стратегія Байдена: якими будуть наслідки для України. URL: https://stopcor.org/antykorupczijna-strategiya-bajdena -dlyaukrayiny/.

5. Рада Європи (оглядова інформаційна довідка). URL: https://gp.gov.ua/ ua/ posts/rada-yevropi.

6. Нуруллаєв І. С.о. Міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю як складова предмету правового регулювання

міжнародного публічного права. *Право та державне управління.* 2020. № 1. Том 1. С. 243–249. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/ archive/ 1_2020/tom_1/ 39.pdf.

7. Боженко В. В., Петренко К. Ю. Кращі практики використання цифрових технологій та штучного інтелекту для боротьби з корупцією. *Вісник СумДУ. Серія «Економіка».* 2022. № 2. С. 59–66. URL: https://essuir.sumdu. edu.ua/handle/123456789/89631.

Кузнецов Віталій Володимирович,
головний науковий співробітник відділу науково-правових експертиз Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України, доктор юридичних наук, професор

ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: КОРУПЦІЙНІ ВИКЛИКИ

Умови воєнного стану критично загострюють як зовнішні, так і внутрішні проблеми, що загрожують національній безпеці України. Однак, на нашу думку, винятковим викликом для України є корупція.

Розв'язання проблеми корупції є одним із пріоритетів для українського суспільства на сьогоднішньому етапі розвитку держави. Економісти вважають, що через корупцію Україна щороку втрачала від 1,5 до 3 відсотків росту валового внутрішнього продукту. До того ж вона знижує обороноздатність держави, а за корупцію в різних державних структурах доводиться платити не економічними цифрами, а людськими життями на фронті [1].

З одного боку, результати соціологічних досліджень засвідчують, що частка громадян, які мають безпосередній досвід корупції, протягом останніх років суттєво зменшилася (у 2013 році такий досвід мало близько 60 відсотків, станом на початок 2020 року – не більше 40 відсотків громадян). Спостерігається поступове покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні [5]. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у період з 2013 року по 2022 рік Індекс сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) в Україні зріс із 25 до 33 балів (Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI) [2].

З іншого боку, є важливими й інші дані. Наприклад, за результатати 7-го етапу загальнонаціонального опитування «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення» (за підтримки Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» та Проєкту USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія») корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війни (89 відсотків громадян), причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція

(81 відсоток). Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94 відсотків респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Найбільш корумповані сфери суспільного життя залишилися незмінними: митниця (40 відсотків), судова система (39 відсотків), прокуратура (32 відсотка), медичні послуги (31 відсоток) та врегулювання земельних питань (29 відсотків) [7].

Тому надзвичайно актуальною для нашої країни є проблема виконання своїх функцій службовими особами лише в межах повноважень передбачених законодавством України. Це положення, зокрема, регламентується ст. 19 Конституції України, в якій зазначається, що органи державної влади й органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України. Такі вимоги поширюються на діяльність представників усіх гілок влади – законодавчої, виконавчої, судової, осіб, які виконують свої службові обов'язки в органах влади чи органах місцевого самоврядування, в юридичних особах приватного і публічного права. Порушення таких вимог законодавства доволі часто, пов'язано з вчиненням корупційних кримінальних правопорушень. Постійні резонансні затримання високопосадовців за корупційні кримінальні правопорушення безпосередньо якісно впливають, з одного боку, на відсоток довіри населення до державної влади, з іншого – на фінансово-матеріальну та військову допомогу Україні з боку зарубіжних країн. Одним з інструментів реагування держави на такі протиправні прояви корупції став традиційний механізм законотворення.

Нашу увагу привернув проєкту Закону України «Про внесення змін про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438 від 29.06.2023). Основною ідеєю цього законопроєкту є виділення в КК України самостійного блоку корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя (Розділ XVII-A). Автори законопроекту обґрунтували власні пропозиції наступними обставинами. Як відомо, Верховна Рада України у своїй Заяві «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя» наголосила на потребі продовжити жорстку та безкомпромісну боротьбу з ганебними випадками неприпустимої поведінки суддів, які порочать звання судді та підривають авторитет правосуддя, а також розглянути питання посилення відповідальності за вчинення суддями корупційних злочинів [6]. Це питання стало предметом обговорення на засіданні Ради національної безпеки і оборони України, яке відбулося 23 червня 2023 року. Зокрема, Рада національної безпеки і оборони України звернулася до суб'єктів права законодавчої ініціативи щодо потреби розгляду питання внесення законодавчих змін щодо посилення кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні

правопорушення у сфері правосуддя, передбачивши покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років [3]. Враховуючи зазначене, на думку авторів законопроекту, посилення кримінальної відповідальності за корупцію у сфері правосуддя дозволить запобігти вчиненню подібних правопорушень у майбутньому, а також забезпечить справедливу міру покарання для порушників [4].

На нашу думку, така законодавча ініціатива також пов'язана з резонансною справою щодо отримання неправомірної вигоди Головою Верховного Суду. Однак, нам відомі, й інші суспільно значущі кримінальні провадження проти представників органів влади. Отже, за такою логікою, можливі у майбутньому законодавчі пропозиції щодо окремої криміналізації корупційних кримінальних правопорушень, наприклад, проти народних депутатів України, державних службовців певної категорії тощо. Чи є це правильний напрям протидії таким корупційним проявам? На нашу думку, і це обґрунтовано чисельними науковими дослідженнями, слід не дублювати кримінальну відповідальність або робити її занадто суворою (пригадаймо попередні окремі пропозиції щодо встановлення смертної кари за хабарництво). Вирішення проблеми пов'язане, насамперед, зі створенням умов, коли службові особи не можуть легалізувати неправомірну вигоду (майно чи кошти тощо). Є й інші організаційно-правові механізми щодо мінімізації корупції, але це вже питання не криміналізації, а встановлення жорсткого контролю за службовими особами та дотримання принципу невідворотності за вчинене діяння кримінальної відповідальності.

Тому така пропозиція є сумнівною, зважаючи на хибність самої ідеї окремої криміналізації корупційних кримінальних правопорушень у сфері правосуддя. За такою логікою законодавця можна виділяти різні розділи корупційних кримінальних правопорушень в залежності від сфери діяльності. Наприклад, кримінальні правопорушення у сфері державної служби тощо.

На нашу думку, в КК України є розділи XVII «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та XVIII «Кримінальні правопорушення проти правосуддя», які вже передбачають відповідальність за окремі правопорушення у сфері правосуддя (зазначені в законопроєкті № 9438 від 29.06.2023).

Вказані законодавчі пропозиції викликають й інші дискусійні питання. Наведемо окремі з них.

По-перше, якщо все ж таки ця ідея (законопроєкт № 9438 від 29.06.2023) буде реалізована, то є питання щодо можливої у перспективі криміналізації й інших кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені у сфері правосуддя. Наприклад, декларування недостовірної інформації (ст. 366-2 КК), неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ст. 366-3 КК), незаконне збагачення (ст. 368-5 КК).

По-друге, вважаємо, що пропозиція щодо самостійної криміналізації пропозиції, обіцянки або надання неправомірної вигоди судді чи присяжному (ст. 370-1) є доволі дискусійною. На нашу думку, вказана модельна норма знаходиться в колізії зі ст. 369 КК. Так, частина 3 ст. 369 КК вже передбачає відповідальність за неправомірну вигоду, яка надавалася службовій особі, яка займає відповідальне становище (до яких відноситься суддя). Автори законопроекту не вирішують проблему співвідношення зі ст. 369 КК. Також, порівняння вказаної статті зі ст. 369 КК, дозволяє говорити про різні цілі. У проєкті пропонується дещо вузька мета пропозиції чи обіцянки, а так само надання вигоди судді чи присяжному: прийняття чи неприйняття саме судового рішення. В чинній ст. 369 КК визначена така мета – вчинення чи невчинення службовою особою будь-якої дії з використанням наданої їй влади чи службового становища. Тому проєкт обмежує, певним чином, криміналізацію протиправної поведінки осіб, які обіцяють неправомірну вигоду суддям та присяжним.

Підсумовуючи викладене, можемо констатувати такі висновки:

1. Здійснення правосуддя в Україні має серйозні вади, які обумовлені, зокрема корупційними проявами представників суддівського корпусу. Це становить реальну загрозу національній безпеці Україні та сталому розвитку держави.

2. Посиленням кримінальної відповідальності проблему протидії корупційним правопорушенням вирішити неможливо. Така протидія реально залежить від якості нормативно-правових антикорупційних актів та безумовного їх виконання.

3. Законодавець повинен підходити системно до створення реального механізму протидії корупції, зокрема і в сфері здійснення правосуддя. Насамперед, зі створенням умов, коли, зокрема судді не можуть легалізувати неправомірну вигоду (майно чи кошти тощо). Також є необхідним встановити жорсткий контроль за суддями та дотримуватися принципу невідворотності кримінальної відповідальності за вчинене діяння.

4. Державна не повинна втручатися в здійснення правосуддя.

5. Інститути громадянського суспільства повинні мати вирішальний вплив саме при конкурсному відборі кандидатів на посади суддів, а не при здійсненні правосуддя.

Список використаних джерел

1. Герасименко П. Війна і корупція. URL: https://zaxid.net/statti_tag50974/.

2. Індекс сприйняття корупції – 2022. Transparency International. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.

3. Під головуванням Президента України Володимира Зеленського відбулося засідання РНБО України. URL: https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6430.html.

4. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо посилення відповідальності за

корупційні кримінальні правопорушення у сфері правосуддя» (реєстр. № 9438 від 29.06.2023). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42175.

5. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.

6. Про Заяву Верховної Ради України «Про необхідність жорсткого і безкомпромісного подолання проявів корупції в системі правосуддя» : Постанова Верховної Ради України від 29 травня 2023 р. № 3119-IX. URL: https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6430.html.

7. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/.

Кравченко Сергій Олександрович,
головний консультант відділу правової
та антикорупційної політики Національного
інституту стратегічних досліджень, доктор
наук з державного управління, професор;
Комашко Володимир Володимирович,
начальник відділу правової
та антикорупційної політики Національного
інституту стратегічних досліджень,
кандидат юридичних наук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮ ДЕКЛАРАЦІЙ ОСІБ, УПОВНОВАЖЕНИХ НА ВИКОНАННЯ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ АБО МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Останнім часом серед напрямів антикорупційної політики в Україні в фокусі уваги законодавців, науковців та громадськості перебувають питання декларування доходів, фінансових інтересів, витрат і зобов'язань осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Діюча вітчизняна модель декларування посадових осіб з самого початку її запровадження викликала активні дискусії науковців і практиків.

Зокрема, значне коло проблематики пов'язане зі здійсненням контролю декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (далі – декларації). Звернемо увагу на наступний аспект цієї проблематики. Ст. 51-1, 51-4 Закону України «Про запобігання корупції» встановлюють, що Національне агентство з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) визначає порядок проведення всіх видів відповідної діяльності: трьох видів контролю декларацій (своєчасності подання, правильності та повноти заповнення, логічний та арифметичний контроль); їх повної перевірки; моніторингу способу життя суб'єктів декларування (далі – МСЖ) [4]. У цьому зв'язку можна виділити проблему нестабільності та

корупційних ризиків при виробленні правил і процедур контролю декларацій. Як зазначає Д.Гудков, описана вище ситуація створює можливості для НАЗК в будь-який час змінювати на власний розсуд самостійно написані правила контрольної діяльності, тоді як цей орган виконавчої влади має діяти за чітко прописаними та усталеними процедурами. Тому він пропонує затверджувати порядки проведення повної перевірки декларацій та МСЖ на рівні Кабінету Міністрів України або, навіть, на законодавчому рівні [1, с. 66–67].

Загалом поєднання в одному органі виконавчої влади функцій з нормативно-правового регулювання та контрольно-наглядових функцій вважається одним з типових випадків, що породжує конфлікт інтересів [2, с. 15]. Таке поєднання створює корупційні ризики, оскільки дає можливості керівництву органу, який має застосовувати нормативно-правові акти, самостійно затверджувати їх «для себе», керуючись, серед іншого, корисливими мотивами.

Крім того, наслідком самостійного затвердження НАЗК порядків контролю та перевірки декларацій є нестабільність, приховування та довгий час взагалі відсутність офіційно встановлених правил і процедур у цій галузі. Так, порядок контролю повноти заповнення декларацій був затверджений лише у 2021 р., а порядок здійснення МСЖ – у жовтні 2023 р. Правила логічного та арифметичного контролю були затверджені в кінці 2018 р., замінені іншим документом в 2020 р., а в 2021 р. вилучені з відкритого доступу. Порядок повної перевірки декларацій був затверджений лише у 2020 р., скасований та замінений іншим документом у 2021 р.

Технічні умови логічного та арифметичного контролю декларацій 2000 р. не подавалися на юстування, а після невдалих спроб зареєструвати в Міністерстві юстиції України порядок здійснення МСЖ в 2017 р. НАЗК для цього виду контролю застосовувало аж до жовтня 2023 р. неоприлюднені методичні рекомендації, що ставило під сумнів легітимність відповідних процедур з погляду дотримання конституційних прав і свобод, а також положень Європейської конвенції з прав людини.

Доцільно вказати й на те, що НАЗК визначає, серед іншого, порядки контролю та перевірки декларацій суддів і прокурорів, що видається невиправданим поширенням його компетенції як органу виконавчої влади на судову гілку влади та систему прокуратури. Враховуючи, що організація та порядок діяльності судів й органів прокуратури визначаються спеціальними законами, логічним є регулювання відповідних питань на законодавчому рівні.

В низці зарубіжних країн державні органи, що здійснюють контроль декларацій, працюють за правилами та процедурами, затвердженими іншими владними суб'єктами. Зокрема, Уряд Грузії визначає для Антикорупційного бюро Грузії інструкцію моніторингу декларацій (приблизний аналог повної перевірки декларацій) [8]. В Молдові відповідні питання детально регламентовані безпосередньо в Законі «Про Національний орган по непідкупності», що містить

главу IV «Процедура контролю майна й особистих інтересів та дотримання правового режиму конфлікту інтересів, несумісності, заборон і обмежень» [5]. У США правила й процедури контролю декларацій затверджує наглядовий орган по етиці для кожної гілки влади (спеціальні етичні комітети Конгресу – для законодавчої влади, Управління по етиці в уряді – для виконавчої влади, Конференція суддів – для судової влади), але сам контроль здійснюють уповноважені посадові особи з питань етики в органах влади [7].

Показовим є досвід Молдови, де ст. 10 Закону «Про декларування майна та особистих інтересів» встановлює, що контроль майна й особистих інтересів усіх основних працівників Національного органу по непідкупності (приблизний аналог НАЗК), а саме, його голови, заступника голови та інспекторів по непідкупності, здійснюється Радою по непідкупності відповідно до загальної процедури [3]. Рада по непідкупності є специфічним державно-громадським органом, що, згідно зі ст. 12 Закону Молдови «Про Національний орган по непідкупності», складається з дев'яти членів, з яких по одному призначають Президент, Парламент та Уряд Молдови, Вища рада магістратури, Вища рада прокурорів, Конгрес місцевих влад Молдови, а три члени є представниками громадянського суспільства, які відбираються за конкурсом на підставі затвердженого Урядом Молдови положення [5].

Зазначимо також, що представники громадських антикорупційних організацій неодноразово відзначали відсутність або суттєву обмеженість публічних консультацій при розробці процедурних документів щодо всіх видів контролю й перевірки декларацій, що значно погіршує якість цих документів [6, с. 112].

Враховуючи викладене, для удосконалення регулювання процесів контролю декларацій пропонується:

– визначити порядки проведення всіх видів контролю, повної перевірки декларації й МСЖ суддів та прокурорів, відповідно, в Законах України «Про судоустрій і статус суддів» та «Про прокуратуру»;

– в ст. 51-1, 51-4, 52-1 Закону України «Про запобігання корупції» встановити, що аналогічні порядки щодо всіх інших суб'єктів декларування, в тому числі спеціальних (працівників органів безпеки, розвідників та ін.), визначаються Кабінетом Міністрів України;

– передбачити обов'язкове проведення публічних громадських обговорень при розробці та/або зміні зазначених процедурних документів відповідно до Порядку проведення консультацій з громадськістю з питань формування та реалізації державної політики, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996;

– створити державно-громадський орган, подібний до діючої в Молдові Ради по непідкупності, для здійснення фінансового контролю щодо працівників НАЗК та, можливо, інших спеціалізованих антикорупційних органів, особистість і статус яких не є державною таємницею.

Окремо доцільно наголосити на потребі запровадження щорічного детального звітування НАЗК про діяльність щодо контролю декларацій. Для цього пропонується в ч. 5 ст. 14 Закону України «Про запобігання корупції» передбачити в структурі щорічного звіту НАЗК окремий пункт про кількість та результати здійснення всіх видів заходів фінансового контролю, насамперед, стосовно службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, а також суб'єктів декларування, які займають посади, пов'язані з високим рівнем корупційних ризиків.

Загалом вбачається, що зменшення сфери власного розсуду НАЗК, чітка процедурна регламентація та регулярна звітність дозволять суттєво покращити прозорість правил і процедур контролю декларацій, усунути корупційні ризики при його здійсненні, підвищити стабільність відповідного правового регулювання.

Список використаних джерел

1. Гудков Д.В. Недоліки та переваги засобів фінансового контролю, визначених Законом України «Про запобігання корупції». *Jurnalul juridic naţional: teorie şi practică*. 2017. № 2. С. 64–69.
2. План модернізації державного управління: пропозиції щодо приведення державного управління та державної служби України у відповідність із принципами і практиками демократичного урядування / за заг. ред. Мотренка Т.В. Київ: Центр адаптації держ. служби до станд. ЄС, 2010. 320 с.
3. Про декларування майна та особистих інтересів: Закон Республіки Молдова від 17 червня 2016 р. № LP133/2016. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134895&lang=ru.
4. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ 1700-18#Text.
5. Про Національний орган по непідкупності: Закон Республіки Молдова від 17 червня 2016 р. № LP132/2016. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136391&lang=ru.
6. Риженко К., Данилюк О., Калітенко О., Курінний С., Кохан Г. Дослідження спроможності, управління і взаємодії органів антикорупційної інфраструктури України: звіт. Київ: Transparency International Ukraine, 2020. 168 с.
7. Ethics in Government Act USA of 1978, 26 October 1978, № 95-521. URL: https://www.govinfo.gov/content/pkg/USCODE-2010-title5/pdf/USCODE-2010-title5-app-ethicsing.pdf.
8. On the Fight against Corruption: Law of Georgia, 17 October 1997, № 982. URL: https://matsne.gov.ge/en/document/view/33550?publication=83.

Кузьменко Володимир Борисович,
доцент кафедри загальнотеоретичного
правознавства та публічного права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, доцент;
Кузьменко Ганна Володимирівна,
магістрант факультету права
Антверпенського університету (Бельгія)

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ВІТЧИЗНЯНА ПРАКТИКА ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У сучасному світі не існує країн повністю позбавлених корупції, оскільки тією чи іншою мірою це явище притаманне усім державам. Водночас показники «Індексу сприйняття корупції» за минулий рік, який щорічно укладається авторитетною міжнародною організацією Transparency International, яскраво свідчать, що рівень корупції є найнижчим у країнах зі сталими демократичними традиціями та розвинутими економіками. Так, найбільшого успіху у протидії корупції на сьогодні досягли Данія, Фінляндія, Нова Зеландія, Норвегія, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Нідерланди, Німеччина, Ірландія та інші держави. На жаль, Україна у цьому рейтингу займає лише 116 місце [1]. Проте, не зважаючи на несприятливі умови, пов'язані з повномасштабної агресією Російської Федерації, укладачі рейтингу відзначили позитивну динаміку нашої країни у протидії корупції.

Разом з тим одним із індикаторів демократичного розвитку суспільства є гендерна політика держави. І тут простежується пряма, по суті, аксіоматична кореляція, чим більше захищені права жінок, дітей, національних меншин і соціально-вразливих спільнот та індивідів, тим вищим є рівень демократичного розвитку держави. Так, згідно висновків авторитетного журналу «Economist Intelligence Unit», який щорічно визначає «Індекс демократії», до кола найбільш демократичних держав належать Норвегія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Ісландія, Данія, Ірландія, Тайвань, Австралія, Нідерланди, Канада та інші держави [2]. Водночас Україна, незважаючи на запровадження військового стану в державі та відповідних обмежень частини демократичних свобод, викликаних загарбницькою війною Російської Федерації, на думку укладачів рейтингу, продовжує демонструвати позитивний розвиток демократичних інститутів.

Крім того, однією з важливих характеристик розвитку сучасних демократій є також показник гендерної рівності в державі. Адже саме гендерна рівність, зокрема реальне забезпечення рівноправ'я жінок і чоловіків у трудових, сімейних та інших правовідносинах, а також подолання усіх форм гендерної дискримінації, є запорукою стабільного соціально-економічного та демократичного розвитку суспільства. У цьому контексті важливим для нашого дослідження є

показник «Індексу гендерної рівності», що використовує Організація Об'єднаних Націй для оцінки досягнень держав у сфері забезпечення рівноправ'я жінок. Так, у першій десятці країн з найвищими показниками гендерної рівності у 2023 р. ми знову бачимо такі країни як Швейцарія, Норвегія, Ісландія, Австралія, Данія, Швеція, Ірландія, Німеччина, Нідерланди, Фінляндія та ін. [3]. Україна, враховуючи, зокрема, й наслідки збройної агресії Російської Федерації, посідає у цьому рейтингу лише 77 місце.

Слід наголосити, що держави, які очолюють вищенаведені рейтинги «Індексу демократії», «Індексу сприйняття корупції» та «Індексу гендерної рівності» (зокрема, Норвегія, Данія, Нова Зеландія, Фінляндія, Швеція, Нідерланди, Ірландія та ін.) безперечно належать до кола країн з найбільш розвинутими та потужними економіками сучасного світу. Відтак, ми можемо чітко констатувати наявність прямої кореляції поміж розвитком демократії, ступенем забезпечення гендерної рівності, мінімізацією корупційних ризиків та зростанням економіки країни. Тобто, у нас є всі підстави стверджувати, що забезпечення гендерної рівності перебуває у тісному взаємозв'язку з рівнем розвитку корупції. При чому вказана взаємозалежність є обернено-пропорційною, тобто чим вищим є рівень гендерної рівності в державі, тим нижчим є рівень корупції в ній.

Зважаючи на це, низка науковців ще наприкінці минулого століття висловили припущення, що жінки за своєю природою є менш схильними до корупції та здатні поступатися приватною вигодою задля цілей загального добробуту. Більше того, на думку деяких вчених схильність до корупції та готовність протидіяти зловживанням владою можуть обумовлюватися навіть біологічними або соціально конструйованими відмінностями жінок та чоловіків [4]. Відтак, можна дійти висновків, що одним із дієвих засобів боротьби з корупцією є максимальне залучення жінок до сфери управління державою. Проте, чи дійсно схильність індивіду до корупції визначається статтю та чи можна суспільству буде подолати це явище лише шляхом максимального залучення жінок до державного управління? Вважаємо, що відповіді на ці питання видаються не такими вже й однозначними.

Адже корупція є складним та багаторівневим соціальним явищем, основний зміст якого зводиться до зловживання владою заради особистої вигоди. Водночас існують також й інші більш деталізовані визначення корупції. Так, хоча й Конвенція ООН проти корупції (2003 р.) не дає загального визначення корупції, проте вона визначає низку пов'язаних з нею правопорушень, що криміналізовані в юрисдикціях більшості країн світу, зокрема, хабарництво офіційних та приватних осіб, розкрадання, зловживання службовим становищем та впливом, підкуп, незаконне збагачення та відмивання коштів, перешкоджання правосуддю тощо [5]. Корупція також включає у себе й такі явища як «кумівство», шахрайство, проблеми пов'язані з «конфліктом інтересів», «відкатами» з державних закупівель,

«подяками» особам за виконання їх професійних обов'язків (лікарям, викладачам та ін.) тощо [6].

Відповідно жертвами вищезазначених правопорушень можуть стати як чоловіки, так і жінки. При чому, як показує практика, жінки страждають від проявів корупції чи ненайбільше. До того ж, жінки іноді можуть навіть стикатися з проявами особливих форм корупції, зокрема, сексуальними домаганнями в обмін на вигоду («сексторцією») та ін.

Слід зазначити, що негативний вплив корумпованого суспільства на жінок посилюється також і завдяки історично сформованим гендерним стереотипам, що націлюють жінок приділяти більше уваги не питанням власної самореалізації, а, насамперед, проблемам відповідальності за власну сім'ю та дітей. Відтак, жінки зазвичай меншою мірою залучені до сфери політики, державного управління та комерційної діяльності, що безпосередньо відображається на рівні їх доходів. При цьому корупція чинить непропорційно сильний вплив саме на найбідніші верстви населення, більшу частку яких складають жінки.

Водночас слід враховувати, що в умовах гендерної нерівності жінки відчувають порівняно більший тиск наявних соціальних стереотипів та громадського осуду, що відповідно зменшує ризики їх девіантної поведінки. Тобто, поряд з внутрішньо особистою мотивацією дотримання правомірної поведінки, на жінок значною мірою впливають зовнішньо соціальні фактори, що стримують їх від протиправних дій, зокрема й корупційних. Відтак, просте механічне збільшення кількості жінок у владних інституціях автоматично нездатне призвести до зниження рівня корупції в державі. Адже вітчизняна практика стикалася із багатьма корупційними скандалами, в яких основними фігурантами виступали також і жінки.

Таким чином, схильність до корупції визначається насамперед не біологічними чинниками, зокрема статтю, а соціальними факторами, а саме культурою, історією, традиціями, релігією, економікою тощо, які загалом формують гендерні стереотипи. І лише зміна в усвідомленні суспільством ролі, місця та призначення жінки, забезпечення її реальної рівноправності та активна залученість до суспільних процесів сприятиме подоланню гендерної нерівності в державі та створенню належних можливостей для її самореалізації. Саме така політика держави забезпечить повноцінну гендерну рівність, яка сприятиме розвитку демократичних інститутів, мінімізуватиме корупційні ризики та стимулюватиме соціально-економічний розвиток суспільства.

Список використаних джерел

1. Corruption Perceptions Index-2022. Transparency International Ukraine. Received from https://cpi.ti-ukraine.org/.

2. The world's most, and least, democratic countries in 2022. the economist. received from https://www.economist.com/graphic-detail/2023/02/01/the-worlds-most-and-least-democratic-countries-in-2022.

3. Human Development Reports. United Nations Development Programme Received from https://hdr.undp.org/data-center/thematic-composite-indices/gender-inequality-index#/indicies/GII.

4. Dollar, D. et al (1999). Are Women Really the Fairer Sex? Corruption and Women in Government, WB Working Series: 4.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (2003). Офіційний сайт Верховної Ради України. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

6. Кузьменко Н.О., Кузьменко Г.В. Поняття корупції в міжнародному праві: теоретико-методологічні аспекти дослідження // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали ІІІ Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 грудня 2018 р.): у 2 ч. Ч.2. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2018. С. 366–369.

Мотлях Олександр Іванович,
завідувач наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

КОРУПЦІЯ ЯК РАКОВА ПУХЛИНА УКРАЇНИ

Дев'ять років тому було прийнято Закон України «Про запобігання корупції», мета якого передбачала комплексне реформування системи протидії та запобігання цьому протиправному явищу у відповідності до міжнародних стандартів та успішних практик іноземних держав. Даний нормативно-правовий акт чітко визначив, що корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Зазначено, що така протиправність може здійснюватися у різних формах (одержання хабаря, неправомірного втручання у діяльність інших державних органів або посадових осіб, надання незаконних переваг фізичним або юридичним особам під час підготовки і прийняття відповідних рішень тощо), але вона завжди пов'язана з неправомірним використанням відповідними особами наданих їм владою службових повноважень чи можливостей, якими вони зловживають [2].

Які ж результати ми натепер маємо за перебігом майже десятилітнього періоду дії цього Закону?:

– створено і діють профільні спеціалізовані державні інституції (Національне антикорупційне бюро, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд), які наділені конкретними

правами та обов'язками, а саме: вести тотальну боротьбу з цим негативним явищем;

– приведено у відповідність усю чинну нормативно-правову базу з тим щоб вона мала впливові важелі на протидію і боротьбу з корупцією;

– державою Україною гарантовано взято на себе зобов'язання перед міжнародним співтовариством у питанні зниження показників корупційних проявів серед чиновників на всіх рівнях державного управління владою;

– продемонстровано перші паростки реальних кроків викорінення корупційної ракової пухлини у вищих ешелонах влади, і це дало можливість переконати та запевнити лідерів провідних країн світу, що взятий курс на подолання цієї епідемії буде незмінним, а відповідальність за такі злочини – не відворотною.

Усе б наче відбувалося крок за кроком правильно у напрямі протидії корупції, якби Україну не спіткала «російська воєнна чума». На превеликий жаль, але зовнішня агресія з боку нашого північного сусіда внесла свої негативні корективи у життєдіяльні процеси мирних українців, й водночас дещо послабила вплив повноважних державних органів України у глобальному питанні боротьби з корупцією. Зосередженість владних інституцій нашої держави і громадськості на реаліях розвитку воєнних буднів створила сприятливі умови для поширення корупції у окремих сферах і напрямах діяльності. У поле зору корупційних проявів потрапили до уже оприлюднених й нові юридичні суб'єкти, точніше фізичні особи, представники окремих організацій, зокрема ті, які пов'язані з військово-промисловим комплексом, проведенням і участю в тендерах, державних закупок тощо. Особливою активністю у цьому негативному процесі відзначилися деякі індивіди з відомств Міністерства оборони та збройних сил України, митних, фіскальних органів, організацій, які здійснюють логістичну діяльність та ін. Поширеним стало явище незаконного перетину громадян України чоловічої статі за фіктивними документами (підроблених довідок про інвалідність, посвідок про багатодітну сім'ю, виконання місії волонтерської діяльності…), видача яких здійснювалася реальними посадовцями за певну грошову винагороду. Оприлюдненими стали факти виконання робіт за завищеними розцінками, особливо у сфері проведення капітального будівництва та реконструкції об'єктів нерухомості, ремонту мостів і мостових переходів, доріг й тротуарів, парків, скверів і багато іншого. Збільшилося випадків нецільового використання бюджетних коштів посадовцями через завищення вартості робіт, які реалізуються на етапі їх проектування, зокрема лікувальних заходів, дошкільних установ та шкіл, оздоровчих центрів, інших об'єктів інфраструктури. Процвітає ганебна практика щодо відмивання та привласнення коштів посадовцями різних рангів. Відбувається процес створення фіктивних підприємств-прокладок для переадресування через них бюджетних коштів із подальшим їх розкраданням, за нібито виконані ними певні

обсяги різного виду робіт. Поширилися випадки створення організованих злочинних груп з числа посадовців з метою отримання неправомірної вигоди. Прикладом тому може слугувати факт хабарництва у великих розмірах, нещодавно виявлений вітчизняними правоохоронцями у Держпродспоживслужбі Київській області. А саме: керівник цієї служби разом із своїм заступником та двома підлеглими створювали штучні перешкоди фізичним та юридичним особам під час реєстрації, перереєстрації та поставлення на державний облік сільськогосподарської техніки. Задля безперешкодного проведення реєстраційних дій транспортних засобів та видачу відповідних документів власники спецтехніки мали сплатити їм додаткові кошти, у вигляді особистої подяки. У процесі досудового слідства задокументовано двадцять вісім епізодів отримання неправомірної вигоди за реєстрацію комбайнів, тракторів, екскаваторів тощо. Загальна сума хабаря склала сто дев'яносто тисяч гривень. Київська обласна прокуратура направила до суду обвинувальний акт стосовно усіх чотирьох учасників організованої групи за фактами одержання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 28, ч. 3 ст. 368 КК України).

На превеликий жаль, але такі випадки не є поодинокими і далеко не всі вони знаходяться на поверхні, оскільки пересічні громадяни не завжди діляться тим, де їх відкрито ошукують нахабні чиновники-хабарники. Співвітчизники з різних причин воліють замовчувати такі факти, щоб не створювати собі і ближнім проблем у їх життєдіяльних процесах. Відповідно корупціонери цим і користуються, й свої дії та вчинки не вважають протизаконними, а тим паче аморальними. Хоча в своїй основі встановлені факти корупції вкотре засвідчують низьку культуру окремих посадовців і їх жагу до незаконного збагачення. Назагал – це свідчить про самовпевненість або ж відсутність боязні бути покараним за вчинений злочин. Більше того, такі негативні прояви не тільки дають мільйонні збитки бюджету нашій державі, а й підривають її авторитет на міжнародному рівні, особливо на тепер, коли ми намагаємося пришвидшити свій вступ до Європейського союзу. Корупція якщо й повністю не руйнує наші плани-наміри на перспективне майбутнє, то принаймні відтягує час для реалізації поставленої мети у виборі європейського вектору життя українців.

Не треба забувати, що ми живемо у світі високих технологій, який дає можливість володіти будь-якою інформацією і про майже все. Україна, особливо на тепер, перебуває в епіцентрі споглядання західних партнерів, й не тільки них, відносно всього, що в ній відбувається, й зокрема у питанні протидії та запобіганні корупції. У багатьох із них викликає хвилю занепокоєнь і створює підґрунтя для вираження своїх сумнівів у спроможності керманичів нашої держави навести лад у протидії цьому негативному явищу. Вони стають більш стриманими у своїх прогнозах щодо подальших планів інтегрування України до кращих стандартів європейського життя і це є тривожним сигналом для українців. Наша влада має консолідувати усі зусилля

щоб не втратити свого обличчя та іміджу на міжнародній арені із-за неспроможності протидіяти та запобігати поширенню корупції в країні. Жорсткість і невідворотність закону за такі протиправні дії хабарників у поєднанні з небайдужістю та згуртованістю чесних й добропорядних українців, на боротьбу з цим протиправним явищем, дасть можливість усікати і викорінювати з нашого життя корупцію у всіх її проявах.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1700-18.

2. Мотлях О. І. Поліграф у протидії корупції в секторі державної влади *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конфер. (Київ, 9-10 груд. 2021 р.) : / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2021. С. 116–119.

Пастух Ігор Дмитрович,
завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ЗМІН ДО АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

20 вересня 2023 року Верховною Радою України було прийнято Закон № 3384-IX «Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану» [1], який відновив зобов'язання державних службовців (безпосередньо не залучених до мобілізаційних та військових зусиль) подавати та розкривати декларації про свої активи під час воєнного стану та відновив функцію Національного агентства з питань запобігання корупції щодо перевірки декларацій про активи.

Водночас, слід зауважити, що назва законопроекту не узгоджується як з його змістом, так і з предметом правового регулювання. Зокрема, поряд із пропонованими змінами щодо відновлення та порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у період дії воєнного стану і до його припинення чи скасування Законом були внесені зміни, що мають постійний характер. Так, ст. 2 Закону України «Про запобігання корупції» доповнено частиною другою такого змісту: «У разі якщо норми цього Закону чи інших актів законодавства у сфері запобігання корупції допускають неоднозначне (множинне) тлумачення норм щодо прав та обов'язків осіб, на яких поширюється дія цього Закону, застосовується найбільш сприятливе для таких осіб

тлумачення норми». Проте так формулювання як «застосовується найбільш сприятливе для таких осіб тлумачення» не відповідає вимозі правової визначеності, як складовій конституційного принципу верховенства права.

Крім цього, Законом збільшено вартість подарунків, які відповідають загальновизнаним уявленням про гостинність, – одноразово не мають перевищувати двох (було один) прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на день прийняття подарунка, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує чотирьох (було два) прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року, в якому прийнято подарунки. Суперечливі зміни, що додатково сприяти виникненню корупційних ризиків у службовців. При цьому, цей крок став черговим етапом у поступовому збільшенні та появи вартості подарунків там, де вони взагалі були заборонені. Зокрема Проєктом Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо вдосконалення правової регламентації заборон та обмежень щодо одержання подарунків», який розроблено НАЗК та внесено та було представлено для обговорення пропонується встановити публічним службовцям «забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб: 1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, крім випадків, коли подарунок відповідає загальновизнаним уявленням про гостинність і його вартість одноразово не перевищує 1 прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого на день прийняття подарунка, а сукупна вартість подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує 2 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, в якому прийнято подарунки». При цьому, поняття «загальновизнаним уявленням про гостинність» має стати повністю суб'єктивним «наданий в такій обстановці, що сприймається обома сторонами як дотримання поширених у суспільстві правил етикету у ділових відносинах», а перелік видів таких подарунків не є вичерпним.

Внесено й інші зміни, якими з одного боку, розширено перелік суб'єктів декларування (голови та члени лікарсько-консультативних і медико-соціальних експертних комісій, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій), з іншого боку – його зменшено за рахунок введення нового визначення у Законі – посадова особа юридичної особи публічного права. Національне агентство з питань запобігання корупції анонсувало цю подію 16 жовтня 2023 року як велике досягнення у своїй роботі наступним чином: «закон про відновлення декларування, який набрав чинності 12 жовтня 2023 року, суттєво зменшив (приблизно на 50 тисяч) кількість декларантів у державних та комунальних підприємствах, закладах, установах,

організаціях – юридичних особах публічного права (далі – ЮОППП). Відтак до декларантів із числа посадових осіб ЮОППП належать: голови та члени наглядової ради, ради директорів, виконавчого органу, комісії з припинення (комісії з реорганізації, ліквідаційної комісії); ліквідатор; керівник, заступник керівника; головний бухгалтер; корпоративний секретар; особа, яка здійснює повноваження одноосібного виконавчого органу та її заступники; члени іншого органу управління (крім консультативного). Тобто декларантами у ЮОППП залишилися лише топпосадовці. Всі інші керівники нижчого за ієрархією рівня (структурних підрозділів) та інші працівники ЮОППП, які мають повноваження здійснювати організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські функції, зокрема, керівники підрозділів закупівель, більше не повинні подавати декларації будь-якого виду (у т. ч. декларації при звільненні та щорічні декларації за 2021, 2022, 2023 роки)». Які ж ще наслідки має така зміна в антикорупційному законодавстві?

Як відомо, у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» визначені категорії суб'єктів, на яких поширюється його дія: 1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; 2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та дві інших, що не пов'язані з виконанням державних функцій. Нам, звісно, цікава друга категорія, оскільки саме у ній перебувають юридичні особи публічного права. І сьогодні, відповідно до п.п. а п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону туди входять; посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті, посадові особи та інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів, Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти. Таким чином, такими особами відповідно до нового визначення ЮОППП, є такі особи, а також конкретні посади в окремих

державних органах, інших установах та організаціях. Тобто керівники структурних підрозділів (їх заступники) ЮОПП (наприклад, начальник відділу кадрів, завідувач відділення лікарні, завуч школи та багато інших (близько 50 тисяч)) у цю категорію та й у жодну іншу за посадою не входять. Що це означає? Пригадаємо обмеження, які діяли на таких осіб, а зараз діють лише на керівників ЮОПП та головного бухгалтера.

Ст. 22 Закону України «Про запобігання корупції» «Обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища». Особам, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах. Тобто така заборона на посадових осіб структурних підрозділів вже не діє.

Ст. 23 «Обмеження щодо одержання подарунків». «Особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи». Вже можна, у тому числі ті, що перевищують прояв гостинності.

Рішення, прийняті такою особою на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали протягом останніх трьох років подарунок, не вважаються вже такими, що прийняті в умовах реального конфлікту інтересів, і на такі рішення не поширюються положення статті 67 цього Закону. Звісно, положення про те, що особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані: 1) вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів; 2) повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів безпосереднього керівника; 3) не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального конфлікту інтересів тощо, також на розглядуваних нами суб'єктів вже не діє. Так само не повинні вони запобігати конфлікту інтересів у зв'язку з наявністю у них підприємств чи корпоративних прав (ст. 36 Закону).

У Кримінальному кодексі, зокрема, такі особи перестали бути суб'єктами злочинів, передбачених ст. 369-2 «Зловживання впливом»

Враховуючи викладене, можна констатувати, що встановленням у Законі визначення посадових осіб ЮОПП, законодавці не тільки зменшив (приблизно на 50 тисяч) кількість декларантів у державних та

комунальних підприємствах, закладах, установах, організаціях – юридичних особах публічного права, а й на таку саме кількість збільшив коло осіб які не являються суб'єктами відповідальності за кримінальні, адміністративні та інші порушення антикорупційного законодавства.

Крім цього, запропоновані НАЗК зміни до антикорупційного законодавства в частині встановлення вартості подарунків отриманих, у зв'язку із виконанням службових обов'язків, створюють додаткові корупційні ризики та не сприяють досягненню мети Антикорупційної стратегії.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законів України про визначення порядку подання декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, в умовах воєнного стану: Закон України від 20 вересня 2023 року № 3384-IX. Голос України від 11.10.2023. № 35.

2. Декларування посадових осіб юридичних осіб публічного права. Хто за новим Законом повинен подавати декларації? URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/deklaruvannya-posadovyh-osib-yurydychnyh-osib-publichnogo-prava-hto-za-novym-zakonom-povynen-podavaty-deklaratsiyi/.

Савченко Андрій Володимирович,
старший слідчий в особливо важливих справах Головного слідчого управління Державного бюро розслідувань, доктор юридичних наук, професор

ПРИРІВНЯННЯ КАРНОСТІ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДО ДЕРЖАВНОЇ ЗРАДИ НА ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Серед багатьох парламентських ініціатив щодо удосконалення (посилення) кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення в умовах воєнного стану на особливу увагу заслуговує проєкт Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняна карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні» (реєстраційний № 9659 від 30.08.2023) (далі – проєкт Закону) [1].

Загалом сформульоване у проєкті Закону завдання заслуговує на підтримку, оскільки спрямоване на забезпечення належного покарання за корупційні кримінальні правопорушення, вчинені під час дії правового режиму воєнного стану, а також запобігання вчиненню цих правопорушень.

Зокрема, проєктом Закону пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) [2] статтею 111^3

«Вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану», де в межах шести частин передбачити відповідальність за такі діяння, вчинені під час дії правового режиму воєнного стану: привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням; зловживання владою або службовим становищем; прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою; незаконне збагачення; зловживання впливом.

Крім того, у примітці до цієї статті наведено визначення ряду термінів, зокрема «службові особи, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище», «великий розмір бюджетних коштів», «істотна шкода», «набуття активів», «активи», «законні доходи особи».

Проєкт Закону також передбачає внесення точкових змін до частини першої статті 33^1, частини шостої статті 176 та частини п'ятої статті 216 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) [3], відповідно до яких підслідність щодо нової статті 111^3 КК України належатиме Національному антикорупційному бюро України. Відповідно, процесуальне керівництво здійснюватиметься Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою. Підсудність за цим злочином визначається за Вищим антикорупційним судом України.

Водночас окремі положення проєкту Закону є дискусійними та складними для сприйняття, на чому варто зупинитися докладніше.

Так, обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону у пояснювальній записці викладено лише у чотирьох реченнях, без наведення вагомих аргументів щодо необхідності застосування найсуворішого покарання у виді позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічного позбавлення волі, з конфіскацією майна. При цьому використовуються загальні фрази, що не підтверджуються відповідними кількісними та якісними показниками, наприклад: «щодня правоохоронні органи та засоби масової інформації повідомляють про нові факти корупції», «низка чиновників продовжує наживатись на публічних коштах», «корупція… є надзвичайно деструктивним явищем» тощо.

Некоректним уявляється пропонований у назві проєкту Закону термін «прирівняна», а тому його необхідно замінити терміном «прирівняння». Крім того, назва проєкту Закону не узгоджується з його змістом. Так, у назві передбачено прирівняння до державної зради на період воєнного стану в Україні усіх корупційних кримінальних правопорушень, про що свідчить відсутність вживання прикметника «окремих». Водночас у межах статті 111^3 КК України караються як державна зрада тільки шість корупційних кримінальних правопорушень (з огляду на повний їх перелік, що дається в абзаці першому примітки до статті 45 цього Кодексу).

Водночас, за нашим переконанням, щоб встановити покарання за корупційні кримінальні правопорушення на рівні покарання за державну зраду в умовах воєнного стану зовсім не обов'язково створювати окрему кримінально-правову норму в межах розділу І «Злочини проти основ національної безпеки України» Особливої частини КК України, оскільки такий підхід не відповідає принципу диференціації Особливої частини кримінального права на розділи, який здійснюється за родовим об'єктом посягання. Логічніше було б у кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складах відповідних корупційних кримінальних правопорушень передбачити окрему (чи додаткову) ознаку «вчинене під час дії правового режиму воєнного стану». Однак такий підхід проєктом Закону не розглядається.

Поряд із цим ряд диспозицій частин у статті 111^3 КК України побудовано
з порушенням законодавчої мови та техніки, що загалом унеможливлює застосування цієї норми. Зокрема, у частині першій цієї статті суб'єктом корупційного кримінального правопорушення одночасно є «службова особа» та «особа, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище», при цьому в другому випадку вказівки на прикметник «службова» у диспозиції вказаної кримінально-правової норми немає. Так само про «особу, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище» зазначено у частинах другій, четвертій, п'ятій та шостій статті 111^3 КК України, однак такої вказівки немає у частині другій цієї статті. Водночас у примітці до статті 111^3 КК України наголошується, що у цій статті йдеться винятково про «службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище». Крім того, у частині третій цієї статті зникає вказівка на термін «правовий режим воєнного стану».

Пропонована примітка до статті 111^3 КК України також має ряд недоліків. Зокрема, з'являється новий кримінально-правовий термін «службові особи, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище» (новий суб'єкт корупційного кримінального правопорушення), який буде поєднувати різні категорії службових осіб, що не узгоджується з пунктами 2 і 3 чинної примітки до статті 368 цього Кодексу, де передбачена чітка законодавча диференціація «службових осіб, які займають відповідальне становище» та «службових осіб, які займають особливо відповідальне становище». Водночас далі у пунктах 4 та 5 примітки до статті 111^3 КК України зазначається вже про «особу, яка займає відповідальне та особливо відповідальне становище», при цьому в однині, а в пункті 6 цієї примітки вказується просто на «особу», без деталізації її статусу.

Наголосимо, що у частині третій статті 111^3 КК України та пункті 3 примітки до цієї статті зазначено тільки про істотну шкоду, тоді як про «тяжкі наслідки» не згадується, з чого випливає, що вчинення в умовах правового режиму воєнного стану відповідного корупційного кримінального правопорушення, наслідком якого є

настання тяжких наслідків, не повинно прирівнюватися до державної зради.

Також незрозумілою є логіка змін до частини шостої статті 176 КПК України, де вказівка на статтю 111^3 КК України не передбачена. Це означає, що під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочину, передбаченого статтею 111^3 КК України, за наявності ризиків, зазначених у статті 177 КПК України, не зможе бути застосований запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті (тобто тримання під вартою).

Ураховуючи вищенаведене, вважаємо, що проєкт Закону має ряд суперечностей, містить певні недоліки щодо законодавчої мови і техніки, а тому потребує доопрацювання.

Наостанок підкреслимо, що у законодавця може бути декілька шляхів реалізації концепції проєкту Закону, зокрема, по-перше, все ж таки здійснити в межах статті 111^3 КК України криміналізацію вчинення корупційного кримінального правопорушення під час дії правового режиму воєнного стану, значно удосконаливши попередні пропоновані положення, по-друге, як зазначалося нами вище, у кваліфікованих (особливо кваліфікованих) складах відповідних корупційних кримінальних правопорушень передбачити окрему (чи додаткову) ознаку «вчинене під час дії правового режиму воєнного стану», а також розтлумачити у примітках до певних статей важливі кримінально-правові терміни. Останній варіант уявляється більш доцільним і логічним.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо прирівняна карності корупційних кримінальних правопорушень до державної зради на період воєнного стану в Україні : проєкт Закону України (реєстраційний № 9659 від 30.08.2023). *Офіційний вебпортал парламенту України. Верховна Рада України.* URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/42634.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Сова Олег Ярославович,
заступник начальника наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України, доктор технічних наук, професор;
Скрипнікова Валерія Олегівна,
провідний науковий співробітник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України, доктор філософії

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах війни є нагальна потреба посилити боротьбу з корупцією шляхом внесення змін і доповнень до чинного законодавства, тим більше, що після перемоги Україна отримає від наших партнерів мільярди доларів на економічне відновлення та розвиток інфраструктури. Коли слово «фінансування» торкається найгірших частин державного апарату, в очах людей з'являється нездоровий блиск, з'являються нові офшори. Антикорупційна система України не надто ефективна навіть у мирний час, а під час війни вітчизняні правоохоронні органи взагалі не розшукують корупціонерів, оскільки займаються здебільшого розслідуванням військових злочинів.

Незалежна антикорупційна комісія (NAKO (Independent Anti-Corruption Commission) щорічний рейтинг на підставі Global Defence Governance Integrity Index, складеного міжнародною антикорупційною організацією Transparency International в межах проєкту «Оборона та безпека», оголошено цьогорічний рейтинг країн світу. У цьому рейтингу Україна входить до групи країн рейтингу «D». Це свідчить про вищий ризик корупції. Ми отримали 41 бал зі 100, а ідея індексу така: чим нижчий бал, тим більше корупції [7].

Спеціальний радник з питань оборони Великобританії Мартін Моллой (*Martin Molloy*) звернув увагу на важливість Індексу доброчесності в оборонному врядуванні. Велика Британія підтримала створення індексу, оскільки концепції прозорості в оборонному секторі та боротьби з корупцією є основою належного управління. Це закладає основу військового професіоналізму, чесності та військової компетентності.

Індекс доброчесності в оборонному врядуванні – це оцінка ефективності контролю корупційних ризиків у секторах безпеки та

оборони. Transparency International вимірює його кожні 5 років. Країни оцінюють за 5 параметрами: політичні; закупівлі; персонал; фінансові; військові дії. Країни з найнижчим рівнем корупційного ризику вважаються лідерами за Індексом доброчесності в оборонному врядуванні: Бельгія, Німеччина, Тайвань Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Швейцарія і Велика Британія. На жаль, Україна поки що на тому місці, в якому була в 2015 році – група «D», хоча наша мета – потрапити в групу «C» (вищий рівень). Україна має такий самий бал, як і Угорщина (41). Нижче за нас Росія (36 балів), Чилі, Аргентина та Албанія. Водночас Сербія, Вірменія, Португалія та Греція в одній групі з нами, але їхні оцінки вищі [1].

Найвразливішими ризиками для України є «закупівлі, фінанси та військові операції». Що стосується останнього, то це цілком природно з огляду на війну в країні. Придбання та фінансові ризики знаходяться в центрі уваги, оскільки нові процедури оборонних закупівель не працюють. Політичний ризик мінімальний, оскільки наша країна має належну інституційну систему та визначила пріоритетом антикорупційну політику.

У зв'язку з цим варто зазначити, що Законом України № 2113-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за тяжкі злочини, що загрожують національній безпеці України в умовах дії режиму воєнного стану» від 3 березня 2022 року доповнено статтю 111 Кримінального кодексу – «Державна зрада» та статтю 113 Кримінального кодексу – «Диверсія» ознаками, що обтяжує відповідальність – вчинення діянь в умовах воєнного стану чи під час збройного конфлікту, а санкції за вчинення таких діянь – позбавлення волі на строк до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі та конфіскація майна [2].

Список використаних джерел

1. Генеральна Асамблея ухвалює Конвенцію ООН проти корупції, відкриває договір для підписання на конференції високого рівня в Меріді, Мексика, 9–11 грудня / офіційний представник ООН. 2003 рік URL: http://www. un.org/press/en/2003/ga10199.doc.htm.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» № 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/ Bills/pubFile/1288573.

Хавронюк Микола Іванович,
професор кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету
«Києво-Могилянська академія»,
доктор юридичних наук, професор

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТАТТЕЮ 364 КК УКРАЇНИ: СТИСЛИЙ АНАЛІЗ ПРОКУРОРСЬКО-СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Статті 17 і 19 Конвенції ООН проти корупції передбачають у першому випадку обов'язок, а в другому можливість встановлення у національному законодавстві кримінальної відповідальності за два діяння, які мають три спільних ознаки (1 – суб'єкт, державна службова особа, 2 – умисел, 3 – мета одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи).

Водночас, ці два діяння відрізняються тим, що у випадку зловживання службовими повноваженнями чи службовим становищем *не йдеться* про розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання майна, що знаходиться у віданні державної службової особи на підставі її службового становища.

На жаль, в Україні і законодавство, і практика не йдуть прямим несуперечливим шляхом, який дозволив би чітко розмежувати між собою зазначені службове зловживання і розкрадання шляхом службового зловживання.

Так, у ч. 2 ст. 191 Кримінального кодексу України (далі – КК) йдеться про привласнення, розтрату або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем.

Названі три форми злочину розрізняються між собою тим, що у першій винна особа обертає чуже майно на свою користь, у другій – на користь іншої особи, а у третій – на свою користь чи користь третьої особи (п. 23 постанови Пленуму Верховного Суду України, далі – ПВСУ, від 06.11.2009 р. №10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності»).

Проте, такий підхід, цілком узгоджений зі ст. 17 Конвенції ООН проти корупції і зафіксований у тлумаченні ПВСУ, чітко не випливає із закону, оскільки, на відміну від ч. 1 ст. 364, у ч. 2 ст. 191 КК відсутні слова «*для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи*».

Внаслідок цього в сучасній судовій практиці у випадках, коли йдеться про заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем термін «*заволодіння*» тлумачиться так, що володіє і користується вилученим майном лише сама винна особа, а якщо ж має місце так зване «*розкрадання на користь третіх осіб*», – відбувається кваліфікація вчиненого за ст. 364 КК, санкції якої у цілому є м'якшими.

Саме такий негарний приклад кримінально-правової кваліфікації неодноразово подавав новий Верховний Суд.

Так, у постанові колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 13 січня 2021 р. зазначено, що юридична кваліфікація дій винної особи за ч. 2 ст. 364 КК не заперечується. Із документа випливає, що начальник відділу управління праці та соціального захисту населення Луцької РДА, зловживаючи службовим становищем в інтересах третіх осіб, призначила виплату державної соціальної допомоги при народженні дитини та допомоги по догляду за дитиною до трьох років особі, яка на таку допомогу не мала права. Внаслідок цього незаконно перераховано з державного бюджету кошти на суму 164 130,70 грн [1].

Другий приклад. Постановою колегії суддів тієї ж судової палати від 20 січня 2021 р. підтверджено правильність вироку Коростенського міськрайонного суду Житомирської області від 21 грудня 2019 р., яким начальника управління житлово-комунального господарства виконавчого комітету Малинської міської ради Житомирської області засуджено за ч. 1 ст. 364 КК за те, що він перерахував ТОВ 210 000 грн коштів місцевого бюджету за договором про закупівлю вакуумної машини, достовірно знаючи, що ТОВ не виконало умови договору і машину не поставлено [2].

В обох цих випадках фактично йдеться про розкрадання державного майна на користь третьої особи.

Згідно з даними судової статистики [3], у 2022 році судами за ст. 364 КК загалом було прийнято судові рішення щодо 64 осіб, у тому числі обвинувальні вироки щодо 3 осіб, виправдувальні вироки щодо 4 осіб і 57 постанов про закриття кримінального провадження, серед яких 54 «з інших підстав» (переважно йдеться про закінчення строків давності).

Оскільки така скупа статистика за ст. 364 КК не дозволяла зробити релевантні висновки, мною знайдено і проаналізовано дані щодо інших кримінальних проваджень, які перебувають на стадії досудового розслідування, а також обвинувальні вироки судів, винесені у січні-листопаді 2023 року.

Усього вдалося відшукати 42 відповідних справи, з яких у 7 поки що є лише підозри, у 16 – обвинувальні вироки, у 19 – постанови про закриття кримінального провадження.

До речі, згадаю про «розумні» строки досудового розслідування і судового розгляду кримінальних проваджень за ст. 364 КК. Строк, який минув з дня вчинення злочину і до дня винесення вироку, у деяких справах сягає 8-10 років, а в середньому становить 7 років. Що ж стосується строку, який минув з дня вчинення злочину і до дня закриття кримінального провадження через закінчення строку давності, то він, буває, сягає 15-17 років, а в середньому становить 12 років. Іншими словами, сьогодні суди розглядають справи про злочини за ст. 364 КК, які були вчинені 9–10 років тому.

Очевидно, що за цей час і особа винного, і соціально-економічні умови в суспільстві, і законодавство суттєво змінюються, а досягти визначеної у ст. 50 КК мети покарання (кара-виправлення-запобігання) стає практично неможливо. Не зайвим буде додати, що лише протягом останніх п'яти років 11 із 284 осіб (4 %), щодо яких виносилось судове рішення за ст. 364 КК, взагалі померли і провадження були закриті у зв'язку з їхньою смертю.

Дослідження показало, що у зазначених 42 справах зловживання службовим становищем полягає в таких умисних діяннях:

1) незаконному відчуженні державного чи комунального майна на користь іншої особи або у сприянні такому відчуженню (23 із 42 випадків, або 55 %). Зокрема, йдеться про випадки відчуження державних грошей на користь ТОВ-«прокладки», відчуження земельних ділянок приватним фізичним особам, продаж комунального майна – об'єктів нерухомості приватним юридичним особам, повну оплату за рахунок державних чи комунальних коштів послуг, які не були надані, робіт, які не були виконані, товарів, які не були поставлені;

2) незаконному визначенні ціни, за якою реалізовано товари, надано послуги чи виконано роботи (6 випадків або 14 %). Йдеться про відчуження державного майна за заниженою вартістю, завищення ціни, за якою придбано товари чи послуги у приватного підприємства (тобто, частину державних чи комунальних грошей викрадено і передано цьому ПП), заниження розміру орендної плати;

3) незаконній передачі іншій особі чужого приватного майна, що знаходиться у віданні публічної службової особи, або сприянні такій передачі (12 %). Мова про майно, яке перебуває під арештом, заставою, під митним контролем, майна, що є неприйнятою ніким спадщиною, безхазяйного майна тощо. Фактично у цих випадках також йдеться про незаконне відчуження чужого майна на користь третіх осіб;

4) незаконному звільненні себе чи іншої особи від обов'язкового платежу (наприклад, обов'язкових митних платежів), кредитного зобов'язання чи погашення заборгованості або у сприянні такому звільненню (10 %);

5) незаконному користуванні майном, що перебуває в державній чи комунальній власності, або наданні його в користування (оренду, лізинг) іншій особі, або сприянні в такому наданні (7 %);

6) незаконному наданні переваги певній особі у здійсненні нею господарської діяльності (5 %);

7) незаконному придбанні або оплаті товарів, робіт чи послуг без проведення встановленої законом процедури або з її порушенням (5 %). До речі, така форма зловживання прямо випливає з ч. 10 ст. 3 Закону «Про публічні закупівлі» і ч. 4 ст. 2 Закону «Про оборонні закупівлі»;

8) незаконному встановленні або збільшенні собі чи іншій особі надбавки, доплати, премії, винагороди, іншої заохочувальної,

компенсаційної чи гарантійної виплати, або сприянні у такому встановленні чи збільшенні (2 %) [4, 5].

Висновки:

1. У більшості випадків (щонайменше 67 %) як зловживання службовим становищем за ст. 364 КК кваліфікуються діяння, що полягають у безоплатному та остаточному вилученні державного чи комунального майна на користь третіх осіб, при цьому державі чи громаді спричинюється пряма дійсна шкода, відбувається, за виразом В.О. Навроцького, «збіднення» цього власника. Що ж це як не «розкрадання на користь третіх осіб»?!!

Тому ч. 2 ст. 191 КК слід доповнити словами «*для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи*» – і привести закон та судову практику за статтями 191 і 364 КК у відповідність до Конвенції ООН проти корупції.

2. В усіх інших випадках маємо ілюстрацію у цілому правильного підходу Робочої групи з реформи кримінального права, яка у ст. 9.5.4 проєкту нового КК визначила типові форми зловживання службовими повноваженнями чи пов'язаними з ними можливостями.

При цьому із восьми визначених у цій статті форм судова практика у 2022–2023 роках прямо підтвердила існування шести.

3. Може скластися враження, що не підтверджені такі дві форми, як використання бюджетних коштів не за їх цільовим призначенням і незаконне одержання кредиту, субсидії, субвенції, дотації, пільги або сприяння іншій особі в їх одержанні.

Але треба згадати, що наразі нецільове використання бюджетних коштів і надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень кваліфікуються за ст. 210 КК, а ця стаття згідно з даними судової статистики практично не застосовується. Втім, можливо, що зазначені дві форми кримінального правопорушення слід вилучити зі ст. 9.5.4 проєкту КК і передбачити в окремій статті.

Список використаних джерел

1. Єдиний державний реєстр судових рішень: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94194572

2. Єдиний державний реєстр судових рішень: https://reyestr.court.gov.ua/Review/94394557

3. Судова влада України. Судова статистика: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

4. Відомості про конкретні рішення прокуратури: https://umoloda.kyiv.ua/number/0/2006/178958; https://nabu.gov.ua/news/187-mln-grn-zbitk-v-dp-nform-resursi-mater-ali-v-dkrito/?fbclid=IwAR0XwD82aHA33cF55xiW4bMWkfE20JjeHVBn49WypkomYDhAc4Ey77SqG2U; https://nabu.gov.ua/news/novyny-zavdannya-75-mln-grn-zbytkiv-posadovcem-odeskoyi-oblrady-rozsliduvannya-zaversheno/; https://nabu.gov.ua/news/novyny-ponad-30-mln-dol-zbytkiv-pidozra-eksministru-infrastruktury/; https://www.unn.com.ua/uk/news/2028080-organizatsiya-koruptsiynoyi-

skhemi-na-opz-sud-vidmovivsya-skasovuvati-aresht-kolishnomu-nardepu-granovskomu; https://advokatpost.com/prokuratura-napravyla-do-sudu-obvynuvalnyj-akt-shchodo-suddi-ilievoi-za-ch-2-st-364-ch-1-st-366-kk/; https://nabu.gov.ua/news/zavolod-nnia-6-mln-grn-na-osv-tlenn-vulitc-p-dozriu-t-sia-deputat-odes-ko-oblradi/; https://www.facebook.com/sap.gov.ua/posts/pfbid02J1JeMfhWLZX6vCTkUpmnxntCsxjLLf23GcwHu6hhWm6Y2J5k6iKTSYibQu8XLza2l

5. Єдиний державний реєстр судових рішень: https://reyestr.court.gov.ua/Review/107849918.

Тимошенко Віра Іванівна,
головний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор

ДЕФОРМАЦІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ КОРУПЦІОНЕРА

Корупція нині є однією з найважливіших соціальних, економічних, психологічних та політичних проблем у всьому світі. Це одна з найбільших перешкод у реалізації прав і свобод людини і громадянина, розвитку ефективної системи державного управління, вона тягне за собою ряд наслідків, у тому числі зростання майнової нерівності та бідність значної частини населення, соціальну напругу, яка підриває національну економіку, загрожує політичній стабільності в країні. Особливо небезпечна корупція під час війни.

В юридичній науці зазвичай розглядають феномен корупції як суспільно-небезпечну протиправну поведінку, що характеризується підкупом-продажністю посадових осіб за корисного використання ними своїх службових повноважень. Тобто це різновид правопорушення, злочин чиновників проти держави.

Корупція має різні види та форми. Види корупції: велика корупція або топкорупція – здійснюється на вищих рівнях публічної влади або великого бізнесу, що призводить до недієвості державного апарату та негативно позначається на життєдіяльності суспільства; політична – передбачає маніпулювання законодавством та процедурами з метою розподілу влади, ресурсів та грошей між певною кількістю людей; побутова – присутня в повсякденному житті й пов'язана зазвичай зі спробами громадян отримати доступ до базових суспільних благ або послуг. Складовою побутової корупції є адміністративна корупція (іноді її розглядають як самостійний вид). Виникає між державою, представленою чиновниками/бюрократами, що відповідають за прийняття рішень, та громадянами, коли їм потрібні певні послуги. Тобто корупція набуває різних форм залежно від контексту, в якому розвивається. Найбільш поширеними формами

корупції є: хабарництво, фаворитизм (непотизм, кронізм), заступництво, зловживання впливом, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем [1].

Зазвичай громадяни підтримують публічні звинувачення в корупції та вимагають жорстких заходів державного реагування на неї, однак при вирішенні особистих проблем не замислюючись дають хабарі. Влада та чиновницький апарат нерідко ігнорують інтереси та права громадян. Тому значна частина суспільства не вірить у можливість законним способом вирішити свої проблеми та зводить до мінімуму спілкування з державними органами, звертається туди лише у крайньому випадку, коли немає жодних інших способів вирішення тієї чи іншої проблеми.

На корупційну поведінку впливають як зовнішні обставини, так і внутрішні детермінанти особи, яка цю поведінку реалізує. Одним із факторів, що сприяють корупції, є недостатньо ефективна діяльність правоохоронних органів у здійсненні боротьби з правопорушеннями, що мають широкий суспільний резонанс. Сюди ж доречним буде віднести також аномію, недосконаліть або недієвість законодавства, що регламентує відповідальність за окремі злочини, що становлять підвищену суспільну небезпеку. Корупція дискредитує право і водночас детермінує злочинність, знищує всіх, хто стоїть у неї на шляху, а причиною цього є байдужість державних органів та слабка громадянська активність суспільства. Останнє обумовлене, як правило, репресивними законами, що обмежують свободу слова та висловлювання власної критичної думки щодо правлячої еліти. Закон для корупціонерів стає інструментом та засобом наживи, оскільки корупція процвітає не інакше, як унаслідок порушення закону, який фактично робить неможливою ефективну боротьбу з цим явищем.

Значення має також байдужість значної частини населення до порушення соціальних норм, цинізм і втрата здорового глузду. Корупція пов'язана з різними національними особливостями суспільного життя, менталітетом, з традицією робити подарунки, з такою характеристикою культур, як колективізм-індивідуалізм, з особливостями релігійних конфесій та з іншими факторами. Багато хто вважає, що всі люди беруть та/або дають хабарі; на високій посаді це вважається «нормою» поведінки, яка є легкою й доступною, здійснювати яку можна як щодо держави, так і щодо громадян.

На корупційну поведінку впливають моральні норми та деформована індивідуальна правова свідомість. Як відомо, правосвідомість відображає особисте ставлення людини до права, в широкому розумінні це погляди й переконання окремо взятого індивіда, що відбивають дійсність у формі правових знань, оціночних суджень щодо права та практики його реалізації, правових установок і ціннісних орієнтацій, що регулюють поведінку особистості в юридично значущих ситуаціях. Бачення світу людьми визначає їх емоції, думки та афекти. Віра в справедливий світ сприяє зниженню сприйняття корупції, що призводить до зниження намірів здійснювати

корупційні дії. Виправдання ж системи, в якій людина живе, пов'язано з більш низьким сприйняттям корупції. Сприйняття колег також є фактором, який слід враховувати в оцінці схильності до участі у корупційній діяльності. Якщо найближче оточення сприймається як вкрай корумповане, тенденція до здійснення такої поведінки різко зросте. Це стосується як державних службовців, так і приватних осіб [2]. Такі риси особистості, як психопатія, нарцисизм, макіавелізм, екстраверсія, зовнішня мотивація та низький рівень задоволеності життям чи самооцінки, також сприяють корупції [3].

Щодо мотивації учасників, у науковій літературі обґрунтовано думку, що зовнішня мотивація сприяє корупційній поведінці, тоді як за більш високого рівня внутрішньої мотивації відбувається зворотнє [4]. Боротьба мотивів – не рідкість серед суб'єктів корупційних злочинів, а деякі з них діють всупереч власним переконанням. Це, зокрема, особи, залучені до корупційної діяльності шляхом погроз або створення перешкод для досягнення мети. Примус до здійснення бажаних для корупціонера діянь нерідко відбувається з використанням сильного психічного впливу, шантажу, що змушує службовця між ганьбою та пропонованими благами обирати останнє. Корисливий мотив у вимушеного корупціонера відсутній. До скоєння злочину його спонукає усвідомлення можливих неприємностей, незручностей, покарань, які можуть виникнути у разі невиконання вимоги корупціонера.

Привабливість корупції полягає не лише в матеріальних вигодах, які вона пропонує, але також у задоволенні, яке виникає як від здійснення квазі-суверенної влади всередині ієрархії, так і від порушення тих самих правил, які формально створені ієрархією. Фантазії про всемогутність і абсолютну автономію, які стимулюють корумповану суб'єктивність, ще більше підкріплюються підлеглими, які надто прагнуть завоювати визнання сильних світу цього. Нерідко корупція є нормою поведінки можновладців, що замаскована належною правовою процедурою, а не винятком, що порушує цю норму [5].

Отже, особистість корупціонера можна розглядати як сукупність властивостей, притаманних людині, що вчиняє або вчинила корупційний злочин. Для морально-психологічної характеристики корупціонерів визначальним є негативне ставлення цих осіб до суспільних інтересів, гіпертрофований пріоритет особистих потреб (зазвичай корисливих), прагнення до незаконного збагачення, реалізації своїх корисливих цілей будь-яким протиправним шляхом, у тому числі з використанням свого посадового становища. Найчастіше зовсім не матеріальні труднощі, а саме низький моральний рівень і нігілістичне ставлення до закону призводять таких осіб до корупції. У корупціонера деформується індивідуальна правосвідомість – виникають ідеї, погляди, уявлення, знання, переживання та емоції, що спотворюють правову дійсність, тобто формується правовий інфантилізм, що виявляється в недостатності правових знань,

відсутності чітко визначених правових установок, або правовий нігілізм, що є психологічною передумовою протиправної поведінки, здатної до швидкої зміни та адаптації до обстановки. Серед безлічі різних форм, сторін, граней прояву правового нігілізму найяскравішим і очевидним є повсюдне масове недотримання та невиконання законів, коли громадяни, посадові особи, державні органи, громадські організації не зіставляють свою поведінку з вимогами законів, а намагаються жити та діяти за своїми правилами.

Таким чином, між корупцією та правосвідомістю і правовою поведінкою існує прямо пропорційна залежність: чим більше безкарних проявів корупції, тим менше підстав у людей, які це спостерігають, бути законослухняними та демонструвати високий рівень правосвідомості. Порушення прав і свобод людини нерідко є наслідком саме діяльності корупціонерів. Людина, яка стикається з несправедливістю, відчуває гнів, образу або навіть безпорадність, у неї виникає прагнення покарати кривдника та відновити справедливість у будь-який спосіб, навіть незаконний.

Правова незрілість, наявність мотивів, що у виняткових випадках виправдовують корупційну поведінку, переконання, що хабар допомагає вирішувати проблему, двоїсте ставлення до корупції в сукупності з особистісними характеристиками конкретного індивіда визначають основу для протиправної, корупційної поведінки в певних життєвих ситуаціях. Вибір корупційної поведінки відбувається і внаслідок відсутності знань щодо чинного законодавства.

Антикорупційна політика залишиться декларацією про наміри, якщо не зважатиме на феномен правової свідомості суб'єктів законодавчих, виконавчих, судових органів влади, а також рівень правосвідомості окремих соціальних груп та індивідуумів.

У подоланні правового нігілізму особливу роль відіграє формування основ правової культури, зокрема у сфері антикорупційного законодавства. Не лише караючий закон, а й моральний вибір охороняє владу та суспільство від корупції. Протидія корупції має бути не лише пасивною – не приймаю і не беру участь у корупційних діяннях, а й активною – борюся з будь-якими проявами корупції в нашому суспільстві.

Безкарність у поєднанні з людською жадібністю є головним фактором корупції. Психічний склад особистості корупціонера зазвичай такий, що потребує крайніх, дуже жорстких засобів протидії. Як відомо, скільки людині не давай, їй мало. Жадібність можна побороти лише страхом. Перше і найголовніше у боротьбі з корупцією – невідворотність покарання. Разом з тим зменшити прояви корупції в суспільстві можна шляхом формувавши принципово іншої системи цінностей на основі правової культури, контролю за законотворчою, виконавчою діяльністю органів влади, обговорення актуальних питань, пов'язаних із причинами, умовами, масштабами, соціальними наслідками корупційної поведінки. Це можливо лише в тому разі, якщо влада дійсно прагне мінімізувати корупцію.

Список використаних джерел

1. Tymoshenko V., Bondar S., Ivanchuk N. Corruption as a threat to human rights and freedoms. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs*. 2022. Vol. 27(4). P. 31-39. doi: 10.56215/0122274.31
2. Gorsira M., Denkers A., Huisman W. Both sides of the coin: Motives for corruption among public officials and business employees. *Journal of Business Ethics*. 2018. Vol. 151(1). P. 179–194. https://doi.org/10.1007/s10551-016-3219-2
3. Julián M., Bonavia T. (2020). Psychological variables related to corruption: a systematic review. *Anales de Psicología*. 2020. Vol. 36(2). P. 330–339. https://dx.doi.org/10.6018/analesps.36.2.389371
4. Agbo A., Iwundu E. Corruption as a propensity: Personality and motivational determinants among Nigerians. *The Journal of Psychology: Interdisciplinary and Applied*. 2016. Vol. *150*(4). P. 502–526. https://doi.org/10.1080/00223980.2015.1107523
5. John Roberts. The 'subject' of corruption. *Critical Perspectives on Accounting*. 2015. Vol. 28. P. 82–88. https://doi.org/10.1016 /j.cpa.2015.01.010

Усікова Наталія Павлівна,
завідувач сектору запобігання корупції
Державного експертного центру
МОЗ України

ІНФОРМАЦІЯ ЯК ПРЕДМЕТ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА НЕЗАКОННЕ ЇЇ ВИКОРИСТАННЯ

Статтею 172-8 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) передбачається відповідальність за незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень. Таким чином необхідно надати характеристику предмету цього правопорушення, а саме інформації.

Для надання характеристику предмету, необхідно спочатку з'ясувати характеристики інформації, з метою її подальшому використання як предмет правопорушення.

По-перше, це безпосередньо інформація, відповідно до Закону України «Про інформацію» – будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

По-друге, інформації, повинна стати відома особі, яка є суб'єктом адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 172-8 КУпАП, у зв'язку з виконанням такою особою службових або інших визначених законом повноважень.

Втретє, інформація, яка стала відома особі у зв'язку з виконанням такою особою службових або інших визначених законом повноважень, відноситься, відповідно до Закону України «Про доступ

до публічної інформації» від 13 січня 2011 року публічна інформація з обмеженим доступом, а саме:

1) конфіденційна інформація (інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов);

2) таємна інформація (інформація, доступ до якої обмежується відповідно Закону України «Про доступ до публічної інформації», розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству і державі. Таємною визнається інформація, яка містить державну, професійну, банківську, розвідувальну таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю);

3) службова інформація (1) що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрівідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробкою напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень; 2) зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці).

У четверте, відповідно до статті 30 Закону України «Про інформацію» від 02 жовтня 1992 року конфіденційною інформацією слід вважати відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні фізичних та юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов.

– Конфіденційна інформація умовно поділяється на конфіденційну інформацію про фізичну особу та конфіденційну інформацію про юридичну особу, це, зокрема:

– відомості про національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, адреса, дата та місце народження(

– відомості про місце проживання;

– відомості про особисте життя громадян, одержані із звернень громадян

– первинні дані, отримані в процесі проведення Перепису населення

– відомості, що подаються заявником на визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту;

– інформація про пенсійні внески, пенсійні виплати та інвестиційний прибуток (збиток), що обліковується на індивідуальному пенсійному рахунку учасника пенсійного фонду, пенсійні депозитні рахунки фізичних осіб, договори страхування довічної пенсії

– інформація про страхові внески до накопичувальної системи пенсійного страхування, про суму коштів, що обліковується на

накопичувальному пенсійному рахунку учасника накопичувальної системи пенсійного страхування, про умови та стан виконання договорів страхування довічної пенсії, про персональні дані учасників накопичувальної системи пенсійного страхування

– відомості щодо предмета договору на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських та технологічних робіт, хід їх виконання та результати

– інформація про померлого

– відомості про оплату праці працівника (Відомості про оплату праці надаються лише у випадках передбачених законодавством, або за згодою чи на вимогу працівника);

– заявки та матеріали на видачу патентів;

– дані про особу взяту під захист у кримінальному судочинстві;

– матеріали заявки фізичної чи юридичної особи на реєстрацію сорту рослин, результати експертизи сорту рослин;

– дані осіб, що взяті під захист;

– сукупність відомостей про фізичних осіб які постраждали від насильства (персональні дані), що містяться в Реєстрі, є інформацією з обмеженим доступом;

– інформація,що стосується митної вартості товарів, що переміщаються через митний кордон України

– інформація,що міститься в заяві про державну реєстрацію лікарського засобу та додатка до нього;

– інформація про місце проживання або перебування фізичних осіб із зазначенням адреси, номери телефонів чи інших засобів зв'язку, адреси електронної пошти, реєстраційні номери облікової картки платника податків, реквізити документів, що посвідчують особу, унікальні номери запису в Єдиному державному демографічному реєстрі, реєстраційні номери транспортних засобів, номери банківських рахунків, номери платіжних карток, інформація, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбувалися у закритому судовому засіданні, інші відомості, що дають можливість ідентифікувати фізичну особу.

До конфіденційної інформації, що є власністю держави і перебуває в користуванні органів державної влади чи органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій усіх форм власності, не можуть бути віднесені відомості:

– про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту;

– про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, які сталися або можуть статися і загрожують безпеці громадян;

– про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та

соціальне забезпечення, а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти і культури населення;

– стосовно стану справ із правами і свободами людини і громадянина, а також фактів їх порушень;

– про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб;

– щодо діяльності державних та комунальних унітарних підприємств, господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі або територіальній громаді, а також господарських товариств, 50 і більше відсотків акцій (часток) яких належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 відсотків, що підлягають обов'язковому оприлюдненню відповідно до закону;

– інша інформація, доступ до якої відповідно до законів України та міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Філіппов Станіслав Олександрович,
заступник начальника факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України, доктор юридичних наук, кандидат психологічних наук, професор

РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: ВІД РЕКОМЕНДАЦІЙНИХ ЕТИЧНИХ НОРМ ДО ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

За останнє десятиріччя нормою у правоохоронній діяльності стало використання біометрічної ідентифікації, відеоаналітики, API/PNR. Розвиток цих та інших технологій, що використовуються у правоохоронній сфері, потребує, зокрема. і застосування можливостей штучного інтелекту. У зв'язку з цим ми є свідками неймовірно швидкого розвитку штучного інтелекту (ШІ). Штучний інтелект ми розглядаємо як програмне забезпечення, призначене для відтворення рішень, що дозволяють отримувати результати, які можна порівняти з результатами когнітивної діяльності людини. Завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних та враховувати обставини, важкопомітні для людини, технології штучного інтелекту дозволили вивести протидію правопорушенням на новий рівень [1].

Але є інший бік медалі – ризики негативних сценаріїв у випадку подальшого розвитку штучного інтелекту, по'вязані з втратою контролю за його використанням. Тому актуалізується питання регулювання у сфері штучного інтелекту, яке, як зазначає М. Карчевський, має забезпечувати стимулювання соціально

ефективного використання технологій та мінімізацію ризиків зловживання технологією [2].

У зв'язку з цим зверну увагу на дві події, що можна віднести до спроб регулювання штучного інтелекту, які відбулися останнім часом.

По-перше, представники 28 країн (включаючи Україну, ЄС, Китай, США та Велику Британію) та технологічних компаній у Блетчлі-Парк у Великій Британії на Саміті з безпеки штучного інтелекту, який відбувся 1–2 листопада цього року, підписали Декларацію Блетчлі про безпеку штучного інтелекту. Документ зобов'язує країни-учасниці спільно управляти ризиками, пов'язаними зі штучним інтелектом, забезпечуючи при цьому безпечний та відповідальний розвиток технологій.

Як зазначено в декларації, багато ризиків, пов'язаних із штучним інтелектом, за своєю природою є міжнародними, тому їх найкраще вирішувати шляхом міжнародної співпраці. Для цього передбачено «діяти разом у всеохоплюючій манері, забезпечити людиноорієнтований, надійний і відповідальний штучний інтелект, який є безпечним і підтримує благо всіх через існуючі міжнародні ініціативи, сприяти співпраці для подолання широкого спектру ризиків, пов'язаних із ШІ».

У документі зазначено, що держави повинні враховувати важливість проінноваційного та пропорційного управління та регуляторного підходу, який максимізує переваги та враховує ризики, пов'язані з ШІ. Це може включати створення, де це доцільно, класифікації та категоризації ризику на основі національних особливостей і відповідної правової бази.

Відзначено актуальність співпраці щодо таких підходів, як спільні принципи та кодекси поведінки. Що стосується конкретних ризиків, визначено інтенсифікувати співробітництво всіх зацікавлених суб'єктів: держави, компанії, громадянське суспільство та наукові кола [3].

Програма подолання ризиків ШІ буде зосереджена на:

виявлення ризиків безпеки ШІ , досягнення єдиного наукового розуміння щодо змісту цих ризиків,

розробка відповідної політики, що ґрунтується на цих ризиках, з урахуванням того, що підходи можуть відрізнятися залежно від особливостей у кожній країні включно з особливостями національної правової бази. Це обумовлює необхідність підвищення прозорості приватних суб'єктів, які розвивають передові можливості штучного інтелекту, а також відповідні показники оцінки, інструменти для перевірки безпеки та розвиток відповідних можливостей державного сектору.

У США серйозним кроком у напрямку регулювання ШІ виглядає указ президента Байдена, яким встановлено, що компанії, чиї моделі ШІ можуть загрожувати інтересам США, повинні звітувати про те, як вони забезпечують безпеку своїх інструментів [4].

У реалізації указу беруть участь понад 25 урядових установ. На сьогодні це найбільш рельєфна спроба нормативного регулювання ШІ.

Зі зростанням можливостей ШІ зростають і його наслідки для безпеки американців. Цим указом передбачено такі кроки:

розробникам найпотужніших систем штучного інтелекту рекомендовано ділитися своїми результатами перевірок безпеки та іншою важливою інформацією з урядом США;

передбачено розробку Меморандуму про національну безпеку, який спрямовує подальші дії щодо штучного інтелекту та безпеки, та забезпечуватиме безпечне, етичне та ефективне використання штучного інтелекту сектором безпеки і оборони Сполучених Штатів, а також протидію використанню штучного інтелекту противником у військових цілях.

Ураховуючи те, що ШІ полегшує ідентифікацію та використання особистих даних, передбачено систему гарантій захисту конфіденційності американців від ризиків, пов'язаних зі штучним інтелектом.

Передбачено низку заходів у системі кримінального правосуддя, зокрема розробку найкращих практик використання штучного інтелекту під час винесення вироків, умовно-дострокового звільнення та умовного засудження, тримання під вартою, оцінки ризиків, прогнозування злочинності та прогнозної поліцейської діяльності, а також судово-медичної експертизи.

Передбачено розвиток потенціалу штучного інтелекту для трансформації освіти, шляхом створення ресурсу для підтримки педагогів, які розгортають освітні інструменти з використанням штучного інтелекту.

Інтенсифікація досліджень штучного інтелекту в Сполучених Штатах передбачена за допомогою пілотного проекту National AI Research Resource – інструменту, який надасть дослідникам штучного інтелекту та студентам доступ до ключових ресурсів і даних, в рамках якого виділятимуться гранти на дослідження штучного інтелекту в таких життєво важливих сферах, як охорона здоров'я та зміна клімату.

Передбачено використання можливостей висококваліфікованих мігрантів, які мають досвід у критичних сферах, для навчання, перебування та роботи в Сполучених Штатах шляхом модернізації та спрощення візових критеріїв, співбесід та перевірок.

Слід зазначити, що цей указ було ухвалено у контексті загальної політики підвищення надійності у сфері штучного інтелекту. Спроба унормування цієї політики проглядається і в проекті Білля про політику підзвітного штучного інтелекту, розробленого Білим домом [5] .

Підсумовуючи, зазначимо, що сьогодні основа регулювання ШІ – це етичні норми, які мають рекомендаційний характер. Разом з тим, у світі прослідковується виразна тенденція у зміні способу регулювання відносин у сфері застосування штучного інтелекту: від етичних рекомендаційних норм, до спроб встановлення нормативних правил у цій сфері. В Україні, поза сумнівом, існує потреба у регулювання на нормативному рівні комплексу практичних питань застосування штучного інтелекту, особливо у сферах охорони правопорядку, медицини, освіти.

Список використаних джерел

1. Філіппов С., Марчук А. Практичні рекомендації щодо впровадження системи обробки попередньої інформації про пасажирів (API/PNR) як інструменту протидії транскордонним загрозам. *Правова держава.* 2021. № 44. С. 70–77.
2. Карчевський М.В. Про штучний інтелект та юридичний дискурс. URL: http://surl.li/nowck
3. The Bletchley Declaration by Countries Attending the AI Safety Summit, 1–2 November 2023. URL: https://www.gov.uk/government/publications/ai-safety-summit-2023-the-bletchley-declaration/the-bletchley-declaration-by-countries-attending-the-ai-safety-summit-1-2-november-2023.
4. Fact sheet: President Biden Issues Executive Order on Safe, Secure, and Trustworthy Artificial Intelligence. URL: https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2023/10/30/fact-sheet-president-biden-issues-executive-order-on-safe-secure-and-trustworthy-artificial-intelligence/.
5. AI Accountability Policy Request for Comment. A Notice by the National Telecommunications and Information Administration on 13.04.2023. URL: https://www.federalregister.gov/documents/2023/04/13/2023-07776/ai-accountability-policy-request-for-comment.

Циганов Олег Григорович,
головний науковий співробітник НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, доктор юридичних наук, доцент;
Хальота Андрій Іванович,
провідний науковий співробітник НДЛ проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, доцент

АНТИКОРУПЦІЙНІ ОБМЕЖЕННЯ ДЛЯ КОЛИШНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЩОДО ПРЕДСТАВЛЕННЯ ІНТЕРЕСІВ У СПРАВАХ, У ЯКИХ ІНШОЮ СТОРОНОЮ Є НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІЦІЯ УКРАЇНИ

В Україні застосування антикорупційних обмежень щодо поліцейських обумовлено специфікою виконуваних ними функцій і службових повноважень, навіть після їх звільнення зі служби в поліції. Законом України «Про запобігання корупції» визначено низку інструментів запобігання корупційним проявам. Зокрема, йдеться про

обмеження для певних категорій осіб, що спрямовані на попередження корупції, одним з яких є обмеження щодо осіб, які звільнилися з посад або припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави чи місцевого самоврядування. Однією з таких категорій осіб, на які розповсюджуються антикорупційні обмеження, відносяться поліцейські, які звільнилися зі служби в поліції, оскільки відповідно до підпункту «з» пункту 1 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» їх визначено суб'єктами дії антикорупційного законодавства [1]. Основною метою цих обмежень є запобігання необ'єктивності в діяльності поліцейських під час служби.

Зміст антикорупційного обмеження, закріпленого пунктом 3 частини першої статті 26 Закону України «Про запобігання корупції», полягає у забороні особам, які припинили службу в поліції, протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація (Національна поліція України), в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Основною вимогою даного антикорупційного обмеження є заборона представляти інтереси будь-якої особи у справах, у тому числі в тих, що розглядаються в судах, в яких іншою стороною є Національна поліція України та її органи чи підрозділи, в якій колишні поліцейські працювали на момент припинення зазначеної діяльності. Тобто представництво можливе, якщо іншою стороною не буде виступати цей орган державної влади, в якому вони працювали на момент звільнення зі служби.

Відповідно до Роз'яснень Національного агентства з питань запобігання корупції «Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання конфлікти інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції», під поняттям «орган, у якому працювала особа» слід розуміти державний орган як суб'єкт владних повноважень. Тож, якщо особа працювала в певному територіальному органі Національної поліції України, вказана заборона поширюється на представлення інтересів осіб у справах, у яких іншою стороною є Національна поліція України як центральні органи виконавчої влади або будь-який територіальний орган Національної поліції України [2].

Також умовою правомірності такого представництва є дотримання строку, протягом якого заборонено представництво інтереси будь-якої особи у справах, у тому числі в тих, що розглядаються в судах, в яких іншою стороною є Національна поліція України, в підрозділах якої колишні поліцейські працювали. Він складає один рік з дня звільнення зі служби в поліції. Після сплину даного строку представництво інтересів даних суб'єктів вважається правомірним.

Закон України «Про запобігання корупції» не визначає змісту представництва як діяльності, на здійснення якої ним встановлено обмеження. Перелік справ, на представництво в яких зазначеним положенням Закону встановлено заборону, не є вичерпним, така діяльність не обмежується виключно окремими видами адвокатської діяльності й включає як представництво, що здійснюється відповідно до цивільного законодавства, так і різні види процесуального представництва.

Отже, колишній поліцейський після звільнення зі служби в поліції має можливість стати адвокатом, склавши при цьому кваліфікаційний іспит, пройшовши стажування, склавши присягу адвоката України та отримавши свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Відповідно до частини першої статті 4 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» адвокатська діяльність здійснюється на принципах верховенства права, законності, незалежності, конфіденційності та уникнення конфлікту інтересів [3]. Також, згідно з частиною 3 статті 7 Правил адвокатської етики адвокат не має права в своїй професійній діяльності вдаватися до засобів та методів, які суперечать чинному законодавству. Статтею 9 Правил адвокатської етики визначено, що конфлікт інтересів у діяльності адвоката є неприпустимим. Відповідно до статті 9 Правил адвокатської етики під конфліктом інтересів слід розуміти суперечність між особистими інтересами адвоката та його професійними правами і обов'язками перед клієнтом, наявність якої може вплинути на об'єктивність або неупередженість під час виконання адвокатом його професійних обов'язків, а також на вчинення чи не вчинення ним дій під час здійснення адвокатської діяльності [4].

Системний аналіз зазначених статей Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» та Правил адвокатської етики свідчить про відсутність прямої заборони для адвокатів щодо прийняття протягом року після звільнення з поліції доручень від клієнтів про здійснення захисту у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких здійснюється поліцейськими того підрозділу Національної поліції, в якому працював адвокат до звільнення з поліції.

Разом з тим, статтею 26 Закону України «Про запобігання корупції» визначені обмеження, які застосовуються після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування. Зазначені обмеження зводяться до недопущення створення корупціоногенних факторів і виникнення потенційного конфлікту інтересів між інтересами попередньої служби та сферою нової діяльності колишнього поліцейського. Це узгоджується із загальновизнаними міжнародними антикорупційними стандартами,

зокрема, пунктом «е» статті 12 Конвенції ООН проти корупції, яка передбачає серед заходів, спрямованих на запобігання корупції в приватному секторі, запобігання виникненню конфлікту інтересів шляхом установлення обмежень, у належних випадках й на обґрунтований строк, стосовно професійної діяльності колишніх державних посадових осіб у приватному секторі після їхнього виходу у відставку або на пенсію, якщо така діяльність або робота безпосередньо пов'язана з функціями, що такі державні посадові особи виконували в період їхнього перебування на посаді або за виконанням яких вони здійснювали нагляд [5]. За таких обставин, з точки зору антикорупційного законодавства, прийняття адвокатом (колишнім поліцейським) протягом року після звільнення з поліції доручень від клієнтів про здійснення захисту у кримінальних провадженнях, досудове розслідування у яких проводилось (проводиться) поліцейськими того підрозділу Національної поліції, в якому працював адвокат до звільнення з поліції, може свідчити про порушення антикорупційних обмежень.

Що стосується порушення обмеження щодо представництва інтересів тієї чи іншої фізичної, юридичної особи, то у даному випадку може йти мова про певні процесуальні наслідки. Якщо мало місце представництво інтересів у суді особою, що раніше перебувала на службі в поліції, то їй забороняється подальше представництво в даній справі або знову ж таки про недійсність досягнутих під час такого представництва домовленостей (наприклад, у випадку представництва інтересів у комерційних операціях тощо).

Отже, не зважаючи на відсутність прямої заборони в профільному законодавстві про організацію діяльності адвокатури щодо представництва інтересів будь-якої особи адвокатами у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є Національна поліція України або її органи, в яких адвокати (колишні поліцейські) працювали на момент припинення зазначеної діяльності, необхідно керуватись нормами антикорупційного законодавства, які закріплюють дане обмеження. Отже, адвокат, який в минулому був поліцейським і не більше року звільнився з поліції, не може прийняти пропозицію щодо представництва інтересів особи у кримінальних провадженнях, в яких він був слідчим або співробітником оперативного підрозділу Національної поліції України, що за дорученням слідчого брав участь у даному кримінальному провадженні, або ж у провадженнях в справах про адміністративні правопорушення, матеріали яких він складав, а також у провадженнях в адміністративних справах, які стосуються діяльності Національної поліції України. Зазначене положення потребує закріплення в чинному законодавстві України, зокрема у Правилах адвокатської етики.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/1700-18.

2. Щодо застосування окремих положень Закону України «Про запобігання корупції» стосовно запобігання конфлікти інтересів, дотримання обмежень щодо запобігання корупції : Роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції. URL**:** https://wiki.nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/K.I.-09.04.2021-1.pdf.

3. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI**.** *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 27. Ст. 282.

4. Правила адвокатської етики від 9 червня 2017 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001891-17.

5. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

Андрушко Петро Петрович,
професор кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат юридичних наук, професор

ПОНЯТТЯ ТА ВИДИ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

В Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, затвердженій Законом України від 20 червня 2022 року № 2322-IX, однією із проблем кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення названо неузгодженість окремих положень кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства і Законом «Про запобігання корупції». Суть названої проблеми виражається в тому, що у примітці до ст. 45 КК міститься вичерпний перелік кримінальних правопорушень, які визнаються корупційними, а загальне визначення поняття корупційного кримінального правопорушення у ній відсутнє. Водночас у Законі «Про запобігання корупції» дається визначення термінопонять «корупційне правопорушення» та «корупція». Зауважу, що фактично розбіжностей між положеннями КК і Закону «Про запобігання корупції» щодо визначення корупційних кримінальних правопорушень немає, оскільки такого визначення в них не дається. Аналіз зазначених термінопонять а також думок, висловлених у доктрині, дозволяє дати узагальнене стисле визначення поняття корупційного кримінального правопорушення як діяння що містить ознаки корупції, за яке кримінальним законом встановлено кримінальну відповідальність. За основу визначення поняття корупційного злочину, оскільки, згідно з Антикорупційною стратегією всі корупційні кримінальні правопорушення мають відноситись до категорії злочинів, оскільки всі корупційні кримінальні правопорушення, перераховані в примітці до ст. 45 КК, за ступенем тяжкості є злочинами. Кримінальним проступком є лише кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366^3 КК , яке відноситься не до корупційних кримінальних правопорушень, а до кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Стаття 45 КК приміткою, в якій дається перелік статтей, якими передбачені склади злочинів, які вважаються корупційними, була доповнена Законом від 14 жовтня 2014 р. № 1698-VII, який передував прийняттю в цей же день Закону № 1700-VII «Про запобігання корупції». У первісній редакції примітки зазначались і частини ст. 191,

262, 308, 312, 313, 320, 357 і 410 КК, передбачені якими склади злочинів вважаються корупційними. Пізніше, а саме Законом № 198-VIII від 12 лютого 2015 року вказівку на частини зазначених статтей було виключено із примітки.

На думку О.О.Дудорова, законодавець, навівши перелік корупційних злочинів, вчинив прагматичнго, тому відсутність у переліку тієї чи іншої статті Особливої частини КК означає, що вчинення передбаченого нею злочину не повинно тягнути специфічних негативних наслідків, встановлених Загальною частиною КК для тих, хто вчинив корупційні злочини, а перелік корупційних злочинів у примітці до ст. 45 КК має бути вдосконалений: до нього повинні входити ті злочини, склади яких містять обов'язкові ознаки корупційного правопорушення та корупції, відображені в Законі «Про запобігання корупції» [1, с. 132–133].

М.І.Хавронюк також вважає, що перелік корупційних злочинів у примітці до ст. 45 КК потребує вдосконалення, та що той факт, що певні діяння не відповідають у встановленим у Законі «Про запобігання корупції» ознакам корупційного правопорушення, означає, що їх вчинення може мати наслідком лише покарання та інші звичайні наслідки, визначені в санкціях відповідних статтей та інших положеннях КК, і не тягне за собою спеціальних правових наслідків вчинення корупційного правопорушення. Слід погодитись з М.І.Хавронюком, що поняття «корупційне правопорушення» має значення для застосування Закону «Про запобігання корупції», а поняття «корупційний злочин» – для застосування КК [2, с. 48].

Майже всі вчені, які розглядали питання щодо переліку корупційних злочинів, який міститься у примітці до ст. 45 КК, вважають, що він має бути суттєво вдосконалений, оскільки в ньому, з одного боку, містяться злочини, які не є фактично корупційними, зокрема у випадку, коли суб'єктом основних складів цих злочинів є загальний суб'єкт, а службова особа є, як правило, лише суб'єктом кваліфікованих видів цих злочинів або суб'єктом однієї з альтернативних дій основного складу злочину (наприклад, ч. 1 ст. 357 КК). З іншого боку, низка статтей Особливої частини КК містить склади злочинів, які мають ознаки корупції (корупційних злочинів) але до переліку корупційних злочинів вони не включені.

Слід погодитись з О.О.Дудоровим, що до вдосконаленого переліку корупційних злочинів повинні входити ті злочини, склади яких містять обов'язкові ознаки корупційного правопорушення та корупції, тому з цього переліку треба виключити щонайменше ст. 210, 320, 357 КК, а законодавчий перелік корупційних злочинів потребує розширення принаймні за рахунок злочинів, вчинюваних службовими особами з використанням свого службового становища з метою отримання неправомірної вигоди для себе або інших осіб [1, с. 132–133].

Спеціальними правовими наслідками визнання вчиненого особою злочину корупційним та/або засудження її за корупційний злочин є положення КК щодо незастосування взагалі чи обмеження в

застосуванні норм, сформульованих у статтях 45, 69, 74, 75, 79, 81, 82, 86, 87 КК. Крім того, у статті 96^3 однією з підстав для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є вчинення уповноваженою особою юридичної особи від її імені та в її інтересах будь-якого із кримінальних правопорушень, передбачених у частинах першій і другій статтей 368^3, 368, статтях 369 і 369^2 КК.

На мій погляд, можливі такі варіанти вирішення розглядуваної проблеми: 1) дати у примітці до ст. 45 КК визначення поняття корупційного злочину з одночасним виключенням переліку корупційних злочинів; 2) дати визначення корупційного злочину і дати відкритий перелік корупційних злочинів; 3) уточнити перелік злочинів, які визнаються корупційними. Визначення корупційного злочину може бути приблизно таким: корупційними злочинами є діяння, які містять обов'язкові ознаки корупції, визначення якої (яких) дається у Законі «Про запобігання корупції», за яке кримінальним законом встановлена кримінальна відповідальність.

За ознакою суб'єкта корупційні злочини, з урахуванням ознак корупційних злочинів, які є водночас і ознаками корупції, можна поділити на дві групи: 1) злочини, суб'єктами яких є особи, зазначені у частині 1 статті 3 Закону «Про запобігання корупції»; 2) злочини, суб'єктами яких є будь-які фізичні особи, не зазначені у частині 1 статті 3 Закону «Про запобігання корупції», які вчинюють активний підкуп – дії по спонуканню (схиляннюо) осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування вчинити певні дії, не лише протиправні (незаконні), а й правомірні (законні) чи утриматись від їх вчинення. У визначенні корупції в Законі «Про запобігання корупції» безпідставно говориться про схиляння до протиправного використання наданих службових повноважень осіб, зазначених у статті 3 Закону «Про запобігання корупції», оскільки більшість корупційних кримінальних злочинів можуть бути вчинені як шляхом вчинення неправомірних, так і шляхом вчинення правомірних дій.

У Проекті Кримінального кодексу, розробленого робочою групою з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи, Положення про яку затверджено Указом Президента України від 7 серпня 2019 року № 584/20129 «Питання комісії з питань правової реформи» (із наступними змінами), дається таке визначення корупційного кримінального правопорушення: це будь-який передбачений цим Кодексом злочин чи проступок, склад якого містить такі обов'язкові ознаки корупції: а) неправомірна вигода – як предмет або засіб кримінального правопорушення та б) зловживання чи схиляння до зловживання, вплив на прийняття рішення чи торгівля впливом, – як спосіб кримінального правопорушення [3]. Таке визначення запропоноване М.І. Хавронюком і, в основному, відтворює його міркування з питань поняття, форм і ознак корупції, корупційних правопорушень та корупційних злочинів, за винятком того, що в ньому не визначається мета вчинення корупційних правопорушень, а саме їх вчинення з метою одержання

неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки чи пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб [2, с. 45–48]. Наведене визначення може бути взяте за основу для визначення поняття корупційного злочину.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І.Мельника, М.І.Хавронюка. 11 -те вид., перероб. та допов. Київ: ВД «Дакор», 2019.

2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції» / Наук.ред. Хавронюк М.І. К.: Ваіте, 2018.

3. Новий Кримінальний кодекс. URL: https://newcriminalcode.ong.ua.

Баранець Володимир Анатолійович,
заступник начальника Головного сервісного центру МВС України

МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ СЕРВІСНИХ ЦЕНТРІВ МВС

Як до повномасштабного вторгнення російської федерації, так і в період дії правового режиму воєнного стану Україна, попри серйозні виклики сьогодення, продовжує масштабно розбудовувати «сервісну державу», головним пріоритетом якої є якісне та повноцінне задоволення потреб громадян і бізнесу в доступному й комфортному отриманні адміністративних послуг. Ідеться про децентралізацію, переведення на місцевий рівень найпопулярніших адміністративних послуг, потужну реалізацію процесів цифрової трансформації різних сфер діяльності суспільства і переведення державних послуг в онлайн-формат.

Активним учасником цих процесів є Головний сервісний центр МВС (далі – ГСЦ МВС), вектор розвитку якого спрямований на забезпечення європейських стандартів надання адміністративних послуг та впровадження цифрових проєктів, орієнтованих на створення запитуваних і зручних електронних сервісів, мінімізацію корупційних ризиків, а також формування безпечного середовища для учасників дорожнього руху.

Для досягнення поставлених цілей ГСЦ МВС визначено ключові напрями роботи, що передбачають:

– створення належного нормативного підґрунтя, зокрема, для імплементації окремих вимог законодавчих актів Європейського Союзу до національного законодавства;

– здійснення заходів, спрямованих на визначення та усунення джерел корупційних ризиків, пов’язаних із прийманням теоретичного та практичного іспитів для отримання права на керування транспортними засобами, застосування та вдосконалення сучасних засобів технічного контролю за процесом складання таких іспитів;

– максимальне впровадження технологій автоматизації у процес надання адміністративних та інших послуг, проведення необхідних перевірок суб'єктів звернення і транспортних засобів, розгляд електронних заяв без втручання адміністраторів сервісних центрів МВС;

– налагодження електронної інформаційної взаємодії з іноземними компетентними органами для обміну інформацією про реєстрацію транспортних засобів та видачу посвідчень водія, укладення міжнародних договорів про взаємне визнання та обмін національних посвідчень водія з країнами, до яких вимушено виїхала найбільша кількість українських громадян під час дії правового режиму воєнного стану в Україні;

– реалізацію політики безбар'єрності в сервісних центрах МВС;

– залучення населення до моніторингу й контролю за роботою сервісних центрів МВС, упровадження дієвої системи комунікації з громадськістю.

ГСЦ МВС протягом 2023 року вжито дієвих заходів щодо посилення антикорупційних підходів до надання адміністративних послуг у сервісних центрах МВС, зокрема забезпечено:

– старт і реалізацію проєкту з реорганізації регіональних сервісних центрів ГСЦ МВС та утворення нових (об'єднаних) філій ГСЦ МВС для підвищення ефективності виконання ними завдань і функцій в умовах сьогоднішніх викликів;

– ініціювання та запровадження пілотного проєкту з централізації процесу складання теоретичних і практичних іспитів для отримання права керування транспортними засобами на базі 12 областей України, а також його подальше масштабування у межах усієї країни;

– оновлення парку сервісних центрів МВС транспортними засобами, обладнаними сучасними системами відеоконтролю для приймання практичних іспитів, що закуплені за кошти державного (53 автівки) та місцевих (60 автівок) бюджетів;

– надання громадянам України за кордоном адміністративних послуг з обміну та відновлення посвідчень водія замість втрачених або викрадених на базі офісів Державного підприємства «ДОКУМЕНТ», що входить до сфери управління Державної міграційної служби України, у 10 містах шести країн світу, а саме: Варшаві, Кракові, Гданську і Вроцлаві (Республіка Польща), Стамбулі (Турецька Республіка), Братиславі (Словацька Республіка), Празі (Чеська Республіка), Берліні та Кельні (Федеративна Республіка Німеччина), Валенсії (Королівство Іспанія);

– участь у підготовці проєкту Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Литовської Республіки про взаємне визнання та обмін національних посвідчень водія, укладеної 30 травня 2023 року та затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2023 року за № 588, а також у підготовці проєктів таких угод з урядами Сполученого Королівства Великої Британії та Північної

Ірландії, Республіки Мальта, Спільної декларації між Кабінетом Міністрів України та Урядом Держави Катар;

– набуття ефективного членства в Міжнародній комісії з тестування водіїв (CIECA) та налагодження співробітництва, обмін досвідом з литовським державним підприємством «REGITRA», Асоціацією європейських органів реєстрації транспортних засобів та водіїв (EReg), а також Консультативною місією Європейського Союзу з реформування сектора цивільної безпеки України (EUAM);

– залучення до реалізації флагманського проєкту Міністерства внутрішніх справ України «Автошколи для осіб з інвалідністю» та створення безбар'єрної інфраструктури в територіальних сервісних центрах МВС – учасниках проєкту, а також розроблення комплексу умов (вимог) для переобладнання транспортних засобів, призначених для керування особами з інвалідністю;

– залучення всіх територіальних сервісних центрів МВС до реалізації проєкту із застосуванням вебплатформи «Твій ГСЦ МВС» з оцінювання якості надання послуг, що передбачає отримання відгуків суб'єктів звернення про роботу сервісних центрів МВС у режимі реального часу з використанням QR-кодів;

– запровадження механізму систематичного (щопівроку) рейтингування сервісних центрів МВС на основі сформованих критеріїв оцінювання.

ГСЦ МВС практично реалізовано низку електронних сервісів, що ґрунтуються на принципах відкритості та прозорості, доступності й зручності для суб'єктів звернення, зокрема:

– відновлення та вдосконалення сервісу з призначення та скасування належного користувача транспортного засобу через Портал Дія або засобами електронного кабінету водія функціональної підсистеми єдиної інформаційної системи МВС (далі – електронний кабінет водія);

– відновлення онлайн-послуги з обміну (видачі) посвідчення водія через Портал Дія чи засобами електронного кабінету водія з можливістю отримання цього документа у відділеннях національного оператора поштового зв'язку або через кур'єра;

– відновлення можливості замовлення засобами електронного кабінету водія індивідуальних номерних знаків;

– упровадження через електронний кабінет водія сервісу оплати відповідального зберігання номерних знаків перереєстрованих або знятих з обліку транспортних засобів для подальшого закріплення за іншими транспортними засобами цього ж власника;

– замовлення через електронний кабінет водія наявних у сервісному центрі МВС номерних знаків, що видаються за бажанням власників транспортних засобів і містять відповідну комбінацію цифр;

– оформлення й видачу національного посвідчення водія та (або) свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу в електронній формі без виготовлення на бланку в територіальних сервісних центрах МВС і центрах надання адміністративних послуг, офісах Державного

підприємства «ДОКУМЕНТ», зокрема засобами електронного кабінету водія або через Портал Дія;

– упровадження електронної форми протоколу перевірки технічного стану транспортного засобу.

З жовтня 2023 року Державним підприємством «ІНФОТЕХ» запроваджено проєкт з міжнародного доставлення посвідчень водія, замовлених через електронний кабінет водія, до Республіки Польща, що невдовзі поширився на територію Німеччини, Чехії та Італії.

Спільно з Державним підприємством «ДІЯ» розпочато тестування онлайн-сервісу з перереєстрації транспортних засобів на основі електронного договору купівлі-продажу, що також дасть змогу в найближчому майбутньому здійснювати доставлення свідоцтв про реєстрацію транспортного засобу та номерних знаків засобами оператора поштового зв'язку по території України.

Цілком очевидно, що подальша реалізація визначеного вектора розвитку системи сервісних центрів МВС з набором чітко окреслених ключових напрямів дасть можливість ГСЦ МВС впевнено крокувати до розбудови й підтримки комфортного для громадян і бізнесу середовища, де працюють потужні сервісні центри МВС та надаються високоякісні й доступні адміністративні послуги як в офлайн, так і в онлайн-форматі, а також сприятиме мінімізації корупційних ризиків і підвищенню загальної ефективності діяльності таких сервісних організацій.

Безкоровайна Ірина Григорівна,
науковий співробітник Наукового центру
проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки
та оборони Національного університету
оборони України;
Рубінштейн Наталя Миколаївна,
науковий співробітник Наукового центру
проблем виховання доброчесності
та запобігання корупції у секторі безпеки
та оборони Національного університету
оборони України

МЕДІА ЯК ВАЖЛИВИЙ ІНСТРУМЕНТ БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного конфлікту суспільство стикається з низкою викликів, а корупція стає одним з серйозних ворогів національної безпеки. Наша країна веде боротьбу за демократію та свою свободу. З одного боку, це протистояння смертоносній зброї з якою на нас напала загарбницька росія, а з іншого – боротьба проти внутрішнього ворога, ніяк не слабшого та смертоноснішого, і це корупція. Медіа, у

свою чергу, виступають не лише свідками, але й активними учасниками боротьби з цією загрозою.

Однією з основних функцій медіа є забезпечення громадськості неупередженою та правдивою інформацією, для формування чіткого розуміння суспільством ситуації яка складається в країні [1]. В умовах війни медіа відіграють ключову роль у висвітленні корупційних схем та порушень. За допомогою журналістських розслідувань, репортажів та аналізу, медіа можуть привертати увагу до корупційних проявів, створюючи тиск на владу для прийняття відповідних заходів. Засоби масової інформації визначають не лише те, яку інформацію отримує громадськість, а й трактують події та створюють громадську думку. Ініціативні журналістські розслідування можуть привести до формування образу корупції як неприпустимого явища, що потребує активної боротьби. Люди, яким не байдужа доля України, хочуть, щоб кожна гривня, виділена на відбудову, була витрачена максимально ефективно, можуть виступити в якості додаткового стимулу для влади вживати ефективних заходів щодо боротьби з корупційними проявами, тому уряд, судова система та державні установи повинні взяти на себе ініціативу, демонтуючи структури, які сприяють корупції, запроваджуючи нові правила, створюючи більшу прозорість і вживаючи заходів, навіть проти найбагатших та найвпливовіших, коли вони порушують правила [2].

Якісна робота засобів масової інформації здатна формувати активну позицію громадян, і такі приклади після повномасштабного вторгнення дали про себе знати. Публікації про корупційні факти які ми бачимо в контексті останніх подій викликати обурення та бажання змін серед громадян. Соціальні мережі та інтернет-платформи дозволяють громадськості обмінюватися думками, сприяючи формуванню єдиної громадянської позиції проти корупції.

Усі ці фактори свідчать про те, що медіа, будучи передовим інструментом інформаційної влади, відіграють невід'ємну роль у боротьбі з корупцією в умовах війни. Завдяки їхньому впливу, суспільство може стати об'єднаним в боротьбі за чесність, відкритість та прозорість, навіть у найскладніших обставинах.

Список використаних джерел

1. Виховання доброчесності та боротьба з корупцією в оборонному секторі: збірник прикладів (компендіум) позитивного досвіду. Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами. 2010. 384 с.

2. Журналістика є ключем до перемоги України у війні з корупцією. URL: https://ethicaljournalismnetwork.org/journalism-is-the-key-to-winning-ukraines-war-on-corruption-ukrainian.

Бондаренко Олена Григорівна,
доцент кафедри правоохоронної
та антикорупційної діяльності Навчально-
наукового інституту права імені князя
Володимира Великого МАУП, кандидат
юридичних наук

РОЛЬ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ДЕТЕКТИВАМИ НАБУ

Проблема існування корупції є однією із найактуальніших проблем сучасності, розв'язання якої для багатьох країн є вкрай необхідною справою. Адже корупція – це явище, яке ілюструє рівень занепаду публічного апарату, правоохоронної, судової системи та інших важливих державних інститутів. Тому питання протидії корупції є предметом підвищеної уваги і міжнародних організацій, які об'єднують зусилля для боротьби з нею, так і громадського суспільства та держави в цілому.

А в період повномасштабного вторгнення росії на територію України, корупційні правопорушення набули таких масштабів, що призвело до безпрецедентного створення в США приголомшливо могутнього інституту моніторингу та розслідування незаконних дій шахраїв і корупціонерів, які в незаконний спосіб використовували, використовують або будуть використовувати допомогу американського народу Україні. Мова йдеться про те, що у США створили гарячу лінію для українців по фактам корупційних правопорушень. Також Президент Литви Гітанас Науседа заявив, що корупційні скандали в Україні відчутно впливають на країни Заходу при ухваленні рішень про постачання зброї Києву.

Вказані факти, а саме реакція міжнародної спільноти на корупцію в державі, під час великої війни говорять про те, що це більше ніж злочин, це ризик нашого фізичного існування і як нації так і держави в цілому.

У Конституції України закріплено незворотній європейський та євроатлантичний стратегічний курс України, забезпечення реалізації якого покладено на Президента України. Однак рівень корупції в Україні перебуває на такому рівні, що не дає можливості розвитку держави, та блокує вступ до ЄС та НАТО, а це в умовах наявності спільних кордонів з країною-агресором, є на сьогоднішній день життєво необхідним.

Тому у зв'язку з високим рівнем поширення корупції в Україні, що становить собою загрозу демократії, реалізації принципу верховенства права, додержанню прав і свобод людини, національній безпеці, економічному та соціальному розвитку, з 2014 року почалася розбудовуватися антикорупційна інфраструктура, до складу якої увійшли новостворені органи: Національне антикорупційне бюро України (НАБУ), Спеціалізована антикорупційна прокуратура (САП), Національне Агентство із запобігання корупції (НАЗК) – орган, який

визначає антикорупційну політику в державі, а також спеціалізований антикорупційний суд України.

Дослідивши аналіз стану сприйняття корупції в нашій державі, ми бачимо низькі темпи реалізації антикорупційної політики, тому можна прийти до висновку, що створенні інституції не у повному обсязі виконують покладені на себе функції.

Як приклад, у звіті міжнародної антикорупційної організації Transparency International (TI), Україна отримала 33 бали зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI) за 2022 рік. Наш показник зріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн, що на нарівні із Єгиптом, африканською Есватіні (Свазілендом), Непалом, Сьєрра-Леоне та Замбією. Якщо провести порівняння, то у 2014 році Україна мала 26 балів зі 100 можливих і посідала 142 місце зі 175 позицій. Є позитивна динамка з 2014 року по 2022 рік, але це точно не те, чого вимагає суспільство і чого хочуть бачити наші міжнародні партнері, від яких в свою чергу залежить наше фактичне існування, враховуючи обсяги фінансової, гуманітарної та військової допомоги.

Однією з причин низьких показників сприйняття корупції в України є порушення принципу невідворотності показання за вчинене правопорушення і як наслідок невиконання вимог ст. 2 «Завдання кримінального провадження» КПК України.

Вищезазначене порушення може утворюватися як від суб'єктивних так і від об'єктивних факторів. До об'єктивних, і можна сказати основних факторів, що впливає на розслідування кримінального провадження, відносимо повний та об'єктивний експертний висновок, який повинен бути проведений у розумні строки.

Строки проведення експертизи інколи можуть мати вирішальний фактор у кримінальному провадженні, оскільки законом України № Законі № 2147-VIII від 3 жовтня 2017 року внесено зміни до Кримінально процесуального кодексу України, відповідно до яких згідно ч. 1 ст. 284 цього Кодексу був доповнений п. 10, за яким, підставою для закриття кримінального провадження стало також закінчення строку досудового розслідування після повідомлення про підозру. Також до ст. 294 цього кодексу, яка була викладена в новій редакції, а її ч. 3 змінено, а саме порядок продовження строку досудового розслідування. Так, якщо раніше продовжити строк досудового розслідування до 6 та 12 місяців міг керівник органу прокуратури, то відтепер ці повноваження перейшли до слідчого судді. У суспільстві зміни до законодавства відомі як «поправки Лозового».

У результаті дії цих змін до законодавства, закриваються кримінальні провадження без їх об'єктивного розгляду в суді і притягнення винних до кримінально відповідальності.

На сьогоднішній день у Національному антикорупційному бюро України, в міжнародних донорів та громадському суспільстві неодноразово піднімається питання про необхідність створення власної експертної установи, так як неефективність існуючої системи

експертизи в кримінальних провадженнях є справжнім викликом для діяльності Антикорупційного бюро. Експерти, які б були у складі НАБУ, не мали б завантаження експертизами від інших правоохоронних та судових органів, а це в свою чергу не впливало на швидкість та якість проведених експертиз.

Також ця необхідність обґрунтована і суб'єктивним фактором, що суб'єктами розслідування НАБУ є службові особи категорії А, вище керівництво правоохоронних органів України, судді, керівництво органів виконавчої влади, тому є ризики незаконного та протиправного впливу на експертів, які їх проводять, оскільки експерти перебувають у підпорядкуванні інших державних органів, а не НАБУ, і керівництво яких може бути не зацікавлено у об'єктивному висновку експерта.

Можливість мати експертну установу в складі НАБУ є не виняток, оскільки інші правоохоронні органи, як МВС та СБУ мають в своїх структурах ці установи.

Тому, з огляду на проведене дослідження, можемо зробити наступні висновки, що судова експертиза є найбільш вагомою та кваліфікованою формою використання спеціальних знань у процесі доказування обставин корупційного правопорушення. А однією з проблем НАБУ є відсутність окремої незалежної експертної установи, яка б забезпечувала проведення необхідних експертиз у справах, підслідних НАБУ. Її поява дозволить не тільки уникнути ризику впливу на проведення експертних досліджень, а й значно скоротить час корупційних розслідувань.

Список використаних джерел

1. Корупція в Україні гальмує постачання зброї – президент Литви. Українська правда (pravda.com.ua).
2. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (rada.gov.ua).
3. Головна – Transparency International Ukraine (ti-ukraine.org).
4. Кримінальний процесуальний кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI (rada.gov.ua).

Брисковська Оксана Миколаївна,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ ЗЛОЧИНИ

Корупція як соціальне явище сьогодні в одному ряду стоїть із техногенними катастрофами, світовим тероризмом, організованою злочинністю, злочинами проти особи, держави і суспільства [1]. За

результати соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології та Консультативної місії Європейського Союзу, проведеного з 30 вересня по 13 жовтня встановлено, що більшість українців вважають найбільшою проблемою в державі, після війни, наявність корупції [2]. Методом телефонних інтерв'ю на основі випадкової вибірки мобільних номерів опитали 2007 респондентів, що мешкають у всіх регіонах України (крім АР Крим). Опитування проводилося з дорослими (у віці 18 років і старше) громадянами України, які на момент опитування проживали на території України (у межах, які контролювалися владою України до 24 лютого 2022 року). До вибірки не могли потрапити мешканці тимчасово окупованих територій, а також опитування не проводилося з громадянами закордоном. Таке опитування дало можливість встановити, що питання власного добробуту менше турбує громадян ніж несправедливість через корупцію. Також, за результатами опитування, виявлено, що 68 % українців вважають, що щоб добитися правосуддя потрібно дати хабар [2].

Офісом Генерального прокурора, за вісім місяців, 2023 року, зареєстровано 11,6 тис. кримінальних проваджень які можна пов'язати з корупцією. Але відкрити кримінальне провадження не так важко, як довести його до суду, потрапляють в середньому 25–35 % від зареєстрованих проваджень. До того ж далеко не всі провадження завершуються ухваленням вироком, а таких випадків менше половини. Якщо проглянути самі вироки то за останніх п'ять років кількість їх збільшується. А 2023 рік взагалі може стати рекордним. Але більшість цих вироків – це стаття 369 ККУ («Пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі»). Майже все це провадження про спроби водіїв підкупити поліцейських (заслуга в покращенні статистики – нагрудні боді-камери у правоохоронців), а стандартне покарання в такому випадку – штраф, який, зазвичай, становить 17 тис грн. Якщо не зважати на ці вироки по ст. 369 ККУ, то кількість кримінальних проваджень щодо корупційних проявів вже буде спадаюча [3]. Отже, статистика збільшується провадженнями по 17 тис грн.

Одним з фундаментальних питань для забезпечення невідворотності покарання за корупційні кримінальні правопорушення є визначення достатніх строків давності притягнення до кримінальної відповідальності.

Продовження строків давності за корупційними правопорушеннями є важливим інструментом для забезпечення суспільного запиту на справедливість так само і дотримання міжнародних стандартів і вимог. Враховуючи це, а також особливу нетерпимість до корупції під час повномасштабної війни з рф, нардепами був поданий відповідний законопроект №10100 в якому пропонують встановити, що тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, вчинені під час дії воєнного стану, не мають строків давності. Проєкт Закону передбачає скасування строків давності за тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, вчинені в період воєнного стану, та зупинення строку їх давності з метою забезпечення дії принципу

невідворотності покарання. Окрім цього, законопроєкт також усуває низку інших недоліків кримінального процесуального законодавства. Зокрема, усуваються встановлені строки досудового розслідування до повідомлення про підозру та змінюється порядок продовження строку досудового розслідування після повідомлення про підозру. Водночас обмежується кількість захисників особи на стадії досудового розслідування, а також визначається можливість проведення судового засідання за наявності хоча б одного захисника. Такі зміни дадуть можливість скасувати «правки Лозового» ухвалені минулим скликанням Верховної Ради, завдяки яким корупціонери продовжують уникати покарання і зараз. Через те, що чинний закон встановлює строки, в які правоохоронці мають вкластися, розслідуючи провадження до повідомлення підозри. Суди ж потім просто закривають провадження, посилаючись на закінчення таких строків.

На сьогодні спеціальних правил для обрахунку строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення немає — вони обраховуються залежно від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення. Однак окремі злочини, які не належать до корупційних кримінальних правопорушень, можуть каратися без строку давності. Наприклад, катування, державна зрада, воєнні злочини.

Підставою для зупинки перебігу строку давності може стати лише ухилення особи від досудового розслідування або суду.

Строки досудового розслідування обраховуються як у кримінальних провадженнях без підозрюваного (так звані, фактові провадження), так і в тих, де якійсь особі повідомлялося про підозру. Ці строки підлягають продовженню з певною періодичністю через керівника органу прокуратури або слідчого суддю.

Якщо строки у фактовому провадженні закінчилися, слідчий суддя може винести ухвалу про закриття кримінального провадження за клопотанням іншої особи, права чи законні інтереси якої обмежуються під час досудового розслідування, або її представника.

Крім цього, на сьогодні строк з дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня її скасування слідчим суддею включається у строки, передбачені цією статтею, за винятками, які містяться в спеціальних нормах щодо воєнного стану.

Так, у ч. 8 ст. 615 КПК України є спеціальні положення, які зупиняють перебіг строку досудового розслідування з дати введення воєнного стану у кримінальних провадженнях, в яких жодній особі не повідомили про підозру з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та до дати введення такого правового режиму.

Отже, запропонований проєкт вирішує такі концептуальні завдання:

скасування строків давності за тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, вчинені в період воєнного стану, та призупинення

перебігу строків давності для тяжких та особливо тяжких злочинів на період воєнного стану;

скасування строків досудового розслідування до повідомлення особі про підозру.

Корупційні кримінальні правопорушення дійсно мають свої особливості. Вони складні для розкриття (мають високу латентність), часто при їх розслідуванні використовуються засоби міжнародного співробітництва, є необхідність подолання охоронюваних законом таємниць (банківської, таємниці листування). Все це збільшує тривалість розслідування цієї категорії кримінальних правопорушень.

У практиці ВАКС вже траплялося чимало випадків звільнення від кримінальної відповідальності фігурантів корупційних проваджень. І це стосувалося як недостовірного декларування, яке є кримінальним проступком, так і тяжких злочинів.

Щоб вирішити проблему давності у таких кримінальних провадженнях, на наш погляд, потрібно:

розширити підстави для зупинення перебігу строків давності. Їх перелік слід доповнити новою підставою – вжиття заходів в порядку міжнародної правової допомоги (екстрадиція особи, отримання документів з-за кордону тощо);

збільшити строки давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення окремих кримінальних правопорушень. В Україні строки давності напряму залежать від суворості покарання, тому для цього потрібно посилити покарання за, наприклад, зловживання впливом та зловживання повноваженнями із тим, щоб це покарання було пропорційним злочину;

змінити правила обрахунку кінцевого моменту перебігу строку давності. Таку кінцеву точку можна перенести не на момент набрання законної сили вироком суду (тобто перегляду рішення апеляцією), а до постановлення вироку першою інстанцією.

В іншому випадку пропоновані зміни до кримінального закону можуть не мати очікуваного ефекту від їх запровадження, адже під найбільшим ризиком, на наш погляд, перебуває розслідування саме тих кримінальних правопорушень, які вчинялися до утворення НАБУ як спеціалізованого органу [4].

Але, на нашу думку, надзвичайно позитивним моментом є те, що цей документ може вирішити проблему застосування «поправок Лозового» у кримінальних провадженнях, а також низку інших питань.

Список використаних джерел

1. Минькович-Слободяник О.В. Особливості здійснення правової політики у сфері боротьби з корупцією *Публічне право.* 2012. № 4. С. 180–184.

2. Найбільшою проблемою, крім війни, українці вважають корупцію – кміс *українська правда* листопад 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/11/1/7426687/.

3. Єдиний державний реєстр судових рішень, інформація щодо зареєстрованих кримінальних проваджень Офісу генпрокурора з порталу відкритих даних URL: data.gov.ua.
4. Демчук П. Як нардепи пропонують удосконалити строки у кримінальних провадженнях URL: https://ti-ukraine.org/news/yak-nardepy-proponuyut-udoskonalyty-stroky-u-kryminalnyh-spravah/

Бутурлакін Олексій Володимирович,
судовий експерт лабораторії інженерно-технічних та військових досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»;
Аккужин Євген Юлайович,
судовий експерт лабораторії будівельно-технічних досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

ОСОБЛИВОСТІ ЗАПОБІГАННЯ ВЧИНЕННЮ ДЕРЖАВНИМИ СЛУЖБОВЦЯМИ КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Як відомо, корупція є однією із найнебезпечніших загроз правам людини, демократії, правопорядку, чесності та соціальній справедливості, вона перешкоджає економічному розвиткові та загрожує належному і справедливому функціонуванню країн, має негативні фінансові наслідки для громадян, компаній і держав, а також для міжнародних установ.

Корупція – це діяння, яке вчинюється посадовою або службовою особою, шляхом зловживання службовим становищем та/або повноваженнями на користь окремої особи за її (або іншої особи) проханням, яке має на меті отримання винагороди і задоволення власного інтересу особи, яка вчиняє діяння.

Корупція в Україні не протистоїть формальній економіці, вона існує в ній, виступаючи природним і закономірним наслідком легальних статусів суб'єктів господарювання та управління. Це означає, що посадовці окремих державних структур не просто обслуговують економіку, вони беруть у ній участь, маючи «свою частку» в економіці. Саме функціонування державно-політичної машини економізоване, тобто підкорене, по суті, економічній свідомості. Отже, в основі корупційних відносин в Україні лежить можливість приватизувати будь-яке суспільне благо, навіть пристосувати і використати закон для тіньового обороту у власних інтересах [3].

За даними дослідження Національного агентства України з питань державної служби (НАДС), яке було розроблене за участі НАЗК,

43 % усіх держслужбовців зараховують доброчесність до п’ятірки ключових цінностей, яких вважають за важливе дотримуватися.

Доброчесність державного службовця передбачає, що його дії будуть спрямовані на захист інтересів держави та відмову від того, щоб приватний інтерес переважав над суспільним під час здійснення наданих йому повноважень.

Законом «Про запобігання корупції» також передбачено, що під час виконання повноважень державний службовець повинен неухильно дотримуватися політичної нейтральності, неупередженості, працювати компетентно та ефективно, не розголошувати конфіденційну та іншу інформацію з обмеженим доступом і утримуватися від виконання незаконних завдань.

Доброчесність держслужбовців – це не лише етичний стандарт, а й інструмент запобігання корупції. Сьогодні для цього застосовують такі механізми:

Публічні службовці зобов’язані подавати декларації із зазначенням майна, доходів, витрат та зобов’язань фінансового характеру.

Публічні службовці мають знати, що таке конфлікт інтересів, на кого розповсюджується регулювання в цій сфері, як запобігти його виникненню або врегулювати, а також якими є наслідки за порушення вимог законодавства. Також необхідно пам’ятати про заходи врегулювання конфлікту інтересів. Зокрема обов’язок інформувати керівника про конфлікт інтересів, не ухвалювати рішення чи не вчиняти дії в умовах конфлікту інтересів тощо.

За Законом «Про запобігання корупції» керівникам установ забороняється отримувати подарунки від своїх підлеглих, а депутатам, головам міст, сіл та селищ під час виконання своїх обов’язків – від виборців.

Існують чітко визначені обмеження щодо суміщення та сумісництва з іншими видами діяльності. Вони передбачені статтею 25 Закону «Про запобігання корупції». Так, публічним службовцям забороняється займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики зі спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України [1].

Система заходів запобігання вчиненню працівниками Національного агентства корупційних та інших правопорушень є складовою системи внутрішнього контролю Національного агентства і забезпечує його інституційну незалежність та операційну спроможність. Основними факторами запобігання вчиненню корупційних та інших правопорушень є: виявлення й усунення причин та умов, що сприяють вчиненню правопорушень; консультування і навчання з питань антикорупційного законодавства, правил етичної поведінки, здійснення службової діяльності; загальні та індивідуальні профілактичні заходи.

Систематичне та ефективне здійснення антикорупційних контрольних заходів дозволяє вирішувати наступні завдання:

– встановлювати на всіх стадіях проходження державної служби осіб, які виявляють схильність до вчинення корупційних діянь, своєчасно проводити з ними попереджувальну роботу;

– виявляти факти вчинення корупційних діянь і вживати передбачені законом заходи щодо винних осіб;

– визначати управлінські процедури, під час яких найчастіше здійснюються корупційні правопорушення, та розробляти більш надійні та ефективні засоби контролю за їх здійсненням;

– за результатами узагальнення досвіду здійснення антикорупційних заходів розробляти та вносити пропозиції щодо усунення правових норм, організаційних та матеріально-технічних умов, які сприяють вчиненню корупційних діянь, вдосконалення антикорупційного законодавства.

Ротація кадрів (періодичне переміщення працівників як по вертикалі, так і по горизонталі) на окремих посадах державних службовців, пов'язаних з підвищеним ризиком корупції, та однорівневе переміщення посадових осіб є невід'ємними складовими системи роботи з кадрами у сфері державної служби. Періодична ротація кадрів сприятиме запобіганню проявам корупції серед державних службовців, особливо на посадах, які за характером виконуваної роботи і наданих повноважень пов'язані з підвищеним ризиком корупції [4].

Державний службовець повинен суворо дотримуватись обмежень і заборон, передбачених антикорупційним законодавством та законами України "Про державну службу" та "Про боротьбу з корупцією", уникати дій, які можуть бути сприйняті як підстава підозрювати його в корупції. Своєю поведінкою він має демонструвати, що не терпить будь-яких проявів корупції, відмітає пропозиції про незаконні послуги, чітко розмежовує службу і приватне життя, при найменших ознаках корумпованої поведінки інформує свого керівника або державний орган вищого рівня.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700- 18#Text.

2. Доброчесність як вимога закону. URL: https://prosvita.nazk.gov.ua/blog/dobrochesnist-yak-vymoga-zakonu.

3. Запобігання та протидія корупції : навч. посіб. / А. М. Михненко, О. В. Руснак, А. М. Мудров та ін. ; за ред. А. М. Михненка. 4-те вид., переробл. й доповн. К. : ДННУ «Акад. фін. управ ління», 2013. 666 с.

4. Методичні рекомендації з питань запобігання та протидії корупції. url: https://www.zoda.gov.ua/article/1135/metodichni-rekomendatsiji-z-pitan-zapobigannya-ta-protidiji-koruptsiji.html.

Важинський Володимир Михайлович,
доцент кафедри права та гуманітарних дисциплін Івано-Франківської філії Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ КОРУПЦІЙНИХ ВПЛИВІВ НА СФЕРУ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ

В сучасних умовах у сфері правового регулювання та публічного управління інвестиційною діяльністю є ряд проблем, які дозволяють використовувати їх для вчинення корупційних злочинів, зокрема, вимагання від інвесторів неправомірної вигоди за прийняття певних рішень чи вчинення певних дій [4, с. 159; 5, с. 42; 6, с. 51], а потім відображення в своїх деклараціях [7, с. 85] і легалізація таким чином доходів [8, с. 292, 9, с. 305].

Такими проблемами є:

– розпорошеність правових норм в різних законодавчих актах щодо різних видів інвестиційної діяльності;

– невідповідності між законодавчими та підзаконними нормативно-правовими актами, які регулюють певну сферу інвестиційної діяльності;

– відсутність чітких процедур надання певних дозволів чи вчинення певних дій або наявність дискреційних повноважень державних органів;

– прийняття підзаконних нормативно-правових актів на рівні різних державних органів;

– регулювання різних процесів у сфері інвестиційної діяльності різними органами;

– надмірна зарегульованість певних сфер сприяє вимаганню неправомірної вигоди під час здійснення контрольних заходів щодо суб'єктів підприємницької діяльності, і як наслідок виникають проблеми з об'єктом інвестування.

Усе це спричиняє погіршення інвестиційного клімату в державі, зменшення довіри як бізнесу, так і громадянського суспільства до сфери інвестицій [11, с. 338]. Відповідно, населення, навчене досвідом заощаджень 90-х рр. XX століття, не поспішає інвестувати свої заощадження. Крім того, наприклад у сфері будівництва житла, зловживання з боку чиновників призводять до складнощів реалізації інвестиційного проекту бізнесом, наприклад, затримки будівництва, складнощів з введенням об'єктів в експлуатацію, підключенням до комунікацій, що в свою чергу має наслідком необґрунтоване підвищення цін на житло, порушення прав інвесторів на своєчасне отримання житла чи іншого проінвестованого об'єкта будівництва.

Так, за даними Європейської Бізнес Асоціації, 78 % європейських бізнесменів не задоволені інвестиційним кліматом в Україні. Серед основних проблем відзначають відсутність реальної

реформи судової системи та корупцію (91 % респондентів), нестабільність фінансового ринку (79 %), відсутність зрушень в земельній реформі (65 %), відсутність поліпшення митних процедур (51 %), невдоволення ходом відшкодування ПДВ (50 %).

На жаль за 2021 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI). Цей показник знизився на один бал, і тепер Україна у CPI посідає 122 місце зі 180 країн. Це пов'язано з тим, що в Україна досить довго впроваджуються реформи, адже сам державний апарат в цілому не зацікавлений в тому, щоб відбувались системні зміни в публічному управлінні різними сферами суспільного життя в цілому [10].

З початком війни в Україні звісно що знизилась інвестиційна діяльність бізнесу, адже неможливо планувати інвестиційні проекти в складних умовах. Водночас в Україну надходить значна кількість допомоги міжнародних донорів, ці кошти використовуються не лише на відбудову інфраструктури України, світ зацікавлений в будівництві в Україні потужних заводів. Зокрема, не дивлячись на війну турецька компанія Baykar Makina планує завершити будівництво виробничого заводу безпілотників в Україні за два роки [2]. Лише у Львівській області в 2022 році продовжують будувати заводи: асфальтобетонний, сільзавод, завод з переробки льону [1], німецька компанія KREISEL будує завод з виробництва сухих будівельних сумішей і декоративних покриттів.

Також активно розвивається інститут індустріальних парків. Після прийняття влітку цього року законів, якими надають ряд податкових та митних пільг [3, с. 34] учасникам індустріальних парків чи не в кожній області створюється свій індустріальний парк.

Але як не дивно, корупція названа ЄБА як один з факторів, що негативно впливають на інвестиційний клімат в Україні і досі. Вона йде на другому місці одразу після збройної агресії рф проти України. Нижче тільки слабка судова система, зниження купівельної спроможності громадян та логістичні виклики. Тобто не дивлячись на війну корупція і суди (в тому числі корупція в судах) є основними негативними чинниками для інвесторів в Україні.

Натомість серед позитивних чинників ЄБА вбачає: статус кандидата в члени ЄС, скасування мит та квот на експорт з України, транспортний безвіз з країнами ЄС, відстрочення сплати податкових та митних платежів, а також подання звітності, заходи з дерегуляції. Іноземці планують інвестиції в аграрну сферу, енергетику, IT та телеком, будівництво, фармацевтику, FMCG, нерухомість та інше.

Звісно змінились і пріоритети громадян під час війни. Більшість громадян зберігають кошти у іноземній чи національній валюті на банківських депозитних рахунках, а також новим інструментом стали військові облігації, які з початком війни дозволили кумувати громадянам.

Сьогодні перспективними вважаються інвестиції громадян в землю сільськогосподарського призначення, адже ціни на продукти

харчування у світі суттєво зростають. За даними аналітиків ціна на землю зросте на 70 % у найближчі 3 роки. Та як свідчить досвід інших країн; земля – надійний актив, навіть у разі воєнних дій його швидко повертають до стану, придатного до обробки; аграрний бізнес менше піддатливий до криз, ніж будь-який інший.

Вкладання коштів в будівельні підприємства також сьогодні вважають перспективним напрямком, адже в Україні зараз гостра потреба у відбудові житла і вкрай необхідні будівельні матеріали та люди, які будуть виконувати будівельні роботи. Крім того перспективним напрямком розглядають зараз ІТ-компанії, комерційну нерухомість, франшизи закладів, що забезпечують базові потреби населення (продуктові магазини, заклади харчування, пекарні тощо).

Тому, не дивлячись на війну, проблема корупції в сфері інвестиційної діяльності досі залишається вкрай серйозною перепоною для залучення та розвитку різних інструментів залучення інвестицій. Оскільки Україна планує вже в найближчому майбутньому стати повноправним членом ЄС, інституційні реформи, спрямовані на викорінення корупції у всіх сферах суспільного життя повинні продовжуватись попри війну.

Список використаних джерел

1. Асфальт, сіль та льон. Які нові заводи планують запустити на Львівщині. *Твоє місто:* [сайт]. URL: https://tvoemisto.tv/news/chotyry_pidpryiemstva_yaki_planuyut_zapustyty_na_lvivshchyni_134115.html.

2. Виробник Bayraktar планує завершити будівництво заводу в Україні за два роки. *Економічна правда:* [сайт]. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2022/10/28/693164/.

3. Гега П., Рогатюк І. Пільгове оподаткування як передумова для зловживань та проявів корупції. *Право України*. 2005. № 3. С. 34–39.

4. Дудін М.М. Подолання системної корупції як засадничої стратегії забезпечення підприємницької безпеки в умовах тінізації. *Форум права*. 2014. №1. С. 156–160.

5. Погорецький М. А. Корупція в Україні: стан та заходи протидії. *Протидія корупції в Україні: взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства*: матер. міжвід. наук.-практ. конф. (м. Київ, 28 квіт. 2009 р.). К.: НВВ НА СБ України, 2009. С. 41–43.

6. Погорецький М. А. Щодо боротьби з корупцією у сучасних умовах розбудови України як правової демократичної держави. *Наукові записки Харківського економіко-правового ун-ту*: зб. наук. статей. 2010. Спец. вип. № 1 (8). С. 51–62.

7. Погорецький М., Бусол О. Удосконалення механізму декларування доходів та видатків осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та членів їх сімей як один із чинників зниження рівня корупції в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України.* 2009. №2. С. 85–92.

8. Топорецька З. М. Легалізація корупційних доходів з використанням грального бізнесу та лотерей. Реалізація державної

антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 8–9 груд. 2022 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2022. С. 291–296.

9. Топорецька З.М. Криміналістична характеристика незаконного збагачення. Криміналістика і судова експертиза. 2019. випуск. 64. С. 305–319. https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.27.

10. Чи можливі інвестиції під час війни? *Юридична газета*: [сайт]. URL: https://yur-gazeta.com/golovna/chi-mozhlivi-investiciyi-pid-chas-viyni.html.

11. Шевчишен А. В. Доказування стороною обвинувачення у досудовому розслідуванні корупційних злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: теорія та практика : монографія. Київ : Правова Єдність, 2019. 534 с.

Вичавка Валерій Іванович,
старший викладач кафедри теорії права та кримінально-процесуальної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор філософії в галузі права;
Козак Сергій Борисович,
курсант факультету правоохоронної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Наша країна уже понад 640 днів перебуває у стані війни. Вочевидь, що зараз усі людські та матеріальні ресурси мають бути зосереджені на захисті та обороноздатності країни. Питання нецільового використання ресурсів не може бути взагалі. Поряд з цим, ми маємо значну потребу в жорстких антикорупційних заходах, задля нашого подальшого успіху у боротьбі з ворогом.

Сучасна практика використання влади та владних ресурсів, з метою отримання особистої вигоди, залишає негативний відбиток на суспільстві, та певним чином перешкоджає його розвитку у всьому світі. Корупція, як системна проблема, впливає на всі сфери сучасного суспільства та є однією з основних загроз для розвитку державної економіки, правопорядку та демократії в країні. Вона тісно переплітається з кожним аспектом життя, підриваючи авторитет органів державної влади та правоохоронних структур, спричиняючи економічні втрати та порушуючи норми права.

Сьогоденне світове товариство постійно зіштовхується з глобальними викликами та проблемами різного характеру, тому намагається виявити, або ж розробити актуальні й ефективні стратегії, механізми протидії проявам корупційної злочинності.

У даному контексті такі поняття як «стратегії» та «механізми» активізації протидії корупційній злочинності набувають надзвичайної важливості та є особливо актуальними в наш час. Вони стають вагомим інструментом для побудови прозорого та справедливого суспільства, де державні органи та структури працюють в інтересах та на благо громадян, на користь держави, а не навпаки-на вигоду «вибраних еліт» [1].

Методи протидії корупційним правопорушеннями постійно прогресують, зазнають змін, розвиваються та вдосконалюються, використовуючи новітні технології та зарубіжний досвід у запобіганні корупції. Варто зазначити, що суттєвим елементом у стратегії протидії корупційної злочинності є поєднання правових механізмів з активною участю громадянського суспільства.

Першим і найбільш потужним механізмом протидії корупційній злочинності є юридичний механізм та законодавча ініціатива. Варто розпочати реформування антикорупційного законодавства, та посилити кримінальну відповідальність за вчинення корупційних кримінальних правопорушень, відповідальність за які передбачена низками статей Кримінального кодексу України. Також, на нашу думку, варто більше приділити уваги у наданні на законодавчому рівні відповідних гарантій викривачам корупції. Це позитивно вплине на стан корупції в суспільстві [2].

Не менш вагому роль відіграють державні структури, а саме в аспекті підрозділів, які здійснюють контроль за корупційною злочинністю та ефективно їй запобігають. Проте, потрібно постійно удосконалювати системи контролю за різноманітними фінансовими операціями та податковими платежами, оскільки це допоможе забезпечити прозорість та чесність діяльності державних установ та допоможе завоювати довіру громадськості. Варто зробити діяльність урядових структур більш відкритою для суспільства, в таких аспектах діяльності як закупівля та використання коштів з державного бюджету України та інші [3].

Участь громадськості є також важливим аспектом у протидії корупційній злочинності. Громадяни, як ніхто розуміють де саме є «прогалини» та проблеми які потребують вирішення. Активна участь свідомих громадян та громадських організацій може забезпечити мінімізацію фактів корупційної злочинності на різних рівнях суспільства. Не варто також забувати про роль ЗМІ, які можуть здійснювати моніторинг за діяльністю державних установ та висвітлювати актуальну проблематику через доступні для сприйняття канали інформації.

Оскільки сучасне суспільство неможливе без новітніх технологій, не варто забувати і про них. Більшість життєдіяльності

людей вже автоматизовано та перебуває на стадії «дистанційного керування» за допомогою технічних засобів. Впровадження електронних платформ для управління фінансами та документами зменшить ризики корупції та збільшить рівень довіри громадськості.

Підводячи підсумки, варто зазначити, що протидія корупційним явищам потребує виваженого та рішучого підходу з використанням різноманітних стратегій та інструментів у комплексі.

Аналіз основних стратегій боротьби з корупцією показує, що найбільш ефективно вони працюють у взаємодії один з одним. Кожен з механізмів є важливим та невід'ємним аспектом у державній політиці з питань протидії корупційній злочинності.

Зрештою, використання цих стратегій та механізмів має бути поєднаним з активними зусиллями з боку органів державної влади, громадськості та міжнародних організацій. Вони мають бути спрямовані на створення умов для сталого та природного почуття відповідальності за боротьбу з корупцією кожним членом суспільства.

Варто підкреслити, що немає універсального рішення для проблем корупції. Але комбінація цих стратегій у залежності від контексту країни може бути найбільш ефективною у протидії цьому феноменому. Лише через спільні зусилля можна досягти значних успіхів

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX// Голос України від 09.07.2022 № 141.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року № 1700-VII URL: https://cutt.ly/6wUE2M3Y.

3. Драган О. В. Посилення відповідальності за незаконне збагачення під час дії воєнного стану в Україні / Драган О.В., Козачина С. С.// XXXI Міжнародна науково-практична конференція «Modern innovations and promising ways of development of culture and science», 09–12 серпня 2022 року, Бостон, США: матеріали XXX1 Міжнародної науково-практична конференції, 2022, С. 96–101.

Гаврилюк Людмила Володимирівна,
начальник відділу науково-дослідної
лабораторії проблем правового
та організаційного забезпечення діяльності
Міністерства ДНДІ МВС України

МІСЦЕ ТА РОЛЬ ПРАВИЛ (КОДЕКСІВ) ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ В РЕГУЛЮВАННІ ПОВЕДІНКИ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Усвідомлення важливості забезпечення чесної поведінки публічних службовців стало актуальним питанням в процесі боротьби з корупцією. Доброчесна поведінка є багатогранним явищем, що має як корпоративний, так й індивідуальний прояв в публічній діяльності.

Розрізняючи особисту та корпоративну доброчесність, особисту – визначають як моральну силу поводитися згідно з етичними цінностями, а організаційна доброчесність існує тоді, коли організація діє відповідно до переліку чітко визначених етичних цінностей, які можна визначити, наприклад, у баченні, місії та етичному кодексі організації [1].

Вимога щодо розробки та затвердження кодексів поведінки публічних службовців а також їх зміст відображається в ряді міжнародних документів.

Так, Рекомендаціями No R (2000) 10 Комітету Міністрів державам – членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців (11 травня 2000 року) запропоновано урядам усіх країн сприяти прийняттю національних кодексів поведінки державних службовців, керуючись при цьому модельним кодексом, що міститься у додатку до Рекомендацій[2].

Згідно зі ст. 8 Конвенції ООН проти корупції з метою боротьби з корупцією кожна Держава-учасниця заохочує непідкупність, чесність і відповідальність своїх державних посадових осіб згідно з основоположними принципами своєї правової системи. Зокрема, кожна Держава-учасниця прагне застосовувати, у рамках своїх інституціональних і правових систем, кодекси або стандарти поведінки для правильного, добросовісного й належного виконання державних функцій. З метою реалізації положень цієї статті кожна Держава-учасниця бере до уваги, у належних випадках і згідно з основоположними принципами своєї правової системи, відповідні ініціативи регіональних, міжрегіональних та багатосторонніх організацій, наприклад Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб, який міститься в додатку до Резолюції 51/59 Генеральної Асамблеї від 12 грудня 1996 року [3].

Як вбачається із аналізу змісту цих міжнародних документів, метою розроблення та затвердження кодексів/стандартів поведінки державних службовців є забезпечення належної їх професійної діяльності, а також запобігання можливим зловживанням ними посадовими повноваженнями та іншим порушенням закону. Що сприятиме зміцненню авторитету державної служби, формуванню позитивної репутації державних службовців.

В українському законодавстві загальні вимоги до поведінки осіб, уповноважених на виконання функцій держави, якими вони зобов'язані керуватися під час виконання своїх службових повноважень, підстави та порядок притягнення до відповідальності за порушення цих вимог встановлюються Законом України «Про запобігання корупції», який є правовою основою для кодексів чи стандартів професійної етики. Також в Законі України «Про запобігання корупції» передбачена можливість державних органів у випадку необхідності розробляти та забезпечувати виконання галузевих кодексів чи стандартів етичної поведінки їх працівників.

Тобто дана норма стала правовою підставою для розробки державними органами кодексів/правил етичної поведінки.

На сьогодні, узагальненим зібранням професійно-етичних вимог щодо правил поведінки державних службовців є Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28.04.2021 № 72-21) (далі – Загальні правила етичної поведінки), які розроблені з урахуванням норм Основного Закону України, Закону України «Про державну службу», згідно із яким до основних обов'язків державного службовця належить зобов'язання дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки, Закону України «Про запобігання корупції», в якому визначені вимоги, заборони та обмеження, яких повинен дотримуватися державний службовець під час виконання посадових повноважень, законодавства про службу в органах місцевого самоврядування, а також законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Отже правила етичної поведінки є одним із інструментів, який окреслює цінності та стандарти поведінки, які очікуються від працівника державного органу.

Контроль за дотриманням цих правил покладено на керівників державних органів чи їх структурних підрозділів, які у разі виявлення чи отримання повідомлення про порушення їх працівниками Загальних правил етичної поведінки, в межах своєї компетенції відповідно до законодавства зобов'язанні вжити заходів щодо припинення виявленого порушення, усунення його наслідків та притягнення винних осіб до *дисциплінарної відповідальності,* а у випадках виявлення *ознак кримінального або адміністративного правопорушення також поінформувати спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.*

Підводячи підсумок слід зазначити, що у багатьох випадках правила етичної поведінки (кодекси), повторно підкреслюють та розширюють значення принципів, закладених у законодавство, що є досить корисним з огляду на те, що необхідні стандарти наведенні у чисельних нормативно-правових актах, у зв'язку з чим ускладнюється розуміння загальної ідеї управлінських цінностей державної служби. До недоліків правил етичної поведінки відносять слабкий механізм їх реалізації на відмінно від інших інструментів, таких як закон. У порівнянні з законами, які прописують санкції через їх порушення, головна функція правил етичної поведінки полягає у спрямуванні працівників державних органів під час їхньої професійної діяльності та підвищення їхньої обізнаності щодо моральних аспектів поведінки у певних ситуаціях. Що не обмежується одним лише розробленням та затвердженням правил етичної поведінки. Забезпечити дієвість цих правил можливо шляхом постійного проведення тренінгів, навчань

щодо пояснення змісту правил етичної поведінки, використання їх на практиці [4], а також забезпечення інформування громадян про норми етичної поведінки державних службовців.

Список використаних джерел

1. Навчальний посібник з доброчесності поліції. Женевський центр з врядування у секторі безпеки. Женева 2019 С. 24. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/DCAF_PIBP_Training%20Manual_ENG_2019_print_ua.pdf.

2. Рекомендація No R (2000) 10 Комітету міністрів Ради Європи щодо Модельного кодексу URL: http://crimecor.rada.gov.ua/ komzloch/ control/uk/publish/article;jsessionid=C75D14A4396DDB62F4F196E8FD76B5 8E?art_id=48082&cat_id=46352.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 року. Ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

4. Необхідність та функції кодексів етичної поведінки. Центр з розбудови доброчесності в оборонному секторі. №8. 2019. С. 17.

5. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб від 12 грудня 1996 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

6. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, які затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 28.04.2021 № 72-21). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#n13.

Грига Марія Андріївна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший дослідник

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ПРОГРАМА НА 2023–2025 РОКИ: ВИКЛИКИ Й ОЧІКУВАННЯ

На тлі повномасштабної та жорстокої війни, коли найкращі представники нашого суспільства віддають життя за рідну землю, питання протидії корупції не лише не втратило своєї актуальності, а навпаки – набуло безпрецедентного значення, адже ефективність його вирішення, без перебільшення, є одним з чинників, що визначають факт подальшого існування нашої держави.

Корупція – це одночасно і наслідок, і причина неефективного управління країною, за якого ресурси спрямовуються не для задоволення потреб максимального кола громадян, а використовуються вузьким колом осіб, так або інакше наближених до

владних структур. Саме тому дієве запобігання корупції неминуче вимагає серйозних реформ, внаслідок яких зрештою має трансформуватися система управління країною.

Після багатьох років тиску з боку громадянського суспільства, міжнародних донорів та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) в 2022 році Верховна Рада нарешті схвалила Антикорупційну стратегію. А слідом за нею НАЗК, профільні органи влади та галузеві експерти розробили Державну антикорупційну програму (ДАП) на 2023–2025 рр. Це складний документ, що охоплює 1187 заходів для міністерств та інших органів влади, які необхідно виконати, аби досягти визначених у Стратегії результатів. Україна отримала дороговказ щодо того, як подолати корупцію та досягти добробуту [1, с. 16].

Структура ДАП є достатньо чіткою. На початку визначені підстави і принципи розроблення, а також мета Програми. Найбільш змістовним, що цілком логічно, є блок, який висвітлює проблеми, на розв'язання яких спрямована Програма. Він, зокрема, складається з трьох наступних основних підрозділів:

1. Підвищення ефективності системи запобігання і протидії корупції

1.1. Формування та реалізація державної антикорупційної політики

1.2. Формування негативного ставлення до корупції

1.3. Врегулювання конфлікту інтересів, дотримання загальних обмежень та заборон, правил етичної поведінки

1.4. Здійснення заходів фінансового контролю

1.5. Забезпечення доброчесності політичних партій та виборчих кампаній

1.6. Захист викривачів корупції

2. Запобігання корупції у пріоритетних сферах

2.1. Справедливий суд, прокуратура та органи правопорядку

2.2. Державне регулювання економіки

2.3. Митна справа та оподаткування

2.4. Державний та приватний сектори економіки

2.5. Будівництво, земельні відносини та інфраструктура

2.6. Сектор оборони

2.7. Охорона здоров'я, освіта і наука та соціальний захист

3. Забезпечення невідворотності відповідальності за корупцію

3.1. Дисциплінарна відповідальність

3.2. Адміністративна відповідальність

3.3. Кримінальна відповідальність

Наприкінці представлені очікувані результати та заходи з виконання Програми; координація, моніторинг, оцінка ефективності та строк її виконання. Визначені обсяги та джерела фінансування ДАП, а також умови перегляду та внесення змін до Програми. Крім того, документ включає два додатки, що містять очікувані стратегічні результати та заходи з виконання ДАП [2].

Як стверджують розробники, новацією є те, що на відміну від попередньої, нова стратегія до 2025 і ДАП вперше містять компонент, пов'язаний із запобіганням корупції в різних секторах державної політики. На думку заступника голови НАЗК А. Вишневського, державна політика в конкретних сферах суспільного життя, в конкретних сферах економіки, має бути такою, аби мінімізувати можливості для недоброчесних чиновників, недоброчесних представників бізнесу, для недоброчесних громадян вступати в корупційні стосунки, що й покладено в основу розглядуваної програми [3].

Голова ГО «Разом проти корупції» О. Величко, здійснюючи аналіз ДАП, визначала пріоритетні проблеми, на вирішення яких вона спрямована:

1. Недовіра до українських державних інституцій, зокрема судів та правоохоронної системи загалом.
2. Надмірне регуляторне навантаження на підприємництво, яке заважає йому розвиватися, вибірковий підхід до державного нагляду за бізнесом, за якого перевірки та штрафи «дістаються» не згідно з пріоритетами системами ризик-контролю, а як засіб покарання.
3. Олігархи та їхній вплив, як наслідок неефективної роботи Антимонопольного комітету.
4. Велика кількість державних і комунальних підприємств, управління якими є недосконалим, а також недостатня прозорість процесу приватизації, ускладнена умовами воєнного стану.
5. Вплив чиновника на процеси надання послуг.
6. Толерантність до корупції суспільства в цілому, звичка вдаватися до корупційних практик та «вирішувати» питання за допомогою корупції [1, с. 16, 17].

Варто додати, що окремо в ДАП зазначена ціла низка проблем у надзвичайно важливих сферах, які, на жаль, також є значною мірою корумпованими. Йдеться, зокрема, про роботу митниці, податкової, сферу будівництва, земельні питання, а також освіту, науку, медицину та оборонну сферу.

Очікувані результати реалізації ДАП певною мірою вражають. Так, Програма спрямована на вирішення 73 важливих проблем, визначених Антикорупційною стратегією. Також від неї очікують досягнення 272 результатів. Понад тисячу заходів, які передбачає програма, виконуватимуть понад 90 органів влади, більшість із них покладено на НАЗК, Мін'юст, Мінекономіки, Мінфін, Міноборони, МОЗ. Як результат виконання ДАП на 2023–2025 роки, у НАЗК сподіваються на зниження толерантності суспільства до корупції, прискорення економічного зростання через цифровізацію, детінізацію економіки. За умови повної реалізації програми, щороку держава заощадить близько 200 мільярдів гривень [3].

Примітно, що відстежити результати виконання ДАП можна буде онлайн. НАЗК планує запустити спеціальну інтерактивну інформаційну систему, яка дозволить усім охочим в режимі онлайн контролювати і координувати процес реалізації Програми. У

реалізаціїПрограми виконавцям допомагатиме Агентство, яке також буде здійснювати моніторинг і надавати оцінку втілення Антикорупційної стратегії та ДАП в цілому [3].

Система моніторингу НАЗК має відкриту й закриту частини. Відкрита (публічна) призначена для відображення повної та об'єктивної інформації про виконання заходів, а також відображення результатів щоквартального моніторингу та щорічної оцінки ефективності реалізації Антикорупційної стратегії та ДАП. Закрита частина, до якої підключені всі виконавці програми, сфокусована на організації та плануванні виконання заходів у межах кожної інституції, а також надання до НАЗК інформації про стан та динаміку виконання кожного заходу. Такий підхід є наочним та доступним для широкого кола громадськості [1, с. 17].

Зміни, передбачені у ДАП є стратегічними і вкрай важливими для нашої держави. Очевидно, що результати реалізації Програми не можна буде відчути і оцінити відразу, а їхній ефект може проявлятися тільки з роками. Безперечно також, що впровадження таких змін можливе не лише шляхом цілеспрямованої і системної роботи управлінських команд міністерств та відомств, а й подолання толерантності до корупції а всіх рівнях в нашому суспільстві.

Список використаних джерел

1. Величко О. Запит на базову справедливість. Що таке Державна антикорупційна програма (ДАП) та які проблеми вона вирішує? *Юридичний вісник України.* № 46–47. С. 16–17.

2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n32.

3. Державну антикорупційну програму на 2023-2025 роки презентували в Києві. *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-derzhavna-antykoruptsiina-prohrama-2023-2025/32350949.html

Грущенко Олена Анатоліївна,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РИНКУ ЦІННИХ ПАПЕРІВ І МІНІМІЗАЦІЯ КОРУПЦІЙНИХ ЗАГРОЗ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Характеризуючи нинішній економічний стан в Україні, підкреслимо важливість інвестиційної політики, успішне здійснення якої пов'язане із вдосконаленням національного ринку капіталу на основі прискореного розвитку фондового ринку. Стратегія розвитку

фінансового сектору України, затверджена Національним банком України, Міністерством фінансів України, Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку та Фондом гарантування вкладів фізичних осіб відповідно до Меморандуму про економічну та фінансову політику між Україною та Міжнародним валютним фондом, встановлює актуальні пріоритети та цілі розвитку фінансового сектору, сфокусовані на спротиві російській агресії та відновленні країни [1].

Одним із напрямків розвитку фінансового сектору України є становлення цілісного, високоліквідного, ефективного і справедливого ринку цінних паперів, регульованого державою та інтегрованого у світові фондові ринки. І за своєю функціональною структурою фондовий ринок України має необхідні передумови для цивілізованого і динамічного розвитку.

В розвинутих країнах з ринковою економікою фондовий ринок пройшов значний еволюційний шлях – від хаотичності і роздробленості до цілісності, централізації та досить жорсткого державного регулювання. Ці характеристики стали невід'ємними для усієї фінансової системи ринкових економічних відносин як у межах однієї країни, так і в міжнародних фінансово-економічних відносинах.

Однак, погіршення ситуації на фондовому ринку з початку збройної агресії *російської федерації* в *Україну, що проявилось, насамперед, в зростанні рівня ризику та в низькій ліквідності ринку цінних паперів, призвело до скорочення активних операцій багатьох учасників біржової торгівлі аж до припинення їх діяльності, а також до відтоку з фондового ринку України капіталів нерезидентів та до пасивності внутрішніх інвесторів. Це викликало певні дії* спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції *щодо* мінімізації корупційних загроз на фондовому ринку в Україні, зокрема, системну боротьбу з маніпулюванням цінами на фондовому ринку.

Так, за узагальненими результатами функціонування ринків капіталу України загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів, зареєстрованих Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку впродовж січня–вересня 2023 року, становив 55,0 грн. та 8 млн. доларів США. Порівняно з таким самим періодом 2022 року (18,1 млрд. грн.) загальний обсяг випусків емісійних цінних паперів номінованих у гривні у відповідному періоді 2023 року збільшився у три рази. Протягом січня–вересня 2023 року Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку зареєстровано 20 випусків акцій на суму 6,9 млрд. грн. Порівняно з аналогічним періодом 2022 року обсяг зареєстрованих випусків акцій збільшився на 4,7 млрд. грн.

Загальний обсяг торгів на ринках капіталу у січні–вересні 2023 року становив 972,6 млрд. грн. та збільшився на 580,1 млрд. грн. порівняно з відповідним показником минулого року. З січня по вересень 2023 року загальний обсяг торгів на ринках капіталу фінансовими інструментами номінованими в іноземній валюті склав 1152,5 млн. доларів США та 72,9 млн. євро. [2] Наведенні показники свідчать про суттєву роль затвердженої постановою Кабінету

Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220 Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки. А саме, набрали чинності спільні акти Національного агентства з питань запобігання корупції та інших державних органів, органів виконавчої влади, які є держателями інформаційно-комунікаційних та довідкових систем, реєстрів, баз даних (Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Держгеокадастр та Єдина система електронних публічних закупівель Prozorro), якими регламентовано порядок, обсяги та способи обміну інформацією [3].

Зазначимо, що більш чітка урегульованість надання послуг з укладання правових угод з цінними паперами надасть можливість:

по-перше, встановлювати загальні і обов'язкові для виконання правила торгівлі;

по-друге, забезпечувати дійовий контроль за здійсненням цього виду діяльності на ринку цінних паперів;

по-третє, зменшувати ризики по операціях з цінними паперами, що є необхідною умовою для забезпечення гарантій додержання прав та інтересів інвесторів, громадян і юридичних осіб на фондовому ринку, сприятиме впровадженню принципів чесності, відкритості та прозорості фондового ринку України.

Отже, підвищення ефективності ринку цінних паперів можливе в умовах, коли інформація щодо всіх пропозицій з купівлі-продажу фондових цінностей відразу і повністю відображається в ціні фондового активу. Якщо ринок є ефективним, то всі інвестори знаходяться в рівних умовах по відношенню один до одного, так як суттєва зміна в ціні фондового активу може бути викликана тільки з появою будь-якої нової інформації, яку не можливо було достовірно передбачити і вона не врахована в ціні. І вже між торговцями йде конкурентна боротьба по тій чи іншій пропозиції. Тобто ефективний фондовий ринок є найвільнішим ринком, ринком з мінімальними перешкодами для встановлення вільного співставлення попиту та пропозиції, визначення реальної ціни цінних паперів, що і забезпечує економічну безпеку держави, мінімізацію корупційних загроз з урахуванням викликів воєнного та післявоєнного періоду.

Список використаних джерел

1. Стратегія розвитку фінансового сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_finsector_NBU.pdf?v=6.

2. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України протягом січня–вересня 2023 року. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2023/11/informatsiina_ dovidka_za_veresen_2023.pdf.

3. Державна антикорупційна програма на 2023-2025 роки: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#top.

Довбаш Роман Сергійович,
доцент кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук;
Чиж Олег Володимирович,
старший детектив Бюро економічної
безпеки України

ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ДОВІДОК І ВИСНОВКІВ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Так, курс, присвячений європейській інтеграції в українській державній політиці, включає зобов'язання забезпечення ефективності роботи інститутів, що гарантують важливість правової системи, захист прав та інтересів громадян та компаній.

Це включає в ряд аспектів, серед яких можна виділити: верховенство права; додержання прав та інтересів громадян; захист фізичних та юридичних осіб; реформа судової системи.

Ці принципи є важливими для євроінтеграційного шляху України, оскільки демократичні цінності, верховенство права та захист прав людини є ключовими аспектами європейських стандартів.

Переваги інтеграції України у ЄС пов'язані зі створенням надійних механізмів політичної стабільності та безпеки. Членство у ЄС відкриває шлях до колективних структур спільної безпеки Євросоюзу, забезпечує ефективну координацію дій з європейськими державами у сфері контролю нерозповсюдження зброї масового знищення, активізує співробітництво в боротьбі з тероризмом, організованою злочинністю, контрабандою, нелегальною міграцією, наркобізнесом тощо.

З метою протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави та з метою створення єдиного державного органу, відповідального за боротьбу з економічними злочинами, уникнення дублювання відповідних функцій у різних правоохоронних органах (одна з вимог Меморандуму про економічну та фінансову політику, прийнято Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» [1] (далі Закон).

Метою прийняття Закону було створення єдиного органу, що займається боротьбу зі злочинами у сфері економіки, усунення дублювання їх функцій та з метою запобігання, попередження, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, віднесених законом до їх підслідності.

Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України (далі БЕБ) виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції.

Бюро економічної безпеки України – перший і на сьогодні єдиний орган, в основі діяльності якого аналітична складова. Для її реалізації у структурі центрального апарату та територіальних управлінь БЕБ створені та функціонують інформаційно-аналітичні підрозділи.

Аналітики БЕБ відповідно до Закону: оцінюють загрози та ризики вчинення кримінальних правопорушень, віднесені законом до підслідності БЕБ; прогнозують їх розповсюдження; напрацьовують способи їх мінімізації, усунення та попередження; здійснюють інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; створюють аналітичні продукти на підставі інформаційних ресурсів та матеріалів кримінальних проваджень.

Відповідно до частини 1 статті 2 Закону, інформаційно-аналітична діяльність складається з аналізу ризиків та кримінального аналізу.

Відповідно до статті 22 Закону, результатом роботи інформаційно-аналітичних підрозділів БЕБ є аналітичні продукти та інформаційні документи.

Аналітичні продукти створюються планово або на запит підрозділу БЕБ, як встановлено частиною 4 статті 22 Закону.

В Кримінальному процесуальному кодексі України [2] (далі КПК України), як учасника кримінального провадження, визначено спеціаліста, який відповідно до статті 71 КПК України володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок.

Статтею 93 КПК України визначено, що збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому цим Кодексом.

Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених КПК України.

Рішення слідчого, дізнавача, прокурора приймається у формі постанови. Постанова виноситься у випадках, передбачених КПК України, а також коли слідчий, дізнавач, прокурор визнає це за необхідне.

Вказане вище свідчить про те, що слідчий, дізнавач, прокурор за необхідності виносить постанову про залучення спеціаліста, який надає власний висновок у формі: консультації, пояснення, довідки та висновку.

Таким чином, залучення спеціаліста відповідає вимогам статті 93 КПК України та відповідно є доказом у кримінальному провадженні отриманому у передбаченому порядку, на підставі яких встановлюється наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Під час проведення досудового розслідування доцільно було б визнавати аналітика Бюро економічної безпеки України як спеціаліста, в розумінні статті 71 КПК України, у зв’язку з тим, що відповідно до частини 2 статті 21 Закону, аналітик володіє спеціальними знаннями та навичками у сфері економіки та кримінального аналізу.

Володіння аналітиком спеціальними знаннями та навичками у сфері економіки та кримінального аналізу відповідає вимогам встановленим для спеціаліста (стаття 71 КПК України).

Також, на нашу думку, складання аналітичних продуктів та інформаційних документів не відповідає вимогам КПК України, так як системний аналіз статтей 71, 72 КПК України дозволяє однозначно стверджувати, що результатам роботи спеціаліста є висновок спеціаліста да довідка спеціаліста в яких надаються висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування.

Таким чином, аналітичні продукти та інформаційні документи, які є результатом роботи інформаційно-аналітичних підрозділів БЕБ доцільно було б оформлювати у вигляді висновків та довідок спеціаліста та отримувати шляхом винесення постанови про залучення спеціаліста в порядку визначеному КПК України, а не шляхом направлення запиту.

Це необхідно у зв'язку з тим, що відповідно до статті 86 КПК України, доказ визнається допустимим, якщо він отриманий у порядку, встановленому КПК України. Неприпустимий доказ не може служити підставою для ухвалення процесуальних рішень, суд не може користуватися ним при прийнятті судового рішення.

Направлення запитів – це фактично витребування вже створеної інформації та документів, яка є в розпорядженні органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб.

Залучення спеціаліста – це поставлення відповідних питань, в яких особа є спеціалістом з метою отримання висновку на поставленні питання з урахуванням зібраних доказів.

Таким чином, доцільно було б врегулювати на законодавчому рівні нормативно – правові акти, які регулюють залучення спеціалістів під час досудового розслідування і судового розгляду з метою зазначення, що результати їх діяльності викладаються у висновках та довідках.

Крім того, вважаємо, що в нормативно-правових документах, які встановлюють норми, правила та вимоги для регулювання даної діяльності (на підставі яких діє особа, яка володіє спеціальними знаннями у сфері звітності, управління фінансами, кредити) повинно бути закріплено основні напрями діяльності, серед яких можна виділити: бухгалтерського та податкового обліку; фінансово-господарської діяльності; фінансово-кредитних операцій, так як основним завданням Бюро є протидія правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави.

Визначити основні завдання щодо кожного напряму діяльності:

– документальної обґрунтованості: оформлення операцій, відображення операцій, задекларованої платником податку бази оподаткування;

– проведення аналізу показників фінансово-економічного стану підприємства;

– визначення документальної обґрунтованості: розрахунків з дебіторами і кредиторами, обґрунтованості аналізу складу витрат, обґрунтованості розрахунків плати за оренду майна; оформлення та

відображення в обліку операцій з видачі, використання та погашення кредитів; оформлення та відображення в обліку банків їх фінансово-господарської діяльності; відображення фінансово-господарських операцій щодо нарахування та сплати банками податків та їх відповідності даним обліку та звітності, чинному законодавству.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» від 28.01.2021 року № 1150-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#Text.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 24.08.2023 / Верховна Рада України. 13.04.2012 No 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Іващенко Віта Олександрівна,
професор кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

СУЧАСНІ ПРИНЦИПИ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Корупція залишається одним із деструктивних явищ сучасного українського суспільства. Як зазначається в Антикорупційній стратегії на 2021–2025 роки, що затверджена Законом України від 20 червня 2022 р. [1], найбільш корумпованими, на думку опитаних експертів та підприємців, є такі сфери як митниця, земельні відносини, містобудування, будівництво великих інфраструктурних об'єктів, судочинство. Громадяни найчастіше мають справу з проявами корупції при отриманні медичних послуг, а бізнес – при взаємодії з органами правопорядку та прокуратури. Звичайно, зазначені дані потрібно враховувати при формуванні та реалізації антикорупційної політики.

Звернемо увагу, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [2], що набрала чинності для України з 1 січня 2010 р., в п. 1 ст. 5 передбачила обов'язок держав-учасниць документа згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляти й здійснювати або проводити ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності. При цьому важливо, на яких принципах формується антикорупційна політика.

За результатами аналізу стану корупції в Україні, ефективності антикорупційної політики попередніх періодів, міжнародних стандартів та найкращих світових практик у сфері запобігання та протидії корупції були сформульовані основні принципи державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки.

Враховуючи обмеження обсягу доповіді на конференцію, розглянемо окремі із закріплених у законодавстві принципів.

По-перше, серед принципів – оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування, реалізація чого передусім передбачає: усунення дублювання повноважень різними органами; тимчасове припинення реалізації малоефективних повноважень, що супроводжуються високим рівнем корупції, до запровадження належних процедур, які мінімізуватимуть відповідні корупційні ризики; усунення випадків реалізації одним і тим самим органом повноважень, поєднання яких створює додаткові корупційні ризики.

У цьому напрямі потрібно завершити приведення системи органів державної влади та органів місцевого самоврядування у відповідність з адміністративно-територіальним устроєм.

По-друге, цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та органами місцевого самоврядування, прозорість діяльності та відкриття даних як основа для мінімізації корупційних ризиків у їх діяльності.

Україна має стати країною, де можна швидко та просто отримати державні послуги. Цифрові технології поступово впроваджуються в усіх сферах життя. Цифровізація сприяє вирішенню побутових проблем, полегшує доступ до надання адміністративних, соціальних, комунальних та інших послуг, а також захищає суб'єктів господарювання від недобросовісної поведінки органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Звичайно, фінансові послуги стають прозорими. Цифрова трансформація підвищує ефективність діяльності влади.

По-третє, створення на противагу існуючим корупційним практикам більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб.

У деяких сферах суспільного життя застосування корупційних практик є зручнішим, швидшим, а то і єдиним способом задоволення потреб фізичних та юридичних осіб.

Тому громадянам, представникам бізнесу потрібно доводити інформацію про наявність згаданих вище електронних сервісів, спрощення процедур надання різноманітних послуг.

По-четверте, забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, що створює додатковий стримувальний ефект для всіх суб'єктів правовідносин.

У цьому напряму вдосконалюється адміністративне, кримінальне, кримінальне процесуальне законодавство, приводиться у відповідність до міжнародних стандартів.

По-п'яте, формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права.

Як зазначалося вище, проведені соціологічні опитування громадян засвідчили, що корупція є однією з ключових проблем в Україні. Разом з тим, опитаних респондентів більше турбує політична

корупція, а не побутова. Корупційні практики на побутовому рівні не сприймаються громадянами як правопорушення.

Тому потрібно докласти зусиль, щоб сформувати в суспільстві стійке уявлення про корупцію як негативне явище, що знижує соціально-економічний розвиток, підриває основи національної безпеки. У цьому напрямі мають співпрацювати державні інституції та суспільство. Потрібно проводити інформаційно-просвітницькі заходи, в тому числі через заклади системи освіти. У 2020 році створено Офіс доброчесності Національного агентства з питань запобігання корупції, який просуває освітні ініціативи для поширення доброчесності.

Отже, розглянуті принципи мають враховуватися під час прийняття законодавчих актів, розробки і впровадження програмних документів уряду та інших органів влади, антикорупційних програм публічних інституцій з метою запобігання корупції в усіх сферах.

Підсумовуючи викладене зауважимо, що одним із пріоритетів для українського суспільства залишається розв'язання проблеми корупції. Стратегією національної безпеки України, затвердженою Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 [3], корупція визнана загрозою національній безпеці та національним інтересам України. Непослідовність та незавершеність реформ і корупція перешкоджають виведенню української економіки з депресивного стану, унеможливлюють її стале і динамічне зростання, підвищують уразливість до загроз, підживлюють кримінальне середовище (п. 24). Тому цілями антикорупційної політики в Україні має бути зниження рівня корупції. Це стане можливим, зокрема за умови дотримання основних принципів державної антикорупційної політики, вдосконалення законодавства, забезпечення невідворотності відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення, а також формування у населення нульової толерантності до корупції.

Список використаних джерел

1. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки: Закон від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.

2. Конвенція ООН проти корупції. *Верховна Рада України.* URL: http:// zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента від 14 вер. 2020 № 392/2020. *Верховна Рада України.* URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#n7.

Жук Ілона Василівна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРОТИПРАВНИЙ ВПЛИВ НА РЕЗУЛЬТАТИ ОФІЦІЙНИХ СПОРТИВНИХ ЗМАГАНЬ

Збільшення інформації в медіа про факти корупції в спорті, що проявляються у вигляді маніпулювання з організацією та проведенням спортивних змагань з метою отримання неправомірної вигоди, свідчить про необхідність посилення уваги до питань запобігання та протидії корупції у вказаній сфері. Усвідомлення законодавцем потенційної небезпеки корупції як дестабілізуючого фактору розвитку спорту в Україні спонукало до прийняття у 2015 році Закону «Про запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень» № 743-VIII. Цим законом було доповнено Кримінальний кодекс (далі – КК) України новою статтею 369-3 «Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань».

Стаття містить опис декількох складів кримінального правопорушення, які різняться між собою насамперед формами об'єктивної сторони, зокрема це: 1) вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу, примушування або підбурювання чи вступу у змову щодо результатів офіційного спортивного змагання з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи третьої особи (ч. 1); 2) одержання внаслідок таких діянь неправомірної вигоди для себе чи третьої особи (ч. 1); 3) порушення заборони розміщення ставок на спорт, пов'язаних з маніпулюванням офіційним спортивним змаганням з одержанням в результаті цього неправомірної вигоди для себе або інших осіб у розмірі, що перевищує двадцять прожиткових мінімумів для працездатних осіб (ч. 3).

Зміст заборонених статтею 369-3 діянь неодноразово піддавався критиці з боку науковців та практиків. Зокрема, зауваження викликає зазначений у диспозиції ч. 1 «вплив на результати офіційних спортивних змагань шляхом підкупу, примушування або підбурювання чи вступу у змову». Опис можливих способів впливу на результати змагань можна визнати не зовсім вдалим, адже такі способи впливу, як підкуп та примушування, є окремими формами підбурювання відповідно до ч. 4 ст. 27 КК. Тобто, при визначенні об'єктивної сторони кримінального правопорушення законодавець вжив терміни, які співвідносяться між собою як ціле і частина, причому у вигляді альтернативи, що не відповідає правилам законодавчої техніки.

Деякі запитання викликає і така форма об'єктивної сторони злочину, як «одержання внаслідок таких діянь неправомірної вигоди для себе чи третьої особи». Слід брати до уваги, що за вчинення суб'єктом підкупу, примушування, підбурювання і змову про вплив на

результати офіційних спортивних змагань, які можуть передувати одержанню неправомірної вигоди, вже встановлена кримінальна відповідальність у тій самій ч. 1 ст. 369-3, про що було сказано вище. Цим діянням, як зазначає К.П. Задоя, охоплюється набуття у володіння неправомірної вигоди: 1) переданої іншою особою як винагороди за вчинення впливу одержувачем вигоди; 2) одержаної як наслідок такого впливу (зокрема, виграшу від ставок на спорт) [1, с. 1181]. Тобто, дії особи, яка спочатку здійснила вплив на результати офіційних спортивних змагань або хоча б була учасником змови, а потім одержала внаслідок таких дій неправомірну вигоду, фактично утворюють сукупність. При цьому слід розрізняти одержання неправомірної вигоди як спосіб впливу (пасивний підкуп) і одержання неправомірної вигоди як результат такого впливу.

Увагу привертає і опис кваліфікуючих ознак цього кримінального правопорушення. Приміром, фахівці Головного науково-експертного управління апарату Верховної Ради України у підготовленому висновку на проект Закону України «Про запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень» від 15.07.2015 висловили критичні міркування щодо доцільності закріплення в ч. 2 ст. 369-3 КК такої кваліфікуючої ознаки, як «дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені стосовно офіційних спортивних змагань неповнолітніх», оскільки ця обставина не відображає підвищеного ступеня суспільної небезпеки злочину порівняно з його основним складом. На думку авторів висновку, об'єктивно протиправний вплив на офіційні спортивні змагання серед дорослих є більш суспільно небезпечним, адже рівень організації таких змагань та їх результати мають більший вплив на суспільство, ніж змагання серед неповнолітніх [2]. Крім того, слід зауважити, що законодавче закріплення ознаки повторності у ч. 2 ст. 369-3 КК позбавляє можливості її застосування до іншого складу цього злочину, передбаченого ч. 3 ст. 369-3 КК (порушення заборони розміщення ставок на спорт).

Підсумовуючи викладене, можна сказати, що криміналізація протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань безперечно є важливим кроком у посиленні протидії корупції в сфері спорту. Насамперед це відповідає міжнародним стандартам щодо запобігання і протидії корупції, зокрема Конвенції Ради Європи проти маніпулювання спортивними змаганнями від 18 вересня 2014 року. Так, відповідно до ст. 15 цієї Конвенції кожна сторона забезпечує, щоб її національне законодавство передбачало кримінальні санкції за маніпулювання спортивними змаганнями, коли це стосується примусової, корупційної або шахрайської діяльності, як це визначено її внутрішнім законодавством. Відповідальність за протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань передбачено низкою кримінальних законів зарубіжних країн (або окремою статтею або у якості кваліфікуючої ознаки складу злочину, зокрема шахрайства) [3].

Разом з тим, конструкція національної кримінально-правової норми потребує удосконалення, насамперед, перегляду опису заборонених діянь, їх уніфікації, приміром, шляхом узагальнення термінології («вплив у будь-якій формі»), а також перегляду змісту кваліфікуючих ознак та розширення їх переліку. Якщо розглядати протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань виключно як корупційний злочин (наразі ст. 369-3 КК не включена до переліку корупційних кримінальних правопорушень, передбаченого ст. 45 КК), то форми його об'єктивної сторони, викладені у ч. 1 ст. 369-3, слід звузити до *підкупу* та *одержання неправомірної вигоди.*

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та доповн. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

2. Висновок Головного науково-експертного управління від 15.07.2015 на проекту Закону України «Про запобігання впливу на результати офіційних спортивних змагань корупційних правопорушень». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=2243%D0%B0&skl=9.

3. Анісімов Д. О. Протиправний вплив на результати офіційних спортивних змагань: компаративний аналіз кримінального законодавства України, Ізраїлю, Республіки Сан-Марино та штату Техас. *Проблеми сучасних трансформацій.* 2023. № 9. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/article/view/2023-9-01-02/2023-9-01-02.

Жук Павло Васильович,
начальник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України, кандидат технічних наук, доцент;
Бевз Володимир Васильович,
заступник начальника наукового відділу – начальник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ В МІНІСТЕРСТВІ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

З метою удосконалення методичного апарату системи запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України у Міністерстві оборони України створено Департамент з питань запобігання корупції. Департамент закликав громадськість до активної

співпраці у разі виявлення зловживань або корупції під час оборонних закупівель. Про це повідомляє прес-служба Міноборони [1, с. 282].

За результатами порівняльного аналізу правового забезпечення системи запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України під час особливого періоду, пропонуємо заходи щодо її удосконалення та розвитку:

– надання консультацій суб'єктам декларування з метою належного виконання вимог фінансового контролю в умовах воєнного стану;

– забезпечення методичної допомоги суб'єктам декларування, що займають військові посади, які пов'язані із високим рівнем корупційних ризиків (бригадний генерал, генерал-лейтенант, генерал-майор, генерал, віце-адмірал, контр-адмірал, адмірал), під час інформування про суттєві зміни у майновому стані;

– візуванні проектів відомчих актів щодо основної діяльності, внутрішньовідомчих, господарських, кадрових питань особового складу Збройних Сил України – у випадку наявності безпосереднього або дистанційного доступу до системи діловодства;

– створення належної інституційної системи запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України на основі міжнародних стандартів та передової світової практики з урахуванням специфіки української правової системи. Важливим кроком у напрямі удосконалення системи інституційного забезпечення стало створення у структурі Міністерства оборони Департаменту з питань запобігання та виявлення корупції у Збройних Силах України.

– запобігання та врегулювання потенційного і реального конфлікту інтересів;

– організація роботи безпечних (за потреби анонімних) каналів повідомлення щодо можливих фактів корупційних правопорушень у Збройних Силах України, інших порушень вимог антикорупційного законодавства;

– створення належних механізмів захисту військових – викривачів корупції;

– внесення змін до положень Кримінального кодексу України (ст. 45–48, 74, 75, 79, 80–82, 86, 87, 89, 91), шляхом доповнення їх положеннями про заборону звільнення від кримінальної відповідальності, якщо злочин, пов'язаний із загрозою для миру та безпеки людства;

– розробка ефективних механізмів інформування вищого військового командування, Національного агентства з питань запобігання корупції, Спеціальної антикорупційної прокуратури про факти, які свідчать про вчинення корупційних правопорушень та інших порушень вимог антикорупційного законодавства у Збройних Силах України.

Список використаних джерел

1. Шевчук О., Н.Ф. Ментух Реалізація політики державної інформаційної безпеки України в контексті запобігання корупції: адміністративно-правовий аспект. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2021. Вип. 64. С. 282–287.

Калітник Максим Сергійович,
старший науковий співробітник наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України;
Гончарук Наталія Анатоліївна,
науковий співробітник управління Національного університету оборони України

ПРОФІЛАКТИКА КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Подальший розвиток України у суверенну, незалежну, демократичну, соціальну, правову державу нині як ніколи залежить від рішучості політиків, державних діячів і державних службовців, принциповості окремих громадян і громадянського суспільства в цілому у боротьбі із зовнішніми та внутрішніми загрозами. Одним із найнебезпечніших внутрішніх ворогів України є корупція у Збройних Силах України, яка унеможливлює ефективний економічний, соціальний та гуманітарний розвиток України, гальмує процес євроінтеграції та потрапляє до рук зовнішніх ворогів нашої країни. Тому нині викорінення корупції є одним із найважливіших завдань нашої держави [1, с. 75]. Для ефективної боротьби з корупцією у Збройних Силах України необхідно створити наукову концепцію її запобігання. Однією з головних основ цієї концепції має стати розуміння корупції як соціально детермінованого явища. На цій основі необхідно розробити стратегію і тактику боротьби із корупційними злочинами, поставивши відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення та рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення [1, с. 236].

Профілактика корупційних злочинів у Збройних Силах України – це комплексний, організований та науковий процес, у якому держава та інші спеціально уповноважені суб’єкти впливають на формування негативних факторів корупційної злочинності та толерування корупції у суспільстві. Одним із ключових напрямів профілактики є попередження корупційних злочинів, а її профілактичний зміст полягає саме в усуненні та ліквідації причин і умов корупційних злочинів та інших кримінально-правових факторів, що впливають на формування особистості. Теоретико-методологічні дослідження корупційної злочинності висвітлює першочергову важливість запобігання цьому соціально-правовому явищу, а також іншим формам боротьби [2, с. 73].

Стратегічним завданням антикорупційної політики є протидія корупції, шляхом підвищення прозорості діяльності державної влади та місцевого самоврядування, дотримання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для економічного розвитку, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту людей. Цього можна досягти шляхом реалізації антикорупційної політики, яка передбачає поступове зниження рівня корупції в державі та налагодження ефективних механізмів запобігання та протидії корупції в Україні. Мають також визначатись стратегічні і тактичні цілі протидії корупції у Збройних Силах України, ставитись завдання перед конкретними антикорупційними органами, обиратись засоби протидії корупції [3].

Для ефективної боротьби з корупцією в Україні, окрім наявності відповідної політичної волі, потрібне відповідне законодавче забезпечення (комплекс законодавчих положень, що регулюють механізми запобігання корупції та відповідальності за корупційні правопорушення), створення ефективної системи державних інституцій, забезпечення розробки та реалізації антикорупційної політики, превентивних заходів для запобігання корупції та належної координації для її подолання. Створення такої інституційної системи має відповідати міжнародним стандартам (зокрема, антикорупційним конвенціям ООН та Європейської комісії, а також рекомендаціям GRECO та Стамбульському плану дій Антикорупційної мережі ЄС), ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку) та передового світового досвіду з урахуванням специфіки української правової системи.

Список використаних джерел

1. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

2. Оксана Шевчук Концепція адміністративно-правового забезпечення державної інформаційної безпеки України у сфері запобігання корупції Visegrad Journal on Human Rights № 3/2021. 2021. 70–75 с.

3. Кін, Шима. (2017). Корупція, легітимність і стабільність: наслідки для армії США.

Клюшин Володимир Васильович,
старший науковий співробітник Наукового відділу супроводження виховання доброчесності та впровадження передового досвіду Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України;
Шевчук Андрій Олександрович,
науковий співробітник Наукового відділу дослідження та впровадження інноваційних технологій Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ВИЯВЛЕННЯ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ОСОБЛИВОГО ПЕРІОДУ

Нині Україна, у рейтингу країн світу відповідно до глобального Індексу доброчесності в оборонному врядуванні, на жаль, залишилася однією із найбільш корумпованих країн. Водночас, для воюючої держави, яка девятий рік поспіль у 21-му сторіччі боронить свою незалежність та стримує збройну агресію рф на східному кордоні Європи, неприйнятно лишатися однією із країн, яка має високі корупційні ризики у секторі оборони за всіма показниками: від політичного й фінансового до кадрового та закупівельного [1]. Система військового управління повинна бути непохитною. Під час особливого періоду. Тому в умовах сьогодення запобігання та виявлення корупції є невід'ємною складовою сучасної оборонної реформи у нашій державі.

Питання запобігання та виявлення корупції в Збройних Силах України неодноразово привертало увагу вчених, серед яких: О. С. Бондаренко, А. В. Савченко, В. О. Савчук та ін. Проте наявні наукові дослідження з цього приводу мають здебільшого фрагментарний характер.

Системний аналіз положень антикорупційного закону свідчить, перелік категорій військовослужбовців та цивільного персоналу Міністерства оборони України і Збройних Сил України (далі – ЗСУ), які підпадають під його дію, відсутня. Разом з тим, виходячи з положень ст. 3 Закон України «Про запобігання корупції» [2], можна дійти висновку, що дія цього закону поширюється на:

1. Осіб, уповноважених на виконання функцій держави:

– військових посадових осіб ЗСУ, крім військовослужбовців строкової військової служби;

– посадових та службових осіб інших державних органів (до них відносяться цивільні посадовці органів військового управління, військових навчальних закладів, установ і організацій ЗСУ)

2. Осіб, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави:

– посадові особи юридичних осіб публічного права (до них відносяться посадовці підприємств, установ і організацій, які належать до сфери управління Міноборони).

3. Осіб, які:

– постійно або тимчасово обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків;

– не є службовими особами та перебувають з підприємствами, установами, організаціями в трудових відносинах, – у випадках, передбачених Законом «Про запобігання корупції» (до таких суб'єктів відносяться особи, які укладають трудовий договір (контракт) чи одноразовий цивільно-правовий договір).

Заборона стосується, у тому числі, протиправного використання будь-якого державного майна або коштів у приватних інтересах. Використання військового майна регламентовано Законами України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 № 1075-XIV [3], «Про господарську діяльність у Збройних Силах України» від 21.09.1999 № 1076-XIV [4] та постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2000 № 1171 (редакція від 30.09.2015) «Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється в/ч Збройних Сил України» [4].

Положення щодо фінансового контролю Закону України «Про запобігання корупції» [2] поширюються на:

– державних службовців Міноборони та Збройних Сил України;

– військових посадових осіб Збройних Сил України (від майора і вище);

– посадових та службових осіб державних органів;

– військовослужбовців, які проходять військову службу у військових комісаріатах.

Водночас не поширюються зазначені положення на:

– військовослужбовців строкової військової служби;

– курсантів ВВНЗ (ВНП ВНЗ);

– військовослужбовців військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період;

– військової служби за призовом осіб офіцерського складу;

– військових посадових осіб з числа військовослужбовців військової служби за контрактом осіб рядового складу;

– військових посадових осіб з числа військовослужбовців військової служби за контрактом осіб сержантського і старшинського складу;

– військовослужбовців молодшого офіцерського складу військової служби за контрактом осіб офіцерського складу [2].

До найбільш вірогідних сфер життєдіяльності військ (сил), в яких можуть розповсюджуватися корупційні практики, відносять: просування по службі, отримання посади, отримання власної або службової квартири від Міністерства оборони України.

Список використаних джерел

1. Запобігання корупції у Збройних Силах України. Особливості правозастосування під час дії воєнного стану. Київ. ВД «Професіонал», 2022. 608 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 року №1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.
3. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1075-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#Text.
4. Про господарську діяльність у Збройних Силах України: Закон України від 21.09.1999 № 1076-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1076-14#Text.
5. Про затвердження переліку видів господарської діяльності, здійснення якої дозволяється в/ч Збройних Сил України: постанова Кабінету Міністрів України від 25.07.2000 № 1171. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1171-2000-%D0%BF#Text.

Ковалів Олександер Іванович,
головний науковий співробітник Інституту агроекології і природокористування НААН, доктор економічних наук, старший науковий співробітник

ДЕРЖАВНА АНТИКОРУПЦІЙНА ЗЕМЕЛЬНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЯК ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНА ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Три роки тому – на V Міжнародній науково-практичній конференції «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі», ми стверджували так: «В Україні корупційні проблеми і негаразди, пов'язані із сферою природокористування та земельних відносин, що охоплюють майже всі галузі життєдіяльності, виникають в основному через тотальне залишення поза увагою наукової та педагогічної еліти, а відтак – органів державної влади (законодавча, виконавча і судова) вимоги повноцінної інституалізації конституційних норм щодо права власності Українського народу на природні об'єкти – основне національне багатство, що де-юра перебуває під особливою охороною держави, а де-факто, навіть не взято на відповідний баланс нації. Для цього, «законотворці» по-шулерські замінили конституційну норму щодо права лише «користування» природними об'єктами права власності народу (ч. 2 ст. 13 КУ) іншим надуманим словом «поширення» (ст. 79 ЗКУ та ст. 373 ЦКУ) » [1].

У цьому зв'язку, нами було доведено, що відсутність Закону України «Про право користування природними об'єктами права власності Українського народу» як цього вимагає ч. 2 ст. 13 КУ, а також, зокрема, Державного кадастру ґрунтів в агроландшафтах України, склали головні неврегульовані передумови щодо

самовільного заволодіння основним капіталом нації, погіршуючи якісний стан природних ресурсів, особливо ґрунтів і водних джерел (систем), а головне існування корупційної безкарності стосовно експлуатації всіх категорій землі. Насправді, як на наше розуміння, все це має ознаки прямого злочину на найвищих щаблях влади, оскільки право законодавчої ініціативи належить Президентові України, народним депутатам і Уряду України (ст. 93 КУ).

Проведений аналіз та синтез причинно-наслідкових зв'язків появлення наявних проблем в Українському просторі, також вказав на те, що фактор часу спричинив рух до «хаосу», в якому наглядно проявилися наслідки корупційних і олігархічних схем земле-природо-користування (мораторій, рейдерство, самоправство, безвідповідальність тощо) і, який (рух) підкріплено прийняттям антиконституційних законів, починаючи з «колективної власності на землю» (30 січня 1992 року). Цьому сприяло непередбачуване внесення численних змін і доповнення до Земельного кодексу України й інших законів, що невпинно віддаляло і продовжує віддаляти ряд прийнятих законодавчих актів від чинних земельних норм Конституції України, поглиблюючи правову прірву.

Антиконституційна діяльність, в такий спосіб, спонукала і спонукає громадян (фактично – «безправний народ») захищатися і діяти «тут і зараз» – на основі конституційного прагматизму. Ці чинники наглядно презентує логічна схема епістемології існуючого стану природокористування як причинно-наслідкової закономірності, здійснюваної дотепер – так званої «земельної реформи» в Україні, що сконцентровано показана нами на рис. 1 [2].

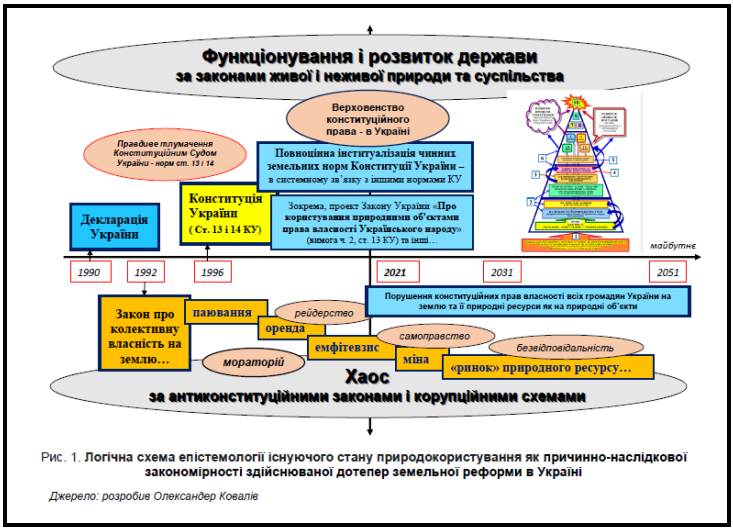

Рис. 1. **Логічна схема епістемології існуючого стану природокористування як причинно-наслідкової закономірності здійснюваної дотепер земельної реформи в Україні**

Джерело: розробив Олександер Ковалів

Ми припускаємо, що лише за умов дотримання законів живої і неживої природи та суспільства, – на основі конституційних земельних імперативів, відбуватиметься збалансоване функціонування і розвиток нашої держави, або ж продовжуватиметься поглиблення існуючого стану за антиконституційними законами і корупційними схемами, здійснюваної дотепер земельної реформи в Україні, – в напрямку поза правового «хаосу» і «деградації».

Беручи до уваги наявний критичний стан в державі й те, що розв'язання даної проблематики має загальнонаціональне значення та, враховуючи той факт, що запропоновані нами ґрунтовні напрацювання є конституційно вмотивованими, науково обґрунтованими і вже достатньо висвітленими, в тому числі публічно, ми офіційно надіслали їх до секретаріату РНБО, – ще навесні 2021 р., а також повторно нагадали про цю потребу публічно – теперішньому Президенту України Володимиру Зеленському – Голові РНБО України – у відкритому діалозі на шпальтах газети «Урядовий кур'єр» від 02.02.2022 р. № 20 в статті «У кого земля – в того влада» [3] – на передодні агресивної війни.

Непревеликий жаль, тепер, до цього всього додалися — ще й зовнішня воєнна агресія «рашизму» й окупація частини території України. Внаслідок смертоносної війни проти України відбулася (продовжує відбуватися), жахлива руїна життєдіяльності всіх громадян України – їхнього життєвого фізичного й матеріального простору, будівель, споруд, інфраструктури та іншого майна. Знищуються (руйнуються, забруднюються, зникають…) природні ресурси як природні об'єкти права власності Українського народу – основне національне багатство, включаючи довкілля, також ландшафти, ґрунти, водні джерела і цілі природні екосистеми тощо. Спричинився жахливий кризовий демографічний стан, в тому числі через масштабну евакуацію і міграцію населення…

При цьому, маємо констатувати факт продовження антиконституційних олігархічних «земельних танців» і законотворчих «ігор», зокрема – з так званим «ринком землі сільськогосподарського призначення», де з 1 січня 2024 року вступає в дію антиконституційна норма щодо набуття сільськогосподарських земель у власність громадян України та юридичних осіб (резидентів) загальною площею – до 10 тисяч гектарів – в одні руки…

Проте, не втрачаючи віри в правду і право, мусимо констатувати той факт як переконання, що з перемогою над «рашизмом» – в Україні якнайшвидше переможе наша – «українська конституційна правда» і відбудеться прозріння, не лише в працівників органі державної влади (законодавча, виконавча і судова), але й в наукової та педагогічної еліти, що підтвердить їхнє справжнє служіння і відданість Українському народові – всім громадянам України, а також проявить реальну боротьбу з корупцією та усуне її першопричини.

Водночас, ми переконані, що Президент України Володимир Зеленський як гарант Конституції України, не очікуючи закінчення

війни, – особливо на окупованих росією (рф) територіях України (півострова «Крим» і частини території Сходу та Півня України), має взяти під особистий контроль процес прискорення проявлення конституційного права – абсолютної власності Українського народу (всіх громадян України) на землю та її природні ресурси, яка є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави, сприяючи невідкладному здійсненню таких кроків:

1. Конституційний Суд України – якнайшвидше видає остаточне рішення (тлумачення) про сутність чинних земельних норм Основного Закону України (ст. 13 і 14) в системному зв'язку з іншими статтями Конституції, розгляд якого розпочато 19 грудня 2019 року (*проєкт рішення КСУ – вже підготовлено*).

2. Рада національної безпеки і оборони України, із врахуванням рішення КСУ, – першочергово розглядає і приймає рішення «Про загальнонаціональні засади конституційних норм щодо землі та її природних ресурсів як природних об'єктів права власності Українського народу – основного національного багатства України» (*проєкт рішення РНБО – вже підготовлено*).

3. Верховна Рада України, на виконання і в розвиток таких рішень КСУ і РНБО, – невідкладно організовує підготовку відповідних законопроєктів (в пакеті) і першочергово розглядає та приймає їх як Закони України.

Для цього має працювати відповідна фахова група на професійній основі, – за участю автора, яка відповідально готує (пакетом) остаточні варіанти (в розвиток прийнятих рішень КСУ і РНБО) всі необхідні законопроєкти, а також (дана група) відповідально й системно супроводжує їх – до остаточного прийняття Парламентом України і підписання їх Президентом України. Бере, за необхідності, активну участь в здійснені контролю їх виконання [4].

Наші обґрунтування довели, що прискорення перемоги над всіма ворогами (проблемами теж) України – на зовнішніх і внутрішніх «фронтах», а також забезпечення реальної побудови (в порядку логічної трансформації) не корумпованої економічно-сильної гарантовано-безпечної національно-правової держави «Нова Україна», – можливе лише за умов невідкладної імплементації всіх чинних конституційних норм першого розділу Основного Закону України як базових (загальних) засад державотворення, у визначеному імперативному порядку: *суверенна, незалежна, демократична, соціальна, правова, унітарна держава – в межах цілісного і недоторканного існуючого державного кордону, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека реально визнаються найвищою соціальною цінністю, а земля та її природні ресурси – де-факто проявляється абсолютною власністю Українського народу (всіх громадян України) (стисло «земля») – є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави…*

Список використаних джерел

1. Ковалів О.І. Земля та її природні ресурси як основний капітал нації та головний об'єкт державної антикорупційної політики в Україні / Матеріали V Міжнар. наук.- прак. Конф. [«Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі»], Нац. акад. внутр. справ, (Київ, 9–10 груд. 2020). Ч. 1. С. 126–128.
2. Ковалів О.І. Звершення земельної реформи в Україні за когнітивним принципом позитивної часової преференції. Ефективна економіка, 2021, № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2021/24.pdf.
3. У кого земля – в того влада! / Урядовий кур'єр. – 02 люто. 2022. № 20 [7141]. С. 4.
4. Ковалів О.І. Основні засади емерджентності системи проявлення прав власності Українського народу на землю та її природні ресурси /Агроекологічний журнал № 1, Київ, 2022, Ст. 46–57.

Корольчук Віктор Володимирович,
начальник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;
Циганов Віктор Васильович,
провідний науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидат філософських наук, доцент

ГРОМАДСЬКИЙ ПОРЯДОК В УМОВАХ ГІБРИДНОГО МИРУ: ПРОБЛЕМИ ВСТАНОВЛЕННЯ Й УТРИМАННЯ

Історія стверджує що кожна війна навіть сторічна. рано чи пізно засинає Насправді війна не спить вона відпочиває. Мир (мирний час) – це стан міждержавних стосунків, при якому суперники змушені використовувати несилові засоби для вирішення існуючих між ними конфліктів і протиріч. На думку Йохана Галтунга, засновника міжнародного Інституту досліджень проблем світу в Осло, можна говорити про негативний мир і позитивний мир. Негативний мир - це просте припинення насильства, а позитивний мир - це створення таких механізмів і структур, при яких конфлікт вирішуються на одній з його стадій. Гібридний мир, як результат гібридного міждержавного конфлікту, є поєднанням цих двох станів. Гібридна війна, проти яку було розвя»зано проти Україну – це багатовимірна і багатомірна реальність. В її оцінці немає і не може бути загальновизнаної шкали і початкової точки виміру, мабуть, окрім однієї – її причинами стали два дзеркальні антиподи: українська революція і викликана нею російська

контрреволюція. Для гібридного миру характерні високий рівень соціальної тривоги і неспокоюу. Психологія гібридного світу багато в чому залишається психологією війни і умов інтервенції. досягнення власних цілей. Суспільство багато в чому залишається в стані «зведеного курку», економіка, політика, навіть культура якого просочена «духом війни». Гібридність в цьому плані перетворюється на розпилення сенсів, цифр, фраз, дат, термінів, відповідальності, планів і так далі .

Гібридний мир буде важким тягарем для національної економіки і народного господарства в цілому. Сьогодні можна говорити про наявність в суспільних настроях такого артефакту як «важкі часи». Це не обов'язково найважчий період соціально-економічного життя. «Важкі часи» – не об'єктивне, а суб'єктивне, не політичне або економічне, а психологічне поняття.

«Важкі часи» – це відчуття паралізуючого песимізму, пригноблюючої депресії, безвихідності, безнадійності, оточеності ворогами, відсутність перспективи. Саме такі настрої панували у суспільній свідомості українського народу у другій половині XVII століття, яка увійшла до історії під назвою «Руїна». Одним з атрибутів будь-якого повоєнного часу є тотальний дефіцит всього Однією з найбільш дошкульних і болючих ознак саме гібридного миру є недостатність бажаного рівня національної безпеки і якості державного управління. Зокрема варто чекати різкого зростання правового нігілізму і злочинності із застосуванням нелегальної зброї, яка у великих кількостях походить з районів бойових зіткнень. Зільшиться і так звана латентна злочинність. Як наслідок – зростання злочинів проти представників бізнесу (крадіжки, викрадання з метою викупу, замахи, вбивства і ін.), з іншої – злочинні діяння представників самого бізнесу один проти одного (здирство, лжепідприємництво, незаконне здобуття і неповернення кредитів, шахрайство, ухилення від податків, кримінальні розбірки серед конкурентів і конкуруючих угрупувань і ін.). Не можна ігнорувати вірогідність виникнення політичної злочинності і інтенсифікацію тероризму. Існує небезпека доступу злочинних і терористичних організацій до зброї великої потужності. Подальший розвиток отримають новий вигляд злочинів, у тому числі комп'ютерна злочинність. За допомогою професійних хакерів злочинні організації можуть отримати доступ до банківських рахунків, секретної інформації правоохоронних органів, уряду і ЗСУ. Зросте залучення до злочинної діяльності ветеранів бойових дій. Сучасна вітчизняна злочинність є особливим різновидом злочинності – це злочинність кризового часу. Що це означає? З одного боку, вона багато в чому є наслідком війни, з іншого – створює сприятливий грунт для поглиблення повоєнної кризи. Особливість сучасної злочинності в Україні полягає в тому, що вона паразитує на демократичних інститутах, правах людини, політичних, економічних і інших свободах. Найнебезпечніший руйнівний вплив на стан правопорядку надає корупція, яка набуває особливо злоякісний

характер. Тому кількісна характеристика вітчизняної злочинності має другорядне значення. Первинне значення в сучасних умовах набуває її якісна характеристика, а саме такий її характер, що робить неможливими будь-які реформи в Україні. Це робить злочинність саме політичною проблемою № 1 для відбудови України. До того ж не слід відкидати, як застарілі, певні уявлення про природні закономірності існування злочинності.

Атмосфера війни миттєво і різко змінила колишні життєві орентири, звичний образ і повсякденний устрій життя.

Суспільство опинилося в стані глибокого, стійкого, системного соціально-психологічного неврозу. Гібридному миру, як і гібридній війні, притаманні інтенсивне застосування інформаційно-психологічних засобів масової ураження поразки, своєрідної системи залпового вогню, зарядами якої є страх, образ ворога, ненависть. Як і раніше інтенсивно звучить мова ненависті. Соціальні мережі, що є важливим елементом суспільної комунікації, перетворилися на фронт запеклої информационно- психологічної війни. З соцмереж мова ворожнечі перейшла і закріпилася в повсякденній лексиці і далі – в офіційній мові міждержавних стосунків. Ще одним джерелом ненависті. як і раніше, є хронічі історичні ментальні травми – живильне середовище для зростання ненависті на грунті застарілих комплексів, пов'язаних перш за все з непережитою і невідрефлексованною проблемою радянської спадщини

Підсумки цих процесів драматичні. Перетворення ненависті з мобілізуючого фактора на основний стержневий елемент прилюдного дискурсу не може не позначатися на духовному здоров'ї суспільства. Перемагає не той хто більше гучно ненавидить а той хто точніше і швидче влучає.

Висновки

Атакувавши Україну, Росія сама собі створила хронічну проблему: Україна надовго залишиться найбільш антиросійськи налаштованою країною на всьому пострадянському просторі, центром тяжіння всіх противників Кремля як зовні, так і всередині Росії.

Україна – без сумніву, буде великою державою. Але стане вона такою не тому, що буде здатна контролювати інших і нав'язувати їм свої норми, правила і рішення, а завдяки високому рівню самодостатності і власної стійкості до несприятливих зовнішніх впливів .Україна відчуває гостру потребу в творчому націоналізмі, вписаному в глобальний контекст .націоналізмі освіченої дії, зосередженому на розвитку України, який відкидає самоізоляцію країни, її протиставлення іншим країнам і зарозуміле або вороже відношення до інших націй

Необхідно створити Концепцію конструктивного націоналізму для епохи цілісного і взаємозв'язаного світу. Глобальне середовище «стимулює пошук унікальних переваг, які присутні в національній ідентичності. тому сильні національні ідентичності можуть процвітати. Україна повинна залишатися собою, або її не буде зовсім.

Поняття «суверенітет» не піде в минуле у світі глобалізації економіки і політики, але вміст цього явища не може залишатися незмінним у світі, що змінився. Для того, щоб бути реальним, суверенітет в умовах глобалізації зобов'язаний бути активним. Він, отже, не лише не передбачає ізоляції, але, навпаки, вимагає максимальної контактності, глибокої залученості в світові процеси. Конфронтація з однією з найбільш агресивних держав світу є потужним аргументом для проведення перетворень, які в «мирний» час були б, напевно, практично неможливі . Але якщо цей шанс не буде використаний для якісного оновлення країни по всіх векторах, перш за все у сфері воєнного,економічного і технологічного розвитку, розраховувати на появу на світових позиціях практично безглуздо. Україна стоїть на порозі абсолютно нового етапу свого розвитку, який вимагатиме мобілізації всіх її стратегічно значущих можливостей.

Р.С. видається що вирішенням дуальної проблеми підвищення бажаного рівня національної безпеки і управління може бути здійснення шляхом тимчасової кооптації до відповідних установ державної служби всіх рівнів магістрів і молодих науковців міліцейських вишів таких зокрема як київська Національна академія внутрішніх справ. За якістю підготовки. рівнем знань і мотивацією ці молоді офіцери фактично являють собою кваліфікованих держслужбовців і правознавців.

Костюшко Олег Петрович,
депутат Київської міської ради

ЗАКОНОДАВЧЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЛОБІЗМУ: ЗАРУБІЖНИЙ І ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Корупція є одним з головних чинників, що здійснює нищівний вплив на економічну систему нашої держави, загрожує національній безпеці, підриває довіру до публічної влади, призводить до зниження іміджу нашої країни перед міжнародною спільнотою і за значимістю вона поступається лише повномасштабному вторгненню рф. Одним із чинників проявів корупції є лобіювання певними структурами переважно приватних інтересів, зокрема впровадження важелів впливу на діяльність органів державного управління. Відсутність належного нормативно-правового регулювання лобізму в Україні призвело до неможливості здійснення офіційно оголошеної, зареєстрованої та відкритої лобістської діяльності, на відміну від Великої Британії, США, окремих країн Європейського Союзу, де таке регулювання досить поширене. Наприклад, в країнах Європейського Союзу прийнято низко відповідних кодексів, серед яких можна відмітити: Кодекс професійної етики лобіста Асоціації професійних лобістів Польщі, Кодекс етики Румунської асоціації зареєстрованих лобістів, Кодекс етики Сербської асоціації лобістів, Кодекс поведінки Європейської асоціації консультантів із суспільних справ, Кодекс

поведінки, прийнятий Європейським товариством професійних справ, Кодекс поведінки лобістів при Європейському союзі і Міжнародний кодекс лобістської етики (Глобальний етичний кодекс сприяння суспільно-державній політиці) тощо.

Також, 6 країн прийняли окремі закони щодо регулювання лобістської діяльності (Ірландія, Франція, Австрія, Литва, Польща, Словенія), а у 9 – діє саморегуляція лобістів, що пояснюється м'яким механізмом контролю (Німеччина, Італія, Іспанія, Нідерланди, Фінляндія, Чехія, Хорватія, Латвія, Румунія).

У США лобістську діяльність регламентує значна кількість нормативно-правових актів: Федеральний Акт «Про реєстрацію зарубіжних фірм» від 1938 року; Стандарти етичної поведінки для службовців органів виконавчої влади; Федеральний Акт «Про відкритість лобіювання» від 1995 року; Технічні поправки від 1998 року до Федерального Акта «Про відкритість лобіювання» від 1995 р.; Федеральний Акт «Чесного лідерства і відкритої влади» від 2007 року; Указ Президента США «Етичні зобов'язання персоналу виконавчої влади» № 13490.

У Великій Британії лобіювання регулюється Постановою Палати громад Британського парламенту від 15 липня 1947 року; Постановою Палати громад Британського парламенту від 22 травня 1974 року; Кодексом поведінки та реєстрація фінансових інтересів Палати лордів Британського парламенту; Регламентними процедурами Британського Парламенту; Інструкцією для державних службовців; Міністерським кодексом 2007 року; Кодексом управління державної цивільної служби; Акт «Про свободу інформації» від 2000 року.

За роки незалежності в Україні було здійснено чимало спроб унормувати лобізм – як в цілому, так і деякі його окремі складові, серед яких необхідно відмітити наступні законопроекти:

– від 9 листопада 2003 року № 8429 «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України»;

– від 20 жовтня 2010 року реєстр. № 7269 «Про регулювання лобістської діяльності в Україні»

– від 20 вересня 2016 року реєстр. № 5144 «Про лобізм»;

– від 05 жовтня 2016 року реєстр. № 5144-1 «Про лобіювання»;

– від 19 січня 2017 року реєстр. № 5661 Про публічну адвокацію;

– від 20 вересня 2017 року реєстр. № 2351-VIII «Про забезпечення прозорості та законності комунікації з суб'єктами владних повноважень».

– від 11 лютого 2020 року реєстр. № 3059 «Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні», у подальшому також були зареєстровані альтернативні законопроєкти (реєстр. № 3059[1], 3059[2], 3059[3]).

Також Національним агентством з питань запобігання корупції на виконання Антикорупційній стратегії до 2025 року та Державної антикорупційної програми на 2023–2025 роки розроблено проєкти

законів України «Про доброчесне лобіювання в Україні» та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо порушення законодавства в сфері здійснення лобіювання», громадські обговорення яких відбулися 10 та 23 листопада 2023 року відповідно.

На жаль, всі законопроекти, що надходили до Верховної Ради України були зупинені на тому чи іншому етапі проходження, що обумовлює необхідність надання визначення загальних правових та організаційних засад лобістської діяльності для забезпечення прозорої й на законних підставах комунікації з суб'єктами владних повноважень, а також законодавчого забезпечення належного державного і громадського контролю при здійсненні лобістської діяльності.

Враховуючи викладене, пропонується:

– прийняття Україною закону про регулювання лобістської діяльності як частини плану дій з деолігархізації, який повинен відповідати європейським стандартам; повинен бути результатом відкритої та інклюзивної дискусії з широким спектром зацікавлених сторін (зокрема, організацій громадянського суспільства), широких публічних консультацій; не передбачати обмеження законної діяльності організацій громадянського суспільства та не створювати для таких організацій непропорційне адміністративне навантаження;

– внести зміни до ряду інших законодавчих актів (законів України «Про Кабінет Міністрів України», «Про державну службу», «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про місцеве самоврядування в Україні», Регламенту Верховної Ради України, Регламенту Кабінету Міністрів України тощо), спрямованих на регламентацію діяльності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування у відносинах із лобістами, запровадження процесуальних механізмів здійснення лобіювання, забезпечення відповідної відкритості органів державної влади тощо.

Кривицький Юрій Віталійович,
доцент кафедри теорії держави та права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АНТИКОРУПЦІЙНА РЕФОРМА ЯК СКЛАДОВА СУСПІЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасний світ стрімко змінюється, риси сьогодення разюче контрастують із вчорашніми. Від часів Геракліта ці твердження, ймовірно, видаються майже аксіоматичною банальністю для всіх епох, культур і цивілізацій, але повсякденний досвід наших сучасників, які є очевидцями численних змін, доводить їх правильність. Не лише теорія,

а й практика суспільних реформ і трансформацій в Україні – це відкритий процес без готових відповідей.

Після перших спроб незалежної України прискорено адаптуватися до сучасного цивілізованого світу з'ясувалося, що шлях трансформації є куди складнішим і тривалішим, аніж здавалося спочатку. Водночас нині цілком зрозуміло: щоб глибше пізнати зміст цього тривалого процесу й визначити орієнтири прогресивного поступу в різних його вимірах, потрібні подальші системні дослідження суспільних трансформацій, зокрема правової, аналіз чинників, що на них впливають, вивчення теорій, концепцій соціокультурних процесів та їх адаптація до вітчизняних реалій, а також гармонізація практики багатовимірних перетворень в Україні зі світовими трансформаціями. Лише в такий спосіб можливе обґрунтування адекватних та оптимальних стратегій і тактик правового розвитку українського суспільства в сучасних умовах [1, с. 248]. Незважаючи на те, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства [2]. З огляду на це, особливої важливості набуває осмислення антикорупційної реформи в якості компонента суспільної трансформації, її співвідношення з правовою реформою.

Корупція – складне суспільне явище, що негативно відображає всі аспекти культурного, економічного, політичного, соціального та правового розвитку держави в цілому. Явище корупції давнє як світ і наявні в ньому владні інституції. За дві тисячі років, що існує новітня цивілізація, корупція була невід'ємним супутником суспільних і державних явищ і процесів у всіх без винятку країн світу. В енциклопедичній літературі під корупцією (лат. corruptio – псування, розбещування, підкуп) розуміється діяльність осіб, уповноважених на виконання функцій держави, спрямована на протиправне використання наданих їм повноважень для одержання матеріальних благ, послуг, пільг або інших переваг. Корупція становить сукупність різних характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних своєю суттю корупційних діянь (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь [3, с. 369]. Міжнародне співтовариство вважає корупцію однією з основних політичних проблем сучасного суспільства. У нашій державі корупція на політичному та законодавчому рівнях визнана чинником, що реально загрожує національній безпеці й суспільному ладу. Протидія корупції потребує системного підходу та застосування комплексу науково обґрунтованих заходів [3, с. 370]. У свою чергу корупційні злочини – злочини, що полягають у використанні особами, уповноваженими на виконання функцій держави чи місцевого самоврядування, наданих їм службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей у корисливих або інших особистих інтересах,

інтересах третіх осіб, наданні таким особам неправомірної вигоди, а також у приховуванні чи потуранні цим діянням [4, с. 452–453].

Корупційна злочинність – сукупність злочинів, які відповідно до ратифікованих Україною міжнародно-правових актів і національного законодавства визнаються корупційними [5, с. 166]. Корупційна злочинність становить найбільшу небезпеку, оскільки безпосередньо загрожує національній безпеці України, її політичним, економічним, моральним, культурним засадам становлення і суспільного розвитку. Вона тісно пов'язана з іншими формами злочинності, зокрема організованою. У кримінологічному відношенні корупція – це суспільний феномен деформації публічної влади, опосередкований стимул протиправної поведінки в суспільстві, який у поєднанні з недосконалим законодавством дає можливість розвиватися тіньовому праву [5, с. 168].

З метою досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні реалізується антикорупційна реформа. Протидія корупції як явищу та запобігання йому передбачає вживання слова корупція з приставкою «анти-», та в поєднаному вигляді стає дескриптором усього терміна і специфіки змісту досліджуваного поняття, що ним позначається. Основними завданнями антикорупційної реформи є: посилення доброчесності та підзвітності в публічному секторі; забезпечення прозорості партійних фінансів і політичної діяльності, обмеження впливу приватного капіталу на політику; руйнування державної монополії на інформацію та гарантування доступу до суспільно важливої інформації; зменшення корупційних ризиків у державних закупівлях через забезпечення їх прозорості та конкурентності; посилення можливості для виявлення та кримінального переслідування корупційних діянь [6].

Поняття антикорупційної реформи розкривається через її сутнісні ознаки, що полягають у такому: 1) закріплення нормативно-правовими актами ідей держави стосовно цієї реформи; 2) процесуальний характер реформи, що характеризується планомірністю та послідовністю перетворень; 3) мета (цілі) реформи – суттєве зменшення корупції в Україні, зменшення втрат державного бюджету та бізнесу через корупційну діяльність, а також підвищення позицій України в міжнародних рейтингах, що оцінюють рівень корупції; 4) інституційні зміни (запровадження нових інституцій – спеціально уповноважених суб'єктів); 5) активне залучення громадськості до процесу впровадження реформ. Звідси слідує, що антикорупційна реформа – це задекларований державою та закріплений у нормативно-правових актах планомірний, системний процес перетворень щодо зменшення рівня корупції в Україні в усіх сферах життя, запровадження нової системи антикорупційних інституцій, формування органами публічної влади антикорупційної політики спрямованої на нетерпимість до корупції та

невідворотність покарання за корупцію з широким залученням громадськості до цього процесу.

Антикорупційна реформа безпосередньо пов'язана з правовою реформою, остання створює законодавчу (правову) базу для впровадження антикорупційних перетворень, а також забезпечує правове регулювання організації та діяльності суб'єктів впровадження антикорупційної реформи в Україні. При цьому антикорупційна реформа також впливає на правову, оскільки внаслідок її впровадження з'явилися нові погляди на принцип презумпції невинуватості як основоположного елемента прав і свобод людини, що своєю чергою, є предметом правової реформи [7, с. 201–202].

Отже, в сучасних умовах, зокрема у воєнний і післявоєнний періоди, корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів в Україні. Антикорупційна реформа як міжгалузева складова суспільної трансформації тісно пов'язана з правовою реформою. Зв'язок антикорупційної реформи з правовими перетвореннями проявляється в нормативній об'єктивації антикорупційної реформи завдяки останнім і дією норм права на її реалізацію.

Список використаних джерел

1. Кривицький Ю. В. Правова трансформація як складова сучасного правового розвитку. *Альманах права.* 2023. Вип. 14. С. 248–253. doi: 10.33663/2524-017X-2023-14-248-253.

2. Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» від 20 червня 2022 р. № 2322-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.

3. Мельник М. І. Корупція. *Юридична енциклопедія :* В 6 т. Т. 3 : К–М / Редкол : Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. Київ : Укр. енцикл., 2001. С. 369–370.

4. Мельник М. І. Корупційні злочини. *Велика українська юридична енциклопедія :* у 20 т. Т. 17 : Кримінальне право / Редкол. : В. Я. Тацій та ін. Харків : Право, 2017. С. 452–454.

5. Мірошниченко С. С. Злочинність корупційна. *Велика українська юридична енциклопедія :* у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / Редкол. : В. І. Шакун (голова), В. І. Тимошенко (заст. голови) та ін. Харків : Право, 2019. С. 166–168.

6. Бардачов Ю. М. Антикорупційна реформа в Україні як вагомий чинник забезпечення національної безпеки. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування.* 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_3

7. Марченко А. Антикорупційна реформа в Україні: поняття та особливості. *Актуальні проблеми державного управління.* 2021. № 2 (83). С. 199–204. doi: https://doi.org/10.35432/1993-8330appa2832021237303

Крижна Валентина Володимирівна,
старший науковий співробітник наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ З РЕАЛІЗАЦІЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Впродовж довгого часу корупція залишається однією з найбільших проблем України та є темою для постійних дебатів як для української, так і для міжнародної спільноти. Питання ефективного запобігання та протидії корупції є однією із найважливіших проблем, які намагається вирішити сучасна українська держава. Загалом питання боротьби з корупцією традиційно посідає одне з перших місць у політиці будь-якої країни. Жодна країна світу не може оголосити себе вільною від корупції, але окремим країнам світу вдається ефективно боротися з цим негативним явищем. Механізми ефективного запобігання та боротьби з корупцією у різних країнах залежить від багатьох складових правових систем: законодавства, державних інститутів, активності громадського суспільства, правозастосовної практики та правосвідомості громадян зокрема. Щоправда, ефективність антикорупційних заходів у різних країнах різна.

Досить успішною у подоланні та превенції щодо корупції є Фінляндія. На відміну від деяких країн ЄС, Фінляндія не створювала окремих антикорупційних органів, а делегувала повноваження з моніторингу та боротьби з корупцією двом посадовцям – Канцлеру юстиції та Парламентському омбудсмену [1]. У цій державі головним важелем є насамперед чесна влада. Діє система взаємодії влади, громадянського суспільства, традицій і цінностей нації. Ніхто з кандидатів на жодну з державних посад не може оголосити себе її гарантом, але всі політики зобов'язані служити їй. Дуже часто основним чинником корупції називають рівень зарплат державних чиновників. У Фінляндії ці зарплати не надмірні, дають змогу жити гідно, але не розкішно. Зарплати співробітників фінської державної адміністрації – не найвищі серед країн ЄС, менші, ніж у приватному бізнесі. Тому високий рівень зарплати держслужбовців – не вирішальний антикорупційний чинник. Важливе значення у Фінляндії мають етика, повага до роботи та негативне ставлення до хитрощів, спритності, нечесності. Фіни вважають, що взяти хабара означає втратити самоповагу, навіть якщо ніхто не знатиме про це, тому що хабарник почуватиметеся залежним від людини, яка підмовила його на нечесний учинок, а це суперечить фінській етиці поведінки.

З огляду на той факт, що для запровадження та ефективного розслідування справ, пов'язаних з корупцією в органах державної влади та місцевого самоврядування, є саме повідомлення громадян, тому кожна країна створює та впроваджує власну програму захисту свідків.

Найбільш ефективні програми захисту свідків, внаслідок повідомлення громадян про корупційні дії посадовців, є у Румунії, Словенії та Люксембургу. Наприклад, у Румунії не розголошують особу, яка повідомила про корупційні дії того чи іншого посадовця до правоохоронних органів. Це закріплено на законодавчому рівні, щоб не відбувалася помста з боку посадовця щодо викривача. Окрім того, у Румунії існує Національний антикорупційний директорат, на якому здійснюють відбір і призначення незалежних Головного прокурора і слідчих [2].

Ще одним з успішних прикладів у боротьбі з корупцією є Франція. Значну роль французи приділяють превентивному складнику щодо унеможливлення корумпованих дій з боку посадовців. Окрім того, законодавство Франції досить чітко визначає учасників виборчого процесу та їх роль у ньому, що сприяє зменшенню рівня корупції на політичному полі. Проте французька модель спирається більше на адміністративне, ніж на кримінальне законодавство щодо покарання за корупційні правопорушення, оскільки акцент державної політики полягає більше у недопущенні, ніж у покаранні [1].

У Франції антикорупційна діяльність покладається на:

1) Центральну службу запобігання корупції;

2) Організацію з боротьби проти відмивання грошей (ТРАСФІН);

3) Відділ з боротьби проти корупції при Управлінні боротьби проти економічних та фінансових злочинів;

4) Центральну дирекцію загального інформування;

5) Комісію з фінансової гласності політичного життя, що контролює майнове становище парламентаріїв;

6) Національну комісію з рахунків виборчих кампаній і фінансування політичних партій (наділена контрольними функціями);

7) Центральну рахункову Палату – лише щодо виявлення порушень. Усі ці структури є державними і фінансуються з бюджету, кожна служба працює у визначеній для неї сфері [3].

Антикорупційні заходи Франції першочергово спрямовані на контроль діяльності державних службовців усіх рівнів влади спеціалізованими органами, що мають чіткий розподіл повноважень. Головною вимогою є прозорість процедур у державних і приватних організаціях, їх діяльності та фінансуванні. Підвищена увага приділена звітності політичних партій. Тобто у антикорупційній діяльності Франції центр контролю зміщений у бік діяльності високопосадовців і рішень, що приймаються ними.

Разом з тим, у Франції велику роль у протидії корупції відіграють засоби масової інформації. Фактично кожен крок влади перебуває під їхнім контролем. Нехтувати повідомленнями ЗМІ не можна. У цій країні міністрів, а також депутатів внесено до особливого списку. Перед вступом на посаду всі повинні подати звіт про матеріальний стан, свій і родичів. Ідеться про нерухомість, цінні папери, акції, банківські рахунки тощо. Ці дані ретельно перевіряє спеціальна держкомісія. Якщо вона визнає документи державного діяча недостатніми, до нього можуть застосувати найсуворіші санкції, депутатський імунітет буде знято, а міністра відправлять до суду.

Досить цікавим та ефективним є досвід у боротьбі з корупцією у Нідерландах. Так, у цій країні почали вивчати та стежити за тими сферами відносин між громадянином та державою, де може бути корупційний складник. Для цього створюється окрема група експертів, аналітиків, науковців тощо, котрі збирають та аналізують дані, а також стежать за тією сферою, яка потенційно є корупціогенною, і встановлюють над нею контроль. У разі якщо чиновника спіймано на хабарі, то його позбавляють посади, всіх соціальних пільг, а також можливості працювати надалі в усіх державних органах [4].

Отже, досвід низки країн у боротьбі з корупцією свідчить про те, що вони використовують як власну практику, так і впроваджують кращі зразки інших країн. Процес вдосконалення боротьби з корупцією постійно пербуває у динаміці. Україна не є винятком у цьому процесі. Хоча наша країна вже зробила певний поступ у боротьбі з корупцією, проте для нас може бути цікавим використання досвіду низки успішних країн.

Список використаних джерел

1. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. Підприємництво, господарство і право. No 2. 2020. С. 356–360.

2. Спеціалізовані інституції з боротьби проти корупції: огляд моделей (організація економічного співробітництва і розвитку; мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії). URL: http://www.oecd.org/ dataoecd/7/51/39972270.pdf

3. Коруля І. В. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. URL: http://www.pap.in.ua/ 1_2014/Korulia.pdf.

4. Як борються з корупцією в різних країнах світу. URL: https://antikor.com.ua/articles/7691borjutjsja_z_koruptsijeju_v_riznih_krajinah_svitu.

Кришевич Ольга Володимирівна,
професор кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, професор;
Задніченко Сергій Іванович,
заступник начальника Департаменту ДДЗ
Національної поліції України – начальник
управління організаційного забезпечення
та контролю Національної поліції

РОЗМЕЖУВАННЯ «ПРОХАННЯ» ТА «ВИМАГАННЯ» НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПІД ЧАС КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ СЛУЖБОВОЇ ОСОБИ

Наша держава сьогодні тримає курс до вступу в ЄС, що вимагає наявності відповідного законодавства та заходів для імплементації конвенцій, оскільки у конвенціях встановлюються мінімальні стандарти, які повинні відповідати чинному законодавству. Відповідно до ст. 19 Конституції України органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Ці положення Конституції поширюються на всіх без винятку службових осіб, незалежно від того, чи є вони представниками законодавчої, виконавчої або судової влади, виконують свої службові обов'язки у державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях. Останнім часом нашою країною зроблено рішучі кроки у напрямку протидії корупції взагалі та корупційним кримінальним правопорушенням безпосередньо. Хотілось зосередити увагу, що в нормах Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, як і в Конвенції Організації об'єднаних Націй проти корупції, не передбачено такої форми підкупу як «прохання неправомірної вигоди», а точніше «неправомірної переваги». У практичній діяльності виникають проблеми щодо розмежування змісту понять «прохання» та «вимагання» надати неправомірну вигоду, що відіграє неабияке значення під час проведення кримінально-правової кваліфікації. Більше того, під час досудового розслідування нерідко трапляються випадки, коли винному інкримінують ч. 3 ст. 368 КК України, а саме вимагання неправомірної вигоди, однак у дійсності має місце кримінальне правопорушення, передбачений ч. 1 ст. 368 КК України (прохання службової особи надати неправомірну вигоду). Якщо зосередити увагу на ч. 1 ст. 368 КК України, то понятійний апарат «п*рохання надати неправомірну вигоду»* – це звернення службової особи до того, хто потенційно здатний надати таку вигоду, із клопотанням (закликом) про її надання і винний так би мовити розраховує на «добрий жест» з боку іншої особи, прагне мотивувати її до надання йому неправомірної вигоди (ч. 1ст. 368 КК). Прохання слід відрізняти від натяків, незрозумілих жестів чи висловів; воно має бути

адекватно сприйняте особою, до якої звернене. Висловлюючи прохання, службова особа виявляє своє протиправне бажання отримати неправомірну вигоду, при цьому особа, якій адресоване звернення, може або погодитися, або відмовити. Прохання надати неправомірну вигоду – це звернення відповідного змісту в чіткій та ввічливий формі з розумінням при цьому можливості особи відмовити в задоволенні такого прохання. В свою чергу поняття «прохання» у практичній психології прийнято розглядати як звернення до адресата із закликом задовольнити потреби і бажання ініціатора такими засобами впливу, як чіткі й ввічливі формулювання, повага до права адресата відмовити у задоволенні прохання тощо [2, с. 7]. При цьому ініціатором прохання надати неправомірну вигоду, є спеціальний суб'єкт кримінального правопорушення – службова особа. Відповідно, прохання може полягати у зверненні, умовлянні, схилянні адресата до бажаної поведінки. Прохання утворює склад закінченого кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 368 КК, за умови, що подія обмежилася проханням, тобто одержати неправомірну вигоду прохачу не вдалося з причин, що від нього не залежать (інша сторона відмовилася надати неправомірну вигоду, або погодилася на прохання, але не встигла його виконати тощо). Якщо службова особа прийняла пропозицію чи обіцянку неправомірної вигоди або просила надати її для себе чи третьої особи за вчинення або невчинення відповідних дій і протягом незначного часу одержала неправомірну вигоду, учинене з урахуванням правила кваліфікації при конкуренції частини й цілого треба розцінювати лише як одержання неправомірної вигоди. Останнє передбачає будь-який спосіб прийняття винним неправомірної вигоди, причому як особисто й й третіми особами – членами сім'ї службової особи, іншими особами, включаючи її кредиторів, так і через посередника. Слова «прохати», така дія, на відміну від вимагання неправомірної вигоди, не передбачає будь-яких погроз, а є лише виявленням бажання службової особи як суб'єкта «пасивного» підкупу одержати неправомірну винагоду за вчинення або невчинення дії з використанням службового становища. Таким чином, особливістю вимагання є досягнення бажаного результату, проте дещо іншими, порівно з проханням, засобами психологічного впливу («домогтися погрозами, правдами й неправдами, шантажувати ...» [3, с. 42]. Отже, незважаючи на спільність бажаного результату, засоби його досягнення під час вимагання та прохання є різними.

У той же час прохання не повинно мати форму вимоги, бути поєднане з погрозою чи іншими подібними діями, оскільки в цьому випадку вже буде наявне вимагання неправомірної вигоди (ч. 3 ст. 368 КК). Законність прав та інтересів, які хабародавець захищає шляхом давання неправомірної вигоди, має бути однією із основних і обов'язкових ознак вимагання. На відміну цьому, у разі якщо хабародавець зацікавлений у незаконній, неправомірній поведінці службової особи, прагне обійти закон, домогтися своїх незаконних інтересів тощо, то вимагання неправомірної вигоди виключається. Не

може розглядатися як вимагання неправомірної вигоди погроза з боку особи, яка одержує неправомірну вигоду, вчинити щодо особи, яка надає неправомірну вигоду, законні дії, хоча вони й зачіпають законні інтереси останньої.

Поняття «*вимагання неправомірної вигоди*», воно згадується у п'яти статтях КК України. Так, ознака вимагання неправомірної вигоди може бути поставлена за провину за наявності трьох основних чинників: ініціатором давання (одержання) неправомірної вигоди є особа, яка прагне її отримати; пропозиція про давання (одержання) неправомірної вигоди має характер вимоги (примусу), що підкріплюється відкритою погрозою або створенням таких умов, які переконують надавача неправомірної вигоди в наявності реальної небезпеки (прихована погроза) його правам та законним інтересам, що змушує його погодитися з вимогою одержувача неправомірної вигоди; дії, виконанням (невиконанням) яких погрожує вимагач, зумовлені його становищем і, головне, які мають протиправний характер та спрямовані на заподіяння шкоди правам і законним інтересам хабародавця.

Таким чином, проблеми кваліфікації злочину, передбаченого ст. 368 КК України становлять не лише теоретичний, але й практичний інтерес та, безперечно, потребують глибокого аналізу. Крім того, криміналізація прийняття *пропозиції* надати неправомірну вигоду є хибним рішенням законодавця, в першу чергу, у зв'язку з тим, що в практичній діяльності довести таку домовленість практично неможливо. Окрім того, прийняття пропозиції, скоріш за все, слід розцінювати як виявлення умислу, що передує навіть готуванню до вчинення злочину, що за своєю суттю не є складом кримінальне правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III / Верховна Рада України. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/ laws/ show/2341-14.

2. Психологія керівного впливу та дисципліни праці в організації : [навч.-метод. посіб.] / уклад. Г. І. Дацевич. – Донецьк : Донец. обл. центр перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів держ. влади, органів місцевого самоврядування, держ. підприємств, установ і організацій, 2011. 20 с.

3. Практичний словник синонімів української мови (близько 17000 синонімічних рядів) / уклад. С. Караванський. К. : Укр. кн., 2012. 480 с.

Куценко Дмитро Володимирович,
провідний науковий співробітник наукової лабораторії з проблем психологічного забезпечення та психофізіологічних досліджень ННІЗДН Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІГРАФА У ВИЯВЛЕННІ ТА ПРОФІЛАКТИЦІ КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Питання якісного підбору найманих працівників а тим більше державних службовців та правоохоронців із часом тільки набирає актуальності і пов'язані не лише із професійною кваліфікацію людини але і з її благонадійністю, лояльністю до керівництва тощо. Одним з важливих аспектів що має враховуватись під час прийому на роботу повинна бути низька толерантність до корупції. У першу чергу це актуально для державних підприємств, установ та організацій а тим більше для правоохоронних органів які покликані здійснювати профілактичні заходи щодо її недопущення, виявляти скоєні факти корупційних правопорушень та проводити їх розслідування.

Першочергове питання полягає у можливості виявлення фактів вчинення корупційних правопорушень з боку кандидата на посаду, адже при співбесіді людина звісно не схильна розповідати про свій досвід корупційних вчинків. Дізнатись подібну інформацію в силу високої латентності цих правопорушень в інший спосіб практично не можливо.

Окремим питанням, яке має турбувати роботодавця є впевненість у доброчесності своїх підлеглих, та недопущення скоєння ними правопорушень коли вони вже перебувають на своїх посадах. Адже для працівників державних підприємств, установ та організацій а тим більше для правоохоронних органів існує багато факторів, що сприяють появі корупційних ризиків, наприклад: наявність організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських повноважень, не належний рівень матеріального забезпечення працівників та досить обмежені можливості отримання додаткового законного заробітку, високий поріг терпимості громадян до корупції та ін. При чому корупція у лавах самих уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції додатково заважає виявленню та розслідуванню цих фактів.

Вважаємо, що проведення «вхідних» та «періодичних» скринінгових перевірок із застосуванням поліграфа може суттєво допомогти у вирішенні цієї проблематики. Тобто, якщо метою проведення «вхідного» кадрового дослідження із застосуванням поліграфа є виявлення правопорушень, вчинених у минулому особою, яка претендує на зайняття певної посади, то для періодичних перевірок на поліграфі метою стає встановлення аналогічних правопорушень особами, які вже проходять службу. Якщо «вхідний» скринінг в розрізі встановлення випадків корупційних правопорушень вже має часткове

нормативне врегулювання, то скринінг «періодичний» до сьогодні не знайшов свого відображення у відповідних нормативно-правових актах.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є: Спеціалізована антикорупційна прокуратура України, Національне антикорупційне бюро України, Служба безпеки України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Дотичними до питань протидії корупційним проявам можна також вважати Національну поліцію України, Державне бюро розслідувань та інші правоохоронні органи.

Слід віддати належне, що за останні 5 років сфера застосування поліграфа у правоохоронних органах значно зросла, та отримала відповідне нормативне регламентування. Таке закріплення відбулось переважно на рівні відомчих наказів: Наказ Міністерства оборони України від 14.04.2015 № 164 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення психофізіологічного дослідження персоналу із застосуванням поліграфа у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України»; Наказ Міністерства внутрішніх справ від 01.09.2017 № 749 «Про затвердження Інструкції про порядок організації та проведення опитування особового складу Національної гвардії України з використанням поліграфа»; Наказ Міністерства внутрішніх справ від 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» (далі - Наказ); Наказ Офісу Генерального прокурора 17.09.2021 № 293 «Про затвердження Інструкції про порядок проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа в органах прокуратури України»; Наказ БЕБ від 26.10.2021 № 10 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного опитування із застосуванням поліграфа у роботі Бюро економічної безпеки України»; Наказ Адміністрації державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 24.12.2021 № 771 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державній службі спеціального зв'язку та захисту інформації України»; Наказ МВС від 19.04.2022 № 221 «Про затвердження Інструкції з організації та проведення опитування із застосуванням поліграфа в Державній прикордонній службі України».

Для ДБР застосування поліграфу було закріплено на рівні Постанови Кабінету Міністрів України від 11.05.2017 р. № 449 «Про затвердження Порядку проведення психофізіологічного дослідження із застосуванням поліграфа у Державному бюро розслідувань».

Проаналізувавши наведені нормативно-правові акти слід відзначити що майже всі вони прямо закріплюють можливість застосування поліграфа з метою виявлення причетності до вчинення правопорушень, пов'язаних із корупцією. Для Бюро економічної безпеки України та Державного бюро розслідувань зазначається більш широке формулювання випадків можливого застосування поліграфа –

«вчинення об'єктом опитування протиправних дій», що по суті охоплює і корупційні правопорушення також.

У зв'язку із чим можна сказати, що правових обмежень стосовно застосування поліграфа у протидії здійсненню корупційних правопорушень для більшості правоохоронних органів вже не має, чого не можна сказати про найбільший з них – Національну поліцію України.

Наказом Міністерства внутрішніх справ від 13.11.2017 № 920 «Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України» серед випадків застосування поліграфа, не передбачена можливість його застосування для з'ясування інформації стосовно причетності до вчинення корупційний правопорушень.

Не передбачена у Наказі також і можливість проведення службових розслідувань та періодичних досліджень із застосуванням поліграфа («періодичних скринінгів»), що на нашу думку суттєво зменшує роль та можливості цього технічного засобу у виявленні та профілактиці корупційних правопорушень. Змінити це можливо шляхом внесення змін до розділу 3 Наказу та закріплення зазначених вище можливостей.

Доречними у цьому аспекті також вбачаються рекомендації за результатами проведення регіонального круглого столу «Виявлення корупційних ризиків у діяльності МВС, шляхів запобігання і протидії корупції в умовах воєнного стану та у період післявоєнного відновлення України», який відбувся 27 жовтня 2023 року на базі Харківського національного університету внутрішніх справ. Відповідно до яких пропонується внести зміни до Наказу, якими передбачити можливість: 1) проведення перевірки осіб під час службових розслідувань щодо вчинення ними корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушень; 2) при вирішенні питання щодо призначення на посади окремих категорій працівників (керівники, заступники керівників; поновлені на службі за рішенням суду, які були раніше звільнені за вчинення корупційного чи пов'язаного з корупцією правопорушення); 3) при розгляді заяв/повідомлень про вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

2. Про затвердження Інструкції про порядок використання поліграфів у Національній поліції України : Наказ МВС України від 13 листопада 2017 року № 920. URL: http://zakon.rada.gov.ua /laws/show/z1472-17.

3. Періодичні дослідження із застосуванням поліграфа, як елемент профілактики корупційних ризиків в органах Національної поліції України / Д.В. Куценко. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 груд. 2018 р.) : у 2 ч. Київ : НАВС, 2018. Ч. 2. С. 155–159

Мартиненко Наталія Василівна,
провідний науковий співробітник
Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»,
доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЕКСПЕРТНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Там, де поширена корупція, громадяни відчувають беззаконня: хоча формально правила та закони існують, але всім відомо, що їх не дотримуються [1]. Як наслідок – цілковита втрата довіри до системи. Починаючи з 1995 р., організація *Transparency International* щороку обчислює індекс сприйняття корупції (англ. *Corruption Perception Index, далі – CPI*) у 180 країнах світу (за результатами експертного оцінювання й опитувань населення). Згідно з CPI найменш корумпованими впродовж багатьох років є Данія, Фінляндія, Нова Зеландія та Норвегія; з іншого боку переліку перебувають Сирія, Сомалі, Південний Судан та Венесуела [2]. За іншими рейтингами місця країн можуть різнитися залежно від методів збирання й оброблення відповідної інформації.

В Індексі сприйняття корупції за 2021 рік Україна отримала 32 бали зі 100 можливих та посіла 122 місце зі 180 країн [3], за 2022 рік – 33 бали зі 100 можливих та піднялася на 116 місце зі 180 країн [2], значно покращивши CPI [4].

Професор Школи Херті (Берлін) Аліна Мінгіу-Піпіді зазначає, що корупція є серйозною загрозою демократії та її консолідації. У країнах, що розвиваються, корупція перетворюється на спосіб соціальної організації (партикуляризм) на противагу системам, де випадки корупції поодинокі. Для успішної боротьби з такою корупцією потрібно набагато більше, ніж просто впровадження передового досвіду розвинених демократичних країн [5].

У порівняльно-правовому аспекті, наприклад, в двох промислово розвинутих країнах Європи, що відрізняються низьким рівнем корупції, – Англії та Уельсі (двох із чотирьох юрисдикцій Великобританії), а також у Норвегії найбільші за розміром хабарі передаються у сфері органів державного управління, а за кількістю – у сфері будівництва. Способи корупційних злочинів у цих сферах суттєво відрізняються. Розслідування справи про хабарництво у цих країнах в середньому триває три роки, а отже, є доволі ресурсномістким. Розкриттю випадків хабарництва сприяють: повідомлення викривачів про злочини, дослідження звітності, засоби масової інформації [6].

Важлива також наступна закономірність: чим вищий рівень посадового положення та ступеня організованості хабароотримувачів, інших суб'єктів корупції, тим вища ймовірність того, що хабарі будуть

передаватися складними способами, з використанням сучасних інформаційних технологій та через корупційних посередників – фізичних осіб та посередницькі організації.

Судова експертиза відіграє вирішальну роль у розкритті фінансових порушень та виявленні корупційних схем, сприяє вирішенню судових справ, притягненню корумпованих осіб до відповідальності, запобігає корупційній діяльності в майбутньому [7].

Глобальний та досить швидкий перехід до цифрових технологій істотно вплинув на способи корупційних злочинів. Використання спеціальних знань як у процесі провадження слідчих дій, так і при проведенні судових експертиз, дозволяє виявити та систематизувати способи злочинів, відстежувати динаміку змін цих способів, появу нових злочинних технологій є однією з найважливіших складових судово-експертної профілактики в умовах цифровізації.

Зростання корупційної злочинності, а головне високий рівень її латентності та постійна видозміна способів злочинів, величезна суспільна небезпека корупційних злочинів, що торкаються практично всіх сторін життя суспільства, обумовлює необхідність в умовах цифровізації звернути найсерйознішу увагу на розвиток системи судово-експертної профілактики.

Судовий експерт у процесі провадження експертизи у разі виявлення обставин та умов, що сприяли вчиненню злочинів, може скористатися правом експертної ініціативи відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 13 Закону України «Про судову експертизу»:

«Незалежно від виду судочинства судовий експерт має право:

<…>

2) вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання» [8].

У п. 4 ч. 3 ст. 69 Кримінального процесуального кодексу України зазначено:

«Експерт має право:

<…>

4) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення відомості, які мають значення для кримінального провадження і з приводу яких йому не були поставлені запитання» [9].

Судовий експерт може встановити не лише обставини, що сприяли скоєнню злочинів, а й нові способи підготовки, скоєння чи приховання корупційних злочинів. Він інформує про це слідчого чи суд, які з метою більш детального та глибокого з'ясування обставин можуть надати судовому експерту додаткові матеріали або поставити нові питання.

Зважаючи на те, що судова експертиза є найбільш кваліфікованою формою використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві, доцільно підвищити рівень профілактичної діяльності судово-експертних установ, закріпивши це на законодавчому рівні, адже судовий експерт під час проведення експертизи виявляє фактичні дані й обставини, які

сприяють (могли сприяти) скоєнню корупційних і пов'язаних із корупцією правопорушень [1].

Аналіз матеріалів судово-експертної практики допомагатиме виявленню нових способів корупційних злочинів та обставин, що їм сприяли, стане підставою для опрацювання заходів профілактичного характеру попередження корупційної злочинності.

Профілактична діяльність є однією з найбільш суспільно значущих і важливих, оскільки здатна за належної реалізації запобігати корупційним злочинам до їх скоєння. В ряді випадків саме використання спеціальних знань дозволяє встановити причини та умови, що сприяли вчиненню корупційного злочину. На сьогодні доводиться констатувати, що теорії експертної профілактики, та і в загалі цьому виду діяльності, приділяється недостатньо уваги вчених і практиків. Експертно-профілактична діяльність може значно підвищити ефективність роботи правоохоронної системи загалом. Збільшення практичного застосування профілактики сприятиме збільшенню кількості вчених, зацікавлених в опрацюванні та поширенні цього досвіду, отже, розвиватиметься і теорія експертної профілактики.

Список використаних джерел

1. Geller, B., & Martynenko, N. (2023). Issues of Combating Corruption Oriented Crimes: Forensic Science Aspect. *Theory and Practice of Forensic Science and Criminalistics*, *28*(3), 47-63. https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.04.
2. Corruption perceptions index. 2022. Transparency International. URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2022.
3. Corruption perceptions index. 2021. Transparency International .URL: https://www.transparency.org/en/cpi/2021.
4. 9 countries to watch on the 2022 Corruption Perceptions Index. Transparency International. URL: https://www.transparency.org/en/blog/cpi-2022-corruption-watch-list-united-kingdom-sri-lanka-georgia-ukraine.
5. Mungiu-Pippidi A. (2006) Corruption: Diagnosis and Treatment. *Journal of Democracy*. Vol. 17. No. 3. P. 86–99.
6. Andresen, M. S., & Button, M. (2019). The profile and detection of bribery in Norway and England & Wales: A comparative study. *European Journal of Criminology*, *16*(1), 18-40. https://doi.org/10.1177/1477370818764827.
7. Shifiona, A., & Lekubu, B. (2023). Forensics as a Tool in Solving Corruption: A Related Cases in Khomas Region, Namibia. *Southern African Journal of Security*, *1*, 26 pages. URL: https://unisapressjournals.co.za/index.php/sajs/article/view/12551.
8. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.
9. Кримінальний процесуальний кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

Мацько Віта Андріївна,
старший науковий співробітник
3-го науково-дослідного відділу науково-дослідної лабораторії проблем правового та організаційного забезпечення діяльності Міністерства Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук

ЗАХОДИ УСУНЕННЯ ОБСТАВИН, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ОБМЕЖЕННЯ ЩОДО СПІЛЬНОЇ РОБОТИ БЛИЗЬКИХ ОСІБ

Одним із різновидів обмежень, закріплених в антикорупційному законодавстві, є обмеження щодо спільної роботи близьких осіб (ст. 27 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII). Відповідно до зазначеної статті, особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Варто зауважити, що за своєю юридичною природою «обмеження» дуже схоже до «заборони», проте, незважаючи на тісну їх схожість, вони є двома різними за змістом правовими категоріями. Однак, якщо говорити про обмеження щодо спільної роботи близьких осіб, то, на нашу думку, це обмеження має повністю заборонний характер, не дивлячись навіть на виняток, який стосується суб'єктного аспекту, адже законодавцем визначено коло осіб, на яких відповідна заборона не поширюється. До таких осіб належать:

– народні засідателі і присяжні;

– близькі особи, які прямо підпорядковані один одному у зв'язку з набуттям одним з них статусу виборної особи;

– особи, які працюють у сільських населених пунктах (крім тих, що є районними центрами), а також гірських населених пунктах [1].

Заборонний характер щодо спільної роботи близьких осіб проявляється у забороні:

– мати в підпорядкуванні близьких осіб;

– бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам [1].

Метою зазначених заборон (а, на нашу думку, це саме заборони) є попередження виникнення непотизму, тобто надання привілеїв родичам або друзям.

У випадках, коли все-таки відбулося порушення законодавчо закріплених обмежень (як зазначено в законодавстві) щодо спільної роботи близьких осіб, виникає необхідність вжиття комплексу заходів щодо усунення таких обставин.

Так, у частині 2 статті 27 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII зазначено, що у разі

виникнення конфлікту інтересів надається 15-денний термін для добровільного усунення всіх обставин, якщо такі обставини не було усунуто, то в такому випадку відповідні особи або близькі їм особи підлягають переведенню на іншу посаду або підлягають звільненню [1].

Зважаючи на викладене вище, можемо зауважити, що існують такі заходи врегулювання конфлікту інтересів, як:

– добровільний (особа сама усуває всі обставини конфлікту інтересів);

– примусовий (відносно особи застосовуються заходи, спрямовані на врегулювання конфлікту інтересів: переведення на іншу посаду або звільнення).

На думку В.І. Бенедик, добровільне усунення спільної роботи близьких осіб є правом (а не обов'язком) особи, самостійно вжити заходів щодо його врегулювання шляхом позбавлення відповідного приватного інтересу з наданням підтверджуючих це документів безпосередньому керівнику або керівнику органу, до повноважень якого належить звільнення/ініціювання звільнення з посади [2, с. 172]. У разі, якщо особа добровільно не врегульовує конфлікт інтересів, до неї застосовують примусові заходи.

Примусове усунення спільної роботи близьких осіб шляхом переведення врегульовано статтею 32 Кодексу законів про працю України, де зазначено, що умовами переведення особи на іншу посаду є: згода працівника; відповідність іншої роботи стану здоров'я працівника. Проте, частина 2 статті 32 зазначеного нормативно-правового акта визначає, що не вважається переведенням на іншу роботу і не потребує згоди працівника переміщення його на тому ж підприємстві, в установі, організації на інше робоче місце, в інший структурний підрозділ у тій же місцевості, доручення роботи на іншому механізмі або агрегаті у межах спеціальності, кваліфікації чи посади, обумовленої трудовим договором [3]. Тобто примусове усунення спільної роботи близьких осіб можливе як за згодою особи, так і без неї, а також, якщо робота, на яку її переведуть, буде відповідати стану її здоров'я.

Звільнення особи, у разі відсутності її згоди на переведення на іншу посаду, врегульовується пунктом 4 частини 1 статті 41 Кодексу законів про працю України, згідно з яким перебування всупереч вимогам Закону України «Про запобігання корупції» у прямому підпорядкуванні у близької особи є додатковою підставою для розірвання трудового договору з ініціативи власника [3]. Однак, варто зазначити, що кодексом передбачено заборону щодо звільнення працівника в період тимчасової непрацездатності, під час перебування у відпустці тощо. Часто трапляються випадки, що саме цією нормою закону користуються особи, які свідомо порушують заборону щодо спільної роботи близьких осіб, шляхом створення штучних обставин, при яких звільнення неможливе (лікарняний, відпустка тощо). У подальшому це призводить до відкриття судових справ і закриття їх за строком давності через штучне їх затягування. Саме тому питання

щодо своєчасного врегулювання конфлікту інтересів шляхом застосування трудоправових заходів, зокрема переведення та звільнення, потребує удосконалення.

За порушення антикорупційного обмеження щодо спільної роботи близьких осіб передбачена адміністративна відповідальність згідно зі статтею 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП). Відповідно до статистичних даних, у період з лютого 2019 року до грудня 2023 року Національним агентством з питань запобігання корупції внесено до Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення, а це 1318 записів про порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів [4]. На наше переконання, цей показник занадто низький і є таким, що не показує «реальну картину» правопорушень у цій сфері, що вкотре підтверджує те, що система застосування заходів врегулювання конфлікту інтересів неефективна.

Статтею 172-7 КУпАП передбачена відповідальність за порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, зокрема:

– за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів, – штраф від 1700 до 3400 гривень (ч. 1 ст. 172-7 КУпАП);

– вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів, – штраф від 3400 до 6800 гривень (ч. 2 ст. 172-7 КУпАП);

– будь-яка із вказаних вище дій, вчинена особою, яку протягом року було піддано адміністративному стягненню за такі ж порушення, – штраф від 6800 до 13600 гривень з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю строком на один рік (ч. 3 ст. 172-7 КУпАП) [5].

Встановлені суми штрафів за порушення антикорупційного обмеження щодо спільної роботи близьких осіб є невисокими, а отже, такий вид стягнень не може повною мірою запобігти та врегулювати конфлікт інтересів, що своєю чергою призводить до порушень на практиці антикорупційного законодавства.

Таким чином, можемо дійти висновку, що для усунення обставин, пов'язаних з порушенням антикорупційного обмеження щодо спільної роботи близьких осіб, існують заходи добровільного та примусового врегулювання конфлікту інтересів, які регламентуються нормами Закону України «Про запобігання корупції» та Кодексом законів про працю України. Також аналіз норм чинного законодавства у цій сфері дозволив зрозуміти неефективність наявних заходів, спрямованих на запобігання та врегулювання конфлікту інтересів. Саме тому доцільно удосконалити правове регулювання в частині застосування зазначених вище заходів (переведення та звільнення), шляхом унесення змін до норм законодавства у сфері трудових відносин, а також у сфері запобігання та протидії корупції.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

2. Бенедик В. І. Щодо застосування обмежень спільної роботи близьких осіб до завідуючих структурними підрозділами закладів охорони здоров'я. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія*. Соціологія. Право. 2017. Вип. 1.2. С. 171–174.

3. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/322-08.

4. Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення. URL: https://corruptinfo.nazk.gov.ua/reference/map.

5. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

Мельник Олександр Олександрович,
прокурор відділу Офісу Генерального прокурора

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ СЛУЖБОВОГО ПІДРОБЛЕННЯ В КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ І ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ КОРУПЦІЄЮ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Відповідно до положень Антикорупційної стратегії на 2021–2025 роки, затвердженої Законом України від 22.06.2022 № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» проблемами на рівні кримінальної відповідальності за корупцію є зокрема суперечність вітчизняних кримінально-правових норм міжнародним стандартам у цій сфері, низька оперативність та якість здійснення досудового розслідування корупційних та пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень, низька загальна динаміка розгляду судами справ про корупційні та пов'язані з корупцією кримінальні правопорушення.

Динаміка досудового розслідування та судового розгляду корупційних та пов'язаних із корупцією кримінальних правопорушень залежить від складності кримінального провадження. Орієнтиром для визначення такої складності виступає п. 1 ч. 3 ст. 28 КПК України (зокрема кількість кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження). Положеннями примітки до ст. 45 КК України службове підроблення не віднесено до корупційного або пов'язаного з корупцією, кримінального правопорушення, проте їх наявність у одному кримінальному провадженні впливає на складність кримінального провадження, і як наслідок на очікувані стратегічні результати проблем кримінальної відповідальності за корупцію.

Міжнародно-правовими актами питання відповідальності за діяння, які становлять склад службового підроблення віднесено до сфери регулювання національного законодавства (ст. 12 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003, ст. 14 Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією від 27.01.1999).

Відмежування службового підроблення від згаданих кримінальних правопорушень дає змогу своєчасно здійснити повну і точну кримінально-правову кваліфікацію діяння у відповідному кримінальному провадженні, що позитивно впливає як на розумність строків досудового розслідування і судового розгляду, так і на вирішення проблем антикорупційної стратегії.

Аналізуючи співвідношення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 358 КК України, від суміжних посягань, Н.О. Тімошенко досліджує дві групи питань: перша, – коли вчинено лише одне діяння – підроблення певного виду документів; друга – стосується кваліфікації ситуацій, коли саме підроблення являється лише підготовчим етапом в межах реалізації умислу на здійснення іншого злочину, а використання підробленого документу виступає способом вчинення цього злочину [3, с. 185].

Водночас, норма ч. 1 ст. 366 КК України, не виступає загальною або спеціальною кримінально-правовою нормою відносно безпосередньо корупційних складів кримінальних правопорушень. Так, у разі, якщо розкрадання майна шляхом зловживання службовим становищем вчиняється за допомогою службового підроблення, дії службової особи кваліфікуються за сукупністю ст. ст. 191 та 366 КК України [1, с. 541].

Аналогічного підходу слід дотримуватись і при кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 КК України у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем. Оскільки перелічені склади кримінальних правопорушень передбачають наявність спеціального суб'єкта – службової особи (у розумінні ч. ч. 3, 4 ст. 18 КК України), то вчинення підроблення офіційного документа таким суб'єктом кваліфікуватиметься за ст. 366 КК України, без конкуренції із складом кримінального правопорушення, передбаченим ч. ч. 1, 2 або 3 ст. 358 КК України. Використання службовою особою завідомо підробленого документа потребує самостійної кваліфікації за ч. 4 ст. 358 КК України. Тобто зазначені корупційні кримінальні правопорушення, які вчиняються способом службового підроблення, кваліфікуються за сукупністю кримінальних правопорушень – нормою, яка передбачає відповідальністю за корупційне кримінальне правопорушення, та за відповідною частиною ст. 366 КК України. Кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 КК України також не охоплюють собою будь-які діяння, що є складом службового підроблення (вбачаються проблеми при кваліфікації сукупності службового підроблення та відповідної частини статей 210, 364, 364-1, 368, 368-3, 369-2 КК України, тоді як

решта кримінальних правопорушень вчиняються не суб'єктом службового підроблення).

Наведені кримінально-правові ситуації сукупності службового підроблення та корупційного кримінального правопорушення зумовлюють також необхідність вирішення питання щодо кваліфікованого складу службового підроблення (ч. 2 ст. 366 КК України) у випадку вчинення відповідного діяння наприклад «у великих розмірах» (ч. 4 ст. 191 КК України) або якщо таке діяння спричинило «тяжкі наслідки» (ч. 2 ст. 364 КК України). На практиці з даного приводу є усталеною позиція, згідно якої у разі, якщо службове підроблення вчиняється службовою особою, яка потім сама використовує підроблені нею офіційні документи як засіб для вчинення іншого злочину, коли суспільно-небезпечні наслідки настають після вчинення діяння, в якому службове підроблення було засобом його вчинення, інкримінувати спричинення таких наслідків водночас і як результат службового підроблення є неправильним, оскільки ці наслідки не перебувають у прямому причинному зв'язку зі службовим підробленням [4]. Обґрунтованість такої позиції видається очевидною, оскільки в протилежному випадку службове підроблення як засіб (спосіб, умова) вчинення іншого кримінального правопорушення, яке спричинило відповідні наслідки, покладатиме на особу тягар подвійної відповідальності не за діяння, а за наслідки.

Що стосується кримінального правопорушення, пов'язаного з корупцією, що передбачене ст. 366-2 КК України, то видається, що положення ст. 366 КК України виступають загальною кримінально-правовою нормою в даному випадку. Більш складного підходу потребує випадок, коли внесення до відповідної декларації недостовірної інформації не перевищує 500 прожиткових мінімумів для працездатних осіб. Окремі дослідники вважають, що даному випадку виникає конкуренція між ст. 366 КК України та ст. 172-6 КУпАП, яка згідно з положеннями адміністративного законодавства вирішується на користь першого із зазначених деліктів [2, с. 109]. Водночас, більш обґрунтованою в даному випадку видається мотивація, наведена Верховним Судом у постанові від 15.02.2021 № 727/5768/18, який дійшов висновку, що наведення недостовірних даних у декларації про готовність об`єкта до експлуатації за наведених у вироку обставин свідчить про відсутність в діях особи складу службового підроблення і наявність складу адміністративного правопорушення, передбаченого ч. 13 ст. 96 КУпАП [5]. Вважаємо, що віднесення винесення законодавцем у окрему правову норму КК України та КУпАП одного із діянь, передбачених ч. 1 ст. 366 КК України, із визначенням конкретного виду офіційного документа і криміналізацією в залежності від різниці розміру достовірних відомостей, не може зумовлювати необхідність кваліфікації дій особи за ст. 366 КК України у випадку, коли відповідний розмір не досягає межі кримінальної або й адміністративної відповідальності.

Таким чином, повна і правильна кваліфікація кримінальних правопорушень (зокрема службового підроблення) у кримінальному провадженні щодо корупційного кримінального правопорушення зумовлюватиме не лише досягнення поточних завдань кримінального провадження, але й сприятиме вирішенню проблем антикорупційної стратегії.

Список використаних джерел

1. Андрушко П.П., Гончаренко В.Г., Фесенко Є.В. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Вид. 2-ге. Київ, 2008. 1428 с.

2. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 300 с.

3. Тімошенко Н.О. Кримінально-правова характеристика підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збуту та використання. Дис. … канд. юрид. наук. Донецьк, 2009. 234 с.

4. Постанова Верховного Суду України від 17.10.2013 № 5-27кс13. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/35667382.

5. Постанова Верховний Суд від 15.02.2021 № 727/5768/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/95042465.

Мірошник Микита Миколайович,
науковий співробітник наукового відділу супроводження виховання доброчесності та впровадження передового досвіду у сфері запобігання корупції наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України;
Ніщенко Вадим Ігорович,
старший науковий співробітник науково-дослідного відділу впровадження стандартів доброчесності наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗАКУПІВЛЯХ У СИСТЕМІ ЗСУ

На початку воєнного вторгнення оборонні закупівлі в Україні фактично опинилися поза будь-якими правилами, відповідальним за закупівлі дозволили не використовувати процедури визначені законом і не звітувати перед суспільством про результати. В перші місяці війни таке рішення було виправдане. Тоді важливо було діяти швидко та

робити все можливе для порятунку країни. Проте вже пройшов час, і чітко зрозуміло, що війна не закінчиться завтра, а відсутність правил та повна закритість інформації тільки поглиблюють проблеми, а не вирішують їх. Сьогодні оборонні замовники країни абсолютно не керуються правилами і нормами. Звісно, при укладенні договорів діють загальні норми чинного законодавства про договори, оплату та інше. Але жодних правил відбору постачальника, конкуренції немає. Все відбувається в абсолютно ручному режимі. Тому відсутність правил в оборонних закупівлях зараз – це величезний ризик як для розвитку корупції, так і втрати обороноздатності. Особливо враховуючи обсяги коштів, які сьогодні без правил витрачаються через закупівлі. Варто повертати і прозорість у процеси закупівель. Свого часу саме система електронних закупівель і безпрецедентна прозорість інформації про тендери та їх автоматизація і стали візитівкою нашої країни у тендерній сфері. Воєнний стан звісно накладає свій відбиток і на це. Але неможливо погодитися з тим, що публічна ціна на яйця чи капусту для військових загрожує безпеці. Навпаки – набагато більше загроз і проблем для безпеки у тому, що ціна закрита і, як наслідок, неспівмірно висока. З початком війни оборонні закупівлі стали стратегічною сферою діяльності держави. Від ефективності цих процесів залежить наше майбутнє і перемога. Тому сьогодні навіть частково повернути правила і доступ до інформації не просто недостатньо – це лише перші нагальні кроки, паралельно з якими потрібно втілювати системні зміни.

Насамперед закупівельні функції мають бути делеговані професійним закупівельникам**.** Закупівлі надважливих для Збройних сил ресурсів мають втілювати відокремлені від міністерства структури. Міністерство має формувати політики, правила, стратегії. Але процес купівлі та поставки – це до професійних закупівельників та логістів, яким міністерство має всіляко сприяти. В Міноборони створювали закупівельні агенції, проте вони досі не запрацювали в тому темпі, який від них вимагають, і їхні спроможності викликають більше питань, ніж відповідей. У сфері оборони країна потребує потужну агенцію з відповідними ресурсами та гарантіями незалежності, як-то наглядова рада, прозорий і зрозумілий контракт з керівником, ретельна кадрова політика та достойна оплата праці [1].

Свого часу прибирання саме профільного Міністерства охорони здоров'я із закупівель ліків за державними програмами призвело до величезної економії коштів та зупинки банального розкрадання коштів. Усунути це вдалося завдяки спочатку передачі закупівель міжнародним організаціям, а пізніше – утворенню незалежної закупівельної агенції [2].

Більшість посадових осіб стереотипно вважають, що тендер – це процедура відбору постачальника для товару, і це, власне, те, що регулюється законодавством про публічні та оборонні закупівлі, але за кадром цих законодавчих актів залишаються ще більш важливі процеси, наприклад:

- як формується потреба, предмет закупівлі;

- як визначається кількість та очікувана вартість;
- хто і як визначає технічні умови цієї закупівлі;
- хто і за якими критеріями визначає пріоритети для закупівлі;
- коли врешті треба розпочинати процес підготовки закупівлі, аби вона була своєчасною і виконала потрібні завдання;
- які строки для цих процесів;
- які процеси і як можна автоматизувати;
- які системи комунікації і логістики варто використовувати;
- які процедури закупівлі варто застосувати;
- як зрештою заохотити ринок довіряти закупівельнику.

Список цих питань можна продовжувати безкінечно.

Паралельно з цим усі ці правила мають узгоджуватися з іншими процесами та системними змінами, які знаходяться в полі відповідальності МОУ. Наприклад, з питаннями цифровізації процесів, синхронізації з системою логістики. Багато процесів потребуватимуть і змін до законодавства. Закупівля харчів для військових, яка стала предметом уваги ЗМІ, якраз яскраве підтвердження того, що сьогодні в Міноборони немає таких чітких і прозорих процедур і незрозумілими є відповідальні на кожному етапі. Або якщо якісь процедури і є, то виконують вони лише формальну роль, а не змістовну, адже по факту ми маємо приклад того, що міністерство купувало продукти, але називало це послугами. В той час, як за законом товар може стати послугою лише в тому випадку, коли вартість послуги більша за вартість товару [3].

Список використаних джерел

1. Як полікувати закупівлі Міноборони, та чому дорадчі органи та антикорупційні ради – це лише знеболення. URL: https://www.pravda.com.ua/columns/2023/02/21/7390241.

2. Від міжнародних організацій – до нацагенції: як відбувається і як зміниться закупівля ліків в Україні. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/vid-mizhnarodnykh-organizakij-do-nacagentsii-jak-vidbuvaetsia-i-jak-zminytsia-zakupivlia-likiv-v-ukraini/29711516.html.

3. Тилові пацюки Міноборони під час війни «пиляють» на харчах для ЗСУ більше, ніж за мирного життя. URL: https://nashigroshi.org/2023/01/21/tylovi-patsiuky-minoborony-pid-chas-viyny-pyliaiut-na-kharchakh-dlia-zsu-bil-she-nizh-za-myrnoho-zhyttia.

Моргун Надія Сергіївна,
професор кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент;
Марчевський Сергій Валерійович,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ДОКУМЕНТІВ ЯК ДЖЕРЕЛ ДОКАЗІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) є тим злочином, який негативно впливає як на процес формування державного та місцевих бюджетів України, так і загалом на добробут населення. В сучасних умовах, на час воєнного стану, цей злочин привертає особливу увагу, адже ненадходження коштів до державного та місцевих бюджетів призводить до зменшення доходів, що негативно відображається на всіх сферах суспільного життя країни. Ефективне розслідування цього злочину залежить від багатьох факторів, у тому числі і сукупності належних та допустимих доказів, які містяться у джерелі доказів.

Відповідно до ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України) процесуальними джерелами доказів є: показання, речові докази, документи, висновки експертів [1]. Водночас, під час розслідування вказаного злочину, що передбачений ст. 212 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (КК України), принциповим слід виділити таке джерело доказів як документи.

Згідно з ч.1 ст. 99 КПК України, документ – це спеціально створений з метою збереження інформації матеріальний об'єкт, який містить зафіксовані за допомогою письмових знаків, звуку, зображення тощо відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження. При цьому, законодавець в диспозицію поняття «документ» включає і електронний документ [1]. Аналіз ст. 98 КПК України показує, що документ може бути як самостійним джерелом доказів, так і речовим доказом.

У випадках, коли документи були знаряддям учинення кримінального правопорушення, були об'єктом кримінально-протиправних дій або зберегли на собі сліди кримінального правопорушення, вони є речовими доказами. Документи слід відмежовувати від документів-речових доказів. Останні мають доказове значення не завдяки своєму змісту, а завдяки своєму існуванню (підроблені документи), місцю знаходження (паспорт

потерпілого в житлі обвинуваченого), фізичним ознакам (сліди крові на документі) [2, с. 275].

Загалом, проаналізувавши 28 судових вироків за 2019–2023 рр. [3], представилось можливим визначити, що в цьому виді злочину важливе місце посідають документи як самостійні джерела доказів. Процесуалісти виокремлюють наступні ознаки таких документів: 1) вони можуть виходити від юридичних осіб, окремих посадових осіб чи громадян; 2) документи набувають значення джерел доказів за умови, коли вони одержані з дотриманням процесуальної форми, встановленої законом; 3) виступають джерелами доказів, якщо відомості про факти, викладені в них, мають значення для встановлення обставин, що підлягають доказуванню; 4) для викладення у документах відомостей про обставини і факти можуть бути використані різні способи передачі інформації та різні матеріальні об'єкти, придатні для нього; 5) у письмових документах відомості про ті чи інші обставини виражені у вигляді описання цих обставин і фактів особами, від яких документ виходить [4, с. 248]. Згідно з ч. 2 ст. 99 КПК України, до документів, за умови наявності в них відомостей, передбачених частиною першою цієї статті, можуть належати: 1) матеріали фотозйомки, звукозапису, відеозапису та інші носії інформації (у тому числі комп'ютерні дані); 2) матеріали, отримані внаслідок здійснення під час кримінального провадження заходів, передбачених чинними міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України; 3) складені в порядку, передбаченому цим Кодексом, протоколи процесуальних дій та додатки до них, а також носії інформації, на яких за допомогою технічних засобів зафіксовано процесуальні дії; 4) висновки ревізій та акти перевірок[1].

Наприклад, розглянемо вирок Деснянського районного суду м. Чернігова (провадження № 1-кп/750/36/19) від 09.12.2019 р. Обвинувачення представляло собою те, що особа (далі – обвинувачений), будучи директором ТОВ «ЛП ПЕК», отримала від осіб первинні бухгалтерські документи, в яких зафіксовані дані про нібито придбання службовими особами ТОВ «ЛП ПЕК» певного товару у ПСП «Огульчанське», ФГ «Крокос» та ТОВ «Ла-Пас», які мають ознаки фіктивності, після чого відобразив ці дані у податкових накладних [5].

Під час судового розгляду судом було допитано шість свідків, показання яких полягали в тому, що вони не володіли інформацією з приводу того, що вони були директорами вищезазначених суб'єктів господарювання. Бухгалтер ТОВ «ЛП ПЕК» зауважила, що працювала тільки з документами і не бачила товару, який надходив до підприємства. Після чого ствердила, що спеціальних приміщень чи техніки у підприємства не було ні у власності, ні в оренді [5].

Зі сторони обвинувачення суду було також надано ряд письмових доказів. Найбільш показовими серед них були: договори, які вказували на купівлю ТОВ «ЛП ПЕК» у згаданих суб'єктів господарювання товару із підписами директорів цих підприємств;

податкові і видаткові накладні, що підписані директорами підприємств, а також товарно-транспортні накладні; акти звіряння взаємних рахунків вказаних суб'єктів господарювання, де у підприємствах, які продавали товар, були заборгованості; висновки судово-почеркознавчих експертиз, якими встановлено, що підписи, які ставилися представниками ПСП «Огульчанське», ФГ «Крокос» та ТОВ «Ла-Пас» у договорах поставки, специфікаціях, рахунках на оплату, податкових, видаткових та товарно-транспортних накладних до цих договорів, виконані іншими особами з наслідуванням дійсних підписів представників вказаних підприємств; акти про результати документальної позапланової невиїзної перевірки ТОВ «ЛП ПЕК», якими встановлено: заниження сум податку на додану вартість, завищення значення від`ємного значення на певну суму ПДВ. Загалом перевіркою не підтверджено реальність здійснення господарських відносин ТОВ «ЛП ПЕК» із згаданими суб'єктами господарювання, про що свідчать: висновок судово-економічної експертизи, що підтверджує заниження ТОВ «ЛП ПЕК» податку на додану вартість, яка підлягає нарахуванню та сплаті в бюджет; протоколи огляду нежитлових приміщень підприємств; протокол обшуку кабінету бухгалтера ТОВ «ЛП ПЕК», у ході огляду якого було вилучено вищезгадані документи [5]. Дослідивши вказані докази, суд виніс обвинувальний вирок за ч. 3 ст. 212, ч. 1 ст. 366 КК України.

Тому, зважаючи на специфіку вчинення злочину, передбаченого ст. 212 КК України та його склад, вагоме значення як доказової інформації має саме документальне підтвердження фактів ухилення від сплати податків суб'єктами господарювання (документи), адже, наприклад, показання свідків у судовому провадженні, зазвичай, не можуть відобразити всю суть правопорушення – в першу чергу, це полягає в тому, що такі злочини з огляду на судові рішення тривало розслідуються і свідки не пам'ятають деяких фактів. Тому, як вбачається зі змісту досліджених судових рішень, показання свідків, зазвичай, відіграють опосередковану роль, тобто підтверджують факти, які встановленні актами перевірок чи іншими письмовими доказами.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.

3. Вироки з 01.01.2019 по 29.11.2023 за статтею 212 Кримінального кодексу України. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Page/1.

4. Грошевий Ю. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : К.Н.Т.; Фурса С. Я., 2006. 272 с.

5. Вирок Деснянського районного суду міста Чернігів від 09 грудня 2019 р., судова справа № 750/910/18. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/86197379.

Нестеренко Катерина Олександрівна,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2 Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ;
Булгакова Олена Валеріївна,
кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін факультету № 2, Криворізького навчально-наукового інституту Донецького державного університету внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ОРГАНАХ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ПРОЦЕС ОЦІНКИ

З ухваленням Верховною Радою України Закону «Про запобігання корупції» в Україні [1] сформовано трирівневу систему планування запобігання корупції та корупційним ризикам і їх виявлення, яка охоплює:

• засади антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія), що визначаються Верховною Радою України;

• державну програму з виконання Антикорупційної стратегії, що затверджується Кабінетом Міністрів України;

• антикорупційні програми, які ухвалюються органами влади.

За результатами функціонального обстеження органів місцевого самоврядування, проведеного компанією Deloitte [2], та аналізу напрямів діяльності, що входять в сферу управління органів місцевого самоврядування, визначено чотири напрями діяльності з підвищеними корупційними ризиками:

• архітектура та містобудування;

• земельні відносини;

• управління нерухомим комунальним майном;

• публічні закупівлі.

Процес оцінки корупційних ризиків у діяльності органів місцевого самоврядування складається з таких основних етапів:

• *організаційно-підготовчі заходи* – передбачають проведення аналізу структури органу місцевого самоврядування на предмет наявності структурних підрозділів, відповідальних за ведення визначених напрямів з підвищеним корупційними ризиками, формування переліку документів, необхідних для оцінки корупційних ризиків, підготовку запитань для проведення інтерв'ю з працівниками органу місцевого самоврядування з метою отримання інформації, необхідної для визначення відповідності індикаторам з оцінки корупційних ризиків у визначених напрямах з підвищеним корупційним ризиком).

• *виявлення корупційних ризиків* це процес визначення корупційних ризиків за допомогою: аналізу інформації, необхідної для оцінки корупційних ризиків, із відкритих джерел;

• аналізу нормативної бази, яка регулює діяльність міської ради та її виконавчих органів; аналізу внутрішніх актів, регламентів, посадових інструкцій тощо, які формалізують процеси й окреслюють розподіл повноважень між різними структурними підрозділами міської ради; огляду вибірки документів щодо відповідних правочинів; інтерв'ю із ключовими партнерами й відповідальним персоналом у сферах, які описано вище, для отримання розуміння основних процесів і визначення прогалин у здійснюваних процедурах (якщо такі є).

• *оцінка корупційних ризиків* – процес, протягом якого проводиться ґрунтовний аналіз отриманої інформації від проведення ідентифікації корупційних ризиків, який передбачає визначення відповідності індикативному еталонному значенню діяльності органів місцевого самоврядування у сферах із підвищеним корупційним ризиком.

• *визначення пріоритетності корупційних ризиків*- процес оцінювання рівня наслідків відхилень від індикативного еталонного значення, визначення чинників, масштабів корупційного ризику у діяльності органу місцевого самоврядування, що можуть сприяти скоєнню ними корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією.

• *реагування на ризики* – передбачає визначення чітких рекомендацій щодо усунення чи мінімізації виявлених корупційних ризиків у діяльності органу місцевого самоврядування та підготовки на основі цих рекомендацій Плану доброчесності міста.

• *моніторинг та перегляд корупційних ризиків*. В органі місцевого самоврядування слід запровадити постійний моніторинг виявлених корупційних ризиків та порядок їх перегляду [3].

Ключовим елементом антикорупційної програми є оцінка корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації. Водночас запроваджена комплексна система оцінки корупційних ризиків не є досконалою і не завжди демонструє ефективність, адже розповсюджується лише на органи державної влади, тож під неї не підпадають корупційні ризики, які можуть виникати в діяльності органів місцевого самоврядування. Часто навіть оцінка в державних органах є формальною, не передбачає реальних консультацій в установах та із зацікавленими сторонами; багато звітів про оцінку корупційних ризиків дублюють одне одного і описують однакові ризики [4].

Введена оцінка корупційних ризиків також здебільшого не є всеосяжною, оскільки обмежується окремим міністерством чи відомством, тож не враховує ширших галузевих ризиків, що часто пов'язані з діяльністю органу державної влади. Попри значні інституційні зміни, підвищення рівня відкритості й прозорості та запровадження системної оцінки корупційних ризиків, основні

порушення, зокрема лобіювання, гроші у політиці, кумівство та зловживання владою, безкарність і конфлікт інтересів залишаються викликом у багатьох секторах та на всіх рівнях державного управління.

Список використаних джерел

1. Про запобігання і протидію корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Законодавство України: веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

2. Результати функціонального обстеження органів місцевого самоврядування, проведеного компанією Deloitte. URL: https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/about-deloitte/articles/global-impact-report/global-report-social.html.

3. Антикорупційна політика в Україні. URL: https://arm.naiau.kiev.ua/books/atikoruption/lectures/lecture_7.html.

4. Антикорупційна діяльність. Урядовий портал: веб-сайт. URL: https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/antikorupcijna-diyalnist.

Опришко Ігор Віталійович,
заступник директора Державного науково-дослідного інституту МВС України,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, доцент

АНТИКОРУПЦІЙНА БЕЗПЕКА В УКРАЇНІ

У сучасних умовах воєнного стану та подальшого становлення України корупцію слід розглядати не тільки як правопорушення, а як загрозу діяльності державних органів та безпеці населення. Вона негативно впливає на формування репутації органів державної влади, перешкоджає впровадженню реформ та забезпеченню національної безпеки країни.

У зв'язку з цим завдання щодо протидії корупційним проявам має бути пріоритетним для держави. Боротьбу з цією суспільною проблемою можливо провадити лише при створенні та втіленні ефективних і якісних інструментів, спрямованих на уникнення корупційних проявів органах державної влади та місцевого самоврядування і при активній участі в антикорупційній діяльності громадянського суспільства.

Не дивлячись на запровадження і подальшу реалізацію в державі організаційно-правових заходів щодо запобігання корупції, її масштабність на сьогодні не змінилася. Так, відповідно до в Індексу сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index — CPI) Україна отримала за 2022 рік 33 бали зі 100 можливих, тобто цей показник у порівнянні з 2021 роком зріс на один бал, у зв'язку з чим Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI. Так само 33 бали мають Алжир, Ангола, Замбія, Монголія, Сальвадор та Філіппіни. На один бал Україну випереджають Боснія і Герцеговина, Гамбія, Індонезія,

Малаві, Непал, Сьєрра-Леоне – всі вони мають по 34 бали. А на бал менше, ніж Україна, – Домініканська Республіка, Кенія та Нігер [1].

Згідно з висновками 7-го етапу Загальнонаціонального опитування «Стан корупції в Україні. Сприйняття, досвід, ставлення» проведеного в межах Програми сприяння громадській активності «Долучайся!» спільно з Проєктом USAID «Підтримка організацій-лідерів у протидії корупції в Україні «ВзаємоДія» (SACCI), корупцію вважають найсерйознішою проблемою для України після повномасштабної війні. Так вважають 89 % громадян, причому головним і найсерйознішим типом корупції є політична корупція (81 %). Незважаючи на помітне покращення громадського сприйняття щодо поширеності корупції, 94% респондентів все ще вважають, що корупція є широко розповсюдженою по всій Україні. Відсоток тих, хто впевнений, що рівень корупції зріс від початку повномасштабної війни, перевищує відсоток тих, хто вважає, що він зменшився, а відтак суспільство залишається дуже розділеним стосовно оцінки цього питання [2].

Основними факторами, що впливають на високий рівень корупції в Україні є наступні: непрозорість діяльності органів державної влади; відсутність політичної волі щодо запровадження дієвих механізмів протидії корупції, неефективна участь у цій протидії правоохоронних органів; надзвичайна розгалуженість дозвільно-регуляторної системи; надмірний вплив окремих олігархічних груп на прийняття державних рішень і кадрові призначення; неврегульованість конфлікту інтересів; відсутність правил професійної етики на публічній службі; низький рівень забезпечення захисту прав власності; недотримання законодавства у сфері протидії корупції, а також недосконаліть нового законодавства з цих питань у цілому; недосконаліть системи судоустрою; відсутність системності в роботі з виявлення корупції в органах державної влади; відсутність публічного контролю за доходами та видатками державних службовців, а також ефективних механізмів участі громадянського суспільства у формуванні та реалізації антикорупційної політики [3].

Корупція на сучасному етапі державотворення стають не лише одним з основних джерел соціальної напруженості в суспільстві, а й перешкодою на шляху здійснення соціально-політичних та економічних реформ, а отже, реалізації життєво важливих інтересів України загалом. З огляду на складність корупції, її масштабність та надзвичайну різноманітність проявів, цей феномен постає як безпосередня загроза національній безпеці.

На державному рівні корупція прямо чи опосередковано визнається однією з реальних загроз національній безпеці України:

1) у сфері державної безпеки через її поширення в органах державної влади та зрощення бізнесу і політики;

2) у внутрішньополітичній сфері через порушення з боку органів державної влади та органів місцевого самоврядування Конституції і законів України, прав і свобод людини і громадянина;

3) в економічній сфері через переважання в діяльності управлінських структур особистих, корпоративних, регіональних інтересів над загальнонаціональними.

Водночас, як свідчить практика, корупція є реальною загрозою національній безпеці України і в інших сферах, зокрема в зовнішньополітичній, науково-технологічній, воєнній, соціальній, гуманітарній, екологічній, інформаційній, сфері безпеки державного кордону України та цивільного захисту [4].

Боротьба з корупцією не є галузевою реформою. Вона матиме вплив на всі сфери життя суспільства, але потребує системних інституційних змін, які врешті решт мають змінити суспільну свідомість. Лише нульова толерантність до корупції дозволить запровадити нові стандарти поведінки для держслужбовців і відновить довіру до державних інституцій.

Ефективна протидія корупції в Україні, крім наявності відповідної політичної волі, вимагає належного законодавчого забезпечення (комплекс нормативно-правових приписів, що регулюють механізми запобігання корупції, а також відповідальність за вчинення корупційних правопорушень), формування дієвої системи державних органів, забезпечення належного координування формування та реалізації антикорупційної політики, превентивні заходи запобігання корупції, а також її мінімізації. Побудова такої інституційної системи повинна відповідати міжнародним стандартам (зокрема, конвенціям ООН та Ради Європи проти корупції, а також рекомендаціям ГРЕКО та Стамбульського плану дій антикорупційної мережі ОЕСР) і передовій світовій практиці, а також враховувати особливості національної правової системи.

Враховуючи зазначене, вважаємо, що належний рівень боротьби з корупцією має забезпечуватися якісною та ефективною системою антикорупційної безпеки як сукупності заходів, спрямованих на запобігання корупції та забезпечення дотримання законодавства про протидію корупції.

Антикорупційна безпека є важливою для України з кількох причин.

По-перше, корупція є серйозною загрозою для економіки та інвестиційного клімату України. Корупція може відлякувати інвесторів, які не бажають мати справу з недобросовісними посадовцями, конкурувати на нерівних умовах з тими, хто використовує хабарі, або розраховують на несправедливе рішення суду.

По-друге, корупція є загрозою для демократії та прав людини. Вона може призвести до порушення прав людини, зокрема, до порушення прав на справедливий суд, свободу слова та доступ до інформації.

В Україні антикорупційна система складається з різнорівневих інституцій, що об’єднані спільною метою боротьби з корупцією та реалізують її відповідно до власних функцій і повноважень.

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції є органи прокуратури та Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [5].

В той же час, в цьому законі не враховані інші органи, діяльність яких спрямована на формування та реалізацію антикорупційної політики. Зокрема, на сьогодні в Україні створені та діють Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд.

Враховуючи зазначене, пропонується викласти термін «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції», визначений у статті 1 Закону України «Про запобігання корупції» у наступній редакції:

«спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції – Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Вищий антикорупційний суд;».

Водночас слід констатувати, що в Україні хоч і створені антикорупційні органи, однак діяльність цих органів не в повній мірі ефективна, відсутні належні результати діяльності, скоординовані дії в реалізації основних антикорупційних заходів, що сприяє формуванню негативного ставлення громадськості до таких державних інституцій.

У зв'язку з цим Україна має формувати та здійснювати ефективну скоординовану політику протидії корупції, встановлювати й заохочувати ефективні види практики, спрямовані на запобігання корупції. Це потребує злагодженої роботи всіх державних органів та суспільства, діяльність яких має бути спрямована не лише на викорінення корупції, як явища, а й запобігання умовам, що можуть сприяти її виникненню.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції – 2022. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/#/.

2. Стан корупції в Україні 2023: сприйняття, досвід, ставлення. URL: https://engage.org.ua/stan-koruptsii-v-ukraini-2023-spryjniattia-dosvid-stavlennia/?utm_source=eSputnik-promo&utm_medium=email&utm_campaign=Newsletter_26.07.2023&utm_content=346467137.

3. Комірчий П.О.. Поширення корупції як загроза національним інтересам України. URL: http://anticorruption.com.ua/poshirennya-korupcyi-yak-zagroza-naconalnim-nteresam-ukrayini.html.

4. Сокуренко В.В.Корупція як зовнішня загроза національній безпеці України. URL:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4f595d0e-9846-45e9-864f-76417d3440d8/content.

5. Про запобігання корупції. Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України від 05.12.2014. 2014. № 49. С. 3186. Ст. 2056.

Пікуль Ростислав Володимирович,
начальник відділу Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України;
Гончарук Дмитро Ігорович,
старший науковий співробітник Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки та оборони Національного університету оборони України

МЕХАНІЗМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЇ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

Вчинення державної зради та диверсії в умовах воєнного стану передбачає вчинення дій, які передбачені ст. 111 Кримінального кодексу – «Державна зрада» та ст. 113 Кримінального кодексу – «Диверсія» [1] відповідно, у період збройної агресії або загрози нападу, що ставить під загрозу незалежність держави та її територіальну цілісність, у період і на території якій діє особливий правовий режим, передбачено, що відповідні органи державної влади, військові установи та управління, органи військового управління та органи місцевого самоврядування мають повноваження, необхідні для запобігання загрозам, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загроз державної незалежності України, територіальної цілісності та тимчасових загроз. Встановлює обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень (воєнний стан).

Наступним важливим елементом інституційного механізму подолання корупції у Збройних Силах України стали зміни в системі фінансового контролю. Міністерство оборони України оприлюднило конкретну інформацію щодо впровадження змін в антикорупційне законодавство під час проведення кампанії декларування у 2022 – 2023. Зокрема, декларація подається особисто шляхом заповнення відповідної електронної форми після перевірки суб'єктом декларування особового електронного кабінету в Реєстрі. Декларацію

необхідно подавати незалежно від того, в Україні чи за кордоном знаходиться суб'єкт декларування.

Процедура інформування НАЗК про суттєві зміни у майновому стані суб'єктів декларування, передбачена ч. 4 ст. 52 Закону України «Про запобігання корупції» [2]. Інформування про суттєві зміни у майновому стані здійснюють суб'єкти декларування – службові особи, які займають відповідальне або особливо відповідальне становище, на підставі Закону «Про запобігання корупції», а також суб'єкти декларування, що займають військові посади, які пов'язані із високим рівнем корупційних ризиків.

Частиною 2 ст. 5 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» визначено, що до вищих військових звань належать: бригадний генерал, генерал-лейтенант, генерал-майор, генерал, віце-адмірал, контр-адмірал, адмірал. У разі істотних змін у майновому стані суб'єкта декларування, тобто розмір отриманих доходів, набутого майна чи витрат перевищує 50-кратний прожитковий мінімум, встановлений для працездатних осіб, з 1 січня звітного року. Для подання повідомлення суб'єкт декларування зобов'язаний повідомити про це державні органи протягом десяти днів з дня отримання доходу, придбання майна чи здійснення витрат [3].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану: Закон від 3 берез. 2022 р. № 2113-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text.

2. Про запобігання корупції: Закон від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

3. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 року № 2232-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text.

Плугатир Максим Віталійович,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВИКОРИСТАННЯ МЕХАНІЗМІВ ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Особливе значення для оцінки антикорупційної діяльності суб'єктів, які реалізують публічні повноваження, має контроль з боку громадських інститутів громадянського суспільства. Для боротьби з корупційними проявами в сучасному суспільстві необхідно вдосконалювати не тільки нормативні правові акти, що регламентують

боротьбу з корупцією, роботу органів влади, але і надавати можливість більш глибокого контролю за діяльністю державної влади з боку громадянського суспільства. У демократичних державах із високим рівнем впливу населення на державну політику та управління поряд з комплексом державних заходів щодо попередження корупції та боротьби з її проявами як важливого засобу запобігання корупції виступає громадський контроль, який розглядається як сукупність організаційно-правових інститутів та механізмів, що дозволяють громадськості та широким верствам населення контролювати діяльність публічної адміністрації, сприяти розробці та дотриманню законів та інших актів у сфері протидії корупції, а також запобігання корупції.

Форми громадського контролю, який здійснюється громадянами з метою протидії корупції в умовах впровадження інститутів відкритого урядування в зарубіжних державах, різноманітні. Це – право бути присутнім на засіданнях державних органів, право внесення до органів державної влади пропозицій до проектів нормативно-правових актів, право на участь у громадських слуханнях, опитуваннях громадської думки, місцевих референдумах, право подання петицій тощо.

Зазначимо, що практика проведення відкритих засідань державних органів виконавчої влади не є новою. Зокрема, ще в 1976 році у США було прийнято Закон «Про уряд у сонячному світлі» («Government in the Sunshine Act») [1], який проголосив своєю метою забезпечення більшої прозорості органів державної влади та передбачив обов'язок таких органів, включаючи Федеральний Уряд, Конгрес, федеральні комісії та інші федеральні органи (агентства), проводити відкриті засідання, на яких може бути присутньою громадськість. Для реалізації цього права громадян встановлено вимогу попереднього публічного сповіщення про майбутнє засідання того чи іншого органу не пізніше ніж за тиждень до призначеного засідання дати, часу та місця його проведення, теми обговорення, а також прізвища та контактних даних відповідальної посадової особи, у якої можна уточнити деталі порядку денного та інші питання.

Іншою поширеною формою громадського контролю, спрямованого проти корупції, є публічні консультації, що дозволяють громадськості впливати на вжиття заходів регулювання, що стосуються корупційних проявів. Наприклад, у Польщі обов'язкове проведення публічних консультацій передбачено Законом «Про систему освіти» 1991 р. [2]. Громадські консультації широко застосовуються в США, Австралії, Великобританія, Канада, Нова Зеландія, Португалія, Японія.

Організація економічного співробітництва та розвитку узагальнила практику різних країн у цій сфері і виділила такі основні стадії процедури консультацій, як публічне сповіщення або повідомлення громадськості про предмет консультацій; безпосередньо консультації у формі обговорення, обміну думками та розробка

узгодженої позиції з предмета регулювання; залучення широкого кола зацікавлених громадських груп до формулювання підсумкових рекомендацій, у тому числі проектів законодавчих або інших нормативних актів [3], відповідно зазначені процедури дозволяють громадськості впливати на зміст антикорупційного законодавства.

Щодо процедури проведення консультацій, тут дуже доречно навести досвід США. Так, Законом про адміністративну процедуру (Administrative Procedure Act) 1946 було встановлено, що для прийняття федеральним виконавчим органом нової матеріально-правової норми необхідно опублікування попереднього повідомлення про це у Федеральному регістрі. Повідомлення має містити опис змісту запропонованої норми, відомості про час і місце публічних консультацій, контактних даних посадової особи, відповідальної за проведення консультацій у цьому органі. Усі зацікавлені сторони мають право подати у письмовому вигляді свої оцінки, пропозиції та коментарі щодо запропонованої норми, які мають бути враховані під час підготовки підсумкового нормативного акту [4]. У розглянутій процедурі державний орган поставлений у досить жорсткі рамки, що залишають мало простору для адміністративного розсуду.

Ще одним видом громадського контролю, спрямованого на боротьбу з корупцією, можна вважати громадські консультації. Способи їх здійснення характеризуються значною різноманітністю. Вони можуть реалізовуватись через такі організаційні форми, як поради, комітети, комісії, робочі групи. Коло їх повноважень також суттєво відрізняється: від інформування та визначення загальних позицій до експертних оцінок чинних норм регулювання щодо того чи іншого питання та формулювання пропозицій щодо їх удосконалення або прийняття нових правил ведення у тій чи іншій сфері. Залежно від обсягу та характеру цих повноважень вони дають можливість учасникам більшою чи меншою мірою вплинути на зміст обговорюваних норм антикорупційної спрямованості.

Відносно новим видом громадського контролю у сфері запобігання корупції, суб'єктом якого виступають громадяни, є електронні петиції. Правом колективного електронного звернення до держави мають, наприклад, громадяни США, Великобританії, Канади, ФРН, Австралії, Польщі. Так, у США спеціальний офіційний портал уряду під назвою «Ми, Народ» було відкрито у 2011 р. для роботи з публічними зверненнями громадян [5].

У Великій Британії можливість електронного звернення до органів державної влади надано британським громадянам, а також особам, які мають офіційний статус резидента, тобто мають право законного проживання на території Королівства. Електронні петиції можуть стосуватися будь-яких питань, за які несуть відповідальність Палата Громад, Уряд та конкретні міністерства (департаменти) та відомства [6].

У зарубіжних державах склався і, що особливо важливо, досить широко використовується населенням комплекс організаційно-

правових механізмів та процедур, що дозволяють окремим громадянам, групам громадян та їх громадським об'єднанням здійснювати або брати участь у здійсненні громадського контролю за корупцією у державних органах шляхом реалізації права на інформацію про їх діяльність, а також права на критику та внесення пропозицій щодо корекції та покращення цієї діяльності. Наявність зазначених механізмів та процедур, що ґрунтуються на таких принципах відкритого уряду, як свобода інформації, транспарентність, підзвітність створює умови для реального здійснення цих прав. Таким чином, демократичний характер розглянутих механізмів та процедур, які зобов'язують органи державної влади враховувати у своїй нормотворчій та виконавчій діяльності критичні зауваження та пропозиції громадськості, що стосуються питань профілактики, виявлення та подолання корупції, є основою для ефективної взаємодії державних органів та громадських інститутів з метою вдосконалення форм та методів боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

2. Government in the Sunshine Act. *U.S. General Services Administration*. URL: https://www.gsa.gov/system/files/SunshineAct_R2B-x3-g_0Z5RDZ-i34K-pR.pdf

3. Гриневич Л. Децентралізація управління освітньою системою (на прикладі Польщі). *Освіта і управління*. 2004. Т. 7. № 3-4. С. 58–62.

4. Background Document on Public Consultation. OECD. URL: http://www.oecd.org/mena/governance/36785341.pdf.

5. Administrative Procedure Act (5 U.S.C. Subchapter II) enacted June 11, 1946. Office of the Federal Register (OFR). URL: https://www.archives.gov/federal-register/laws/administrative-procedure

6. 'We the People': Five Years of Online Petitions. Pew Research Center. December 28, 2016. URL: https://www.pewresearch.org/internet/2016/12/28/we-the-people-five-years-of-online-petitions/.

7. UK Parliament. Find out more about e-petitions. URL: https://www.parliament.uk/get-involved/sign-a-petition/e-petitions/.

8. Плугатир М.В., Запотоцька О.В. Громадський контроль як засіб протидії корупції в діяльності публічної адміністрації іноземних держав. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 253–256.

Політова Анна Сергіївна,
доцент кафедри права Маріупольського державного університету, кандидат юридичних наук, доцент

ЕФЕКТИВНІСТЬ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Питання протидії корупції залишається актуальним для України. Не дивлячись на те, що протягом останнього року в статусі кандидата на вступ до ЄС наша держава робила рішучі кроки, спрямовані на подолання цього негативного явища; але повністю

подолати корупцію нам не вдається. Відзначимо, що за даними *Transparency International* 33 бали зі 100 можливих отримала Україна в Індексі сприйняття корупції (*Corruption Perceptions Index* – CPI) за 2022 рік. Наш показник зріс на один бал, і тепер Україна посідає 116 місце зі 180 країн у CPI [1]. Серед позитивних моментів, на які звертається увага: робота антикорупційних органів, результати роботи яких помітні, незважаючи на деякі обмеження, спричинені воєнним часом. Також ухвалення державної антикорупційної стратегії, довгоочікуване призначення керівника САП, що стало рушійною силою для активізації розслідувань щодо топ-корупції. Також свою ефективність показав Вищий антикорупційний суд – за 2022 рік суд розглянув 49 справ, з яких 37 – із винесенням вироків.

Проте, не дивлячись на позитивну динаміку щодо протидії корупції, наша держава має «корупційні скандали», серед яких:

– Ексзаступнику міністра оборони висунули підозру за фактом «перешкоджання законній діяльності ЗСУ та інших військових формувань в особливий період. За даними слідства, він лобіював укладення договорів про постачання продуктів для військових за завищеними цінами, закупівель бронежилетів та інших речей для ЗСУ низької якості»;

– Колишньому в.о. директора Департаменту державних закупівель та постачання матеріальних ресурсів Міноборони повідомили про підозру за фактом «розтрати коштів та перешкоджання законній діяльності ЗСУ – організовував закупівлю неякісних бронежилетів»;

– Чинному службовцю Міноборони повідомили про підозру у заволодінні коштами та службовій підробці. За даними слідства, «перебуваючи на посаді заступника директора підприємства ОПК, він нібито уклав фіктивний договір з іноземною компанією про проведення огляду, оцінки та технічного стану раніше відремонтованих 4 двигунів та 2 головних редукторів до авіатехніки»;

– Колишньому міністру енергетики висунули підозру у службовій недбалості, що «призвела до укладення збиткових для держави угоди на користь олігарха»;

– В.о. першого заступника Голови Правління ПАТ «Укртатнафта» повідомили про підозру «в умисному ухиленні від сплати податків, вчиненому за попередньою змовою із головним бухгалтером. Їхні дії завдали державі мільйонних збитків»;

– Посадовця Одеської ОВА, за даними Генпрокуратури викрито на хабарі 40 тис дол. за махінації із землею [2].

Але вказані вище «корупційні скандали» не всі та є лише маленьким айсбергом у безлічі таких подій, про що може свідчити кількість облікованих корупційні кримінальні правопорушення та кримінальні правопорушення, пов’язані з корупцією та направлених цих видів кримінальних правопорушень до суду з обвинувальним актом:

	2021			2022			2023 (жовтень)		
	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими проваджання направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими проваджання направлені до суду з обвинувальним актом	Обліковано кримінальних правопорушень	Кримінальні правопорушення, у яких особам вручено повідомлення про підозру	Кримінальні правопорушення, за якими проваджання направлені до суду з обвинувальним актом
Ст. 191	11092	6040	5164	6698	3074	1903	8264	3729	2566
Ст. 210	17	2	2	3	0	0	13	0	0
Ст. 262	48	12	12	174	34	29	57	19	14
Ст. 308	356	338	240	338	322	315	1221	1166	1065
Ст. 312	2	1	1	0	0	0	0	0	0
Ст. 313	98	87	73	63	55	46	103	82	59
Ст. 320	211	161	135	189	143	136	63	31	29
Ст. 354	36	27	22	33	24	15	55	49	46
Ст. 357	1916	1483	1386	1638	1347	1232	2104	1792	1624
Ст. 364	3955	260	183	2214	220	160	2773	664	618
Ст. 364-1	266	49	34	114	14	9	139	45	41
Ст. 365-2	422	86	55	239	38	29	201	50	26
Ст. 366-2[1]	інформація відсутня у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення			78	7	3	37	8	2
Ст. 366-3[2]	інформація відсутня у Єдиному звіті про кримінальні правопорушення			138	71	68	29	17	17
Ст. 368	1566	456	255	988	244	121	1344	378	177
Ст. 368-3	59	40	35	42	16	11	28	9	7
Ст. 368-4	19	9	4	14	6	2	9	5	1
Ст. 368-5	18	0	0	17	1	0	80	3	0
Ст. 369	1577	1157	1027	1512	1215	1018	1863	1382	1296
Ст. 369-2	249	159	125	220	136	91	354	218	148
Ст. 410	191	18	11	250	30	24	195	18	10

[1] Кодекс доповнено ст. 366-2 відповідно до Закону України від 04.12.2020 № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»

[2] Кодекс доповнено ст. 366-3 відповідно до Закону України від 04.12.2020 № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»

Що ж стосується судових справ та винесених вироків, то протягом 2022 року у касаційному порядку переглянуто судові рішення у кримінальних провадженнях про корупційні кримінальні правопорушення стосовно 257 [301] осіб, або 11,8 % [10,2 %] від загальної кількості осіб, щодо яких переглянуто судові рішення у касаційному порядку упродовж минулого року. За результатами розгляду касаційних скарг судове рішення залишено без зміни щодо 134 [156] осіб, або 52,1 % [51,8 %] від кількості осіб, судові рішення стосовно яких у справах зазначеної категорії переглянуто у касаційному порядку. Касаційну скаргу задоволено та судове рішення скасовано щодо 116 [121] осіб, або 45,1 % [40,2 %]. У тому числі із закриттям провадження – стосовно 1 [5] особи; із призначенням нового розгляду: у суді апеляційної інстанції – стосовно 103 [107] осіб, у суді першої інстанції – щодо 12 [9] осіб. Змінено судове рішення щодо 7 [24] осіб, або 2,7 % [8 %] [3,с. 22].

Окрім того, упродовж 2022 року у касаційному порядку переглянуто судові рішення у кримінальних провадженнях, ухвалені Вищим антикорупційним судом (далі – ВАКС). Так, колегіями суддів Першої та Третьої судових палат ККС ВС за касаційними скаргами усього розглянуто 27 [15] таких кримінальних проваджень (на 80 % більше). За результатами касаційного розгляду у задоволенні скарги відмовлено та судове рішення залишено без зміни у 12 [9] кримінальних провадженнях, або 44,4 % [60 %] від загальної кількості переглянутих у касаційному порядку кримінальних проваджень, судові рішення в яких ухвалені ВАКС. Касаційну скаргу задоволено та судове рішення скасовано у 15 [5] кримінальних провадженнях, або 55,6 % [33,3 %]. Із загальної кількості скасованих судових рішень у 1 [3] провадженні судові рішення скасовано із закриттям кримінального провадження (6,7 % від загальної кількості скасованих). Судове рішення скасовано із направленням на новий розгляд до Апеляційної палати ВАКС у 14 [2] кримінальних провадженнях (93,3 %) [3, с. 23].

Таким чином, підводячи підсумок можна стверджувати, що бажання протидіяти корупції в Україні має два аспекти:

по-перше, це встановлення відповідальності, зокрема, кримінальної за корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов’язані з корупцією; затвердження державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки та прийняття змін та доповнень до інших нормативно-правових актів;

по-друге, це реальна ситуація щодо практики притягнення до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та правопорушення, пов’язані з корупцією. І саме в цьому аспекті Україна має проблеми, адже розпочати досудове розслідування та розглянути справу в суді – це різні стадії кримінального провадження, і винесений вирок за цими справами не завжди є. Це підтверджується і наведеною нами статистичною інформацією щодо кількості облікованих кримінальних правопорушень та направлених до суду з обвинувальним актом.

Вважаємо, що ефективність протидії корупції в Україні має доволі низький відсоток, а носить лише правотворчий характер, яке полягає в удосконаленні положень Кримінального кодексу України, розширенні повноважень антикорупційних органів, збільшенні їх кількості тощо. Реальна ефективність протидії корупції – це кількість покараних за такі діяння.

Список використаних джерел

1. Маятник боротьби з корупцією в Україні: крок вперед після кроку назад. URL: https://cpi.ti-ukraine.org/.

2. Андрійчук А. «Громадський контроль обмежений». Як війна впливає на рівень корупції в Україні. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/indeksiv-spryynyattya-koruptsiyi-ukrayina/32248930.html

3. Аналіз здійснення правосуддя Касаційним кримінальним судом у складі Верховного Суду у 2022 році. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Analiz_zdijsn_pavos_KKS_VS_2022.pdf.

Сахарова Олена Борисівна,
начальник третього відділу науково-дослідної лабораторії кримінологічних досліджень та проблем запобігання злочинності Державного науково-дослідного інституту МВС України, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

КОРУПЦІЙНІ ВИЯВИ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ МОЖЛИВОСТЕЙ СИСТЕМИ «ШЛЯХ» У РАЗІ ПЕРЕТИНУ КОРДОНУ ВІЙСЬКОВОЗОБОВ'ЯЗАНИМИ ОСОБАМИ

На 1 березня 2023 р. на виїзд чоловіків за кордон через систему «Шлях» було видано понад 1,2 млн дозволів, при цьому більшість дозволів – за бізнес-поїздками [1]. Сюди входить і оформлення водіїв-дальнобійників. Причому основний обсяг оформлення таких дозволів припав на листопад 2022 р.– лютий 2023 р.: тоді було видано близько 400 тисяч таких дозволів [1]. А за категорією «На потреби ЗСУ/гуманітарна допомога» видано лише 13,4% усіх дозволів (близько 170 тисяч) [1]. За цією категорією тільки з грудня 2022 р. по лютий 2023 р. також простежується зростання обсягу видачі документів. До листопада 2022 р. видавалось приблизно по 11 тисяч дозволів на місяць, за січень-березень 2023 р. – більше, ніж по 20 тисяч дозволів. При цьому система «Шлях» не є достатньо прозорою та вразлива до маніпуляцій. Наприклад, немає у відкритому доступі даних щодо тих, хто порушив терміни поїздок за кордон.

З цього приводу важливо наголосити, що практично півтора року тому для волонтерів та водіїв, які привозять з-за кордону гуманітарну допомогу для ЗСУ, почала використовуватися система

«Шлях». Єдиний комплекс інформаційних систем «Шлях» створений для передачі рішень про виїзд за межі України водіїв, що здійснюють перевезення для потреб Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, а також медичних вантажів, вантажів гуманітарної допомоги автомобільними транспортними засобами, що приймаються Мінінфраструктури або обласними, Київською міською військовими адміністраціями. Проте перевірки правоохоронних органів, зокрема НАЗК, майже одразу після запровадження для зазначених волонтерів системи «Шлях» показали, що вона стала лазівкою для уникнення мобілізації для чоловіків призовного віку. Зокрема, скориставшись цією системою, за кордон втекли близько 19 тисяч військовозобов'язаних чоловіків [2]. Це викликано тим, що відсутні чіткі правила для прийняття рішення про надання дозволу на виїзд представникам благодійних організацій та волонтерів, які постійно ввозять гуманітарну допомогу з-за кордону, тому нерідко такі дозволи надаються особам, які до волонтерського руху та гуманітарної допомоги не мають ніякого відношення.

За останній період найбільше дозволів для перетину кордону надали Міністерство інфраструктури України, обласні військові адміністрації Закарпатської та Волинської областей. Зокрема, близько 47 тис дозволів на виїзд за кордон видало Міністерство інфраструктури [3].

Згідно з даними Попереднього звіту Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги, а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави, що є додатком до Постанови Верховної Ради України від 11 квітня 2023 року № 3044-IX [4], за інформацією, наданою адміністратором системи «Шлях» – Державною службою України з безпеки на транспорті, за період з 24.02.2022 р. по 31.12.2022 р. уповноваженими службовими особами внесено 160 616 записів, які стосуються 96 442 чоловіків призовного віку. Із загальної кількості 96 442 чоловіків успішно скористалися наданим дозволом на виїзд за кордон 66 374 особи. Окремо слід звернути увагу, що 3178 осіб при перетині державного кордону не були випущені службовими особами Державної прикордонної служби України у зв'язку з непідтвердженням мети виїзду.

Слід зазначити, що є велика кількість чоловіків призовного віку, які після спливу термінів перебування за кордоном не повернулися в Україну. Кількість таких осіб становить 9373 особи, або 11,17 % загальної кількості [4]. При цьому найбільше таких випадків спостерігається у Харківській, Тернопільській та Волинській областях.

Можна виділити низку основних протиправних та напівлегальних схем виїзду чоловіків за межі України під час воєнного стану з метою уникнення мобілізації та в інших приватних інтересах, наприклад, у статусі водіїв гуманітарних вантажів або водіїв, які

здійснюють міжнародні пасажирські перевезення через систему «Шлях», або за підробленими документами з відомостями про зняття військовозобов'язаних осіб з військового обліку [5, с. 18].

Вчинення цих злочинів може бути пов'язане з отриманням неправомірної вигоди за прийняття рішень, вчинення дій або оформлення документів для виїзду за кордон та притаманне діяльності широкого кола суб'єктів, зокрема, діяльності Держприкордонслужби, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки, військово-лікарських комісій, медико-соціальних експертних комісій, обласних військових адміністрацій, органів державної влади, зокрема Державної служби України з безпеки на транспорті (Укртрансбезпеки), благодійних фондів та громадських організацій, які пов'язані із забезпеченням гуманітарної допомоги, суб'єктів господарювання, які здійснюють ліцензовані міжнародні пасажирські перевезення.

Зокрема, розповсюдженими є корупційні зловживання з боку посадових осіб Укртрансбезпеки при внесенні відомостей та адмініструванні інформаційної системи «Шлях», а також службових осіб Державної прикордонної служби України, які є учасниками механізму виїзду за кордон військовозобов'язаних водіїв гуманітарних вантажів.

Враховуючи протиправні схеми, які на системній основі на сьогодні реалізуються для виїзду за межі України в «обхід» заборони і перетворилися у «тіньовий бізнес» з протиправним оформленням або підробленням низки ідентифікаційних документів, а також враховуючи постійні ініціативи державних органів щодо розширення підстав, які уможливлюють чоловікам виїзд за кордон, доцільно здійснювати детальний аналіз корупційних проявів при використанні можливостей системи «Шлях» при перетині військовозобов'язаними особами кордону з метою підвищення ефективності викриття цих кримінальних правопорушень співробітниками Департаменту стратегічних розслідувань Національної поліції України.

Список використаних джерел

1. Ксенз Л. Непрохідний «Шлях». Що відбувається зі схемою виїзду чоловіків за кордон після низки гучних скандалів. URL: https://ctrana.news/ukr/news/428009-chomu-volonteri-ta-dalekobijniki-ne-mozhut-vijikhati-z-ukrajini-pislja-skandaliv.html.

2. Скандальний «ШЛЯХ» за кордон. Як він працює і як його використовують для незаконного виїзду за кордон? URL: http://www.nrcu.gov.ua/news.html?newsID=101851.

3. Дождева І. З яких областей найбільше виїхало чоловіків за кордон через систему «Шлях». URL: https://vesti.ua/uk/strana-uk/iz-kakih-oblastej-bolshe-vsego-vyehalo-muzhchin-za-rubezh-cherez-sistemu-shlyah.

4. Про попередній звіт Тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України з питань розслідування можливих порушень законодавства України у сфері отримання, розподілу, транспортування, зберігання, використання за цільовим призначенням гуманітарної та іншої допомоги,

а також неефективного використання державного майна, яке може бути використане для тимчасового розміщення внутрішньо переміщених осіб та забезпечення інших потреб держави: Постанова Верховної Ради України від 11 квітня 2023 р., №3044-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3044-IX#Text.

5. Корупційні схеми та ризики під час виїзду з України в умовах воєнного стану. К., Національне агентство з питань запобігання корупції, 2022. 119 с. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Koruptsiy-ni_shemy_ta_ryzyky_pid_chas_vyi-zdu_z_Ukrai-ny_v_umovah.pdf.

Стрільців Олександр Михайлович,
уповноважений з антикорупційної діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

НЕДОЛІКИ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА, ЯКЕ РЕГУЛЮЄ ПОРЯДОК РОЗГЛЯДУ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО КОРУПЦІЮ

Законом України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року було запроваджено відмінну від Закону України «Про звернення громадян» від 02 жовтня 1996 року нову процедуру отримання та розгляду повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

З метою подальшої реалізації положень нового закону Національним агентством з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) було прийнято низку роз'яснень, з яких у більшості визначається поняття викривача та його правовий статус, розкиваються різні аспекти, пов'язані з його правовим та соціальним захистом, а також окреслюються деякі напрями перевірки повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

Аналіз положень Закону України «Про запобігання корупції» та роз'яснень НАЗК отримання та розгляду повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», дозволяє виокремити наступні існуючі недоліки, які характерні для випадків, коли вказані вище повідомлення надходять у загальному порядку, а не через внутрішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

По-перше, у роз'ясненнях НАЗК відсутня чітка процедура отримання повідомлення про корупцію, внутрішні механізми

прийняття та розгляду таких повідомлень, їх перевірки та належного на них реагування у разі їх надходження не через внутрішні канали повідомлення. Наприклад, на сьогодні відсутні роз'яснення щодо посадової особи юридичної особи, яка повинна прийняти рішення щодо перенаправлення до інших правоохоронних органів повідомлення про вчинення керівником цієї юридичної особи корупційного правопорушення, щоб уникнути конфлікту інтересів.

По-друге, не визначена чітка процедура отримання та реєстрації повідомлень від викривачів про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», які надходять не через внутрішні канали повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції».

По-третє, чітко не визначена процедура переведення заяв та скарг, в яких міститься інформація про корупцію, у статус повідомлення про корупцію, із зазначенням відповідних термінів їх розгляду.

Вчетверте, відповідно до Закону України «Про звернення громадян» анонімна заява та скарга, навіть якщо у ній міститься об'єктивна і достовірна інформація про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», не розглядається, що створює підстави для зловживання.

По-п'яте, у Законі України «Про запобігання корупції» та роз'ясненнях НАЗК відсутні положення щодо реагування на інформацію, яка свідчить про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», але розміщена в медіа.

Не дивлячись на те, що Законом України від 1 червня 2021 року № 1502-IX «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо упорядкування окремих питань захисту викривачів» передбачено створення Єдиного порталу повідомлень викривачів, який вже з 08 вересня 2023 року почав працювати, не виключена можливість надходження заяв та повідомлень про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», в порядку Закону України «Про звернення громадян», що потребує вжиття з боку НАЗК реагування на вказані вище випадки.

Томма Роман Павлович,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;
Варваринець Василь Іванович,
викладач кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

СПЕЦІАЛЬНІ ХІМІЧНІ РЕЧОВИНИ ТА ІНШІ ЗАСОБИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, ЯКІ МОЖУТЬ ВИКОРИСТОВУВАТИСЯ УПОВНОВАЖЕНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЛЯ ДОКУМЕНТУВАННЯ ФАКТІВ ОДЕРЖАННЯ (ДАВАННЯ) НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ (ІНШИХ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ), ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ РОЗВ'ЯЗАННЯ

Аналіз статистичних даних щодо стану протидії корупції в Україні за 2022 – (6 місяців) 2023 роки у порівнянні з 2021 роком вказує на динаміку збільшення на 20–23 % кількості виявлених та розслідуваних корупційних кримінальних правопорушень [5], що вказує з одного боку на ефективність роботи спеціально уповноважених суб'єктів протидії корупції, а з другого боку на ускладнення оперативної обстановки в цій сфері, особливо в умовах воєнного стану, що безумовно потребує посиленої уваги з боку держави та правоохоронних органів, зокрема, в частині якісного документування таких кримінальних правопорушень.

У цьому контексті залишається актуальним використання уповноваженими суб'єктами спеціальних хімічних речовин (люмінофори) в більшості випадках під час документування корупційних правопорушень, пов'язаних з прийняттям пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, або пропозиція, обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст.ст. 368, 369 КК України).

Відповідно до вимог ст. 273 КПК України («Засоби, що використовуються під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій») за рішенням керівника органу досудового розслідування, прокурора під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути використані заздалегідь ідентифіковані (помічені) або несправжні (імітаційні) засоби [2], яке оформлюється шляхом винесення відповідної постанови.

Слідчим, або відповідно до доручення слідчого оперативним працівником, із дотриманням вимог ст. 237 КПК України («Огляд») проводиться огляд та вручення предмета неправомірної вигоди (як правило, грошових коштів), при цьому вони в більшості випадків помічаються спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами)

(надалі – СХР), характеристику та особливості використання яких ми надалі розглянемо [3].

Помітка такого предмета злочину за допомогою спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) – це захід, який є одним з основних елементів документування, що в подальшому формує потужну доказову базу разом з іншими матеріали кримінального провадження, надає можливість оперативникам, слідчим за результатами проведення затримання/обшуку/огляду процесуально закріпити факт одержання фігурантом саме цих помічених коштів чи інших матеріальних цінностей.

Необхідно зазначити, що на думку багатьох науковців та практиків, положення норм ст.ст. 237, 273 КПК України не дають чіткого визначення порядку виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних негласних слідчих (розшукових) дій, оформлення відповідного протоколу і взагалі не визначають процесуального порядку виготовлення та використання ідентифікованих (помічених) засобів [1].

Аналіз вітчизняного законодавства, наукового доробку вчених та практиків дає можливість сформувати проблеми, які виникають у оперативників та слідчих під час використання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у процесі документування фактів вчинення кримінальних корупційних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України, а саме:

1. Під час документування корупційних кримінальних правопорушень, пов'язаних з одержанням неправомірної вигоди нерідко у оперативників (слідчих) виникає проблема оперативного (негайного) отримання спеціальних хімічних речовин (люмінофорів) у відповідних підрозділах матеріального забезпечення правоохоронного органу, а в деяких випадках цей процес затягується на декілька днів/тижнів, однак конкретна ситуація потребує проведення невідкладних слідчих (розшукових) заходів щодо документування такого виду кримінальних правопорушень.

2. Спеціальні хімічні речовини (люмінофори), особливо після першого використання, мають обмежений термін придатності та повинні зберігатися у спеціальних приміщеннях з певним температурним режимом, при таких умовах зберігання вони можуть використовуватися неодноразово. В практичних підрозділах, нажаль, відсутні такі приміщення, у зв'язку з цим оперативники (слідчі) вимушені замовляти ці засоби після кожного їх одноразового використання (тобто для документування конкретного злочину окремо замовляються хімічні препарати), що є непродуктивним з точки зору затрат держаних коштів та в деяких випадках може помилково розцінюватися стороною захисту/судом як елементи взаємопов'язаних дій, наприклад, з іншими активними діями сторони обвинувачення, спрямованими на вчинення провокації злочину.

3. Порядок застосування спеціальних хімічних речовин та інших засобів ОРД оперативними та слідчими підрозділами при

помітці предмета неправомірної вигоди (інших корупційних кримінальних правопорушень) чітко не регламентований конкретними нормативно-правовими актами, в т.ч. КПК України, чи відомчими інструкціями, тому нерідко у судах виникають сумніви у законності такого заходу та в тому, що гроші, інші матеріальні цінності, які були помічені СХР та вилучені при подальших слідчих (розшукових) діях взагалі можуть бути речовими доказами по справі.

4. Зловмисники, нажаль, можуть придбати у вільному доступі ліхтарики зі звичайною ультрафіолетовою лампою та здійснювати перевірочні заходи щодо предмета злочину шляхом його освітлення в процесі вчинення кримінального правопорушення (одержання грошових коштів), що унеможливлює помітку предмета злочину саме тими СХР, які при освітлені звичайною ультрафіолетовою лампою можуть люмінесціювати певними кольорами. Ця проблема ставить під сумнів ефективність документування, так як може надати можливість зловмиснику уникнути затримання «на гарячому» та в подальшому суттєво ускладнити процес притягнення до відповідальності.

Для вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності та кримінально-процесуального законодавства, вітчизняними науковцями розроблено ряд препаратів зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) та пристроїв для їх ототожнення, які можуть надавати їм перевагу під час документування корупційних кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 368, 369 КК України та інших тяжких злочинів, наприклад:

– *препарат «Промінь-1».* Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– *препарат «Світлячок-М».* Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– *препарат «Сингал».* Аерозольний балон (може використовуватися для підтвердження фактів вчинення корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних з корупцією);

– *люмінесцентні порошки.* Люмінофори (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання та одержання неправомірної вигоди);

– *люмінесцентні воскові олівці* (можуть використовуватися для підтвердження фактів одержання неправомірної вигоди, вимагання);

– *чорнила «Резидент».* Чорнила для фломастера, авторучки, капілярного стержня і штемпельної подушки (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів);

– *люмінесцентні фломастери* (можуть використовуватися для підтвердження фактів вчинення вимагання, одержання неправомірної вигоди, інших тяжких злочинів) [4].

Усі вищезазначені препарати через декілька хвилин після попадання на шкіру, чи одяг фігуранта утворюють важкозмивану

невидиму пляму, яка люмінесціює в у/ф світлі різними кольорами. На предметах злочину вони стійкі декілька днів [4]. Але не всі вищезазначені препарати невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні. Так, наприклад, деякі препарати після маркування предмета злочину при освітленні пристроєм зі звичайною ультрафіолетовою лампою, люмінесціюють певним відтінком, на відміну від інших, які видимі на предметі тільки при освітлені пристроями з високочутливими лампами.

Пристрої за допомогою, яких може здійснюватися освітлення помічених спеціальними хімічними речовинами предметів неправомірної вигоди:

– ультрафіолетові лампи стаціонарні (великі). Використовуються у приміщеннях, стаціонарні, мають підключення до електричної мережі 220 В;

– кишенькові ультрафіолетові лампи (ліхтарики). Вони переносні та зручні, можуть використовуватися, як на вулиці в складних погодних умовах, так і у приміщеннях. Освітлюють предмети як звичайним, так і ультрафіолетовим світлом (оснащуються лампами звичайними та високочутливими). Живляться від пальчикових батарейок, або від будь-якого джерела живлення напругою 6 В [4].

У зв'язку з вищезазначеним та з метою вирішення зазначених проблем, пропонуємо наступні шляхи їх вирішення:

– порядок виготовлення, одержання, зберігання, реєстрації уповноваженими підрозділами спеціальних хімічних речовин, алгоритм проведення помітки предметів злочинів, повинен бути чітко прописаний у спільних або відомчих нормативних актах, зокрема, МВС України. Наприклад, пропонуємо розробити Інструкцію МВС України «Про порядок застосування уповноваженими підрозділами Національної поліції України заздалегідь ідентифікованих (помічених) та інших засобів ОРД під час документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень»;

– з метою недопущення використання зловмисниками особисто придбаних пристроїв для освітлення предметів злочину, препарати зі спеціальними хімічними речовинами (люмінофорами) повинні мати видимі властивості при освітленні високочутливими лампами (які є в наявності в практичних підрозділах) та невидимі при звичайному ультрафіолетовому освітленні лампами, які є у вільному продажу;

– з метою вчасного реагування оперативних підрозділів на факти корупційних дій та їх ефективного документування за допомогою ліцензійних спеціальних хімічних речовин, керівники підрозділів повинні заздалегідь (вчасно) організовувати чітку процедуру їх офіційного замовлення, з зазначенням пристроїв з лампами для їх ототожнення, а також обов'язково передбачити місця зберігання цих хімічних речовин у підпорядкованому підрозділі з дотриманням усіх правил безпеки;

– усі спеціальні хімічні речовини та пристрої з лампами для їх освітлення, які можуть використовуватися уповноваженими підрозділами для документування фактів одержання (давання) неправомірної вигоди (інших корупційних кримінальних правопорушень), повинні відповідати певним стандартам якості, прописаних у відомчих нормативних актах МВС України, інших уповноважених суб'єктів протидії корупції;

– під час виготовлення спеціальних хімічних речовин спеціалізованим лабораторіям (виконавцям), необхідно враховувати при розгляді замовлень, побажання уповноважених підрозділів (замовників) щодо зміни виду, об'єму, чи складу препаратів для помітки. В багатьох випадках це залежить від особливостей предмета злочину (предмет має великий розмір, чи може бути пошкоджений при нанесенні на нього певних хімічних речовин тощо), що буде маркіруватися та оперативно-розшукової ситуації, яка склалася під час документування даного виду правопорушення.

Список використаних джерел

1. Бортун М. Проблеми регулювання негласних слідчих (розшукових) дій. Юридичні новини України. URL: https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/osoblyvosti-zastosuvannya-polozhen-st-273-kpk-ukrayiny-pid-chas-dosudovogo-rozsliduvannya/.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13 квіт. 2012 р. Верховна Рада України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17.

3. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар/ Д. С. Азаров, В. К. Грищук, А. В. Савченко [та ін.]; за заг. ред. О. М. Джужі, А.В. Савченка, К.: Юрінком Інтер, 2016. – 1064;

4. Офіційний веб-сайт лабораторії прикладної хімії. URL: http://cobra.net.ua/about.html.

5. Статистика Офісу Генерального прокурора України щодо стану протидії корупції в Україні: URL: https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika.

Усатий Григорій Олександрович,
керівник відділу координації, моніторингу та оцінки ефективності реалізації державної антикорупційної політики Національного агентства з питань запобігання корупції, кандидат юридичних наук, доцент

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ КОРУПЦІЙНИХ СХЕМ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИЇЗДОМ З УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Начальник Управління боротьби з транскордонною злочинністю Адміністрації ДПСУ Юрій Ковальчук (9.11.2023) у одному з своїх інтерв'ю зазначив: що «найбільш розповсюдженою схемою

незаконного виїзду за кордон стало внесення даних в систему Укртрансбезпеки «Шлях». Ми провели відповідний аналіз тих ліцензіатів, які здійснюють таку діяльність, і побачили системні порушення стосовно того, що особи, які працевлаштовані на ту чи іншу фірму, виїжджають і не повертаються в Україну. З початку повномасштабного вторгнення розпочато 607 кримінальних проваджень стосовно таких ліцензіатів. 50 проваджень минулого року, а решта – у цьому році... Провівши аналіз, ми встановили понад 2,5 тис. ліцензіатів системи «Шлях», які допустили такі правопорушення. Ця інформація була врахована, і 122 суб'єктам підприємницької діяльності було припинено доступ до системи "Шлях". Наразі вони не мають змоги здійснювати міжнародні перевезення». З початку року прикордонники виявили майже 8 800 осіб, яких було незаконно внесено у систему «Шлях».

Судово-слідча практика переконує, що правоохоронні органи реагуючи на подібні факти, найчастіше відкривають кримінальне провадження за ст. 332 КК України. Юридичною підставою настання кримінальної відповідальності є наявність у суспільно-небезпечному діянні особи ознак кримінального правопорушення, що передбаченні відповідною частиною статті 332 КК України, а саме дії особи, що полягають у забезпеченні перетинання іншими особами державного кордону України з порушенням норм права (наприклад, перевезення іншої особи власним автотранспортом без відповідних документів або за документами, що містять недостовірні відомості про особу, чи без дозволу відповідних органів влади).

Враховуючи те, що науково-практичні коментарі та наукові публікації до статті 332 КК України певною мірою розкривають юридичний склад злочину, ми лише зазначимо, що вони мають переважно науково-теоретичне спрямування і зосередженні на застарілій проблематиці, коли зазначена кримінально-правова норма призначалася, насамперед, для боротьби з незаконними міграційними потоками у довоєнний час і зовсім не передбачалося відносити до способу вчинення злочину надання порад за діючим законодавствам та реєстрацію в правовій площині осіб, які переправляються за кордон благодійними фондами тощо.

Питання доцільності обмеження можливості залишати територію України громадянами України, які підлягають призову на військову службу під час мобілізації або можуть бути залучені в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт постало з початком широкомасштабної військової російської агресії.

У той же час, правоохоронні органи за відсутності узагальненої судової практики, намагаються захистити інтереси держави та зупинити, у деяких випадках незаконний, виїзд чоловіків призивного віку та військовозобов'язаних за кордон, без належних правових механізмів протидії незаконному перетинанню державного кордону, шляхом застосовування кримінально-правової норми передбаченою статтею 332 КК України до членів благодійних фондів та

волонтерських організацій, які вимушені у своїй роботі постійно набирати штат перевізників благодійної (гуманітарної) допомоги через державний кордон України, частина з яких, зловживаючи довірою цих організацій не повертається до України, привласнюючи фінансові та матеріальні ресурси благодійних фондів та волонтерських організацій, що у свою чергу змушує такі фонди та організації шукати шляхи фінансового стримування не повернення перевізників із-за кордону.

Зазначимо, що у будь-якій з форм злочину, що передбачені статтею 332 КК України законодавцем окремо не виділяється, так само і серед науковців не розглядається та не вивчено питання щодо протиправності (недостовірності) надання інформації особою або щодо особи, якій благодійним фондом або волонтерською організацією планується відрядження за кордон з метою перевезення благодійної (гуманітарної допомоги) або роз'яснення майбутнім перевезникам законних підстав перетину державного кордону України.

Зокрема, порядок виїзду за кордон регулюються Правилами перетинання державного кордону громадянами України, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України № 57 (із змінами внесеними Постановою Кабінету Міністрів України № 69 «Про внесення змін до Правил перетинання державного кордону громадянами України»).

Відповідно до цих нормативних актів, заяви щодо виїзду за кордон через інформаційну систему «Шлях» розглядають лише дві категорії органів-суб'єктів, а саме Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури (далі – Міністерство) та обласні військові адміністрації.

Встановлені зразки документів та вимоги щодо заяви про прийняття рішення щодо виїзду за межі України військовозобов'язаних водіїв та обґрунтування щодо обсягів вантажів та кількості транспортних засобів, необхідних для їх перевезення тощо.

При цьому, для запобігання можливості зловживань при поданні документів, заяву та додатки до неї рекомендовано подавати виключно юридичними особами у електронній формі з накладанням кваліфікованого електронного підпису (КЕП) заявника, а саму заяву в електронній формі рекомендується надсилати у форматі PDF з можливістю копіювання на електронну адресу Міністерства.

Між тим, остаточне рішення щодо перетинання державного кордону приймається представниками Державної прикордонної служби України за результатами вивчення всіх документів та з'ясування усіх обставин та фактів.

Отже, враховуючи нормативно визначений порядок (алгоритм) подання відповідних документів особами «причетними», на думку правоохоронців, до вчинення злочину передбаченого статтею 332 КК України, можна констатувати відсутність у її диспозиції такої ознаки злочину, як недостовірність подання інформації з метою перенаправлення осіб через державний кордон, як і будь-яких інших ознак злочину у діях учасників цих подій у частині «сприяння» переправленню осіб через державний кордон за інформаційною

системою «Шлях». (тут мається на увазі що за системою Шлях перетин кордону здійснюється у правовому полі)

Отже, таким чином прослідковується певна невідповідність кримінально-правової заборони (та подальше кримінальне переслідування осіб за статтею 332 КК України) у частині «легального» переправлення та перетинання державного кордону України за інформаційною системою «Шлях».

Можливо зазначити і щодо сумніву у частині «прямої» заборони на виїзд за кордон чоловіків призовного віку та військовозобов'язаних. Безпосередньо така заборона повинна базуватися на нормах Конституції України і знайти своє втілення шляхом внесення змін щодо встановлення обмеження права вільно залишати територію України безпосередньо в Указі Президента України, яким було введено воєнний стан.

Саме на цьому наголошувало Національне агентство з питань запобігання корупції у своєму листі до Президента України від 25.10.2022 № 22-03/22315-22 «Про подолання корупційних схем та ризиків, пов'язаних з виїздом з України в умовах воєнного стану».

У Аналітичному звіті Національного агентства з питань запобігання корупції також визначено, що жодний чинний на сьогодні Указ Президента України та закон України не є правовим джерелом обмеження права чоловіків – громадян України у віці від 18 до 60 років на виїзд за межі України.

Таке обмеження, а також винятки із нього слід вважати такими, що запроваджені у неправовий спосіб з порушеннями Конституції України та законів України на рівні листів Адміністрації Держприкордонслужби, інформаційних повідомлень, розміщених на її офіційному вебсайті, та постанов Кабінету Міністрів України.

Так, обмеження встановлене у неправовий спосіб призводить до значних негативних соціально-економічних та правових наслідків, нерівності громадян України перед законом, є джерелом корупційних ризиків, а також незаконних практик та схем, спрямованих на пошук шляхів «обходу» цього обмеження.

Порушення Україною вищезазначених положень приведе до звернень постраждалих осіб до Європейського суду з прав людини та зниження іміджу України, як держави, яка дотримується принципу верховенства права.

Таким чином, в діях осіб, які сприяють внесенню волонтера до інформаційної системи «Шлях» не вбачається ознак об'єктивної сторони складу злочину притаманних статті 332 КК України за умови, що дії пов'язані із волонтерською або благодійною діяльністю не є фіктивними (бо інакше це потребуватиме окремої кримінально-правової кваліфікації).

Додатковим обґрунтуванням вищезазначеного є те, що у 2022 році за реєстраційним № 7155 народним депутатом України С. Штепою підготовлено проект Закону України «Про внесення змін до статті 332 КК України (щодо підвищення відповідальності за

незаконне переправлення осіб через державний кордон України під час дії правового режиму воєнного стану)» у якому саме акцентувалася увага на необхідності встановлення кримінальної відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод, вчинені «відносно громадян України чоловічої статі від 18 до 60 років під час дії правового режиму воєнного стану.

Проте, законопроєкт було відхилено з огляду на те, що відповідних змін потребує саме Закон України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України». Наприклад, серед підстав для тимчасового обмеження права громадян України на виїзд з України доцільно чітко зазначити відповідну підставу для такого обмеження та перелік осіб, на яких поширюватиметься таке обмеження. В іншому випадку, прийняття запропонованих проектом кримінально-правових приписів не матиме під собою належної правової основи.

Адже норми, якими встановлюється кримінальна відповідальність за відповідні діяння, є бланкетними (вторинними відносно відповідних норм регулятивного законодавства).

При кваліфікації дій особи за чинної редакції кримінально-правової норми, потрібно в кожному випадку встановлювати не лише форму та ступінь вини особи, яка переправляє інших осіб, а і співвідношення його діянь намірам та бажанням особи, яку переправляють. Вищезазначене слід враховувати при кваліфікації дій не лише переправника, а і особи, яку переправляють (оскільки остання може виступати у якості «провокатора» злочину).

Також слід зазначити, що досліджувана правова норма, а саме диспозиція ст. 332 КК Україні має бути максимально чітко сформульована законодавцем, щоб унеможливити її неоднозначне тлумачення та подальше неправильне застосування представниками правоохоронних органів.

Проаналізувавши статтю 332 Кримінального кодексу України (далі КК України). Незаконне переправлення осіб через державний кордон України (в редакції Закону № 3186-VI від 05.04.2011; із змінами, внесеними згідно із Законом № 1019-VIII від 18.02.2016) та низку законодавчих актів, якими регулюються суспільні відносини кримінально-правового характеру зазначеної статті звертаємо увагу на суттєві недоліки кримінально правової норми при здійсненні кваліфікації незаконного переправлення осіб через державний кордон України за ознакою «усуненням перешкод», «надання порад» через сприяння внесенні фігурантів (в особі волонтера благодійної організації) до інформаційної системи «Шлях».

Узагальнений висновок: враховуючи вищезазначене, констатуємо недостатню обгрунтованість та колізійність нормативно-правових підстав кримінально-правової кваліфікації за ст. 332 КК

України (зокрема, у випадку сприяння незаконному переправленню осіб через державний кордон України шляхом зарахування волонтерів до благодійних організацій та їх подальшої реєстрації в інформаційній системі «Шлях»).

Філіпов Юрій Євгенович,
старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ;
Семенюк Оксана Анатоліївна,
аспірант кафедри криміналістичного забезпечення та судових експертиз ННІ № 2 Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПОЧАТКОВОГО ЕТАПУ РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ, ВЧИНЕНОГО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

З початком повномасштабного збройного вторгнення рф на територію України відповідно до Закону від 03.03.2022 № 2117-IX [1] суттєво посилено покарання за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 191 Кримінального кодексу (КК) України. А саме за частиною першою – передбачено як один із видів покарання позбавлення волі на строк до чотирьох років; ч. 2 – позбавлення волі на строк до п'яти років; ч. 3 – на строк від трьох до восьми років. Ця норма КК України доповнена новою частиною четвертою, у якій зазначено про дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, якщо вони вчинені у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану (основне покарання – позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років); а частину п'яту ст. 191 викладено у такій редакції: «дії, передбачені частинами першою, другою, третьою або четвертою цієї статті, якщо вони вчинені в особливо великих розмірах або організованою групою» (основне покарання – позбавлення волі на строк від семи до дванадцяти років) [2].

Не дивлячись на такі посилені заходи кримінально-правового впливу, в Україні продовжує зростати кількість вчинених кримінальних правопорушень за ст. 191 КК.

Зокрема, лише за перші 10 місяців 2023 року обліковано 8264 факти привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (з них повідомлено про підозру – 3729 (45,1 %), а скеровано до суду – 2567 (31,1 %). Хоча за цей же період у 2022 році відповідні показники такі: обліковано кримінальних

правопорушень за ст. 191 КК – 5978 (з них повідомлено про підозру – 2784 (46,6 %), скеровано до суду – 1731 (29,0) [3].

Особливу небезпеку становлять кримінальні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України, що вчинені в умовах воєнного стану, передусім посадовцями підрозділів матеріально-технічного забезпечення Збройних сил. А відповідно до примітки до ст. 45 КК України, привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем є корупційним кримінальним правопорушенням.

Особливе значення при розслідуванні службових розкрадань у сучасних умовах мають такі процесуальні дії, як: тимчасовий доступ до речей і документів; тимчасове вилучення зразків сировини, готової продукції; огляд документів; допит підозрюваних; допит свідків; обшук; огляд приміщень; призначення судових експертиз, контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої закупки. Залежно від конкретних обставин справи можуть бути проведені й інші слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) дії тощо.

З метою виявлення найбільш достовірних ознак службового розкрадання слідчий (детектив):

1) витребує документи, що підтверджують або спростовують викладені у первинних матеріалах дані;

2) одержує пояснення від окремих осіб, що мають відношення до кримінального правопорушення;

3) вивчає технологію виробництва або характеру діяльності підприємства, установи, організації, де вчинено розкрадання;

4) вивчає нормативку, що регламентує діяльність підприємства, установи, організації та особливості їх діяльності;

5) вивчає товаро- та документообіг;

6) перевіряє стан обліку, зберігання, витрачання товарно-матеріальних цінностей, відповідну звітність.

Відповідно до ч. 8 ст. 95 Кримінального процесуального кодексу (КПК) України сторони кримінального провадження, потерпілий має право отримувати від учасників кримінального провадження та інших осіб за їх згодою пояснення, які не є джерелом доказів. А положення ч. 2 ст. 93 КПК України надають можливість стороні обвинувачення збирати докази шляхом витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок тощо [4].

Відібрання пояснень і витребування документів може бути пов’язане з необхідністю проведення інвентаризації фінансової і господарської діяльності, отримання консультацій спеціалістів (бухгалтерів, товарознавців, технологів), вивчення нормативних матеріалів, що регулюють фінансову і господарську діяльність підприємства, установи, організації, ознайомлення з особливостями їхньої діяльності.

Під час отримання пояснень у посадових та матеріально-відповідальних осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення за ознаками ст. 191 КК України, слід ретельно встановити всі обставини, звертаючи увагу на посаду і перелік повноважень опитуваної особи, поведінку до вчиненого злочину, причетність до нього інших посадових осіб, їх мотив, мету, характер та наслідки, що настали.

До пояснення можуть додаватися копії положень, інструкцій та інших аналогічних документів, що розкривають характер повноважень посадовця або матеріально-відповідальної особи. При з'ясуванні обставин кримінального правопорушення слід встановлювати, чи вчинені ними злочинні дії зумовлені їх службовим становищем та покладеними на них функціональними повноваженнями. За відсутності такого зв'язку дії осіб підлягають кваліфікації за іншими статтями КК України.

До матеріалів, зібраних слідчим (детективом) на початку кримінального провадження за ст. 191 КК України, мають бути включені такі оригінали або відповідним чином оформлені копії документів, завірені у встановленому порядку:

1) акт документальної ревізії (перевірки), аудиторський висновок, довідка експертного дослідження, висновок спеціаліста, його пояснення тощо;

2) копія свідоцтва про державну реєстрацію суб'єкта підприємницької діяльності;

3) копії установчих чи статутних документів;

4) копії або виписки з наказів про призначення на посаду певних осіб;

5) копії або виписки з договору про матеріальну відповідальність;

6) копії або виписки з посадових інструкцій;

7) акт проведеної інвентаризації щодо зняття залишку матеріальних цінностей, на які вчинено посягання;

8) пояснення причетних до вчинення злочину посадовців щодо вчиненого кримінального правопорушення;

9) первинні документи бухгалтерського обліку, що засвідчують факт вчинення (оформлення) господарської операції з предметами посягання (відповідні копії угод про вчинення операції, акти прийому-передачі, накладні, різноманітні відомості, журнали обліку, бланки суворої звітності та їх корінці, касові документи, копії протоколів засідання правління суб'єктів господарювання тощо;

10) інші документи, що можуть містити відомості про ознаки вчинення кримінального правопорушення [5, с. 68].

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 берез. 2022 р. № 2117-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n10.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

3. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за період січень–жовтень 2022 р. і січень–жовтень 2023 р. : офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

5. Виявлення та розслідування корисливих злочинів економічної спрямованості, пов'язаних з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) : [метод. реком.] / В. М. Конорєв, Ю. Г. Бей ; за ред. В. І. Литвиненка ; МВС України ; Департамент ДСБЕЗ. Київ : РВВ МВС України, 2003. 97 с.

Фодчук Анатолій Богданович,
начальник Управління запобігання корупції Міністерства внутрішніх справ України, доктор філософії в галузі права;
Муквич Андрій Олександрович,
головний спеціаліст відділу управління корупційними ризиками та методичного забезпечення Управління запобігання корупції Міністерства внутрішніх справ України

ВИХОВАННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ В СИСТЕМІ МВС ЯК СКЛАДОВА ЗНИЖЕННЯ РИЗИКУ КОРУПЦІЇ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ

У даній статті висвітлюються питання, пов'язані з вихованням доброчесності в системі МВС як складової зниження ризику корупції в секторі безпеки і оборони: проблематика, міжнародний досвід, нормативне врегулювання в українському законодавстві, перспективи виховання доброчесності в системі МВС.

Матеріал, викладений у цій статті, буде корисним для працівників державних органів, органів місцевого самоврядування та інших юридичних осіб.

Останнім часом в інформаційному просторі все частіше стало з'являтися поняття доброчесності та доброчесної поведінки, все більше набирає популярності та актуальності це питання у секторі безпеки і оборони. Така активність насамперед спричинена бажанням України стати повноправним членом Північноатлантичного Альянсу.

Учасники засідання Північноатлантичної ради у Варшаві, яке відбулося 8–9 липня 2016 року, констатують, що країни-члени НАТО

приділяють значну увагу доброчесності та вихованню доброчесності особливо в секторі безпеки та оборони. Важливість впровадження заходів підвищення ефективності у вихованні доброчесності, боротьбі з корупцією та забезпеченні належного урядування є актуальною як для членів Альянсу, так і для країн-партнерів. Члени Альянсу та країни-партнери рішуче підтримують та сприяють поширенню і реалізації принципів доброчесності, прозорості та підзвітності відповідно до міжнародних норм та практики, встановлених для оборонного та пов'язаного з ним безпекового секторів [1].

Незважаючи на те, що на сьогодні в українському законодавстві немає єдиного визначення поняття доброчесності, тема запровадження стандартів доброчесності для публічних службовців та прирівняних до них осіб є однієї з актуальних, вона підтримується громадянським суспільством та пропонується міжнародними партнерами, зокрема, в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції України.

Наразі поняття доброчесності визначено в окремих галузевих законах та інших актах національного законодавства.

Так, у статті 4 Закону України «Про державну службу» [2] наведено принцип доброчесності – спрямованість дій державного службовця на захист публічних інтересів та відмова державного службовця від превалювання приватного інтересу під час виконання наданих йому повноважень.

У Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, затверджених наказом Нацдержслужби від 05 серпня 2016 року № 158 [3], у розділі III, зокрема, зазначено, що державний службовець та посадова особа місцевого самоврядування зобов'язані діяти доброчесно.

Частиною другою статті 27 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» [4], зокрема, встановлено, що підрозділ внутрішнього контролю НАБУ проводить перевірки своїх працівників на доброчесність та моніторингу способу їх життя. Такі перевірки проводяться Управлінням внутрішнього контролю НАБУ, за результатами готується доповідна записка на ім'я Директора НАБУ з відповідними висновками та пропозиціями [5].

Положеннями статті 17^1 Закон України «Про запобігання корупції» [6] передбачено перевірку працівників Національного агентства з питань запобігання корупції на доброчесність. У зв'язку з цим затверджено Порядок здійснення перевірок на доброчесність та моніторингу способу життя працівників Національного агентства з питань запобігання корупції [7].

Статтею 42 Закону України «Про освіту» [8] введено поняття академічної доброчесності як сукупності етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень;

Комплексним стратегічним планом реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 – 2027 роки, схваленим Указом Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 [9], визначено напрями реформування органів правопорядку у тому числі з підвищення обізнаності співробітників органів правопорядку та прокуратури з питань доброчесності, підзвітності й прозорості за допомогою систематичного навчання.

Наказом Генеральної прокуратури України від 16.06.2016 № 205 [10] затверджено Порядок проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів в органах прокуратури України. Цей Порядок визначає підстави, процедуру проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів Генеральної прокуратури України, регіональних і місцевих прокуратур та слідчих прокуратури.

Виховання доброчесності в системі МВС як складова зниження ризику корупції в секторі безпеки і оборони в умовах війни набула ще більшого значення, це знайшло відображення в Антикорупційній програмі Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 р. [11].

Так, на виконання Антикорупційної програми на базі Донецького державного університету внутрішніх справ відкрито Тренінговий центр «Виховання доброчесності», який має на меті сприяти розвитку та пропаганді доброчесного світогляду серед працівників МВС, підвищенню розуміння етичних (в контексті доброчесності) принципів та стандартів поведінки, яких повинні дотримуватися працівники різних категорій установ системи МВС.

Також із залученням фахівців закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МВС, експертів Програми ВІ, використовуючи підходи до укладання Кодексу поведінки НАТО [12], розроблено проєкт Кодексу доброчесної поведінки працівників установ Міністерства внутрішніх справ України, прийняття якого сприятиме запровадженню стандартів доброчесності для працівників системи МВС, підвищенню рівня довіри суспільства до державних інституцій та подальшій роботі щодо набуття Україною членства в Північноатлантичному Альянсі.

Крім того, четвертий рік поспіль МВС разом із експертами Програми ВІ на базі закладів вищої освіти, що належать до сфери управління МВС, проводить навчання, у тому числі з питань виховання доброчесності, для різних категорій працівників системи МВС. За цей період такими навчаннями охоплено близько 3700 осіб.

МВС визнає важливість побудови ефективної та доброчесної системи у сфері правоохоронної діяльності, особливо в контексті оборонного та безпекового сектору. Доброчесність, прозорість та підзвітність є невід'ємними складовими забезпечення ефективності діяльності системи МВС, підвищення рівня довіри.

Водночас дане питання потребує урегулювання на законодавчому рівні, що стане поштовхом для подальшого запровадження стандартів доброчесності на публічній службі, підвищення рівня довіри громадян до державних інституцій, сприятиме зниженню рівня корупції в Україні.

Список використаних джерел

1. Політика НАТО з виховання доброчесності «Ухвалено главами держав та урядів, які беруть участь у засіданні Північноатлантичної ради у Варшаві 8–9 липня 2016 року». URL: https://buildingintegrity.hq.nato.int/Resources.aspx?id=1013.

2. Закон України «Про державну службу» від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua.

3. Наказ Національного агентства з питань державної служби від 05 серпня 2016 року № 158 «Про затвердження Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування». URL: zakon.rada.gov.ua.

4. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII. URL: zakon.rada.gov.ua.

5. Наказ Національного антикорупційного бюро України від 29 листопада 2019 року № 142 «Про затвердження Положення про Управління внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України». URL: https://nabu.gov.ua/nakaz-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-upravlinnya-vnutrishnogo-kontrolyu-nacionalnogo.

6. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VI. URL: zakon.rada.gov.ua.

7. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції від 24 грудня 2020 року № 595/20 «Про затвердження Порядку здійснення перевірок на доброчесність та моніторингу способу життя працівників Національного агентства з питань запобігання корупції». URL: zakon.rada.gov.ua.

8. Закон України «Про освіту» від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII. URL: zakon.rada.gov.ua.

9. Указ Президента України від 11 травня 2023 року № 273/2023 «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 роки». URL: zakon.rada.gov.ua.

10. Наказ Генеральної прокуратури України від 16 червня 2016 року № 205 «Про затвердження Порядку проведення таємної перевірки доброчесності прокурорів в органах прокуратури України». URL: zakon.rada.gov.ua.

11. Антикорупційна програма Міністерства внутрішніх справ України на 2023–2025 роки, затверджена наказом Міністерства внутрішніх справ України 28 лютого 2023 року № 136. URL: https://mvs.gov.ua/uk/prevention-corruption/onovlena-antikorupciina-programa-mvs-ukrayini-na-2020-2022-roki/antikorupciina-programa-ministerstva-vnutrisnix-sprav-ukrayini-na-2023-2025-roki.

12. NATO code of conduct. URL: https://www.nato.int/structur/recruit/info-doc/code-of-conduct.pdf.

Шевчук Олександр Олександрович,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДОКАЗУВАННЯ СЛІДЧИМ ДЖЕРЕЛ ПОХОДЖЕННЯ АКТИВІВ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

В умовах воєнного стану, що був введений 24 лютого 2022 року Указом Президента України за № 64/2022 та який неодноразово продовжується через збройну агресію росії проти України, актуальність в питанні протидії корупції зростає. Кримінальні правопорушення у сфері корупції завдають значних збитків державі та суттєво сповільнюють рух до нашої перемоги. Одним із таких показових кримінальних правопорушень є злочин, що передбачений у ст. 368-5 Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року (КК України) під назвою: «Незаконне збагачення», специфіка якого зумовлює встановлення джерел походження активів.

Відповідно до ч. 2 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року (КПК України) доказування полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів з метою встановлення обставин, що мають значення для кримінального провадження. В широкому значені цей процес виявляється у діяльності суб'єктів кримінального провадження із збирання (формування), перевірки та оцінювання доказів, а також із формулювання на підставі цього певної тези (обвинувальної чи виправдувальної) та наведення аргументів для її обґрунтування [1, с. 39].

У ч. 1 ст. 91 КПК України визначено перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Проте, визначені у цій статті КПК України обставини мають для слідчого загально-орієнтуючий характер, адже стосуються розслідування всіх кримінальних правопорушень та недостатньо конкретизовані щодо окремих категорій кримінальних правопорушень; перелік таких обставин для окремих видів кримінальних проваджень є специфічним й залежить від ознак складу правопорушення [2, с. 173].

Слушно підтримати вчених, які зауважують, що: 1) кожне кримінальне правопорушення характеризується певними особливостями, загальний предмет доказування (ст. 91 КПК України) може розширюватися, а точніше, деталізуватися та уточнюватися стосовно кримінальних проваджень; 2) перелік обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, передбачених ч. 1 ст. 91 КПК України, має виключне значення під час судового розгляду [3, с. 191–192].

Стаття 368-5 КК України визначає, що незаконне збагачення – це набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на

шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи. У примітці до вказаної статті передбачено: 1) хто є суб'єктом вказаного злочину; 2) що слід розуміти під набуттям активів; 3) що таке активи; 4) що таке законні доходи тощо.

Розслідуючи вказаний злочин, слідчому необхідно враховувати, що диспозиція статті 368-5 КК України полягає не у доказуванні конкретних зловживань злочинця, які потягли за собою його незаконне збагачення, а на відсутності підстав для значного поліпшення майнового його становища. Тобто, майно такою особою не отримане як плата за наукову, педагогічну або творчу діяльність, не вигране, не успадковане, не отримане як подарунок, не накопичене за рахунок легальних доходів минулих років тощо [4, с. 189].

Важливим є той факт, що ст. 368-5 КК України була запроваджена Законом України від 31 жовтня 2019 року за № 263-IX, тому слідчому потрібно довести факт незаконного збагачення особи саме з моменту чинності цієї статті.

Під час доказування обставин незаконного збагачення необхідно виходити із найбільш детального опису і встановлення індивідуальних властивостей та ознак предмета цього злочинного посягання. Наприклад, якщо предметом незаконного збагачення є грошові кошти, то важливо встановити: яка саме сума, у якій валюті, якими купюрами, які індивідуальні ознаки купюр, по можливості номера купюр, які їх особливості та індивідуальні ознаки; натомість, якщо предметом незаконного збагачення виступають товарно-матеріальні цінності, то необхідно встановити: їх найменування, кількість, якісні ознаки, форму, розмір, колір, об'єм, вагу, індивідуальні ознаки, номера, дефекти, дані про джерела їх придбання, матеріал, з якого вони виготовлені, клеймування, маркування, характеристика упаковки та інші індивідуальні ознаки, що допоможуть у розслідуванні цього правопорушення [5, с. 8].

Способи вчинення незаконного збагачення передбачають одну дію – набуття активів у власність. Так як основним предметом незаконного збагачення є кошти, отримані протиправним способом, набуття права власності на такі кошти можуть здійснювати такими шляхами: а) отримання коштів безпосередньо або через посередників і подальше набуття власності на такі кошти та використання їх; б) отримання майна (рухомого, так і нерухомого) безпосередньо або через посередників, подальше набуття власності на таке майно та його використання тощо [6, с. 21–26].

У більшості випадків особи, які незаконно збагатилися, приховують такий факт, що перешкоджає слідчому встановити істину. Можуть бути такі способи приховування незаконного збагачення суб'єктами злочину: а) заздалегідь офіційне розірвання шлюбу у державних органах реєстрації актів цивільного стану, але продовження фактичного проживання із дружиною (чоловіком) та ведення спільного побуту; б) реєстрація права власності на майно на осіб, які не є суб'єктами декларування й відомості про яких не підлягають

декларуванню [5, с. 10]; в) вчинення правочину для приховання іншого правочину, який насправді вчинено (удаваний правочин); г) вчинення правочину без наміру створення правових наслідків, які обумовлювалися таким правочином (фіктивний правочин) тощо.

Варто погодитись із тим, що слідчий повинен провести процесуальні дії, що спрямовані на збирання інформації, зокрема, про джерела походження та набуття активів, які є предметом незаконного збагачення: звертається із запитом до Національного агенства з питань запобігання корупції щодо надання повної інформації з електронних декларацій особи з 2019 року та на час відкриття кримінального провадження; звертається із запитом до офіційних державних реєстрів і баз даних державних органів для отримання відомостей про надання (отримання) інформації про активи, які фігурують як предмет незаконного збагачення; отримує ухвали суду про тимчасовий доступ до документів у банківських установах, а також до документів юридичних осіб, у яких засвідчено факт угоди (купівлі/продажу, фінансування тощо) актів, а також іншу інформацію про активи, які фігурують як предмет незаконного збагачення тощо [6, с. 32–35].

Прокурор для притягнення особи до кримінальної відповідальності має обґрунтувати, що слідчий під час досудового розслідування провів пошук всіх можливих джерел походження активів особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та здійснив їх дослідження на предмет законності набуття їх у власність, але в підсумку не встановив законні джерела таких активів і можливості встановлення таких джерел стороною обвинувачення вичерпані [4, с. 197–198].

Таким чином, особливість розглядуваного злочину полягає в тому, що особа, яка підозрюється у його вчиненні, скоїла інше правопорушення, завдяки якому і набула визначеної ст. 368-5 КК України кількості активів. Проте, слідчий не зобов'язаний доказувати такий предикатний злочин. Диспозиція ст. 368^5 КК України не вимагає від слідчого встановити джерела незаконного збагачення (що підсилить доказову його базу), а вимагає довести той факт, що у особи є ті активи, які не підтверджуються законним шляхом. Водночас, задля забезпечення ефективного процесу доказування слідчому першочергово необхідно встановити джерела походження активів суб'єкта злочину, які не підтвердженні законними підставами набуття, та визначити спосіб вчинення злочину, передбаченого ст. 368-5 КК України.

Список використаних джерел

1. Доказування у кримінальному провадженні : курс лекцій / О. О. Бондаренко, Г. І. Глобенко, В. В. Романюк та ін. ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О.О. Юхна. Харків : ХНУВС, 2018. 156 с.

2. Луців М.З. Особливості предмета доказування під час досудового розслідування ухилення від військової служби шляхом самокалічення або іншим способом. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* Вип. № 60. 2020. С. 172–176.

3. Кримінальний процес : підручник / Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін. ; за ред. В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право. 2013. 824 с.

4. Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування / за ред. М.І. Хавронюка. Київ : Москаленко О. М., 2019. 464 с.

5. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : збірник наукових праць. Вип. 16 / ред. кол. : О. М. Клюєв, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2016. 500 с. : іл.

6. Розслідування незаконного збагачення (368[5] КК України) : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. М. Стрільців, В. В. Крижна та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 90 с.

Яременко Сергій Петрович,
заступник начальника Управління запобігання корупції – начальник відділу управління корупційними ризиками та методичного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України;
Романюк Павло Ілліч,
головний спеціаліст відділу управління корупційними ризиками та методичного забезпечення Управління запобігання корупції Міністерства внутрішніх справ України

ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЬНИХ ЗАХОДІВ ЗА ДОТРИМАННЯМ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА (З ДОСВІДУ РОБОТИ МВС)

У даній статті розкриваються питання, пов’язані з реалізацією завдань із запобігання і протидії корупції в Міністерстві внутрішніх справ, зокрема здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства у територіальних органах МВС, а також у закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС.

Матеріал, викладений у цій статті, буде корисним, насамперед, для працівників уповноважених підрозділів з питань запобігання та виявлення корупції, що наразі функціонують у суб’єктах системи МВС: Національній поліції, ДСНС, Держприкордонслужбі, ДМС, Національній гвардії, а також в Головному сервісному центрі, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС.

Відповідно до пункту 5 Положення про Міністерство внутрішніх справ [1] МВС з метою організації своєї діяльності забезпечує в межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів, зокрема, щодо запобігання і протидії корупції, контроль за їх

реалізацією у територіальних органах, закладах, установах і на підприємствах, що належать до сфери управління МВС.

З метою забезпечення виконання вищевказаної норми в Антикорупційній програмі МВС на 2020–2022 роки та в Антикорупційній програмі МВС на 2023–2025 роки [2] передбачалося проведення перевірок з організації роботи із запобігання і протидії корупції (далі – антикорупційні перевірки), зокрема, в регіональних сервісних центрах МВС, закладах охорони здоров'я, підприємствах, установах Експертної служби МВС, інших юридичних особах, що належать до сфери управління МВС. Протягом 2020–2023 років такими перевірками було охоплено 66 об'єктів.

Вказані перевірки проводяться працівниками Управління запобігання корупції МВС, яке у Міністерстві є уповноваженим підрозділом з питань запобігання та виявлення корупції, із залученням представників заінтересованих структур МВС. Правовою підставою для проведення уповноваженим підрозділом антикорупційних перевірок є пункт 6 частини шостої статті 13^1 Закону України «Про запобігання корупції» [3] (далі – Закон), яким встановлено, що одним із основних завдань уповноваженого підрозділу з питань запобігання та виявлення корупції державного органу є здійснення контролю за дотриманням антикорупційного законодавства, у тому числі на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях.

Процедуру проведення перевірок діяльності структурних підрозділів апарату МВС, Національної гвардії України, територіальних органів з надання сервісних послуг МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, у тому числі й антикорупційних перевірок, визначено у Порядку проведення перевірок діяльності структурних підрозділів апарату МВС, Національної гвардії України, територіальних органів з надання сервісних послуг МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС, затвердженому наказом МВС від 06 листопада 2018 року № 888, зареєстрованому в Мін'юсті 28 листопада 2018 р. за № 1354/32806 [4].

За способом організації перевірки поділяються на планову і позапланову.

Плановою перевіркою вважається перевірка діяльності об'єкта перевірки, що проводиться на підставі планів (графіків) проведення перевірок, інших організаційно-розпорядчих документів, затверджених керівництвом МВС на відповідний рік або інший період.

Позаплановою перевіркою вважається перевірка об'єкта перевірки, яка не передбачена планами (графіками) проведення перевірок, іншими організаційно-розпорядчими документами, затвердженими керівництвом МВС на відповідний рік або інший період.

Відповідно до пункту 2 розділу ІІ цього Порядку одним із невід'ємних документів для проведення перевірки є план-завдання на перевірку, який затверджується наказом.

План-завдання планової антикорупційної перевірки, зокрема, визначає предмет перевірки – виконання актів законодавства, наказів і доручень МВС, які регулюють роботу об'єкта перевірки, і перелік питань, які підлягають перевірці.

До переліку, як правило, включаються такі питання для розгляду:

1) відомості про об'єкт перевірки (положення/статут; організаційно-штатна структура; накази про призначення керівника та його заступників; затверджений розподіл обов'язків між заступниками керівника, правила внутрішнього трудового розпорядку; правила етичної поведінки (кодекс доброчесності); положення окремих структурних підрозділів);

2) відомості про уповноважену особу з питань запобігання та виявлення корупції об'єкта перевірки (наказ про призначення на штатну посаду працівника, визначеного уповноваженою особою, документи, які регламентують виконання нею завдань та функцій);

3) планування антикорупційної діяльності об'єкта перевірки (антикорупційна програма (або інший документ, який містить антикорупційні заходи) документи, якими вони затверджені, документи та матеріали, які підтверджують виконання заходів, передбачених антикорупційними програмами (планами), та здійснення нагляду та контролю за ними);

4) організація роботи з проведення оцінювання корупційних ризиків у діяльності об'єкта перевірки (документи та матеріали проведеного оцінювання корупційних ризиків у відповідності до вимог Методології управління корупційними ризиками, затвердженої наказом Національного агентства з питань запобігання корупції від 28.12.2021 № 830/21, зареєстрованої в Мін'юсті 17 лютого 2022 р. за № 219/37555 [5]);

5) організація роботи надання методичної та консультаційної допомоги з питань додержання законодавства щодо запобігання корупції (документи та матеріали, які підтверджують проведення з працівниками об'єкта перевірки інструктажів, роз'яснень, навчальних заходів із питань додержання антикорупційного законодавства);

6) організація роботи з питань здійснення контролю за додержанням вимог антикорупційного законодавства (документи та матеріали щодо: проведених перевірок, пов'язаних з дотриманням антикорупційного законодавства, у структурних підрозділах об'єкта перевірки та його підвідомчих установ (за наявності); візування уповноваженою особою з питань запобігання та виявлення корупції проєктів наказів, інших організаційно-розпорядчих документів з основної діяльності, адміністративно-господарських питань, кадрових питань; ведення обліку працівників, притягнутих до відповідальності за порушення вимог антикорупційної програми, учинення корупційного правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією, інших порушень антикорупційного законодавства;

проведення антикорупційних перевірок ділових партнерів та ведення їх обліку);

7) організація роботи у сфері захисту викривачів (документи та матеріали щодо: впровадження механізмів заохочення та формування у працівників культури повідомлення інших порушень Закону; організації роботи внутрішніх каналів повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону, отримання та організація розгляду повідомленої через такі канали інформації; визначення внутрішніх процедур і механізмів прийняття та розгляду таких повідомлень; перевірки та належного реагування на такі повідомлення);

8) організація забезпечення прозорості та доступ до інформації (організація роботи щодо розгляду скарг, звернень (запитів) громадян, народних депутатів, депутатів місцевих рад, адвокатів та проведення службових розслідувань/перевірок щодо працівників об'єкта перевірки);

9) організація роботи з питань додержання вимог Закону в частині здійснення фінансового контролю (документи та матеріали, які підтверджують здійснені заходи щодо перевірок своєчасності подання працівниками (суб'єктами декларування) об'єкта перевірки декларацій, передбачених Законом);

10) організація роботи з урегулювання конфлікту інтересів (документи та матеріали щодо врегулювання конфлікту інтересів, який виник у працівників об'єкта перевірки, у т. ч. спричиненого спільною роботою близьких осіб, та при встановленні премій, заохочень працівникам, а також у зв'язку з наявністю в особи підприємств чи корпоративних прав);

11) організація роботи з питань додержання вимог Закону в частині проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на зайняття посад, що передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад із підвищеним корупційним ризиком (за наявності на об'єкті перевірки таких посад).

З метою всебічного проведення перевірки та отримання додаткової інформації щодо реального стану справ на об'єкті перевірки членами комісії може проводитися анонімне анкетування працівників об'єкта перевірки. В анкеті, зокрема, можуть міститися як питання щодо підтвердження/спростування випадків порушення на об'єкті вимог Закону, так і питання, що стосуються роботи уповноваженого з питань запобігання та виявлення корупції.

За результатами перевірки кожного об'єкта членами комісії складається довідка з висновками та пропозиціями, яка подається на розгляд Міністру внутрішніх справ для прийняття рішення.

Щодо об'єктів, які підлягали перевірці, може проводитися контрольна перевірка.

Позапланові перевірки проводяться у разі: повідомлення в засобах масової інформації про факти порушень вимог антикорупційного законодавства або надходження інформації про

порушення об’єктом перевірки виконання вимог антикорупційного законодавства.

Результати проведених перевірок аналізуються Управлінням запобігання корупції, враховуються під час оцінювання корупційних ризиків у діяльності МВС. Типові недоліки доводяться до відома територіальних органів МВС та підвідомчих установ.

Застосування системного підходу до проведення контрольних заходів дає свої позитивні результати. Так, за останні чотири роки загальна кількість притягнутих до відповідальності (кримінальна, адміністративна, дисциплінарна) працівників системи МВС за порушення антикорупційного законодавства зменшилася з 826 осіб у 2019 році до 152 осіб у 2022 році.

Підсумовуючи зазначене, вважаємо, що здійснення планових контрольних заходів є запорукою належної організації роботи із запобігання і протидії корупції в територіальних органах та підвідомчих установах МВС та, у свою чергу, – успішної реалізації Міністерством антикорупційної політики.

Список використаних джерел

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 878 «Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України». URL: zakon.rada.gov.ua.

2. Антикорупційна програма МВС та інформація про результати її виконання. URL: mvs.gov.ua.

3. Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: zakon.rada.gov.ua.

4. Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листопада 2018 року № 888 «Про затвердження Порядку проведення перевірок діяльності структурних підрозділів апарату МВС, Національної гвардії України, територіальних органів з надання сервісних послуг МВС, закладів, установ і підприємств, що належать до сфери управління МВС». URL: zakon.rada.gov.ua.

5. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції 28 грудня 2021 року № 830/21 «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками». URL: zakon.rada.gov.ua.

Богаченко Валерія Василівна,
курсант ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков МихайлоМиколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ

Головною метою державної політики у сфері боротьби з корупцією є створення дієвої системи запобігання і протидії проявам корупції, виявлення та подолання її соціальних передумов і наслідків, викриття корупційних діянь, обов'язкової відповідальності винних у їх вчиненні [1, с. 2].

Законами України «Про державну службу» та «Про боротьбу з корупцією» передбачено здійснення заходів щодо недопущення проявів корупції серед державних службовців та інших осіб, уповноважених на виконання функцій держави, дисциплінарну і адміністративну відповідальність за скоєння ними корупційних діянь, порушення спеціальних обмежень.

Президентом України та Кабінетом Міністрів України приділяється постійна увага, здійснюються заходи щодо боротьби з корупцією, запобігання її проявам. Для подолання у нашому суспільстві цього ганебного явища видано низку актів Президента України, зокрема Укази Президента України, якими затверджено: «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», «Про засади запобігання і протидії корупції», «Про запобігання корупції» також постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023–2025», «Про затвердження Порядку проведення спеціальної перевірки стосовно осіб , які претендують на зайняття посад, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, та посад з підвищеним корупційним ризиком» [1, с. 7].

Феномен корупції дуже старий. Він виник з появою держави і діленням людей на керівників і керованих. Останнім часом корупція уразила практично усю систему громадських стосунків, структуру влади [2, с. 4]. Корупція сковує ділове життя країни і знижує ефективність державного управління. Соціальні наслідки корупції значні – корупція припускає істотну відмінність між оголошеними і реальними цінностями, формує у членів суспільства «подвійний стандарт» моралі і поведінки, корупція сприяє несправедливому перерозподілу благ, дискредитує право як інструмент регулювання життя держави і суспільства, знижує довіру суспільства до влади [3, с. 5].

Ідентифікованими ризиками в діяльності державних службовців в процесі здійснення їх безпосередніх функцій є:

Під час виконання функції управління персоналом – неправомірний вплив третіх осіб на діяльність конкурсної комісії з метою сприяння у прийнятті рішень щодо визначення переможців конкурсного відбору; неповідомлення про потенційний конфлікт інтересів та/або вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів членом конкурсної комісії; можливе порушення вимог щодо сумісництва та суміщення;

Під час виконання діяльності щодо запобігання та виявлення корупції – неналежне забезпечення конфіденційності викривачів; неповідомлення про потенційний конфлікт інтересів та/або вчинення дій в умовах реального конфлікту інтересів; можливе порушення вимог фінансового контролю;

Під час здійснення публічних закупівель – неправомірний вплив третіх осіб з метою надання переваг в укладенні договорів на користь третіх осіб; порушення щодо визначення вартості предмету закупівлі;

Під час надання адміністративних послуг – нечіткість змісту поданих документів, необхідних для отримання дозволів; можливість особистого прийому документів від приватної особи – споживача адміністративної послуги посадовою особою адміністративного органу, яка надає адміністративну послугу (безпосередній виконавець);

У процесі здійснення фінансово-господарської діяльності – ризики, пов'язані з наданням стимулюючих виплат працівникам; можливе привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Корупційні ризики класифікують за різними критеріями. Наприклад, за першим підходом їх поділяють на інституційні та загальносистемні ризики. Інституційні корупційні ризики - фактори, що негативно впливають на поведінку державного службовця, перетворюючи її на корупційну, та усунення яких належить до компетенції адміністративного органу, в якому працює (або який очолює) такий службовець. Загальносистемні корупційні ризики – це ризики, пов'язані із загальними недоліками створення та функціонування публічної адміністрації, аналізуються лише в частині рівня корупції при підготовці, прийнятті та виконанні управлінських рішень [2, с. 9].

За поширеністю виділяють наступні корупційні ризики в діяльності державних службовців: недоброчесність державних службовців, виникнення конфлікту інтересів, безконтрольність з боку керівництва, наявність дискреційних повноважень [3, с. 2].

Ми вважаємо що, у процесі боротьби з корупційними ризиками та корупцією в цілому найголовнішим є своєчасний аналіз корупційних ризиків та вжиття превентивних антикорупційних заходів, які дадуть можливість виключити порушення державними службовцями законодавства України, позитивно вплинуть на покращення роботи цих органів та сприятимуть підвищенню їх авторитету.

Список використаних джерел

1. Корупція серед державних службовців URL: https://podil.kyivcity.gov.ua/content/korupciya-sered-derzhavnyh-sluzhbovciv-realii-shlyahy-podolannya.html.
2. Корупція як результат системної неефективності державного управління URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/b/297-koruptsiya-yak-rezultat-sistemnoji-neefektivnosti-derzhavnogo-upravlinnya.html.
3. Корупційні ризики в діяльності державних службовців URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31143/1/46.PDF.

Боднарчук Михайло Михайлович,
аспірант кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ

ЗЕМЛЯ ЯК ОСНОВНИЙ ОБ'ЄКТ НАЦІОНАЛЬНОГО БАГАТСТВА УКРАЇНИ ТА КЛЮЧОВА СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Конституція України, що прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року, декларує, що земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності Українського народу (частина перша статті 13 Конституції України) [1].

У частині першій статті 14 Конституції України визначено, що земля є основним національним багатством, що перебуває під особливою охороною держави [1].

Звідси, можемо виснувати, що основним національним багатством України є земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони, так як все це є природній капіталом, та розташовується під або над землею, що знаходиться в межах території України та перебуває під особливою охороною держави.

Чи справі, це так? Чи знаємо, ми як державою забезпечується особлива охорона, основного національного багатства – землі та її природніх ресурсів? Як держава забезпечує облік та реєстр усіх земель, що розташовані на її території?

Очевидно, що облік усіх земель та її природніх ресурсів повинен бути наявним у державі, оскільки без нього, держава не зможе забезпечити належну, а тим більше особливу їх охорону.

Звертаючись до положень статті 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр», в які міститься визначення Державного земельного кадастру, розуміємо з нього, що це є єдина державна геоінформаційна система відомостей про землі, розташовані в межах державного кордону України, їх цільове призначення,

обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж [2].

Виходячи із аналізу зазначеного визначення «Державного земельного кадастру», на перший погляд можна зрозуміти, що саме у ньому і мають міститися відомості про землі, розташовані в межах державного кордону України, тобто він служить своєрідною базою про усі землі. Відповідно прослідковується взаємозв'язок між тим, що у державі існує база даних про землі, які розташовані в межах державного кордону, і користуючись їх даними держава може забезпечити їх особливу охорону.

Поряд з цим, слід зазначити, що згідно з частиною першою статті 79 Земельного кодексу України земельна ділянка – це частина земної поверхні з установленими межами, певним місцем розташування, з визначеними щодо неї правами [2].

Сформовані земельні ділянки підлягають державній реєстрації у Державному земельному кадастрі. Земельна ділянка вважається сформованою з моменту присвоєння їй кадастрового номера (частини третя, четверта статті 79^1 Земельного кодексу України) [2].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про Державний земельний кадастр» кадастровий номер земельної ділянки – це індивідуальна, що не повторюється на всій території України, послідовність цифр та знаків, яка присвоюється земельній ділянці під час її державної реєстрації і зберігається за нею протягом усього часу існування [3].

Отже, земельною ділянкою є частина земної поверхні, яка має межі, відповідне місце розташування, сформованою така земельна ділянка є з моменту присвоєння її кадастрового номера, який є індивідуальним і зберігається за нею протягом усього часу існування.

Так, в Україні понад 60 млн га землі, а точніше, за інформацією отриманою через пошукову систему Google, 60 362 800 га. Із них 42,7 млн га – понад 70 % – це земля сільськогосподарського призначення, яка має дуже родючі ґрунти. Близько 40 % сільськогосподарські землі в Україні – це чорноземи.

Під дією мораторію на купівлю-продаж землі перебуває понад 41 млн га – за винятком тих, що виділені для ведення підсобного та особистого селянського господарства, садівництва та городництва.

Із них більше 31 млн га – це земля у приватній власності, з якої майже 28 млн га – приватні паї. У державній та комунальній власності – понад 10 млн га [5].

Отже, відомості про землі, якої в Україні є 60 362 800 га, що є основним об'єктом національного багатства, мають бути відображенні в Державному земельному кадастрі, а її складові відповідні земельні ділянки, які мають межі, відповідне місце розташування є сформованими і мають кадастрові номера, складають основне національне багатство, яке перебуває під особливою охороною держави.

Проте, не всі земельні ділянки в Україні є сформованими і мають кадастрові номера, а відтак і про них не можуть міститись відомості у Державному земельному кадастрі, тобто ці землі знаходяться поза зором держави, і відповідно щодо них є невідомою інформація про їх цільове призначення, обмеження у їх використанні, а також дані про кількісну і якісну характеристику земель, їх оцінку, про розподіл земель між власниками і користувачами, про меліоративні мережі та складові частини меліоративних мереж.

В контексті зазначеного виникає проблема в тому, що земля, як основний об'єкт національного багатства знаходиться у користуванні та володінні поза увагою держави, так як такі земельні ділянки є не сформованими, і відповідно відомості про них не містяться в Державному земельному кадастрі.

В Україні найвищим законодавчим органом є Верховна Рада України, яка на відповідний період затверджує Антикорупційну стратегія, у якій визначаються засади державної антикорупційної політики.

Станом на сьогодні Верховною Радою України прийнятий Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки», яким серед іншого затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки.

Метою цієї Антикорупційної стратегії є досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів [4].

За оцінкою бізнесу та експертів щодо найбільш корумпованих сфер на поточний момент, серед іншого, є земельні відносини, які за змістом частини першої статті 2 Земельного кодексу України є суспільними відносинами щодо володіння, користування і розпорядження землею.

У пункті 3.5. Розділу 3 Антикорупційної стратегії наведені пріоритетні сфери запобігання корупції, серед яких і земельні відносини, у яких, серед іншого, у пункті 3.5.4. наводиться така проблема, як ускладнена процедура формування земельних ділянок, що супроводжується надмірною дискрецією.

Серед запропонованих очікуваних стратегічних результатів у вирішенні наведеної проблеми є забезпечення проведення інвентаризації земельних ділянок державної і комунальної форм власності, сільськогосподарського призначення державної і комунальної форм власності та внесення отриманих за підсумками інвентаризації відомостей про такі земельні ділянки до Державного земельного кадастру

Проте, земельні ділянки та земельні ділянки сільськогосподарського призначення окрім того, що можуть бути у державній та комунальній власності також можуть перебувати у приватній власності, а саме власності громадян України та інших осіб.

Так, на практиці частими є випадки, коли відповідна сільська, селищна, міська рада реалізуючи свої повноваження щодо розпорядження землями приймає відповідне рішення щодо передачі земельних ділянок у власність громадянину України, а останній таке рішення, як правило у сільській місцевості, не виконує, зокрема не вчиняє дій щодо проведення належного оформлення необхідних документів, які датують змогу виконати формування земельної ділянки, відомості про яку можуть бути внесенні у Державний земельний кадастр.

Отже, з метою повного збирання та формування відомостей про усі землі розташовані в межах державного кордону України, що є основним національним багатством, дієвим та ефективним, на нашу думку, було б забезпечення проведення інвентаризації земельних ділянок приватної форм власності, особливо тих, процедура оформлення по яких до цього часу є незавершеною, і відомості щодо них не внесені до Державного земельного кадастру. Забезпечення наповненості кадастру є однією із способів обліку (балансу) основного національного багатства – землі, як об'єкта права власності Українського народу.

Список використаних джерел

1. Конституція України, 1996 р. Верховна Рада України : веб сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Земельний кодекс України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Верховна Рада України : веб сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua /laws/show/2768-14#Text.

3. Про Державний земельний кадастр : Закон України від 07.07.2011 р. № 3613-VI. Верховна Рада України : веб сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text.

4. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20.06.2022 р. № 2322-IX. Верховна Рада України : веб сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text.

5. Зануда А. Земля України: скільки її, кому належить і хто на ній працює. 2019. BBC News Україна : веб сайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/features-50223336.

Бурнос Олена Олександрівна,
аспірант науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології ННІ № 2
Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ В ОБОРОННІЙ СФЕРІ

Питання протидії корупції під час війни не втрачає своєї актуальності, навпаки запит суспільства на базову справедливість надзвичайно зріс, а внутрішні корупційні скандали викликають цілком виправдану бурхливу реакцію. Особливо обурюють прояви корупції в оборонній сфері, адже без перебільшення, результатом недостатнього і неналежного забезпечення ЗСУ може стати втрата суб'єктності нашої держави.

Після багатьох років тиску з боку громадянського суспільства, міжнародних донорів та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) в 2022 році Верховна Рада нарешті схвалила Антикорупційну стратегію. А слідом за нею НАЗК, профільні органи влади та галузеві експерти розробили Державну антикорупційну програму на 2023–2025 рр. Це складний документ, що охоплює 1187 заходів для міністерств та інших органів влади, які необхідно виконати, аби досягти визначених у Стратегії результатів [1, с. 16].

Крім іншого, в Державній антикорупційній програмі, зокрема у розділі «Запобігання корупції у пріоритетних сферах», визначені корупційні ризики в оборонному секторі. Виокремлені наступні проблеми:

1. Непрозоре та неефективне користування та розпорядження землями оборони, об'єктами нерухомості в оборонно-промисловому комплексі, а також надлишковим рухомим військовим майном, об'єктами інтелектуальної власності; неконтрольоване споживання пального, яке закуповується для потреб Збройних Сил.

Відсутність системної політики у секторі оборони щодо інвентаризації державного майна призвела до того, що земля, активи, виробничі приміщення та інше майно перетворилися на предмет корупційних правопорушень.

Схожа ситуація склалася із зберіганням та охороною об'єктів інтелектуальної власності на державних підприємствах оборонно-промислового комплексу. Унікальні конструкторські розробки через сумнівні контракти ставали власністю приватних та іноземних підприємців. Це стало, зокрема, наслідком того, що в Україні не був створений єдиний цифровий реєстр об'єктів інтелектуальної власності оборонно-промислового комплексу, що у унеможливило їх неправомірну передачу стороннім особам [2].

Ще однією проблемою для сектору оборони стало неконтрольоване споживання пального. Механізми розподілу і контролю над використанням пально-мастильних матеріалів у

Збройних Силах є громіздкими і застарілими та не передбачають застосування сучасних засобів електронного обліку пального.

2. Закупівля товарів, робіт і послуг оборонного призначення здійснюється в умовах надмірного режиму засекречування та має низький рівень конкурентності, що породжує зловживання та необґрунтовані витрати бюджетних коштів.

В жовтні минулого року, у відповідь на загрози, створені повномасштабним вторгненням рф і з метою уникнення розголосу інформації, яка належить до питань національної безпеки, в Україні було зменшено прозорість закупівель і послаблено обмеження щодо їх підзвітності.

Враховуючи важливість проблеми та увагу суспільства до публічних закупівель, НАЗК провело дослідження та виявило низку корупційних ризиків:

– можливість подання тендерних пропозицій за ціною, вищою за очікувану вартість;

– зловживання закупівлями через електронний каталог;

– застосування «штучних перепон» у закупівлях для надання переваги необхідному учаснику;

– корупційні зловживання шляхом укладення прямих договорів;

– неможливість оскарження рішень, дій чи бездіяльності замовників під час проведення спрощених процедур закупівель;

– інші (нецінові) критерії оцінки пропозицій як інструмент зловживання тощо [3].

3. Неефективна модель контролю продукції оборонного призначення у процесі виробництва унеможливлює вчасне та у повному обсязі запобігання постачанню бракованих зразків озброєння та військової техніки.

В основі вітчизняної системи забезпечення якості товарів, послуг і робіт оборонного призначення були покладені засади планової економіки радянських часів. Це так звана система військових представництв Міноборони, яка більш відома у галузі як «військова прийомка». За такої системи на підприємствах оборонно-промислового комплексу приватної і державної форми власності розміщувалися представники Міноборони, які контролювали процес створення продукції за укладеними контрактами в межах державного оборонного замовлення. Посадові особи «військової прийомки» були наділені надзвичайно широкими дискреційними повноваженнями, що нерідко призводило до суттєвого збільшення вартості оборонної продукції. Адже крім витрат на забезпечення виробництва, підприємству також необхідно було закласти непередбачувані корупційні витрати у ціну виробленої продукції. Закон України «Про оборонні закупівлі» на зміну військовим представництвам з радянського минулого передбачив запровадження системи державного гарантування якості продукції оборонного призначення [2].

4. Неефективне використання бюджетних коштів та зловживання під час забезпечення військовослужбовців житлом.

Наразі нерозв'язаною проблемою залишається низький рівень забезпечення житлом військовослужбовців та членів їх родин. Серед причин: недосконаліть обліку осіб, які потребують поліпшення житлових умов; невідповідність нормативно-правового регулювання у цій сфері сучасним потребам суспільства; неефективність чинної системи житлового забезпечення військовослужбовців, яка в існуючому вигляді не здатна задовольнити потреби військовослужбовців; відсутність концептуального бачення механізмів задоволення житлових потреб у сучасних умовах.

Зазначене унеможливлює прозорість та конкурентність процедури забезпечення житлом військовослужбовців та породжує існування значної кількості корупційних проявів у цій сфері.

5. Корупційні ризики при формуванні і реалізації кадрової політики у сфері оборони, під час призову (прийняття) на військову службу, прийому до вищих військових навчальних закладів, отримання освіти і проходження служби за межами країни, проведення організаційно-штатних заходів, нагородження державними нагородами.

Внаслідок формального ставлення до визначення відповідності кандидатів установленим вимогам щодо призову або прийняття на військову службу до Збройних Сил існують випадки потрапляння на військову службу осіб, непридатних (обмежено придатних) за станом здоров'я, з психологічними вадами, різними видами залежностей, низьким рівнем фізичної підготовленості, морально-психологічних якостей тощо. Корупційні практики супроводжують присвоєння військових звань та призначення на посади, направлення за кордон для проходження військової служби та навчання, звільнення з військової служби тощо. Крім того, нормативно-правовими актами не встановлені чіткі та зрозумілі процедури ротації (переміщення) військовослужбовців. Порядок виплати підйомної допомоги військовослужбовцям теж викликає питання, оскільки особливість нарахування такої допомоги полягає в тому, що вчасність та повнота її виплати військовослужбовцям цілком визначається людським фактором [2].

Таким чином, система та організація оборонної сфери, яка ще повною мірою не позбулася елементів радянського минулого, допускає виникнення цілої низки корупційних ризиків, наслідком реалізації яких можуть стати не лише порушення прав військовослужбовців, а й суттєве послаблення обороноздатності країни, що перебуває у війні. Отже подолання цих ризиків є першочерговим завданням, яке не може відкладатися на невизначене майбутнє.

Список використаних джерел

1. Величко О. Запит на базову справедливість. Що таке Державна антикорупційна програма (ДАП) та які проблеми вона вирішує? *Юридичний вісник України.* № 46–47. С. 16–17.

2. Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 4 березня

2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#n32.
3. Корупційні ризики в публічних закупівлях під час воєнного стану: рекомендації НАЗК. *Національне агентство з питань запобігання корупції.* URL: https://nazk.gov.ua/uk/novyny/koruptsijni-ryzyky-v-publichnyh-zakupivlyah-pid-chas-voyennogo-stanu-rekomendatsiyi-nazk.

Вишневський Сергій Анатолійович,
аспірант Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ ЕЛЕМЕНТ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Аналіз судової практики вказує, що досить часто суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень вчиняють протиправні діяння у співучасті, використовуючи інструменти створені в результаті прогресивного технологічного розвитку суспільства.

Так, вчинення корупційних правопорушень організованими групами чи злочинними організаціями становить підвищену небезпеку для суспільства та держави.

За даними доповіді Європолу «SOCTA 2021», використання корупції та зловживання легальними структурами бізнесу є ключовими ознаками організованої злочинності в Європі, оскільки 60 % організованих злочинних спільнот регулярно використовують корупцію і понад 80 % злочинних мереж – легальні бізнес-структури [1, с. 213–220].

Крім цього, відповідно до рейтингу оприлюдненого міжнародною організацією GITOC, за рівнем організованої злочинності країн Організації об'єднаних націй Україна знаходиться на 34 місці [2].

Наведене вище є зайвим підтвердженням того, що корупція в Україні перебуває у розвиненій фазі та інтегрована в організовану злочинність.

Виділяючи як форму організованої злочинності комунікаційну складову, що об'єднує різні види взаємодій організованих злочинних формувань щодо забезпечення кримінальних інтересів, слід мати на увазі дві сфери кримінальної комунікації:

– внутрішньосистемну, пов'язану з взаємодією окремих представників злочинного світу та організованих злочинних груп у масштабі однієї злочинної організації (угруповання);

– міжсистемну, що включає як кримінальні комунікації між різними злочинними організаціями/угрупованнями (на національному та транснаціональному рівнях), так і корупційні зв'язки та взаємодії злочинних організацій з легальними бізнес-структурами,

представниками органів державної та муніципальної влади, судової та правоохоронної системи [3].

Окрім вчинення корупційних правопорушень у складній формі співучасті, учасники груп бажаючи приховати сліди вчинення кримінального правопорушення та уникнути можливої кримінальної відповідальності за свої дії, користуються для отримання в якості неправомірної вигоди криптовалюту [4].

Так, використання криптовалюти у корупційних схемах є поширеним явищем у розвинутих країнах світу. Наприклад, в Стратегії Сполучених Штатів із боротьби з корупцією, яку було оприлюднено адміністрацією Президента США Джо Байдена, йдеться про криптовалюту [5].

Незважаючи, що в світі налічується більше 2000 криптовалют, а Україна посідає перше місце за рейтингом країн де є найбільше її власників по відношенню до всього населення (в Україні мають криптовалюту 12,7 % населення – 5,6 млн осіб «до повномасштабного вторгнення») [6], можливості правоохоронної системи України відслідковувати фінансові операції пов'язані із використанням різного роду криптовалют є незначними.

Крім цього, на сьогодні залишається не скасованим або не спростованим зроблене Національним банком України 10.11.2014 «Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Вісоіп» [7], згідно із яким «віртуальна валюта/криптовалюта» біткоїн розглядається, як грошовий сурогат. Вже у 2018 році НБУ дійшов висновку, що криптовалюта не може бути визнана грошовим сурогатом, залишивши біткоїн у сірій зоні українського законодавства (Лист від 22.03.2018 р. № 040-0006/16290)20 [8].

Згодом, 08.09.2021, Верховна Рада України прийняла закон України «Про віртуальні активи» від 17.02.2022 № 2074-IX та легалізувала віртуальні активи, що дозволило власникам віртуальних активів легально обмінювати й декларувати їх.

15.03.2022 Президентом України підписано вказаний закон, який повинен набрати чинності з дня набрання чинності законом України про внесення змін до Податкового кодексу України щодо особливостей оподаткування операцій з віртуальними активами [9]. Станом на початок грудень 2023 року закон не є чинним.

Відсутність правового врегулювання у вказаному напрямку може негативно позначитись на кримінальному процесі, оскільки чинний Кримінальний кодекс України визначає в якості неправомірної вигоди, серед іншого, «нематеріальні активи», а не віртуальні.

Підсумовуючи викладене вище, вважаємо за необхідне завершити запущений механізм правового врегулювання віртуальних активів в Україні із одночасним внесенням відповідних змін до Кримінального кодексу України в частині включення до поняття «неправомірна вигода» «віртуальні активи» та посиленням участі у вказаних суспільних відносинах правоохоронної системи.

Список використаних джерел

1. Дмитро Санакоєв, Адріан Вашко, Володимир Єфімов. Імплементація європейської методології socta в протидії організованій злочинності в Україні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 1 С. 213–220.
2. The Global Organized Crime Index 2021. URL: https://globalinitiative.net/analysis/ocindex-2021/.
3. А.А. Вознюк Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них : монографія. Київ : ФОП Маслаков, 2018, 928 с.
4. URL: https://sud.ua/uk/news/ukraine/286308-dengi-nedvizhimost-i-kriptovalyuta-razoblacheny-5-chelovek-v-predostavlenii-nepravomernoy-vygody-top-chinovnikam-v-sfere-vosstanovleniya.
5. Nited Tates Trategy On Ountering Orruption: USSCC. URL: https://ru.scribd.com/document/545260339/United-StatesStrategy-on-Countering-Corruption#from_embed.
6. Частка власників криптовалюти в Україні - найбільша у світі. URL: https://www.slovoidilo.ua/ 2021/10/13/infografika/ finansy/chastka-vlasnykiv-kryptovalyuty-ukrayini-najbilsha-sviti.
7. Роз'яснення щодо правомірності використання в Україні «віртуальної валюти/криптовалюти» Віїсоіп від 10.11.2014 р. Національний банк України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/ laws/show/n0435500-14#Text.
8. URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/374117___ 374182.
9. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B5%D0%B6%D0%B8%D0%BC_%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BF%D1%0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8E%D1%82_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96.

Вовкотруб Дарія Вячеславівна,
студент ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Федорюк Людмила Василівна,
викладач кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань Національної академії внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Важливою умовою забезпечення законності та правопорядку в державі є нормативно-правове закріплення механізму юридичної відповідальності, яка відіграє особливу роль у політичному, економічному, соціальному житті суспільства та розвитку держави.

Одним із дискусійних питань є визнання фінансової відповідальності самостійним видом юридичної відповідальності, а також особливостей та доцільності застосування такого виду державного впливу в умовах оголошення правового режиму воєнного стану.

Пряма вказівка на наявність фінансової відповідальності як окремого виду юридичної відповідальності за порушення законів з питань оподаткування міститься у Податковому кодексі України: 1) «за порушення законів з питань оподаткування... застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна, кримінальна» (ст. 111); 2) «притягнення до фінансової відповідальності платників податків за порушення законів з питань оподаткування..., не звільняє їх посадових осіб за наявності підстав від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності (ст. 112) [1].

Сутність доктринальних позицій полягає в наступному. Фінансова відповідальність: 1) «включає всі ознаки, які характеризують її як юридичну, бо саме в рамках загально правової сутності юридичної відповідальності знаходить своє відображення фінансова відповідальність із характерними для неї видовими ознаками, які обумовлені специфікою фінансового права» [2, с. 114]; 2) «має обов'язкові ознаки, властиві юридичній відповідальності: а)підставою відповідальності є вчинення правопорушення; б) відповідальність виступає як форма реалізації державного примусу за порушення приписів фінансово-правових норм; в) полягає у застосуванні до правопорушника негативних наслідків; г) реалізується у специфічній процесуальній формі» [3, с. 234].

Розглянувши теоретичні аспекти проблематики дослідження, звернемо увагу на зміни у правовому механізмі застосування фінансової відповідальності у період оголошення правового режиму воєнного стану. Отже, після початку повномасштабного ворожого вторгнення на територію нашої держави, що спричинило зупинення чи значне зменшення підприємницької активності вітчизняних платників податків, Верховною Радою України було прийнято ряд законів України була запропонована нова податкова модель.

Зокрема, з 24.02.2022 р. зазнав трансформації механізм застосування фінансової відповідальності: 1) скасовано нарахування пені (за ст. 129 ПК України) та визначено необхідність списання пені, нарахованої за порушення в результаті війни; 2) розширено часові рамки, в межах яких програмні реєстратори розрахункових операцій можуть працювати без підключення до інтернету, а суб'єкти підприємницької діяльності до завершення воєнного стану звільняються від санкцій за порушення законодавства про розрахункові операції; 3) скасовані штрафи та пені, що нараховується при виправленні самостійно виявленого заниження податкових зобов'язань (з 24.02. по 25.07.2022 р.)

Тимчасово було визначено алгоритм застосування штрафних санкцій: у разі подання уточнюючого розрахунку до декларації – 3 %; при включенні суми заниження до декларації за наступний

період – 5 %. Перебіг строків давності відновлено щодо: подання податкової звітності, сплати податків, реєстрації податкових накладних; проведення камеральних, фактичних та деяких документальних позапланових перевірок.

У цьому контексті саме корупція найчастіше виступає основною внутрішньодержавною причиною політичних та економічних криз. Треба погодитись, що вона має широкий вплив на усі соціуми, оскільки підриває демократію і верховенство права, а також призводить до порушень прав людини, викривлень ринків, зниження якості життя і дозволяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам безпеки людей процвітати. Цей негативний феномен можна виявити в усіх країнах – великих і малих, багатих і бідних – але саме в країнах, що розвиваються, його наслідки є найбільш руйнівними [7, с. 94].

Одним із найбільш небезпечних внутрішніх супротивників України є корупція, яка унеможливлює ефективний економічний, соціальний та гуманітарний розвиток України, уповільнює її європейську інтеграцію, що зрештою грає на руку зовнішнім ворогам нашої держави. Саме тому викорінення корупції нині є одним із найважливіших завдань Української держави [8, с. 7].

Ефективна боротьба з корупцією вимагає наукової концепції її запобігання. Однією із основних засад такої концепції має бути розуміння корупції як соціально обумовленого явища. Виходячи з цього, необхідно розробити стратегію й тактику боротьби з нею, поставити відповідні цілі, визначити засоби їх досягнення, рівень матеріального, фінансового, організаційного та правового забезпечення [9, с. 238].

Стратегічною метою антикорупційної політики є протидія корупції на рівні державної влади та місцевого самоврядування шляхом підвищення прозорості в їх діяльності, додержання прав і свобод людини і громадянина, створення умов для розвитку економіки, забезпечення європейських соціальних стандартів і добробуту населення. Досягнення цієї мети можливе шляхом реалізації антикорупційної політики, яка передбачає поступове зниження рівня корупції в державі та налагодження дієвого механізму із запобігання та протидії корупції в Україні.

В умовах війни, є нагальна необхідність посилити боротьбу з корупцією шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства, тим більше, що на Україну після перемоги очікує мільярдне фінансування від наших партнерів на відродження економіки та інфраструктури. А при слові «фінансування» у найгіршої частини держапарату з’являється нездоровий блиск в очах та нові офшорні рахунки. Антикорупційна система України і в мирний час була не надто ефективною, а під час війни у вітчизняних правоохоронних органів на корупціонерів взагалі не залишається вільних рук, бо усі переважно зайняті розслідуванням військових кримінальних правопорушень [10].

Протидія фінансово-економічним правопорушенням в умовах воєнного стану є особливо важливою, оскільки в таких умовах корупція та інші фінансові злочини можуть суттєво підірвати

стабільність та економічний розвиток країни. Ось кілька способів, якими можна протидіяти таким правопорушенням:

Зміцнення контролю та нагляду*:* В умовах воєнного стану необхідно зміцнити контроль та нагляд за фінансовими операціями, включаючи банківські операції, закупівлі та розподіл державних коштів. Необхідно створити ефективну систему аудиту та перевірок, а також забезпечити прозору звітність та доступ до інформації.

Створення спеціалізованих органів*:* В умовах воєнного стану може бути необхідно створити спеціалізовані органи, які будуть відповідальні за розслідування та притягнення до відповідальності осіб, які займаються фінансово-економічними правопорушеннями. Ці органи повинні мати достатні ресурси та повноваження для ефективного виконання своїх обов'язків.

Заборона незаконних фінансових операцій*:* В умовах воєнного стану необхідно встановити жорсткі санкції та заборонити незаконні фінансові операції, такі як виведення коштів за кордон, фальшивомонетництво, використання незаконних каналів фінансування тощо. Для цього можуть бути прийняті спеціальні закони та положення.

Залучення міжнародної допомоги*:* В умовах воєнного стану може бути необхідно залучати міжнародну допомогу та співробітництво у сфері боротьби з фінансово-економічними правопорушеннями. Це може включати обмін досвідом, надання фінансової та технічної допомоги, а також спільне проведення розслідувань та судочинства.

Запобігання корупції*:* В умовах воєнного стану особливо важливо запобігати корупції, яка може суттєво підірвати економіку та стабільність країни. Необхідно проводити освітні кампанії, спрямовані на підвищення свідомості громадян про негативні наслідки корупції та популяризацію принципів чесності та прозорості.

Ці заходи, якщо вони будуть реалізовані ефективно, можуть допомогти протидіяти фінансово-економічним правопорушенням в умовах воєнного стану та забезпечити стабільність та розвиток країни.

Висновки. Таким чином, фінансова відповідальність є важливим видом юридичної відповідальності, яка має свої особливості і визначені правовими нормами. У контексті оголошення правового режиму воєнного стану, механізм застосування фінансової відповідальності може зазнавати змін для забезпечення стабільності та ефективності державного апарату. Крім того, корупція є серйозною загрозою для демократії, верховенства права, прав людини та загальної безпеки суспільства. Тому важливо боротися з цим явищем для забезпечення стабільності та розвитку держави.

Список використаних джерел

1. Податковий кодекс України: Закон, Кодекс від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17.

2. Мушенок В.В. Фінансове правопорушення та відповідальність за його вчинення в системі державної фінансової політики України. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2014. № 5. С. 110–117.

3. Романюк Ю. Фінансова відповідальність як категорія фінансового права. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 231–235.

4. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 No 2115-IX. URL: https://ips.ligazakon.net

5. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120–IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua

6. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2142-IX. URL: https://ips.ligazakon.net.

7. Трепак В.М. Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 444 с.

8. Державна антикорупційна політика і запобігання та протидія корупції на публічній службі в органах державної влади і органах місцевого самоврядування: монографія / за ред. Ю. В. Ковбасюка, В.Л. Федоренка. Київ : Видавництво Ліра-К, НАДУ, 2016. 524 с.

9.Шило С.М. Кримінологічні напрями запобігання корупції в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2019. 9. С. 237–242.

10. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» № 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573.

Вовчок Роман Юрійович,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ

НЕГЛАСНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

Від проголошення незалежності України й дотепер пріоритетним напрямом внутрішньої політики визначається запобігання і протидія корупції. Відповідно трансформується й вдосконалюється антикорупційне законодавство, створюються й реформуються антикорупційні органи. Проте рівень корупційної злочинності в Україні, засвідчують незалежні міжнародні організації, залишається критично високим. Натомість резонансні корупційні скандали, що їх висвітлюють засоби масової інформації та окремі народні обранці, «гучні» затримання, за якими відкриваються кримінальні провадження, навіть якщо вони і надходять до суду з

обвинувальним актом, здебільшого не завершуються обвинувальним вироком [1, с. 7].

Особливо яскраво це виявилося з початком повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, коли корупційні правопорушення стали прямим чинником заподіяння шкоди обороноздатності держави. Адже досі ніхто не поніс кримінальної відповідальності за штучне збільшення ціни державних оборонних контрактів, фіктивне постачання продукції та її підміну на аналоги нижчої якості, залучення посередників, що не мають виробничої бази та не виконують реальних робіт [2, п. 1.1], тощо. Це, безумовно, наносить шкоду міжнародному іміджу України. Так, сьогодні лідери країн ЕС заявляють про те, що корупційні скандали в Україні відчутно впливають на країни Заходу при ухваленні рішень про постачання зброї нашій державі [3].

Низька ефективність роботи правоохоронних органів з виявлення, викриття та розслідування корупційних злочинів має низку причин, до яких, серед іншого, слід відносити політичні, економічні та соціальні (тобто зовнішні фактори, які формують середовище в якому функціонують зазначені органи). Проте окрім цих, фундаментальних причин, існують й інші, які мають технічний характер, але унеможливлюють належну протидію корупційним злочинам.

У теперішній час корупціонери різних рівнів добре обізнані з особливостями негласної роботи правоохоронних органів, ефективно перешкоджають використанню ними технічних засобів контролю та самі використовують засоби контррозвідувальної техніки, дотримуються правил інформаційної гігієни. Отже, належність корупційних злочинів до категорії кримінальних правопорушень, що вчиняються в умовах суворої конспірації, зумовлює необхідність активного та продуктивного застосування усього комплексу негласних інструментів, що сьогодні наявні в арсеналі правоохоронних органів.

Одним з таких інструментів є інститут негласного співробітництва, який з найдавніших часів і дотепер залишається невід'ємним та найбільш продуктивним засобом прихованого одержання інформації, необхідної для боротьби зі злочинністю. Саме цей інструмент сьогодні набуває особливої актуальності, оскільки інформацію про конкретні факти корупційної діяльності у теперішній час можна отримати переважно лише особисто від її учасників (в процесі довірчого спілкування). Найефективніший шлях отримання доступу до такого спілкування – негласне співробітництво.

Водночас, як засвідчує аналіз практики, саме цей напрям негласної роботи є недостатньо ефективним через вади правового регулювання, організації, а також відсутність науково обґрунтованих тактичних засад, що відповідають сучасним реаліям та умовам протидії корупційним злочинам.

Аналіз практичної роботи правоохоронних органів з протидії корупції засвідчує, що негласне співробітництво у цій сфері застосовується безсистемно. Переважно воно виявляється у залученні

до співпраці заявників про кримінальні корупційні правопорушення, які погоджуються взяти участь у тактичних операціях з викриття отримувача неправомірної вигоди (проведення контролю за вчиненням злочину у формі спеціального слідчого експерименту, згідно з положеннями ст. 271 КПК України – з подальшим відкритим фіксуванням факту та обстави кримінального правопорушення шляхом проведенням огляду, обшуку, освідування).

Інші форми негласного співробітництва у протидії корупції сьогодні використовуються у поодиноких випадках. Конспіративна співпраця на постійній основі з представниками державних органів, підприємств установ та організацій, де наявні корупційні ризики фактично відсутня (або ж здійснюється суто формально). Стратегічне планування та організація використання негласного співробітництва у протидії корупції у теперішній час не здійснюється.

До того ж у сучасних умовах до негласного співробітництва доволі тяжко залучити осіб, які беруть безпосередню участь у функціонуванні корупційних схем. Не в останню чергу цьому сприяє відсутність надійного механізму захисту цих осіб, звільнення їх від кримінальної відповідальності (або значного її пом'якшення) на підставі угод про негласне співробітництво.

Ліквідація прогалини правового регулювання, організації і тактики негласного співробітництва в Україні вимагає проведення фундаментального наукового дослідження. Таке дослідження повинного надати змогу: подати об'єктивну характеристику сучасному стану правового регулювання та організації використання негласного співробітництва у протидії корупційним злочинам; розкрити зміст та визначити форми такого співробітництва, запропонувати шляхи його вдосконалення; розробити засоби підвищення ефективності використання негласного співробітництва в межах виявлення та оперативної розробки осіб, які вчиняють корупційні злочини; окреслити проблеми використання негласного співробітництва під час досудового розслідування та запропонувати шляхи вирішення цих проблем; внести пропозиції щодо впровадження в практику діяльності правоохоронних органів України зарубіжного досвіду щодо використання негласного співробітництва у протидії корупційним злочинам та інше.

Список використаних джерел

1. Грібов М. Л., Венедіктов А. А., Венедіктова Ю. Є. Контроль за вчиненням корупційних злочинів, пов'язаних з підкупом: питання законності. Криміналістичний вісник. 2021. № 2 (36). С. 7–30.

2. Державна антикорупційна програма, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 березня 2023 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text.

3. Українська Правда. 05.09. 2023. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2023/09/5/7418491/.

Голюк Людмила Сергіївна,
здобувач вищої освіти Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Зарубей Вікторія Володимирівна,
професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

ВИКРИВАЧ У СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Корупція – одна із ключових проблем, яка ще з моменту проголошення незалежності була і продовжує залишатись основною перешкодою демократичного розвитку України. Воєнні конфлікти створюють унікальні умови, де проблема корупції набуває особливої актуальності та важливості. В умовах воєнного стану, питання боротьби з корупцією стає надзвичайно важливим і критичним для забезпечення національної безпеки та економічного розвитку. Однією з ключових причин важливості цієї теми є те, що корупція може призвести до того, що державні органи будуть менш ефективними у виконанні своїх функцій. Це негативне явище може призвести до того, що закупівлі військового обладнання будуть проводитися за надмірними цінами або від ненадійних постачальників. Це може негативно вплинути на здатність країни вести війну

За показниками, що наведені за Індексом сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI), Україна посідає 117 місце зі 180 країн у списку з 33 балами зі 100 можливих.[1] Частина населення не може уявити світ без корупції, а мовчання тільки вселяє впевненість у завтрашньому дні людям, які безпосередньо залучений в її схемах. Перед державною владою, яка зацікавлена у подоланні корупції (щодо унеможливлення за певні неправові діяння отримати місце в навчальному закладі, просування по службі, розв'язувати питання у суді на свою користь) повстало питання про її викорінення різними методами й способами. Одним із цих способів став інститут викривачів корупції.

У своєму розвитку інституту викривачів корупції пройшов чотири основні етапи:

1) 1991 р. – 2009 р. – усвідомлення необхідності введення інституту викривачів у національну правову систему та формування його законодавчого підґрунтя;

2) 2009 р. – 2014 р. – законодавче закріплення інституту викривачів як одного з превентивних антикорупційних механізмів;

3) 2014 р. – 2019 р. – зміцнення адміністративно-правового статусу викривачів та удосконалення його нормативно-правового регулювання;

4) 2019 р. – по даний час – розширення гарантій захисту викривачів, а також удосконалення механізму здійснення повідомлень викривачами та їх перевірки.

01.01.2020 набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо викривачів корупції» від 17.10.2019 № 198-IX, у якому наведено визначення «викривач». Викривач – це фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень цього Закону, вчинених іншою особою, якщо така інформація стала їй відома у зв'язку з її трудовою, професійною, господарською, громадською, науковою діяльністю, проходженням нею служби чи навчання або її участю у передбачених законодавством процедурах, які є обов'язковими для початку такої діяльності, проходження служби чи навчання [2].

Відповідно до Закону України «Про запобігання корупції», ознаками повідомлення викривача корупції є такі:

– за змістом це інформація про порушення вимог Закону України «Про запобігання корупції» іншою особою. Повідомлення може стосуватися будь-якого кримінального правопорушення або правопорушення пов'язаного з корупцією, протиправність яких передбачена в Кримінальному кодексі України, а також Кодексі України про адміністративні правопорушення, також які регламентовані в Законі України «Про запобігання корупції» та відповідають ознакам корупційного правопорушення і правопорушення, пов'язаного з корупцією;

– достовірність інформації, яка міститься в повідомленні викривача корупції, – це властивість фактичних даних про порушення іншою особою вимог Закону України «Про запобігання корупції», що ґрунтується на внутрішньому переконанні викривача;

– обґрунтованістьповідомлення викривача, відображається у вигляді його мотивування, вмотивованість посилює обґрунтованість повідомлення, надає йому внутрішню й зовнішню переконливість, полегшує розуміння повідомлення особою або органом, до якого воно було подано [3, с. 135];

– добровільність дій ніхто не може бути примушений до повідомлення про порушення законодавства, така дія може відбутись лише добровільно й за своїм волевиявленням, а саме усвідомлюючи поняття суспільної справедливості.

На дану особу покладаються певні права щодо своєї захищеності та анонімності, а також певні гарантії, тобто вона перебуває під захистом держави. Зокрема цим особам має надаватися : право на захист від незаконних звільнення, притягнення до дисциплінарної відповідальності, інших форм дискримінації; право на анонімність; право на відшкодування витрат, пов'язаних із повідомленням про корупцію.

Не зважаючи на досить прогресивний характер, чинна редакція Закону не містить чіткої та уніфікованої системи гарантій захисту викривачів корупції. варто розглянути питання про внесення обов'язкової вимоги до роботодавця щодо створення умов для безперешкодного повідомлення про порушення законодавства. Це може містити в собі створення спеціального органу, який прийматиме повідомлення від викривачів, а також забезпечення їхньої конфіденційності [4].

Цілком очевидним є те, що такий запроваджений варіант боротьби з корупцією досі не працює на належному рівні. Однією з основних проблем є низький рівень антикорупційної освіти громадян, яка доволі потрібна у теперішній час та відсутність гарантій захисту для викривачів [5]. Не менш важливим є рівень поінформованості громадян щодо механізму роботи даного інституту, їх прав та гарантій захищеності, процедури повідомлення про відомі факти вчинення корупції.

Як висновок, можна сказати що, корупція в Україні є системною та загрозливою проблемою, особливо зпоєднанням воєнних конфліктів. Рівень корупції, визначений за Індексом сприйняття корупції, свідчить про необхідність невідкладних заходів для боротьби з цим явищем. Важливою стратегією може бути розробка та впровадження ефективного інституту викривачів корупції, який сприяв би підвищенню ефективності державних органів в умовах воєнного стану. Такий підхід може сприяти не лише зниженню рівня корупції, але й підвищенню національної безпеки та забезпеченню ефективності військових зусиль країни.

У 2020 році в Україні набув чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України "Про запобігання корупції" щодо викривачів корупції», який врегулював правовий статус викривачів. Слід зауважити, що такий варіант боротьби з корупцією шляхом залучення викривачів в майбутньому має досить великі перспективи в антикорупційній політиці України та певною мірою допоможе подолати вияви антиправових дій насамперед в нашій державі, але для цього потрібно удосконалювати та допрацьовувати вже наявні норми. Актуальним залишається питання запровадження гарантій захисту для викривачів, тобто питання, які саме правові та інституційні гарантії повинні бути впровадженні та зможуть створити реальний, а не паперовий захист для осіб, що викрили факти зловживання владою, корупції чи іншу суспільно важливу інформацію.

Список використаних джерел

1. Індекс сприйняття корупції: Україна поліпшилася, але ризики є. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/indeks-spryjniattia-korupciji-2020/31070408.html.

2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Загиней З. А. Викривачі корупції: quidprodest?. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2016. № 2, ч. 1. С. 125–136.

4. Ілляшенко О. В. Зарубей В. В. Сучасні тенденції щодо вирішення проблемних питань у роботі з викривачами. Роль інституту викривачів у запобіганні та протидії корупції : матеріали круглого столу (Київ, 2 листоп. 2018 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, К. Ланчінскас, А. Б. Фодчук та ін.] ; Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2018. С. 56–59

5. Про захист викривачів і розкриття інформації про шкоду або загрозу суспільним інтересам: Проект закону № 4038а від 20 липня 2016 року реєстр URL: http:w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59836.

Гордієнко Марина Олександрівна,
слухач магістратури навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Плугатир Максим Віталійович,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ УЧАСТІ ГРОМАДСЬКОСТІ В ЗАХОДАХ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ

Останнім часом спостерігається збільшення громадської активності в різних сферах суспільного життя. Можливість здійснювати громадський контроль над діяльністю державних органів та посадовців, є прерогативою демократичного цивілізованого суспільства. В Україні на законодавчому рівні розроблений механізм діяльності громадських об'єднань, їх членів або уповноважених представників, а також окремих громадян в діяльності щодо запобігання корупції.

Слід зазначити, що Законом України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) визначені правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень.

До системи запобігання корупції відносяться різноманітні суб'єктів, що наділені повноваженнями по реалізації заходів, спрямованих на ліквідацію корупційних проявів. Основним суб'єктом, який забезпечує та реалізує державну антикорупційну політику є Національне агентство з питань запобігання корупції (центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом). Кабінетом Міністрів України можуть створюватися за поданням Національного агентства

територіальні органи Національного агентства. Повноваження Національного агентства закріплені статтею 11 Закону. До них зокрема, належать:

– формування та реалізація антикорупційної політики, розроблення проектів нормативно-правових актів з цих питань;

– здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– розробка типової антикорупційної програми юридичної особи;

– надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги з питань застосування актів законодавства з питань етичної поведінки, запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та прирівняних до них осіб [1].

У законодавстві також передбачена участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції. Зокрема у Законі визначається, що громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

– повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

– запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України «Про доступ до публічної інформації», інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

– проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

– брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

– вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

– проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

– проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

– здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству;

– здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції [1].

Громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом [2]. Законодавство також встановлює строки розміщення на офіційних веб-сайтах відповідних органів законопроектів та проектів інших нормативно-правових актів, що передбачають надання пільг, переваг, окремим суб'єктам господарювання, а також делегування повноважень державних органів або органів місцевого самоврядування, з метою їх громадського обговорення. Вищезазначені органи узагальнюють результати громадського обговорення на своїх офіційних веб-сайтах.

Представники громадськості, які надають допомогу у запобіганні та протидії корупції, перебувають під захистом держави. Також державні органи повинні сприяти громадськості в цій діяльності. Таким чином, громадськість розглядається як важливий інструмент функціонування системи запобігання корупції в Україні. Участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції організована на основі двох фундаментальних принципів: активна співпраця при вирішенні поставлених завдань і урахування громадської думки. Інтегрованість державних органів з громадськими інститутами повинна сприяти ефективному виконанню однієї із головних завдань сучасного суспільства – подолання корупції

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: закон України від 14.10.2014 № 1700-VII // База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

2. Участь громадськості у заходах щодо запобігання корупції як запорука успішної антикорупційної політики: роз'яснення М-ва юстиції України від 26.08.2011. Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0059323-11.

3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції: від 31.10.2003/ Верховна Рада України. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16.

Граб Андрій Володимирович,
аспірант кафедри кримінально-правової політики та кримінального права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ НЕЗАКОННОГО ЗБАГАЧЕННЯ

Корупція продовжує бути однією з основних проблем для України, поруч із високою вартістю життя та воєнними діями. Так, за результатами проведеного за ініціативою НАЗК опитування у 2022 р. 64,2 % населення нашої країни вважає корупцію дуже серйозною проблемою; серед бізнесу ж вона посідає 2-е місце в рейтингу проблем [1]. Розглядаючи кримінальну відповідальність за незаконне збагачення в Україні як ключовий елемент завершального рубежу протидії корупції, не можна не зважати на міжнародні документи, сприйняття положень яких стало причиною закріплення відповідної кримінально-правової заборони в законодавстві як України, так й інших країн.

Свого часу Україною було ратифіковано більшість з основних міжнародних конвенцій у сфері протидії корупції, а саме Законом України від 18.10.2006 р. – Конвенцію ООН проти корупції (далі – КООНПК) та Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією, а Законом України від 16.03.2005 р. – Цивільну конвенцію про боротьбу з корупцією. Слід схвально оцінити прагнення вітчизняного законодавця наблизити законодавство про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення до міжнародних стандартів.

Розуміння змісту незаконного збагачення як важливої проблеми з'явилось ще в 70-х роках XX століття. З цього приводу І. Б. Юрчишин зазначає, що першою серед міжнародних організацій, яка визнала необхідність криміналізації незаконного збагачення як правопорушення, природа якого полягає у невідповідності доходів і видатків посадовців займаним посадам й виконуваним функціям, стала Організація Американських Держав [2, с. 181]. Утім, якщо вести мову про конкретні міжнародні документи, прийняті цією організацією в сфері запобігання та протидії корупції, то Міжамериканська конвенція проти корупції (далі – МАКПК) була прийнята значно пізніше – 29 березня 1996 р. Ст. 9 цього документу під назвою «Незаконне збагачення» закріплює зобов'язання для кожної держави-учасниці Організації Американських Держав вжити необхідних заходів для встановлення за своїм законодавством як злочину суттєвого збільшення майна урядового чиновника, що він не може зрозуміло пояснити стосовно його законних заробітків під час здійснення своїх функцій [3]. Попри те, що МАКПК як міжнародний акт не має безпосереднього відношення до правового регулювання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні, слід мати на увазі

те, що ухвалення МАКПК позитивним чином відобразилось на подальшому розвитку законодавства про кримінальну відповідальність за незаконне збагачення у світі.

До слова, таку ж позитивну роль виконують положення Конвенції Африканського союзу щодо запобігання та боротьби з корупцією (далі – КАСЗБК). У ст. 1 цього документа незаконне збагачення визначається як значне збільшення активів державної посадової особи або будь-якої іншої особи, яке вона не може обґрунтовано пояснити відносно своїх офіційних доходів. Звернемо увагу на те, що у змісті цієї норми мова йде не лише про державних посадових осіб, але й про «будь-яких інших осіб». Тобто в державах-членах Африканського союзу незаконним збагаченням може вважатись наявність в особи необґрунтованих активів не залежно від перебування цієї особи на державній службі [4].

Також слід згадати про документи ООН, серед яких важливе місце займає резолюція «Боротьба з корупцією» A/RES/51/59 від 28 січня 1997 року, якою було затверджено Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. П. 8 цього Кодексу передбачив обов'язок державних посадових осіб виконувати вимоги про оголошення або повідомлення інформації про особисті активи й зобов'язання, а також, по можливості, відомості про активи та зобов'язання чоловіка (дружини) і/або утриманців [5]. Хоча в згаданому Кодексі ще не йшла мова безпосередньо про відповідальність за незаконне збагачення, в ньому вже встановлювались певні запобіжники від набуття особами, уповноваженими на виконання функцій держави, незаконних активів. Державам – учасницям ООН було рекомендовано керуватись цим Кодексом як інструментом для запобігання та протидії корупції на внутрішньодержавних рівнях. Іншим документом, прийнятим ООН у цей період, є резолюція «Декларація ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях» A/RES/51/191 від 21 лютого 1997 року. Нею було затверджено Декларацію ООН про боротьбу з корупцією та хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. П. 7 цього документу закріпив обов'язок держав-членів вивчити можливість визнання незаконного збагачення державних посадових осіб або обраних представників злочином [6]. Вказане демонструє поступову підготовку до впровадження державами норм кримінального законодавства, якими б запроваджувалась відповідальність за незаконне збагачення.

Встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення в Україні пов'язане із ратифікацією КООНПК Законом України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції» від 18.10.2006. Ст. 20 цієї Конвенції «Незаконне збагачення» передбачає, що за умови дотримання своєї конституції та основоположних принципів своєї правової системи кожна Держава-учасниця розглядає можливість вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином

умисного незаконного збагачення, тобто значного збільшення активів державної посадової особи, яке перевищує її законні доходи та які вона не може раціонально обґрунтувати.

Однак, як слушно підкреслює О. В. Драган, більшість країн Європи та США неохоче здійснюють криміналізацію незаконного збагачення як окремого кримінально караного діяння. Причиною тому є, зокрема, вбачені порушення принципів кримінального судочинства та конституції щодо презумпції невинуватості, а також наявність у національному законодавстві достатніх превентивних заходів для боротьби з корупцією, включаючи незаконне збагачення [8, с. 224]. В Україні ж кримінальна відповідальність за незаконне збагачення поєднана з інститутом визнання необґрунтованих активів та їх стягненням у дохід держави в межах цивільного судочинства. Такий підхід направлений на якомога більш ефективне вилучення активів, якими посадові особи не могли б заволодіти за умови використання для їх набуття лише законних доходів, особливо враховуючи високу латентність корупційних кримінальних правопорушень та складність їх розслідування.

Отже, на основі вивчення міжнародних стандартів правового регулювання кримінальної відповідальності за незаконне збагачення можна зробити висновок про те, що при її визначенні присутні як спільні, так і відмінні риси. Спільними рисами є підстави визнати те, що:

1) незаконним збагаченням визнається значне збільшення в особи активів, які перевищують її законні доходи; усі згадані міжнародні документи одностайно визначають незаконне збагачення як появу в особи активів, які не відповідають її законним доходам;

2) в особи відсутнє обґрунтування щодо джерела походження активів. Це, вочевидь, найбільш контраверсійне положення усіх міжнародних актів, якими врегульовується відповідальність за незаконне збагачення. На основі цього положення у національних законодавствах ухвалюються норми, які згодом стають предметом розгляду у справах, що розглядають національні органи конституційної юрисдикції. Їх завданням у таких випадках є встановлення того, чи дійсно всупереч презумпції невинуватості на осіб покладалось зобов'язання доводити джерело походження власних активів, а отже, власну невинуватість. При цьому відповідне положення містить МАКПК, КАСЗБК і КООНПК.

До відмінних рис у розмінні суті незаконного збагачення відносимо:

1) факультативність регулювання відповідальності за незаконне збагачення. Більшість міжнародних правових стандартів визначає обов'язок розглянути вжиття таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання злочином незаконне збагачення, а тому деякі країни вирішили піти шляхом, відмінним від криміналізації незаконного збагачення;

2) розуміння того, хто є суб'єктом вчинення злочину: відповідно до МАКПК та КООНПК незаконне збагачення розглядається як злочин, спеціальним суб'єктом якого є лише державна посадова особа, а не будь-яка інша, як це передбачено в КАСЗБК;

3) момент вчинення злочину. У більшості відповідних міжнародних документів підкреслено, що збільшення активів особи має бути пов'язане зі здійсненням нею службових функцій та не відповідати законним доходам; при цьому прямо не уточнюються період часу, за який потрібно обраховувати такі доходи на предмет відповідності до реально виявлених активів.

Таким чином, завдяки наявності низки міжнародних документів кримінально-правова заборона, присвячена незаконному збагаченню, не втрачає своєї актуальності, а тому зазнає перманентного розвитку. При цьому на міжнародному рівні відсутнє загальноприйняте розуміння поняття злочину «незаконне збагачення».

Список використаних джерел

1. Корупція в Україні 2022: розуміння, сприйняття, поширеність (звіт за результатами опитування населення та бізнесу). URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/1f23b766-e031-4c3f-81a4-0167b4f93116.pdf.

2. Юрчишин І. Б. Кримінальна відповідальність за незаконне збагачення: зарубіжний досвід правової регламентації. *Прикарпатський юридичний вісник.* Випуск № 6 (35). 2020. С. 180–187.

3. Міжамериканська конвенція проти корупції: Міжнародний документ від 29.03.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_089#Text.

4. African Union Convention on Preventing and Combating Corruption. July 01, 2003. URL: https://au.int/en/treaties/african-union-convention-preventing-and-combating-corruption.

5. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб. ООН; Міжнародний документ від 23.07.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

6. Декларація Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з корупцією і хабарництвом у міжнародних комерційних операціях. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 16.12.1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_369#Text.

7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. ООН; Конвенція, Міжнародний документ від 31.10.2003. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text.

8. Драган О. В. Щодо кримінальної відповідальності за незаконне збагачення. *Підприємництво, господарство і право.* 2021. Вип. 4. С. 222–226.

Гудкова Ганна Сергіївна,
аспірант кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Діяльність Національного банку України (далі – НБУ) перебуває під впливом низки загроз, однією з найнебезпечніших серед яких є корупційні ризики. Це вимагає вчасного розроблення та запровадження низки заходів, спрямованих на подолання зазначених проявів. Ст. 19 Закону України «Про запобігання корупції» вимагає від державних органів прийняття антикорупційних програм, зокрема для Національного банку – шляхом затвердженням Правлінням банку. На виконання вимог законодавства, рішенням Правління НБУ була затверджена Антикорупційна програма Національного банку України на 2022–2023 роки [1].

Антикорупційна програма НБУ передбачає комплекс заходів щодо запобігання, виявлення та протидії корупції в Національному банку, забезпечення дотримання працівниками НБУ вимог антикорупційного законодавства, створення додаткових запобіжників вчиненню корупційних правопорушень та правопорушень, пов'язаних із корупцією, працівниками Національного банку.

Програма зобов'язує Національний банк на постійній основі здійснювати низку заходів, спрямованих на запобігання, виявлення, усунення та протидію корупції, зокрема:

– застосування принципу чотирьох очей/колегіальності під час прийняття рішень;

– надання консультацій працівникам Національного банку стосовно дотримання антикорупційних обмежень, вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог законодавства у сфері запобігання корупції, проведення відповідних навчань;

– контроль за дотриманням працівниками Національного банку антикорупційних обмежень, вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, інших вимог законодавства у сфері запобігання корупції;

– проведення антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів Національного банку;

– проведення антикорупційної оцінки проєктів розпорядчих актів Національного банку;

– регламентація процесів діяльності підрозділів Національного банку;

– удосконалення роботи з підбору персоналу, перевірка відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад у Національному банку, у тому числі організація проведення у

встановленому порядку спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на призначення в Національний банк на посади, які передбачають зайняття відповідального або особливо відповідального становища, а також посад з підвищеним корупційним ризиком;

– контроль за своєчасністю подання посадовими особами Національного банку декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування;

– розгляд повідомлень викривачів, звернень про порушення працівниками Національного банку вимог Закону України «Про запобігання корупції»;

– проведення службових розслідувань і перевірок та вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, повідомлення про такі випадки спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції; 11) заохочення та формування культури повідомлення про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, інших порушень Закону України «Про запобігання корупції», а також забезпечення конфіденційності інформації про осіб, які повідомляють про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень.

Порядок реалізації вимог антикорупційного законодавства з урахуванням особливостей діяльності НБУ визначається відповідними нормативно-правовими та розпорядчими актами Національного банку, зокрема: Кодексом етики працівника Національного банку України, Положенням про порядок проведення перевірки відомостей стосовно осіб, які претендують на зайняття посад працівників Національного банку України; Положенням про порядок проведення службових розслідувань і перевірок у Національному банку України; Положенням про організацію та контроль за виконанням заходів із запобігання корупційним та пов'язаним із корупцією правопорушенням у Національному банку України; Положенням про порядок запобігання та врегулювання конфлікту інтересів у Національному банку України; Положенням про особливості організації та проведення контролю за дотриманням вимог законодавства у сфері запобігання корупції працівниками Національного банку України; Положенням про механізми заохочення викривачів корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень та формування культури повідомлення в Національному банку України; Порядком проведення антикорупційної оцінки проєктів розпорядчих актів Національного банку України; Положенням про порядок проведення перевірок на доброчесність у Національному банку України; Порядком оцінки благонадійності кандидатів на посади в Національному банку України; Порядком оброблення повідомлень про порушення вимог антикорупційного законодавства в Національному банку України; Регламентом «Забезпечення дотримання вимог антикорупційного законодавства».

За організацію роботи із запобігання корупційним ризикам в діяльності НБУ відповідає окрема особа – відповідальна особа НБУ.

Крім того, в організаційній структурі центрального апарату Національного банку створений Відділ з питань запобігання та виявлення корупції Національного банку. А також затверджене Положення та створено робочу групу з оцінювання корупційних ризиків у діяльності Національного банку України. Правління Національного банку України регулярно розглядає звіти профільного підрозділу, інших органів та посадовців щодо ефективності та результатів запобігання та протидії корупції.

В листопаді 2023 року Національний банк України проводить анонімне опитування зовнішніх заінтересованих сторін щодо виявлення вразливих до корупції сфер (напрямів діяльності) та процесів Національного банку. Результати опитування використовуватимуться для виявлення корупційних ризиків у діяльності Національного банку в межах підготовки антикорупційної програми регулятора на новий період [2].

Список використаних джерел

1. Антикорупційна програма Національного банку України на 2022–2023 роки : Рішення Правління Національного банку України від 14 груд. 2021 р. № 614-рш. URL: https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2021/12/AP-NBU-2022-2023.pdf.

2. Опитування щодо виявлення вразливих до корупції сфер та напрямів діяльності НБУ. Офіційний сайт Національного банку України. URL: https://bank.gov.ua/ua/news/all/opituvannya-schodo-viyavlennya-vrazlivih-do-koruptsiyi-sfer-ta-napryamiv-diyalnosti-nbu.

Давиденко Тетяна Михайлівна,
здобувач науково-дослідної лабораторії
з проблем криміналістичного забезпечення
та судової експертології Національної
академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЙНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА БАГАТОВИМІРНІ ПІДХОДИ ПРОТИДІЇ

У всьому світі корупція чи боротьба з цим явищем є загальною соціальною проблемою.

Зміст поняття «корупція» має викликає суперечки, однак, єдиного, цілісного і універсального визначення цього явища не існує. У більшості наукових публікацій прослудковуємо твердження, що однозначне визначення корупції сформувати надзвичайно важко.

Загально широкоприйнятою моделлю корупційної поведінки є розуміння фальсифікації за межами суспільно сформованого ідеального і етичного предмету поведінки індивіда.

Системність і постійна змінність форм цього явища обумовлює серйозність злочину.

У наукових джерелах корупцію розглядають у її найважливіших вимірах: політичному, правовому, економічному, соціальному та етичному.

Порушеннями у сфері політики корупція ставить під сумнів демократію та процеси управління. шляхом порушення формальних процесів. Наслідки порушення демократичних процесів зумовлюють знецінення довіри і при прийнятті політичних рішень.

У правовому аспекті корупція означає, перш за все, протиправність певних стандартів поведінки.

Конституція[1] визначає, що Україна є правовою державою, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканності її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону.

Відповідно до ст. 129 Конституції України рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, змагальність сторін та свобода в наданні ними суду доказів і у доведенні їх переконливості, визначено основними засадами судочинства.

Підписаною 4.XI.1950 в Римі урядами держав – членів Ради Європи Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод підтверджено свою глибоку віру в ті основоположні свободи, які становлять підвалини справедливості та миру в усьому світі і які найкращим чином забезпечуються, з одного боку, завдяки дієвій політичній демократії, а з іншого боку, завдяки спільному розумінню і додержанню прав людини, від яких вони залежать[2].

Використання нечітких і неоднозначних термінів і норм, що підлягають різному тлумаченню, колізійність законодавства, створюють правові лазівки, що призводить до порушення принципу змагальності та принципу рівності сторін, які тісно пов'язані між собою, є основоположними компонентами концепції «справедливого судового розгляду» у розумінні пункту 1 статті 6 Конвенції (п. 37 Справи «Лазаренко та інші проти України»)[3].

Корупційні діяння дискредитують цінності та ідеї, зокрема, щодо змагальності та рівності перед законом, на яких базується правова система України.

У світлі чинного законодавства, за корупційне правопорушення, відповідно до статті 1 Закону України «Про запобігання корупції»[4]

---

[1] Конституція України, прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року. URL: https://www.president.gov.ua/documents/constitution.

[2] Європейська конвенція з прав людини. Конвенцію ратифіковано Законом №475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

[3] Європейський суд з прав людини. Четверта секція. Рішення. Справа «Лазаренко та інші проти України» (Заява № 70329/12 та 5 інших заяв – див. перелік у додатку) СТРАСБУРГ 27 червня 2017 року. Остаточне27/09/2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c40#Text.

[4] Закон України Про запобігання корупції. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

встановлено кримінальну, дисциплінарну та цивільно-правову відповідальність.

Хоча це поняття має широкий зміст, але є стандартом, що відповідає світовим тенденціям.

Повний перелік корупційних правопорушень, за які настає кримінальна відповідальність, зазначено у примітці статті 45 Кримінального кодексу України[1]. Виокремлено дві основних групи корупційних правопорушень:

– кримінальні правопорушення, вчинені шляхом заволодіння майном, зловживання службовою особою службовим становищем.

Це злочини, передбачені статтями КК України:

ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»;

ст. 262 «Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»;

ст. 308 «Викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

ст. 312 «Викрадення, привласнення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

ст. 313 «Викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням»;

ст. 320 «Порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»;

ст. 357 «Викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження»;

ст. 410 «Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»;

безумовно корупційні правопорушення, вчинені внаслідок службових зловживань, одержання-надання неправомірної вигоди.

---

[1] Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25–26, ст. 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text.

Це злочини, передбачені статтями КК України:

ст. 210 «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням»;

ст. 354 «Підкуп працівника підприємства, установи чи організації»;

ст. 364 «Зловживання владою або службовим становищем»;

ст. 364^{-1} «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;

ст. 365^{-2} «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги»;

ст. 368 «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»;

ст. 368^{-3} «Підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми»;

ст. 368^{-4} «Підкуп особи, яка надає публічні послуги»;

ст. 368^{-5} «Незаконне збагачення»;

ст. 369^{-2} «Зловживання впливом».

Злочини, пов'язані з корупцією, але які не містять ознак корупції, визначено статтями КК України:

ст. 159^{-1} «Порушення порядку фінансування політичної партії, передвиборної агітації чи агітації референдуму»;

ст. 160 «Підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму»;

ст. 370 «Провокація підкупу».

Відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, встановлена главою 13-А Кодексу України про адміністративні правопорушення[1], зокрема передбачає відповідальність за адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією статтями:

ст. 172^{-4} «Порушення обмежень щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності»;

ст. 172^{-5} «Порушення встановлених законом обмежень щодо одержання подарунків»;

ст. 172^{-6} «Порушення вимог фінансового контролю»;

ст. 172^{-7} «Порушення вимог щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів»;

ст. 172^{-8} «Незаконне використання інформації, що стала відома особі у зв'язку з виконанням службових або інших визначених законом повноважень»;

[1] Кодекс України про адміністративні правопорушення. Відомості Верховної Ради Української РСР (ВВР) 1984, додаток до № 51, ст. 1122. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text.

ст. 172[-8-1] «Порушення встановлених законом обмежень після припинення повноважень члена Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг»;

ст. 172[-9] «Невжиття заходів щодо протидії корупції».

Більшість санкцій цих статей передбачає відповідальність у вигляді штрафу від 50 до 2500 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, а також застосування до порушника адміністративного стягнення у вигляді конфіскації грошей, одержаних внаслідок адміністративного правопорушення, та/або права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю строком на 1 рік.

У дотримання статті 38 КУпАП адміністративне стягнення за вчинення правопорушення, пов'язаного з корупцією може бути накладено протягом шести місяців з дня його виявлення, але не пізніше двох років з дня його вчинення.

Відповідальність за військові адміністративні правопорушення Законом № 158-VIII від 05.02.2015 КУАП доповнено главою 13-Б КУАП. Зокрема, це злочини із врахуванням змін, внесених згідно із Законом № 2839-IX від 13.12.2022 щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці, встановлені статтями:

ст. 172[-10] «Відмова від виконання законних вимог командира (начальника)»;

ст. 172[-11] «Самовільне залишення військової частини або місця служби»;

ст. 172[-12] «Необережне знищення або пошкодження військового майна»;

ст. 172[-13] «Зловживання військовою службовою особою владою або службовим становищем»;

ст. 172[-14] «Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень»;

ст. 172[-15] «Недбале ставлення до військової служби»;

ст. 172[-16] «Бездіяльність військової влади»;

ст. 172[-17] «Порушення правил несення бойового чергування»;

ст. 172[-18] «Порушення правил несення прикордонної служби»;

ст. 172[-19] «Порушення правил поводження зі зброєю, а також речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточення»;

ст. 172[-20] «Розпивання алкогольних, слабоалкогольних напоїв або вживання наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів».

Настання шкідливих наслідків не є обов'язковою ознакою адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією, є діяння, що порушує встановлені Законом України «Про запобігання корупції» вимоги, заборони та обмеження, за яке законом встановлено адміністративну відповідальність.

Основними видами дисциплінарної відповідальності за порушення трудової дисципліни статтею 147 «Стягнення за

порушення трудової дисципліни» Кодексу законів про працю України[1] до працівника може бути передбачено застосування один з таких заходів стягнення: догана або звільнення.

До державних службовців. відповідно до статті 66 «Види дисциплінарних стягнень та загальні умови їх застосування» Закону України «Про державну службу»[2], може застосовуватися один із таких видів дисциплінарного стягнення: зауваження; догана; попередження про неповну службова відповідність; звільнення з посади державної служби.

Для окремих категорій працівниківзаконодавчо, статутами та відомчими положеннями передбачено й інші дисциплінарні стягнення: пониження в класному чині, пониження в посаді, позбавлення нагрудного знаку, звільнення з позбавленням класного чину, попередження про неповну службову відповідність, затримка до одного року у присвоєнні чергового рангу або у призначенні на вищу посаду, усне зауваження, зауваження, сувора догана, пониження в спеціальному званні на один ступінь, матеріальна відповідальність тощо.

Порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності державних службовців регулюється постановою Кабінету Міністерів України від 4 грудня 2019 року № 1039.

Порядок застосування цивільно-правової відповідальності регламентовано Цивільним кодексом України і Цивільним процесуальним кодексом України. Такий вид відповідальності може настатавати виключно у випадках, якщо вчинене правопорушення спричинили негавтні наслідки у вигляді заподіяння моральної чи матеріальної шкоди. Відповідно до статті 1166 «Загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду» Цивільного кодексу УкраїниЗ, майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Особа, яка завдала шкоди, звільняється від її відшкодування, якщо вона доведе, що шкоди завдано не з її вини.

У літературі все частіше полемізуються емпіричні дослідження впливу наслідків явища корупції на економічний розвиток держави. Наслідком негативного впливу є зменшення надходжень до бюджету від податків і зборів. Наслідком зниження довіри субєктів господарювання до державних інституцій є обмеження інвестиційної

---

[1] Кодекс законів про працю України Затверджується Законом № 322-VIII від 10.12.71 ВВР, 1971, додаток до № 50, ст. 375. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text.

[2] Закон України «Про державну службу». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2016, № 4, ст. 43). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text.

[3] Цивільний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, № 40–44, ст. 356. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text.

привабливості. Обмеження приватних інституцій призводить до відмови інвесторів від прийняття рішень щодо подальшої діяльності в корумпованих країнах.

У 1965 році з'явилися перші теоретичні аргументи, підтверджені емпіричними економічними дослідженнями держав з низьким рівнем державних інституцій, про можливість позитивного впливу корупції на економіку: корупція є позитивним стимулом оперативного прийняття рішень і прискорення економічних процесів, тому це негайне рішення проблема надмірної бюрократії держави та повільності чиновників.

Корупція в певних ситуаціях може підвищити ефективність роботи економіки Основним аргументом цього постулату є спрощення бюрократичної діяльності, уникнення штучних адміністративних перешкод для суб'єктів господарювання.

Приховуючи нелегальну та протиправну діяльність, корупція сприяє і в роботі нелегального бізнесу.

Такі теоретичні аргументи можуть прийнятні для бідних країн, де корупційна діяльність мало контролюється урядом, що призводить до неконторольованої розтрати державних коштів. З етичної точки зору корупція передбачає деморалізацію у сфері публічної влади та у ставленні суспільства до влади і має негативні наслідки для держави.

В етичному вимірі антикорупційні стандарти є надзвичайно важливими правовими нормами ефективної боротьби.

Серед соціальних аспектів корупції найнебезпечнішими є зниження поваги суспільства до владних інституцій та порушення конституційного принципу верховенства права.

Корупція як складне явище, зумовлене багатьма різними факторами, потребує постійного вдосконалення у застосуванні однакового для всіх держав механізму функціонування антикорупційної діяльності. Це слугуватиме попередженням потенційних загроз, які можуть переростати у справжню кризу.

Дашковська Анастасія Володимирівна,
здобувач кафедри публічного управління
та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ

РОЛЬ РАДИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ

Системний характер корупції в Україні визнано національними державними органами, міжнародними організаціями та підтверджується дослідженнями сприйняття поширеності корупції серед населення. Нагальним нині є зниження рівня корупції в країні шляхом запровадження но вих механізмів ефективного запобігання й протидії

корупційним правопорушенням, що потребує відповідного законодавчого та інституційного забезпечення.

Загальновизнано, що корупція як соціальне явище притаманна інституту держави від виникнення першої держави. В Україні власне феномен корупції та засобів протидії корупції досить часто поставав предметом політичної боротьби. На державному рівні протягом двадцяти років постійно приймалися закони, концепції та програми щодо протидії корупції. Утім, як показує практика, поширення корупції зберігає свої масштаби, а методи подолання корупції в Україні залишаються малоефективними. Причиною цьому є недостатня суспільна реакція на системність проявів корупції, відсутність абсолютно негативного сприйняття громадянами корупції в державі. Для України низька ефективність протидії корупції в попередні роки обумовлена тим, що корупція (як характерний прояв неусталеного механізму публічного управління, особливо в країнах з перехідною економікою) досить часто є звичайним атрибутом публічного управління. Однак це суперечить проголошеним у Конституції ідеалам соціальної, правової держави. Поширення корупційних способів вирішення політичних, економічних і соціальних питань, правових спорів дає підстави дійти висновку про системність корупції в усіх сферах державного й суспільного життя, і навіть про загрозу формування в Україні так званої корупційної культури [1].

Реалізація завдань, визначених антикорупційними стратегічними документами, надзвичайно ускладняються тим, що до цього часу в Україні: відсутній дієвий механізм координації та взаємодії державних органів з реалізації антикорупційних заходів правоохоронними методами, а також немає системи постійного моніторингу за змінами у сфері запобігання й протидії корупційним правопорушенням та виконанням інших відповідних заходів.

Останнім часом питання, пов’язані з цією проблематикою, постійно знаходиться в центрі уваги Ради національної безпеки і оборони (РНБО – далі) України. Зокрема у рішеннях РНБО України зазначається про незадовільний є стан координації та контроль за діяльністю державних органів щодо запобігання й протидії корупції, невирішеними залишаються питання інституційного забезпечення цієї протидії.

Роль однієї з основних запорук вдалої антикорупційної боротьби належить політичній волі, намірам державного керівництва попереджувати та викорінювати корупцію на кожному рівні влади та в будь-якому прояві. Свідченням цього має бути притягнення будь-якого громадянина до відповідальності, незважаючи на політичні уподобання, займану цією людиною посаду, наближеність до державного керівництва чи інші суб’єктивні обставини. Ключову і визначальну роль, реалізуючи політичну волю, відіграє глава держави з огляду на широкі повноваження, які передбачають підтримку нацбезпеки (обов’язки Голови РНБО України, Головнокомандувача

ЗСУ) і економічної безпеки в тому числі, координацію роботи виконавчих та правоохоронних структур.

Міжнародна практика побудови антикорупційної політики різноманітна, а конкретні форми втілення подібної політики узалежнена від численних пов'язаних між собою чинників з урахуванням соціальних умов, рівня, який мають економічний розвиток, політична культура, державне управління. Водночас є низка визначальних принципів і підходів, загальних для більшої частини держав [2]. Передусім, це усвідомлення того, якими є негативні наслідки корупції, її небезпечний вплив на розвиток та повноцінне забезпечення прав людини в політичній, соціальній і економічній площині. Дуже важливими для суспільства посттоталітарного типу є сформувати систему органів з протидії корупції, розвивати національне законодавство, вивчати досвід постійно функціонуючих у певних країнах інституцій, що діють при президентах, урядах, парламентах. Дослідивши міжнародно-правові акти та досвід антикорупційної боротьби в деяких державах, можна окреслити головні способи, завдяки яким вдасться зробити національне українське законодавство відповідним до міжнародних правових нормативів [3].

У результаті огляду світових спеціалізованих інститутів із боротьби з корупцією можна виділити такі основні моделі організації антикорупційних органів [4]:

– багатоцільові агентства із боротьби з корупцією із повноваженнями правоохоронних органів. У межах одного такого агентства поєднуються повноваження проведення розслідувань і розробка політики у цій сфері, аналітична діяльність та моніторинг, попередження корупційних правопорушень і взаємодія з громадськістю (наприклад, Гонконг, Сінгапур);

– спеціальні підрозділи із боротьбі з корупцією в системі правоохоронних органів, призначені для розслідування корупційних правопорушень і кримінального переслідування, з повноваженнями оперативно-розшукової та слідчої діяльності (Бельгія, Іспанія);

– органи щодо запобігання корупції, розробки політики і координації, які займаються дослідженням корупції, моніторингом і координацією заходів з виконання антикорупційних програм, контролем у сфері конфлікту інтересів і декларування доходів, сприянням у проведені освітніх заходів (Франція, Індія).

У багатьох країнах, що входять в Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), взагалі не існує спеціалізованих органів із боротьби з корупцією, цією діяльністю займаються існуючі правоохоронні інститути й органи державного управління. У країнах з перехідною економікою були утворені структури із боротьби з корупцією різного типу. У Латвії і Литві створені відомства «гонконзького типу», в Румунії і Хорватії – спеціальні антикорупційні

підрозділи поліції та прокуратури, в інших – інститути із запобігання корупції, розробки політики і координації у формі спеціальних комітетів (наприклад у Болгарії). Невирішеність багатьох питань у сфері запобігання та боротьби з корупцією у нашій країні викликана відомчими бар'єрами та відсутністю спільного бачення шляхів подолання цієї проблеми, що обумовлює необхідність посилення координуючої функції РНБО України. Зокрема, вирішення питань створення спеціалізованого антикорупційного органу, організації взаємодії державних і правоохоронних органів у сфері протидії корупції, удосконалення їх організаційно-штатних та управлінських структур, контролю за їх діяльністю видається можливим у рамках роботи РНБО України. Цей конституційний орган при Президентові України має зайняти важливе місце серед інституцій у сфері запобігання і протидії корупції. Основними завданнями РНБО України має бути здійснення системного аналізу стану корупції в Україні з метою визначення пріоритетних напрямів державної політики із запобігання і протидії злочинності та корупції, а також розробки нормативно-правових, інституційних, організаційних та інших заходів з її вдосконалення.

Список використаних джерел

1. Новак А. Теоретичні основи дослідження протидії корупційним проявам у системі публічного управління. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 1. С. 29–36.

2. Лазаренко С.Ж. Корупція як результат системної неефективності державного управління. *Інвестиції: практика та досвід: наук.-практ. журн*. 2014. № 24. С. 149–151.

3. Серьогін С.С. Механізми попередження та протидії корупції в органах публічної влади. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 284–289.

4. Специализированные институты по борьбе с коррупцией: обзор моделей. Организация экономического сотрудничества и развития. Сеть по борьбе с коррупцией для стран Восточной Европы и Центральной Азии. URL: http://www.oecd.org.

5. Шевчук І.В. Корупційна складова як чинник дестабілізації та загроза економічній безпеці України. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2017. № 12. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=- 1&z=1192.

Калінін Володимир Володимирович,
студент ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ
Науковий керівник:
Федорюк Людмила Василівна,
викладач кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ САНКЦІЇ ЗА ПОРУШЕННЯ НОРМ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Проблема порушення податкового законодавства завжди була актуальною та була предметом досліджень багатьох науковців. У цих тезах ми розглянемо податкове правопорушення, фінансові санкції за таке правопошення та їх відмінність між адміністративними та цивільно-прововими.

Штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) – плата у вигляді фіксованої суми та (або) відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності [5, с. 198].

Відповідно до статті 109 Податкового кодексу України Податковим правопорушенням є протиправне, винне (у випадках, прямо передбачених цим Кодексом) діяння (дія чи бездіяльність) платника податку (в тому числі осіб, прирівняних до нього), контролюючих органів та їх посадових (службових) осіб, інших суб'єктів у випадках, прямо передбачених цим Кодексом [1].

Застосування фінансових санкцій здійснюється відповідно до Податкового кодексу України, Бюджетного кодексу України, Митного кодексу України, указів Президента України та нормативно-правових актів Кабінету Міністрів України залежно від виду порушення [4, с. 373].

Штрафи – це платежі, що справляються у вигляді фіксованої суми або відсотків.

Пеня – це грошова сума у вигляді відсотків, нарахованих на суму грошового зобов'язання , несплаченого у встановлений законом строк [1].

Встановлення фінансової відповідальності – це прийняття та набуття чинності нормативним актом, що містить опис ознак податкового правопорушення, вид і розмір фінансової санкції за його вчинення [5, с. 198].

Можна сказати що пеня – це право-відновлювальна санкція, яка має функцію компенсації збитків, які завдаються у зв'язку з несвоєчасною сплатою податків та інших обов'язкових платежів або несвоєчасним поверненням бюджетних коштів.

Пеня як господарська санкція є додатковим фінансовим тягарем для правопорушника і відрізняється від штрафу як цивільно-правової санкції. Штраф як господарська санкція не може бути визначений за домовленістю сторін, а виключно перекладається на державу або орган місцевого самоврядування і стягується в безспірному порядку[3].

Штраф як фінансова санкція відрізняється від адміністративної та цивільно-правової відповідальності.

На відміну від цивільних штрафів, вони стягуються за фінансові правопорушення, сплачуються платником податків або одержувачем бюджетного кредиту за рахунок прибутку і не можуть бути встановлені за домовленістю сторін[3].

Рішення про застосування фінансових санкцій приймається на підставі акта перевірки [3] .

Таким чином як сказано у Конституції Держава забезпечує захист конкуренції у підприємницькій діяльності [2].

Висновки

Таким чином, режим санкцій України за порушення фінансового законодавства відіграє важливу роль у забезпеченні дотримання фінансового законодавства, прозорості та підзвітності у фінансовому секторі, сприянні зміцненню довіри до фінансового сектору та забезпеченні ефективної боротьби з економічною злочинністю. Режим санкцій охоплює різні аспекти фінансової діяльності.

Такий підхід сприяє створенню ефективної системи контролю та відповідальності у фінансовому секторі, зокрема у банківському,фінансовому та корпоративному секторах. Важливим елементом є посилення нагляду та впровадження сучасних технологій для виявлення та запобігання фінансовим порушенням.

Система покарань у виді санкцій створює стимули для дотримання фінансового законодавства, сприяє сталому економічному розвитку та підтримує репутацію України на міжнародних фінансових ринках. Система є невід'ємною частиною більш широкого стратегічного підходу до управління фінансовою стабільністю та правоохоронної діяльності в Україні.

Пропозиції щодо вирішення питання:

В України наявні такі фінансові санкції за порушення норм податкового законодавства, як штраф та пеня. На мою думку, збільшувати або зменшувати розмір таких покарань не потрібно, оскільки це не вплине на показник правопорушень.

У нашій країні існує певна кількість фінансових правопорушень, про які не завжди є змога дізнатись та накласти певну санкцію. На мою думку, особи які вчиняють такі правопорушення завдають їх через те, що думають, що про це не дізнаються, їх не помітять, не перевірять. Наприклад можу навести таке діяння як надання органам державної влади завідомо неправдивої інформації з метою отримання субсидій, кредитів, пільг, дотацій, субвенцій. . Через це виникає потреба у збільшенні кількості методів перевірки або звітності осіб. Також, щодо осіб які перевіряють, додати додаткові

обов'язки. Спростити систему подання звітів, документів. Підвищення економіки країни та зменшення податків, так як правопорушення можуть вчиняти через те що податки великі, і особи хочуть їх уникнути.

Створити систему певних бонусів для осіб які вчасно і повністю сплачують податки

Список використаних джерел

1.Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 р. з змінами та доповненнями від Редакція від 03.09.2023., підстава № 129-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/0/show/2755-17.

2. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

3. Фінансове право : підручник / за заг. ред. О. М. Бандурки та О. П. Гетманець ; Ю. М. Жорнокуй, О. В. Кашкарьова, Т. В. Колесник та інші. Х. : Екограф, 2015 – 500 с.

4. Ковалів М. В. Фінансове право України: навчальний посібник / [М. В. Ковалів, С. С. Єсімов, І. М. Проць, Р. М. Скриньковський, Ю. Р. Лозинський]. Львів: СПОЛОМ, 2022. 394 с.

5. Фінансове право України: навч. посібник (у схемах, таблицях та коментарях) / К. А. Гурковська, О. Б. Мороз, Ю. С. Назар, Л. М. Сукмановська. Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 308 с.

Капуста Крістіна Андріївна,
здобувач вищої освіти ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Грущенко Олена Анатоліївна,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуально обґрунтувати проблемне питання на сьогоднішній день, яке стосується корупції в Україні.

Корупція – це зловживання владою чи посадовим становищем для особистої користі, порушення етичних та законних норм.

Прояви корупції можуть включати хабарництво, вимагання хабарів, недостатню прозорість у громадських закупівлях, фальсифікацію документів, використання службового становища для особистої вигоди та інші форми зловживань владою чи владними структурами.

Корупція під час воєнного стану може серйозно погіршити економічний стан України. Зловживання владою, незаконне

втягування угод та закупівлі в обстановці воєнного конфлікту можуть сприяти втратам бюджетних коштів, обмежувати розвиток інфраструктури та гальмувати економічний розвиток країни. Крім того, це може призвести до втрати довіри іноземних інвесторів та міжнародних партнерів. Збільшення корупції в умовах конфлікту загострює економічні та соціальні проблеми.

Під час останніх подій в Україні спостерігається економічна криза, яка характеризується насамперед хронічною незбалансованістю бюджетних доходів та видатків, активним зростанням державної заборгованості, нераціональною структурою бюджетних витрат, неоптимальним рівнем податкових вилучень для формування бюджетів усіх рівнів. Основними напрямами подолання фінансової кризи можуть бути запровадження жорсткого режиму економії щодо витрачання бюджетних коштів; визначення доцільності фінансування деяких соціальних витрат; зменшення обсягів фінансових запозичень для покриття дефіциту державного бюджету; вдосконалення інструментів залучення до інвестиційної сфери особистих накопичень населення; оптимізація рівня податкових вилучень до бюджету тощо [1].

Наприклад, окремим законопроєктом пропонувалось визнавати державною зрадою незаконне збагачення у період дії воєнного стану і віднести до категорії особливо тяжких злочинів [2]. Також стверджувалося, що санкції за корупційні дії під час війни повинні бути, аналогічними санкціям за співпрацю з ворогом.

Щодо особливостей нормативного врегулювання запобігання службовим зловживанням під час війни – слід зазначити передусім про подію 03 серпня 2022 року, коли набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» від 08.07.2022.

Цим законом скасовуються існуючі обмеження щодо відповідності подарунків загальновизнаним уявленням про гостинність та обмеження щодо вартості подарунків для осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та встановлюється можливість таким особам приймати подарунки без обмеження їх вартості, якщо вони використовують кошти за них або самі подарунки на потреби ЗСУ чи гуманітарну допомогу постраждалим від агресії російської федерації проти України.

Поряд з цим система органів антикорупційної інфраструктури паралельно адаптувала свої повноваження щодо воєнних реалій, чим забезпечила ефективність правозастосовчої діяльності у протидії в тому числі службовим зловживанням.

Щодо фінансового контролю в цій частині - законодавець надав можливість цим особам відомості про такі подарунки не зазначати у деклараціях про доходи та повідомлення про суттєві зміни у майновому стані не подавати [3].

Також слід зазначити про нову норму, яка з’явилася у Кримінальному кодексі України – це службове зловживання у сфері

незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги [4].

Нова норма, яка з'явилася наприкінці 2022 року дає можливість нести кримінальну відповідальність особам, які під час воєнного стану в Україні займаються службовим зловживанням з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, саме ця норма надає можливість протидіяти корупційному правопорушенню в умовах воєнного стану.

Отже, в умовах воєнного стану важливо активно впроваджувати ефективні заходи з боротьби з корупцією, враховуючи її негативний вплив на стабільність та безпеку, тому в умовах воєнного стану необхідне нормативне забезпечення та ефективне правове регулювання запобігання та протидії всім формам службових зловживань як окремого напрямку сучасної кримінально-правової політики.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт Національної комісії з регулювання ринків фінансових послуг. URL: http://nfp.gov.ua.

2. Плашенко К. Корупційні дії під час війни можуть прирівняти до держзради. Радник у сфері публічних закупівель. 06 травня 2022 року. URL: https://radnuk.com.ua/voiennyj-stan/koruptsijni-dii-pid-chas-vijny-mozhut- pryrivniaty-do-derzhzrady/.

3. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану : Закон України від 08 липня 2022 р. № 2381-IX (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

Король Валерія Валеріївна,
аспірант кафедри публічного управління
та адміністрування Національної академії
внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВСТУПУ НА ДЕРЖАВНУ СЛУЖБУ В МИТНИХ ОРГАНАХ

Природа роботи митниці робить її вразливою для багатьох форми корупції – від сплати неправомірної вигоди за сприяння до великомасштабного шахрайства та інших серйозних кримінальних та менш небезпечних правопорушень. Відомо, що митники, навіть на нижчому рівні своєї діяльності, користуються широкими дискреційними повноваженнями і щодня спілкуватися з перевізниками, які мають сильний стимул впливати на їхні рішення. Крім того, дуже часто митники працюють у ситуаціях, коли абсолютний контроль за їх діяльністю є практично неможливим, що

створює сприятливе середовище для корупції. Тут слід враховувати також невисоку оплату праці та важкі її умови, низький рівень документування порушень тощо, тому митниця продовжує сприйматися як одна з найбільш корумпованих сфер владної діяльності. Як неодноразово відмічали у своїх дослідженнях фахівці, є небагато державних інституцій, у яких є класичні передумови для корупції є такими зручними, як у митних органах.

Наразі не бракує приписів, норм чи стандартів щодо протидії корупції в митних органах. У законодавстві України було запроваджено стандартизацію та спрощення митних процедур, кодекси етики та поведінки, а також заходи, спрямовані на стимулювання заробітної плати. Хоча такі ініціативи є важливими, результати її є невтішними в контексті сучасної ситуації війни в Україні. При цьому, як свідчить статистика, з початком повномасштабного вторгнення в Україну, збільшенням вимушеної міграції, імпорту товарів кількість кримінальних правопорушень та осіб, притягнутих до відповідальності за їх вчинення в митних органах збільшується.

У Програмі діяльності Кабінету Міністрів України визначено пріоритетні цілі, реалізація яких передбачає здійснення реформування окремих галузей, серед яких слід зазначити реформу митної справи й інтеграцію в митну спільноту Європейського Союзу, реформу державної служби й оптимізацію системи державних органів, оновлення влади й антикорупційну реформу. Невід'ємною складовою частиною цих процесів є формування висококваліфікованого корпусу державних службовців – посадових осіб митних органів, на яких покладено обов'язок безпосередньої реалізації митної справи.

Аналіз положень глави 79 Митного кодексу України «Проходження служби в митних органах» дозволяє зробити висновок, що працівники митних органів, на яких покладено виконання завдань державної митної справи, є посадовими особами митних органів, які мають статус державних службовців, при першому прийнятті на таку службу приймають Присягу державних службовців. Також зазначається, що правове становище таких осіб визначається цим Кодексом, а в частині, не врегульованій ним, – законодавством про державну службу та іншими актами законодавства України.

Специфіка проходження такої служби у митних органах га відміну від інших державних є сумнівною. Наприклад, на службу до митних органів на конкурсній основі приймаються громадяни України, які досягли 18-річного віку і здатні за своїми діловими та моральними якостями, освітнім рівнем і станом здоров'я виконувати завдання, покладені на ці органи.

Обмеження при прийнятті на службу наступні: особи, визнані в установленому порядку недієздатними або обмеженими у дієздатності; особи, які мають судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, а також особи, які протягом року, що передував їх зверненню до митного органу з приводу працевлаштування, притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення

корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією (ст.ст. 569, 570 МК України) [1].

Право на державну службу (ст. 19 Закону України «Про державну службу») мають повнолітні громадяни України, які володіють державною мовою мають відповідний рівень освіти залежно від посади, є дієздатними, не мають судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, якщо така судимість не погашена або не знята в установленому законом порядку; не піддавалися адміністративному стягненню за правопорушення, пов'язане з корупцією, – протягом трьох років з дня набрання відповідним рішенням суду законної сили та деякі інші [2].

Як бачимо, митне законодавство та закон про державну службу мають спільні,ю а також специфічні вимоги, які не передбачені для посадових осіб митних органів (не притягнення до адміністративної відповідальності три роки, проходження спеціальної перевірки, не поширення заборони, встановленої Законом України "Про очищення влади" тощо).

Стосовно корупційного минулого слід зазначити, що Митний кодекс містить юридично не вірне формулювання: «притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення корупційних діянь та інших правопорушень, пов'язаних з корупцією». Відповідно до положень антикорупційного законодавства корупційний є правопорушення, що містить ознаки корупції, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [3]. Адміністративна відповідальність за такі діяння не передбачена. Також не зрозуміло чому така різниця у строках притягнення один рік для митної служби і три роки для державної. Вважаю, що перший є більш справедливим. З урахуванням викладеного, ч. 3 ст. 570 Митного кодексу слід викласти у наступній редакції: «На службу до митних органів не можуть бути прийняті особи, визнані в установленому порядку недієздатними або обмеженими у дієздатності, особи, які мають судимість за вчинення умисного кримінального правопорушення, а також особи, які протягом року, що передував їх зверненню до митного органу з приводу працевлаштування, притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення правопорушень, пов'язаних з корупцією».

Список використаних джерел

1. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № № 44–48. Ст. 552.

2. Про державну службу : Закон України від 10 грудня 2015 р. № 889–VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 49. Ст. 2056.

Коломієць Альбіна Юріївна,
курсант ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Однією з актуальних проблем в інститутах українського суспільства постає корупція в сфері вищої освіти. На перший погляд може здатися, що феномен корупції можливий лише в державних та економічних секторах. На жаль, треба визнати, що корупція існує й у некомерційному секторі та в системі вищої освіти України.

Корупція – використання особою наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Між тим, ця проблема досліджується здебільшого з позицій кримінології, кримінального права та економіки, в той час як, корупція є перш за все соціальним явищем, тому потребує міждисциплінарного підходу до виявлення її сутності, а також з позиції запобігання та протидії корупції в сфері освіти. У Довідковому документі ООН з міжнародної боротьби з корупцією зазначено, що корупція – це зловживання державною владою для отримання вигоди в особистих цілях. У наукових публікаціях корупція розглядається як багатоаспектне соціальне явище, що є:

– воєрідним відображенням політичних, економічних, ідеологічних та інших соціальних явищ і процесів, які мають місце у суспільстві та державі, і є результатом недосконалого функціонування державних та суспільних інститутів, закономірною реакцією членів суспільства на вади суспільного розвитку;

– психологічним явищем, пов'язаним із внутрішнім світом чиновників, які переходять межу моральності на деякий час або залишаються за цією межею назавжди;

– певною системою, особливою інфраструктурою повсякденних взаємовідносин, до якої входять представники всіх органів влади, правоохоронних і контролюючих органів, політичні діячі, керівники підприємств та організацій [2].

Виникнення корупції у сфері освіти умовно можуть бути об'єднані у три групи: 1) об'єктивні причини, до яких належать низький рівень заробітної плати освітян, обмежена кількість місць на

бюджетну форму навчання насамперед за престижними спеціальностями або в рейтингових вищих навчальних закладах, недосконаліть законодавства, спрямованого на запобігання та протидію корупції; 2) суб'єктивні причини, а саме: розчарування й апатія з боку викладачів до навчального процесу, який є ускладненим відповідно до вимог Болонської системи і не приносить достатніх матеріальних винагород; відсутність пошани до викладацької роботи з боку студентів; замовчування студентами випадків давання і вимагання грошової чи іншої матеріальної винагороди; 3) об'єктивно-суб'єктивні причини, зокрема: відпрацьовування особою витрат у зв'язку із влаштуванням на викладацьку роботу, недостатні правові та соціальні гарантії захисту освітян [2].

Причини поширення корупції у закладах вищої освіти, загалом, мають те ж саме коріння, що й в інших сферах нашого суспільства. Насамперед це бажання збагатитися, як зі сторони адміністрації чи науково-педагогічних працівників, так і зі сторони студентів, яким диплом дає можливість обіймати певну посаду або уникнути відповідальності, до прикладу, відрахування. Адміністрація або викладачі вищого навчального заклада дійсно частіше є ініціаторами різних корупційних ситуацій (близько 40–50 % за даними на 2022 рік), хоча це навіть менше, ніж, наприклад, у 2021 році (близько 45–60 %). Так, корупційні випадки відносяться до «дрібної корупції», проте зрозуміло, що, наприклад, мільйон випадків поборів по 200 гривень буде те ж саме, що й десять по 20 мільйонів [3].

Звісно, студенти, які не дають хабарі, фактично потерпають двічі. По-перше, вони витрачають свій час та зусилля, щоб здобути знання, коли в цей момент хтось над ними може насміхатися, мовляв, треба бути кмітливим, а не розумним і вчаться тільки ті, хто не має в цьому світі нормальних зв'язків.

По-друге, – гостро відчувають несправедливість, що хтось має той же результат, зовсім не напружуючись. Звичайно, це сильно демотивує [3].

На нашу думку, студенти купують оцінки та сесію, дипломні роботи з різних причин. Наприклад, через брак часу: студенти можуть мати обмежений часовий ресурс через зайнятість роботою, сімейними обов'язками або іншими зобов'язаннями. Або ж через недостатню підготовку, коли відчуваєш нестачу знань чи розуміння певної теми або предмету. Також надмірні навантаження, високі очікування, наприклад, від батьків, та суспільні чи освітні стандарти створюють стрес для студентів. У таких випадках вони можуть вдатися до купівлі робіт, щоб зекономити час, зменшити стрес і таким чином успішність у навчанні.

Зрозуміло, що людина є здебільшого істота суспільна, якщо не сказати інакше – стадна. Тому якщо, наприклад, один з десяти вчинить якесь корупційне діяння, то дуже важливо, щоб хоча б хтось з них сказав вголос про те, що так неправильно. Зазвичай, люди не бажають виступити вголос із запереченням чогось негативного, якщо інші

мовчать. Попри те, що більшість абсолютно адекватно розуміє неприпустимість корупції, боязнь виділитися із людської спільноти стримує нас від хороших вчинків, якщо ми не спостерігаємо довкола себе подібної позитивної поведінки [3].

Методи боротьби із корупцією які можна виділити. По-перше, для протидії цій проблемі необхідно встановити ефективні механізми контролю в навчальних закладах, вжити жорсткі заходи проти корупції та просувати цінності доброчесності в освітній системі, починаючи з дошкільного рівня. По-друге, якщо брати до уваги саме боротьбу зі студентами сьогодення, то цьому мають посприяти викладачі та адміністрація закладів вищої освіти, сформувавши принциповий і рівний не корупційний підхід до всіх учасників освітнього процесу [4].

Таким чином, можемо зробити висновок, що дуже важливо навчитися виявляти етичне лідерство, і не менш важливо підтримати ту людину, яка публічно заявила про неприпустимість конкретного випадку корупції. Не сприймати її як якогось маргінала, а зрозуміти важливість такого вчинку. Вважаємо, що українці цілком здатні до змін у ситуації з корупцією в системі вищої освіти України.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

2. Міністерство юстицій. URL: https://academysps.edu.ua/wp-content/uploads/2021/09/Diplomna-robota-magistra-Illjashenko-S.M..pdf.

3. Суспільні новини. URL: https://suspilne.media/508857-comu-korupcia-prizilas-v-ukrainskih-visah-i-ak-ne-toleruvati-ce-avise-poasnue-urist-naukovec-z-rivnensini/.

4. Особливості боротьби з корупцією у сфері вищої освіти. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/pyschulina_osoblyvosti.pdf.

Кушнір Сергій Сергійович,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

КОРУПЦІЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР ВИЯВУ РЕЙДЕРСТВА В УКРАЇНІ

Можливість захистити право власності, відстояти інтереси в спілкуванні з державою та конкурентами – ключовий параметр для кожного інвестора при виборі регіону для вкладення свого капіталу. Втім, на заваді чесному бізнесу та партнерським взаємовідносинам, стає все більш зростаюче протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації. Загалом протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації (рейдерство) є однією з істотних економічних загроз національній безпеці України.

Причинами розповсюдження цього явища є чимало негативних чинників, з-поміж яких передусім недосконалість вітчизняного

законодавства та високий рівень корупції в країні. Не дивлячись на те, що Уряд України намагається вживати необхідних заходів із протидії протиправному заволодінню майном підприємств, установ, організацій, ця проблема досі не вирішена. Масовість рейдерських атак визнається державою і на найвищому рівні. Зокрема, Президентом України підписано Указ від 22.07.2019 № 542/2019 «Про заходи щодо протидії рейдерству». Питання рейдерства стало одним із наболілих для бізнесу [1].

Корупція та рейдерство є вираженими і стійкими явищами в економічній сфері, направленими на організацію і здійснення злочинних посягань на економічний порядок і державність. Більше того, починаючи з 24 лютого 2022 року, з моменту введення воєнного стану в Україні з'явились нові ризики, на які необхідно реагувати належним чином.

В умовах нових економічних відносин відбувається зміна структури злочинності, переоцінка суспільної небезпеки діянь на всіх рівнях влади. Зауважимо, що багато видів корупційних проявів відносяться до категорії посадових злочинів, головною рушійною силою яких є можливість здобуття економічної вигоди, пов'язаної з використанням владних повноважень.

Отже, виходячи з аналізу норм міжнародного права і результатів наукових досліджень, можна виділити наступні форми прояву корупції: неправомірна вигода; зловживання службовим становищем; зловживання впливом; легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (відмивання доходів від злочинів, пов'язаних з корупцією) тощо. Політична корупція виникає при взаємодії влади і бізнесу, відбувається безпосередня взаємодія службовця та підприємця.

До прикладу, найбільш чисельними порушеннями, що допускаються корупціонерами у сфері господарювання, є ті, які пов'язані з неналежним виконанням законодавства контролюючими органами, створенням різних адміністративних бар'єрів підприємництву, прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, неправомірним наданням пільг окремим господарюючим суб'єктам, порушеннями законодавства при державній реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності та їх ліцензуванні, прямими і непрямими перешкодами законній підприємницькій діяльності. Іншим небезпечним явищем є рейдерство – протиправний захват бізнесу [2].

Тому без сумніву можна сказати, що корупція і рейдерство тісно взаємозв'язані між собою. Корупція, як правове явище, сприяє рейдерству, в ході захвату бізнесу – злочинним діям, а також створює передумови для порушень законодавства, приховує факти рейдерства, або гальмує хід розслідування рейдерських захватів.

На жаль, у реаліях сьогодення проблема корупції та рейдерства набула нових масштабів і форм, відповідно, різноплановість дій корупціонерів створює певні труднощі для кваліфікації їхніх дій,

визначення правової природи та юридичної відповідальності чиновників.

Зазначимо, що кримінологічна модель перешкод законній підприємницькій діяльності може бути розглянута в рамках рейдерства. Так, спосіб перешкоджання посадовою особою законній підприємницькій діяльності може бути одним із способів підготовки здійснення рейдерської атаки та є корупційним проявом й обумовлений мотивом її здійснення. Це дає підстави розглядати перешкоду законному підприємництву як прояв корупції з боку посадових осіб при здійсненні рейдерства.

Відповідно, наявність корупційних зв'язків робить можливим здійснення кримінальних захватів підприємств, затінювання економічної діяльності господарюючих суб'єктів та інших злочинних операцій у сфері бізнесу. Рівень корупції і рейдерських захватів – взаємопов'язані явища, які відображають ступінь можливих перешкод законній підприємницькій діяльності. Рейдерство, як вид злочинної діяльності, носить організований груповий характер із залученням адміністративних (корупційних) і силових ресурсів та представляє реальну загрозу економічній безпеці [2].

Крім того, доцільно зауважити, якщо корупційні злочини можуть кореспондувати з адміністративною і дисциплінарною відповідальністю чиновників, більше поширені в економіці й суспільних відносинах, то рейдерський захват є злочином. Службовець, який бере участь у корупційних правопорушеннях, може стати суб'єктом рейдерського захоплення бізнесу, організатором або пособником у злочинній групі, та бути притягнений до відповідальності згідно з нормами кримінального законодавства України.

Звертаючи увагу на те, що чинні норми щодо протидії виявам рейдерства розосереджені в різних нормативно-правових актах і різних галузях національного законодавства, доцільним, на наше переконання, виглядає розроблення окремого закону, який буде здатний підвищити ефективність протидії рейдерським захопленням і мінімізувати збитки як окремих суб'єктів господарювання, так й економіки держави загалом.

Видається, що частковим вирішенням проблеми боротьби з рейдерством може бути розробка та прийняття Закону України, якому можна дати назву, наприклад «Про організаційно-правові засади протидії рейдерству». У такому законі доцільно закріпити поняття й ознаки рейдерства, рейдерського захоплення, протиправного заволодіння майном підприємств, установ, організацій; визначити мету й завдання протидії рейдерству; виокремити систему правоохоронних органів, що здійснюють протидію рейдерству, чітко визначити їхні повноваження та порядок ужиття заходів з протидії рейдерству з урахуванням вимог кримінального процесуального законодавства й законодавства про оперативно-розшукову діяльність, а також особливості нагляду за здійсненням антирейдерської діяльності; установити повноваження інших інституцій (органів державної виконавчої влади, органів

місцевого самоврядування, неурядових організацій) із питань запобігання окремим проявам рейдерства, окреслити напрями їх взаємодії з правоохоронними органами держави й бізнес-середовищем; окреслити права та гарантії забезпечення прав суб'єктів господарювання, інших осіб під час здійснення заходів, спрямованих на протидію рейдерству; визначити систему організаційно-правового, інформаційного та матеріально-технічного забезпечення протидії проявам рейдерства в Україні тощо [3].

Проте, окрім законодавчих ініціатив, важливою передумовою протидії рейдерству в Україні, є забезпечення максимальної прозорості та дієвості процесу боротьби з рейдерськими атаками. Тому необхідно спочатку, перш за все, ліквідувати корупцію як явище, що й приведе до подолання чи як мінімум – значного зменшення такого ганебного явища, як рейдерство.

Список використаних джерел

1. Про заходи щодо протидії рейдерству. указ президента україни від 22 лип. 2019 р. № 542/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/542/2019#text.

2. Гега П. Т., Опак К. М. Взаємозв'язок корупції та рейдерства: проблеми протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика).* № 2 (30)'2013. С. 94–101.

3. Луговий О. М. Правове регулювання протидії рейдерству в Україні. *Национальный юридический журнал: теория и практика.* Январь, № 1 (41), 2020. С. 138–142.

Лежнін Володимир Ігорович,
здобувач Національного наукового центру
«Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»
Міністерства юстиції України

ВІДМІНА ЗАМОВНИКОМ ПУБЛІЧНОЇ ЗАКУПІВЛІ ЯК КОРУПЦІОГЕННИЙ ФАКТОР: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ Й ОСКАРЖЕННЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Економія публічних коштів у воєнний час є пріоритетом для держави, і саме процедури, передбачені ЗУ «Про публічні закупівлі», повинні забезпечити виконання цього завдання. Ураховуючи, що основними принципами публічних закупівель є максимальна економія та ефективність, запобігання корупційним діям і зловживанням тощо.

12.10.2022 була прийнята постанова КМУ «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених ЗУ «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» (далі – Особливості). Особливостями на вищезазначений період передбачено проведення

тільки відкритих торгів або використання електронного каталогу, причому зі скороченими строками на їх проведення та оскарження [1].

Водночас непоодинокими є випадки, коли електронна система закупівель вже визначила найбільш економічно вигідну тендерну пропозицію і раптом замовник приймає рішення про відміну закупівлі. Чомусь замовник втратив інтерес до укладення договору із потенційним переможцем.

При цьому у подальшому замовник оголошує нові торги з тим же або з незначно зміненим предметом закупівлі. Більше того, посилаючись на нагальні потреби у здійсненні закупівлі, у зв'язку з виникненням об'єктивних обставин, замовник може взагалі не застосовувати процедуру відкритих торгів як це передбачено пп. 4 п. 13 Особливостей.

Такі дії замовника безумовно порушують право учасника, тендерна пропозиція якого була визначена найбільш економічно вигідною, бути обраним переможцем закупівлі.

Дійсно пункт 50 Особливостей надає замовнику право відміняти відкриті торги. Однак передбачено вичерпні випадки для такого рішення:

1) відсутність подальшої потреби в закупівлі товарів, робіт чи послуг;

2) неможливість усунення порушень у сфері публічних закупівель;

3) скорочення обсягу видатків на здійснення закупівлі товарів, робіт чи послуг;

4) коли здійснення закупівлі стало неможливим внаслідок дії обставин непереборної сили.

У такому разі, замовник зазначає в електронній системі закупівель підстави прийняття такого рішення.

На жаль, вказані підстави надають замовнику занадто широкі дискреційні повноваження. А відсутність чітких вимог до рішення про відміну закупівлі, створюють умови для корупційних зловживань з боку замовника.

У будь-якому разі, рішення замовника повинно прийматися з урахуванням принципів публічних закупівель, а також обґрунтовано, тобто з урахуванням усіх обставин, що мають значення для прийняття рішення, безсторонньо (неупереджено), добросовісно, розсудливо, як це передбачено ч. 2 ст. 2 КАС України.

Згідно до правового висновку у постанові Верховного Суду від 02.07.2019 р. у справі № 140/2160/18, загальними вимогами, які висуваються до акта індивідуальної дії, як акта правозастосування, є його обґрунтованість та вмотивованість, тобто наведення конкретних підстав його прийняття (фактичних і юридичних), а також переконливих і зрозумілих мотивів його прийняття [2].

Рішення замовника про відміну закупівлі можна оскаржити до Антимонопольного комітету України протягом 10 днів з дати його оприлюднення (абз. 4 п. 59 Особливостей).

Так, Комісія Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель досить швидко розглядає такі скарги (до 12 робочих днів) та вже сформовала ряд вимог (абз. 2 п. 65 Особливостей). Зокрема, замовник повинен довести та документально підтвердити правомірність відміни закупівлі [3].

Водночас за подання такої скарги після оцінки тендерних пропозицій справляється плата у розмірі 0,6 відсотка очікуваної вартості предмета закупівлі або оскаржуваної частини (лота), але не менш як 3 тис. гривень та не більш як 170 тис. гривень [4].

Слід відзначити, що така плата повертається скаржнику у випадку задоволення його скарги або усунення замовником порушень, вказаних у скарзі (абз. 4 п. 56 Особливостей).

Звісно, наявність плати є запобіжним механізмом для недопущення зловживанням правом на оскарження. Однак в умовах воєнного стану та враховуючи, що вказані суми є значними для учасника торгів та їх відволікання (навіть тимчасове) може негативно вплинути на фінансовий стан учасника, а також те, що торги вже є відміненими, доцільно скасувати таку плату.

Для цього з метою полегшення доступу до оскарження необхідно доповнити п. 56 Особливостей новим абзацом наступного змісту:

«За подання скарги до органу оскарження учасником на рішення замовника про відміну закупівлі плата не справляється».

Також рішення замовника про відміну закупівлі може бути безпосередньо оскаржено до суду (п. 24 Особливостей). Однак судовий спосіб оскарження є більш тривалим та може зайняти значний час.

Так, адміністративний суд зауважив, що з урахуванням ч. 2 ст. 71 КАС України відповідач, як суб`єкт владних повноважень, повинен був довести належними і допустимими доказами причину такої стрімкої втрати потреби в закупівлі послуг, яка відбулася в той самий день, одразу після визначення позивача переможцем спрощеної закупівлі, публікації наміру укласти договір про закупівлю. Проте відповідач дані обставини не довів. Внаслідок чого адміністративний суд визнав протиправним та скасував рішення про відміну закупівлі [5].

Водночас і саме рішення Антимонопольного комітету України про задоволення скарги може бути оскаржено до суду, що призведе до ускладнення відновлення прав учасника.

Акцентуємо, що укладення договору про закупівлю під час оскарження забороняється, а у разі укладення він є нікчемним (пп. 3 п. 21, абз. 4 п. 67 Особливостей).

Однак, якщо замовник після скасування його рішення повторно відмінить закупівлю та укладе договір за результатами нової закупівлі, то на його оскарження необхідно буде витратити багато часу, зусиль та коштів.

Тому з метою зменшення корупціогенних ризиків при прийнятті замовником рішення про відміну торгів, а також запобігання порушень після його оскарження пропонується доповнити п. 50 Особливостей новим абзацом наступного змісту:

«Забороняється повторно приймати рішення про відміну закупівлі, у разі якщо рішення замовника про відміну закупівлі раніше вже було скасовано органом оскарження або судом».

Список використаних джерел

1. Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 року № 1178 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-%D0%BF#Text.

2. Постанова Верховного Суду від 02.07.2019 року у справі № 140/2160/18 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/82758697.

3. Рішення Комісії Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель №7256-р/пк-пз від 24.05.2023 року URL: https://prozorro.gov.ua/tender/UA-2023-02-14-003007-a.

4. Про встановлення розміру плати за подання скарги та затвердження Порядку здійснення плати за подання скарги до органу оскарження через електронну систему закупівель та її повернення суб'єкту оскарження: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2020 р. № 292 / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-2020-%D0%BF#Text.

5. Рішення Одеського окружного адміністративного суду від 20.12.2021 року у справі № 420/11420/21 URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/102351022.

Лобас Віра Володимирівна,
курсант ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

КОРУПЦІЯ В СИСТЕМІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Право на охорону здоров'я є одним з найважливіших прав людини. Здоров'я населення у фізичному, духовному та соціальному його проявах слід розглядати як основу благополуччя й основний фактор національної безпеки країни. Виходячи з цього, стаття 49

Конституції України закріпила право громадян на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Вказана норма Конституції визначає, що держава створює умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, гарантує, що у держав них і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно, а існуюча мережа таких закладів не може бути скорочена. Проблемна ситуація полягає в тому, що зазначені положення Конституції залишаються просто задекларованим правом, яке за роки незалежності України все звужується, як в частині одержання безоплатної медичної допомоги, так і в частині скорочення лікувальних і реабілітаційних установ охорони здоров'я. Високий рівень злочинності, корупція у сфері охорони здоров'я, різноманітні оборудки у фармацевтичній галузі, зростання кількості випадків, пов'язаних із незаконною трансплантаціє людських органів, проведення медичних експериментів та випробування нових ліків без згоди пацієнта вносять свій вклад у стрімке погіршення стану здоров'я населення.

Моніторинг розвитку корупції у різних галузях життя, дозволяє стверджувати, що корупція в медичній галузі посідає чільне місце, оскільки саме сфера охорони здоров'я займає провідне місце за зверненнями громадян.

У сучасних умовах корупцію у сфері медицини можна поділити на такі основні рівні:

– перший: від пацієнта до лікаря чи іншого медичного працівника;

– другий: в середині лікарні – від працівників медичних установ до керівництва лікарні;

– третій: на рівні держави з приводу державних закупівель медикаментів;

– четвертий: в середині корумпованості системи загалом [1, ст. 1].

З роками ситуація не тільки не покращується, а погіршується, як в частині соціального захисту лікарів так і в частині виникнення нових напрямів їх корупційної діяльності.Як результат, питання соціального захисту набуває особливої значущості у системі національної безпеки України. Так, стаття 7 Закону України «Про основи національної безпеки України» визначає, що на сучасному етапі основними реальними та потенційними загрозами національній безпеці України, стабільності в суспільстві, у соціальній та гуманітарній сферах є криза системи охорони здоров'я і соціального захисту населення і, як наслідок, небезпечне погіршення стану здоров'я населення; поширення наркоманії, алкоголізму, соціальних хвороб [1, ст. 2].

Найбільш схильною до корупції є бюджетна модель фінансування, особливо якщо вона погано врегульована, адже чітко не визначений обсяг гарантованих державою безоплатних послуг, створюють «безлімітний» попит, за недостатньої пропозиції, про зумовлює їх дефіцит, вибірковість у наданні за неформальні платежі. Запровадження гарантованого безкоштовного для громадян обсягу

медичних послуг, що покриваються державою та встановлення платних медичних послуг на ті послуги, що не покриваються державою дозволить державі забезпечити громадян якісними послугами у сфері охорони здоров'я. В Україні раніше діяла модель бюджетної системи охорони здоров'я Семашка, де держава виділяла бюджетні кошти на заклади охорони здоров'я, однак через те, що фінансування постійно не вистачало громадяни змушені були сплачувати неформальні платежі, як за лікування, так за медикаменти [2, ст. 9].

Однак після медичної реформи, було впроваджено модифіковану модель Беверіджа, відповідно до якої, безкоштовно державою був гарантований певний перелік послуг, за ті ж, що не входять до цього переліку, громадяни можуть доплатити додатково. І хоча наразі, на практиці цей механізм усе ще не запущений у повному обсязі, але запрацювавши, він може стати дієвим запобіжником корупційних практик у сфері охорони здоров'я.

Ми вважаємо, що важливим кроком у подоланні корупції у медицині є необхідним зміна схеми фінансування, суспільне перелаштування свідомості щодо неприйняття корупції, незалежна і ефективна побудова судової системи, прозорість і контрольованість коштів, які спрямовані на фінансування медицини.

Список використаних джерел

1. Корупція у сфері охорони здоров'я як загроза національним інтересам і безпеці України. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/31_03_2017/pdf/17.pdf.

2. Можливості та перешкоди у реалізації платних послуг у державних закладах охорони здоров'я , як запобіжника корупції URL: https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/60a69059-ef55-4794-b93f-6ddb5c1ff568/content.

Мевша Аліна Володимирівна,
курсант ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ЗАХОДИ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ, СПРЯМОВАНІ НА ПРОТИДІЮ КОРУПЦІЇ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Ступінь захисту, який кожна держава отримує від зовнішніх загроз, включаючи збройну агресію, безпосередньо залежить від внутрішньої стабільності держави, масштабів її національного апарату та ефективності її політичної влади на території. Саме корупція, як правило, є основною внутрішньою причиною політичної та економічної нестабільності. Вона має широкий вплив на всі

суспільства, оскільки підриває демократію та верховенство права, призводить до порушень прав людини, зниження якості життя, а також сприяє організованій злочинності, тероризму та іншим загрозам для безпеки людей, щоб процвітати.

Незважаючи на активізацію роботи правоохоронних органів України щодо протидії корупційній експансії, темпів зростання останньої зупинити не вдалося, що призвело до сприйняття України у світі як корумпованої держави з несприятливим інвестиційним кліматом, проникнення корупції у більшість відносин між населенням і владою, породження глибокої недовіри людей до спроможності держави забезпечити гарантовані Конституцією їхні права і свободи [1].

До основних заходів оперативних підрозділів, спрямованих на протидію корупції під час воєнного стану, варто віднести: 1) контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування. Оперативні підрозділи здійснюють контроль за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування, за використанням державних коштів, розподілом гуманітарної допомоги, наданням адміністративних послуг; 2) розслідування корупційних злочинів. Оперативні підрозділи розслідують корупційні злочини, такі як, привласнення, розтрату або заволодіння бюджетними коштами, хабарництво, зловживання владою або службовим становищем; 3) профілактика корупції. Оперативні підрозділи проводять профілактичні заходи, спрямовані на запобігання корупції. Дані заходи включають проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення, навчання працівників органів державної влади та місцевого самоврядування.

Воєнний стан в Україні створив нові умови для протидії корупції. З одного боку, воєнний стан спричинив значні руйнування інфраструктури, що може призвести до збільшення випадків корупції, пов'язаних з розподілом гуманітарної допомоги, використанням державних коштів на відновлення інфраструктури тощо. З іншого боку, воєнний стан також створює можливості для посилення протидії корупції, зокрема, шляхом запровадження нових правових норм і посилення контролю за діяльністю органів державної влади та місцевого самоврядування.

В умовах війни, є нагальна необхідність посилити боротьбу з корупцією шляхом внесення змін та доповнень до чинного законодавства, тим більше, що на Україну після перемоги очікує мільярдне фінансування від наших партнерів на відродження економіки та інфраструктури. А при слові «фінансування» у найгіршої частини держапарату з'являється нездоровий блиск в очах та нові офшорні рахунки. Антикорупційна система України і в мирний час була не надто ефективною, а під час війни у вітчизняних правоохоронних органів на корупціонерів взагалі не залишається вільних рук, бо усі переважно зайняті розслідуванням військових кримінальних правопорушень [2].

Таким чином, проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану [3] пропонує прирівняти до державної зради набуття особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, активів, вартість яких більше ніж на шість тисяч п'ятсот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян перевищує її законні доходи, у період дії воєнного стану та протягом одного року після його припинення чи скасування.

На період дії правового режиму воєнного стану уповноважені підрозділи, які не залучені до виконання заходів з оборони держави, цивільного захисту, громадської безпеки і порядку, охорони прав, свобод і законних інтересів громадян, продовжують організовувати та здійснювати передбачені Законом заходи із запобігання та виявлення корупції з урахуванням режиму організації праці в установі та особливостей, встановлених Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [4].

Отже, ефективний спосіб боротьби з корупцією в Україні в умовах воєнного стану продовжується, поряд із наявністю відповідної політичної волі необхідна реалізація комплексу норм, які регулюють порядок організації державних органів, а також відповідальність кожного органу за вчинення корупції.

Список використаних джерел

1. Комісаров О. Г., Кобзар О. Ф., Загальні засади формування антикорупційної політики. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.) НАВС, 2019. Ч. 1. С. 106–107.

2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану» № 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1288573.

3. Проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за корупційні діяння під час дії воєнного стану No 7348 від 04 трав. 2022 р. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39559.

4. Про правовий режим воєнного стану : Закон від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text.

Міщенко Поліна Дмитрівна,
курсант ННІ № 1 Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Марков Михайло Миколайович,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЗРОСТАННЯ РІВНЯ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Воєнний стан створює сприятливі умови для зростання корупції через ряд причин. Як правило, у період воєнного стану виділяються великі кошти на оборону, військову техніку та інші потреби,зростають витрати фінансових ресурсів у державі. Це може позитивно впливати на розробку різноманітних корупційних схем та витрати коштів з державного бюджету та інших ресурсів. Під час воєнного стану часто спостерігається зростання влади та авторитарних тенденцій в уряді, що може призвести до більшого контролю над ресурсами та більшої можливості для корупційних дій. У воєнних обставинах часто зменшується рівень нагляду, контролю та перевірки з боку громадськості та незалежних громадських організацій,а також з боку міжнародних партнерів. Це безумовно впливає і створює корупційні ризики,оскільки влада може діяти без відкритого обліку та контролю. Питання впливу воєнного стану на корупцію в Україні є особливо важливим для міжнародного співтовариства, яке надає допомогу та суцільно наголошує про особливу необхідність боротьби з корупцією в правовій державі.

Тема впливу воєнного стану на зростання корупції в Україні є дуже актуальною та цікавою для дослідження, оскільки вона може допомогти зрозуміти, як воєнний стан впливає на корупційні процеси та які можливі шляхи боротьби з цим явищем.

Проблема протидії корупції завжди була однією з основних під час формування державної політики кожної демократичної та правової держави. У лютому 2022 року в історії нашої країни відбулася подія, що докорінно вплинула на життя та свідомість кожного громадянина нашої держави. А відтак на усвідомлення та сприйняття корупції негативного явища. Аналіз соціальних, економічних ресурсів та політичних процесів у державі дає можливість виділити дві основні тенденції у корупційних проявах. Перша із них – позитивна та пов'язаназ феноменом національної єдності, ключову роль у якому посідає громадськість. Друга – негативна, яка пов'язана з пристосуванням корупційної складової до нових реалій суспільного життя, зокрема, зростання рівня корупції під час перетину державного кордону України [1, с. 162].

Для здійснення ефективної протидії корупції та формування комплексного підходу до розробки й впровадження практичних заходів особливу увагу слід приділяти встановленню причин та умов вчинення корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень. З цією метою виділяють такі групи факторів: правові, політичні, економічні та соціально-політичні. З урахуванням специфіки діяльності Національної поліції України, окремої уваги заслуговує діяльність Національної поліції України під час воєнного стану у державі аналіз причин виникнення та поширення корупції в поліцейському середовищі проводять виходячи з їх поділу на дві групи: об'єктивні (пов'язані з особливостями професійної діяльності) та суб'єктивні (зумовлені особистісними характеристиками окремого працівника). Серед причин суб'єктивного характеру виокремлюють такі: здатність особи «пливти за течією» та піддаватися сторонньому впливу; відсутність стійких моральних переконань та принципів, що зумовлює неготовність рішуче протидіяти корупції; бажання будь-що залишатися «своїм» у колі співпрацівників; відсутність чіткого розуміння належної поведінки поліцейського з дотримання етичних норм та стандартів доброчесності; неналежний рівень розвитку морально-ділових якостей [2, с. 3].

Аналіз проявів корупції в діяльності поліції здійснюється з урахуванням ідеї їх поділу на зовнішні (прийняття поліцейським від громадян пропозиції вчинення певних дій за винагороду) та внутрішні (корупційні відносини між членами поліцейського колективу, підрозділу, органу). Виокремлюють такі корупційні прояви, які мають місце в діяльності поліцейських в умовах дії правового режиму воєнного стану, а саме: ті, що зумовлені відсутністю або суттєвою зміною правового регулювання і супроводжуються розширенням дискреційних повноважень; ті, що зумовлені виконанням не притаманних для поліції функцій, у порівнянні з роботою у мирний час. Поширеність корупції в Національній поліції України не лише підриває довіру до державних інституцій та деформує належний розвиток суспільних відносин, а й може нести загрозу національній безпеці, особливо у період воєнного стану [2, с. 4].

У період воєнного стану український народ стали об'єктом надання гуманітарної допомоги з боку ООН та її окремих установ, урядів багатьох країн, благодійних організацій, меценатів тощо. Однак, на жаль, надання та розподілення такої допомоги здійснюється не завжди на прозорих, зрозумілих, соціально відповідальних й транспарентних засадах. Є непоодинокими факти продажу продуктів харчування іноземного та вітчизняного виробництва, які входили до продуктових гуманітарних наборів, у торгових мережах країни. Такі прецеденти стали підставою для відкриття десятків кримінальних проваджень. Апогеєм корупції в умовах війни («бенкету під час чуми») став факт закупівлі службовими особами Міністерства оборони України продуктів харчування для особового складу Збройних Сил

України за значно завищеними цінами. Вони є набагато більшими за вартість відповідних продуктів у роздрібних торгових мережах. Хоча керівництво військового відомства спростовує цю інформацію, називаючи її фейком й спробою підірвати довіру суспільства до Міністерства оборони України [3, с. 403].

Висновки. Підсумовуючи викладанне,ми можемо стверджувати,що воєнний стан може створювати сприятливі умови для зростання корупції через великі витрати на оборону та військові потреби. Збільшення влади та авторитаризм під час воєнного стану призводить до більшого контролю над ресурсами та більшої можливості для корупційних дій. Зменшення рівня нагляду та перевірки може створювати сприятливі умови для корупції, оскільки влада може діяти без відкритого обліку та контролю.

Список використаних джерел

1. Бондаренко О. С. Трансформаційні процеси у корупційних проявах в умовах військових дії на території України. *Київський часопис права*. 2022. С. 159–162. URL: http://kyivchasprava.kneu.in.ua /index.php/kyivchasprava/article/view/147/136.

2. Кирюха К. І. Адміністративно-правове регулювання запобігання корупції в органах Національної поліції України. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. 2022. 268с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/5244/ 1/kiruha_d.pdf.

Падалка Лілія Олегівна,
аспірант кафедри криміналістики
та судової медицини Національної академії
внутрішніх справ

СИСТЕМА РИЗИКІВ ЯК ОБ'ЄКТ УПРАВЛІННЯ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ОПОДАТКУВАННЯ

Організація ефективної протидії злочинній діяльності у сфері оподаткування вимагає систематизації та визначення типових груп ризиків, які можуть виникати під час протидії організованим формам злочинної діяльності, зокрема й у сфері оподаткування. Так, оцінка процесу протидії злочинності крізь призму системного підходу, на нашу думку, дозволяє виокремити такі основні групи ризиків, які повинні бути об'єктом управління у межах функціонування інтегрованої системи управління ризиками під час протидії злочинам у сфері оподаткування.

По-перше, інституційні ризики, пов'язані зі збалансованим формуванням відповідної системи державних інституцій, які забезпечують протидію злочинності у сфері оподаткування.

Опрацювання вітчизняного досвіду свідчить, що структурними елементами інституційних ризиків у цій сфері є:

а) створення значної кількості суб'єктів із суміжними повноваженнями та компетенціями, що призводить до міжвідомчої конкуренції і формування обґрунтованих ризиків зниження ефективності їх діяльності;

б) апробація зарубіжного досвіду щодо окремих моделей організації таких інституцій без належного системного наукового опрацювання можливості їх роботи у межах усталених соціальних практик, сформованих українським суспільством;

в) відсутність чіткого розмежування функцій та компетенцій, що призводить до залишення окремих криміналізованих сфер у галузі оподаткування без належного оперативного контролю із одночасним надмірним посиленням оперативного контролю за іншими сферами.

По-друге, управлінські ризики, пов'язані з відсутністю розроблених сучасних управлінських практик щодо керування та організації роботи окремих процесів і сфер протидії злочинності. Слід зауважити, що формування нових управлінських практик є основою ефективності управління та розвитку відповідної системи, зокрема й системи управління ризиками. Водночас звернімо увагу, що управління ризиками, що пов'язані з використанням застарілих управлінських практик, перебуває у залежності із такими складниками:

а) моделлю кадрового забезпечення, оскільки кадрове забезпечення нових інституцій, які зорієнтовані на протидію податковій злочинності, здійснюється за рахунок працівників інших правоохоронних органів, зокрема й на управлінській ланці. З одного боку, це забезпечує відповідну керованість системою за рахунок досвідчених управлінців у сфері правоохоронної діяльності, а з іншого – перенесення у нові правоохоронні органи застарілих управлінських практик та заходів, особливо на регіональному рівні, що призводить до відсутності пошуку нових та нестандартних управлінських рішень, що значною мірою зумовлено усталеною психологічно-компетентністною структурою мислення окремих керівників;

б) правовим регулюванням управлінської діяльності, для якого характерний імперативний метод, що звужує можливості вироблення інноваційних управлінських практик.

По-третє, правові ризики, пов'язані з неефективністю нормативно-правових актів, спрямованих на регулювання протидії злочинності у сфері оподаткування. Опрацювання матеріалів практики свідчить, що правові ризики, як правило, пов'язані з такими елементами:

а) розбалансованість та неузгодженість різних правових норм, що призводить до конкуренції норм права під час правозастосування і, як наслідок, знижує ефективність такої діяльності, на що неодноразово зверталась увага у наукових джерелах та розроблялись відповідні моделі уникнення таких помилкових рішень [1; 3; 4];

б) прийняття нормативно-правових актів та окремих норм без проведення кримінологічної експертизи на предмет їх ефективності у протидії податковій злочинності та криміногенного потенціалу для розвитку нових форм та технологій злочинної діяльності у сфері оподаткування. Як відзначають вчені, об'єктом кримінологічної експертизи може бути будь-яке соціальне явище, процес, проєкт, що характеризується наявним чи можливим детермінаційним зв'язком зі злочинністю. Необхідність у проведені кримінологічної експертизи виникає тоді, коли майбутня кримінологічна ситуація принципово не відтворює її сучасний стан. Така потреба може виникати у зв'язку із запровадженням соціальної інновації (нормативно-правового акту, програми розвитку регіону чи іншого стратегічного документа, інвестиційної програми тощо), яка ускладнює чи може ускладнити детермінаційний комплекс злочинності, посилити дію окремих детермінант, блокує чи може блокувати антикримінальні заходи. Продовжуючи, автор відзначає, що метою кримінологічної експертизи нормативно-правових актів і їх проєктів варто визнати виявлення та нейтралізацію (мінімізацію) дії нормативно-правових детермінант злочинності. Враховуючи це, завданнями зазначеної експертизи є: 1) з'ясування того, чи вирішує (знімає) нормативно-правовий акт або його проєкт соціальні суперечності та девіації, що є предметом його регулювання; 2) з'ясування того, чи не вносить нормативно-правовий акт або його проєкт додаткові елементи деструктивного характеру в систему соціальної регуляції, створюючи нові нормативно-правові криміногенні фактори; 3) з'ясування того, чи не створює нормативно-правовий акт або його проєкт перешкоди для ефективної реалізації кримінологічної політики; 4) підготовка об'єктивних, науково обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення положень нормативно-правових актів [2];

в) прийняття правових норм, які неможливо реалізувати у правозастосуванні через відсутність підзаконних нормативно-правових актів, які повинні забезпечити та є невід'ємною складовою правозастосування останніх;

г) надмірна зарегульованість окремих процесів і процедур у сфері оподаткування, що призводить до криміногенних ризиків, оскільки їх оцінка економічними агентами свідчить про оптимальність та рентабельність використання тіньових схем оподаткування. Необхідно наголосити, що проведене опитування податкових агентів свідчить, що ця проблема є особливо гострою і податкова система потребує виваженої та перманентної дерегуляції.

По-четверте, соціально-економічні ризики, пов'язані з слабо контрольованими та непередбачуваними змінами соціальних процесів та економічної ситуації під впливом зовнішніх факторів, прогнозування розвитку та трансформації яких ускладнене, зокрема військовими діями.

Список використаних джерел

1. Марін О.К. Конкуренція кримінально-правових норм: дис… канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів. 2001. 235 с.
2. Орлов Ю.В. Кримінологічна експертиза нормативно-правових актів та їх проектів: науково-методичне забезпечення: автореф. дис… канд. юрид. наук: 12.00.08. К. 2010. 20 с.
3. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції кримінально-правових норм, частини та цілого. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Серія ПРАВО. Випуск 55. Т.2. С. 110–114.
4. Ус О.В. Кваліфікація злочину при конкуренції спеціальних кримінально-правових норм. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2019. Серія ПРАВО. Випуск 56. Т.2. С. 79–82.

Пашинська Ірина Володимирівна,
стажист судового експерта центру судових і спеціальних експертиз Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України

СУДОВА ПОЧЕРКОЗНАВЧА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ФОРМА ЗАСТОСУВАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ

Для повного, всебічного та об’єктивного розслідування кримінальних правопорушень нерідко доводиться залучати осіб, які мають спеціальні знання в галузі науки, техніки, мистецтва та ремесла тощо. Судова експертиза є основною формою використання спеціальних знань у кримінальному процесі. Відповідно до ст. 101 КПК України «Висновок експерта – це докладний опис проведених експертом досліджень та зроблені за їх результатами висновки, обґрунтовані відповіді на питання, поставлені особою, яка залучила експерта, або слідчим суддею чи судом, що доручив проведення експертизи» [1].

У Законі України «Про судову експертизу» чітко визначено права та обов’язки експерта. Законодавець вказує на проведення повного дослідження представлених експерту об’єктів та матеріалів кримінального провадження, дачу обґрунтованого та об’єктивного висновку щодо поставлених перед ним питань, як основний процесуальний обов’язок експерта тощо [2].

Компетенцією експерта буде наявність у нього свідоцтва на право самостійного проведення почеркознавчих експертиз, видане йому спеціальною експертно-кваліфікаційною комісією. У чинному законодавстві відсутнє чітке поняття спеціальних знань, що породжує численні питання та складнощі виконання певних завдань. Термін «спеціальні знання» законодавець всебічно згадує у КПК України, в

ст. 69, ст. 71 з визначенням та процесуальним становищем експерта і спеціаліста як особи, які мають володіти спеціальними знаннями. Проте, законодавець у чинному КПК України не вказав, які знання будуть належати до спеціальних.

На думку М.Г. Щербаковського, «спеціальні знання – це професійні знання, отримані в результаті навчання, а також навички, здобуті обізнаною особою у процесі практичної діяльності в різних галузях науки, техніки та інших суспільно-корисних галузях людської діяльності, що використовуються разом з науково-технічними засобами при проведенні експертизи» [3, с. 3]. Однак в цьому визначенні галузь використання спеціальних знань обмежується тільки проведенням експертизи.

За думкою О. О.Садченко, «спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального) виду, якими володіють особи (спеціалісти) у межах будь-якої професії в різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла» [4, с. 8].

Отже, спеціальні знання дають можливість виконувати завдання кримінального судочинства. Відповідно під час проведення судово почеркознавчої експертизи особа, яка її проводить має володіти спеціальними знаннями у галузі судового почеркознавства, і вирішувати завдання ідентифікаційного, діагностичного та класифікаційного характеру з метою встановлення істини під час розслідування кримінального провадження. Виходячи з об'єктів, представлених експерту для дослідження, зразків для порівняльного дослідження (якщо експертиза має ідентифікаційний характер), обставин провадження, перерахованих слідчим у постанові про призначення експертизи, переліку поставлених перед експертом питань та завдань, експерт визначає, яку методику він застосовуватиме при проведенні експертизи та надання висновків з поставлених питань. Зумовлюється це, як правило, колом завдань, що підлягають експертного дослідження.

Так, стосовно визначення статі або віку виконавця, особливостей його особистості, психофізіологічних властивостей, або встановлення зовнішніх факторів виконання рукописів (пози, незвичайності умов виконання, сп'яніння алкогольного або наркотичного), які об'єкти дослідження представлені (літерні, цифрові, штрихові, багатооб'єктні, малооб'ємні тексти, тільки підпису) експертом буде застосовано відповідну методику, обрану ним щодо певного дослідження та лише за поставленими перед ним питанням.

Нерідко під час проведення почеркознавчих досліджень виникають питання, пов'язані з техніко-криміналістичною експертизою документів. Наприклад, експерту перед тим, як приступити до ідентифікаційного дослідженню підпису, необхідно обов'язково перевірити його на предмет наявності ознак попередньої технічної підготовки або її відтворення із застосуванням оргтехніки, а для цього

потрібні спеціальні знання з галузі техніко-криміналістичної експертизи документів. Для визначення способу виконання скопійованих на просвіт або через копіювальний папір записів також необхідні знання з галузі техніко-криміналістичної експертизи документів. І лише тоді, коли експерт переконається у відсутності будь-яких ознак технічного підроблення, він приступає безпосередньо до вивчення ознак писемного мовлення, загальних та приватних ознак почерку. Весь перебіг експертного дослідження виконується з дотриманням законів логічного мислення (він має бути певним, послідовним і доказовим), крім опису в текстовій частині, має бути наочно проілюстровано у фототаблиці (таблиці-ілюстрації).

У необхідних випадках експерт прикладає до висновку робочі розробки ознак рукописного тексту. Коли є такі наочні зразки до висновку експерта, учасникам процесу при ознайомленні із висновком експерта легше сприймати зроблені експертом висновки, а також переконатися в істинності чи хибності висновку.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що під час проведення судових почеркознавчих експертиз, експерт повинен володіти спеціальними знаннями у сфері почеркознавства. У нього має бути необхідний рівень спеціальних знань, такі знання мають бути їм набуті в результаті професійної освіти, або підвищення її кваліфікації, закріплені у процесі практичної діяльності. Зокрема дані знання допоможуть йому правильно, достовірно, послідовно дослідити всі представлені матеріали, об'єктивно вирішити поставлені завдання, відповісти на питання, що цікавлять слідство або суд, по суті, а його висновок буде компетентним і матиме велике доказове значення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 11.09.2020. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1994, № 28, ст. 232. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text.

3. Тактика проведення судових експертиз: лекція для усіх форм навчання: метод. рек. / укл. М. Г. Щербаковський. Харків: Нац. ун-т внутр. справ, 2004. 60 с.

4. Садченко О. О. Судова експертиза як форма використання спеціальних знань та її роль у встановленні обставин кримінального провадження: лекція. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2013. 26 с.

Пешкова Анастасія Вячеславівна,
здобувач вищої освіти ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Грущенко Олена Анатоліївна,
доцент кафедри економічної безпеки
та фінансових розслідувань Національної
академії внутрішніх справ, кандидат
економічних наук, доцент

ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТУ ІНТЕРЕСІВ І ЗМЕНШЕННЯ КОРУМПОВАНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Актуальність теми доповіді зумовлена необхідністю удосконалення правових механізмів розв'язання конфлікту інтересів, що здійснюються в умовах воєнного стану в Україні.

Конфлікт інтересів – це ситуація, коли існує можливість нанесення шкоди інтересам однієї сторони через вплив інтересів іншої сторони.

Конфлікт інтересів може виникнути в різних сферах, включаючи бізнес, політику, науку, медицину та інші. Наприклад, у бізнесі конфлікт інтересів може виникнути, коли менеджер кампанії займається особистим бізнесом, який конкурує зі своєю компанією, або коли він приймає рішення, яке сприяє його особистим інтересам, а не інтересам компанії. Також, у контексті бізнесу конфлікт інтересів може виникати, коли інтереси компанії протистоять інтересам споживачів, акціонерів, працівників та інших зацікавлених сторін.

У політиці конфлікт інтересів може виникнути, коли політик займається бізнесом, який може вплинути на його рішення в уряді, або коли він приймає рішення, яке сприяє інтересам його друзів або родичів, а не інтересам суспільства.

Реальний конфлікт інтересів – суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи не вчинення дій під час виконання повноважень [1].

Корупція – використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [1].

Вплив конфліктів, на різні явища суспільного середовища є досить значним. Конфлікт інтересів є обставинами, які впливають на ризик виникнення корупції та, відповідно, вчинення корупційного

правопорушення чи правопорушення, пов'язаного з корупцією. Такими обставинами є суперечність між приватними інтересами особи та її службовими повноваженнями. Відтак конфлікт інтересів виникає у ситуаціях, коли певні особисті обставини можуть впливати на об'єктивність та неупередженість прийняття рішення та змісту цього рішення чи вчинення певних дій [2].

Для правових механізмів розв'язання конфлікту інтересів існує значна кількість спеціально уповноважених на те суб'єктів. Даний перелік суб'єктів передбачає Закон України «Про запобігання корупції».

Відповідно до своїх повноважень, для врегулювання конфлікту інтересів необхідно здійснювати ряд заходів, а саме:

а) Вживати заходів щодо недопущення виникнення реального, потенційного конфлікту інтересів.

б) Повідомляти не пізніше наступного робочого дня з моменту, коли особа дізналася чи повинна була дізнатися про наявність у неї реального чи потенційного конфлікту інтересів, безпосереднього керівника, а у випадку перебування особи на посаді, яка не передбачає наявності у неї безпосереднього керівника, або в колегіальному органі – Національне агентство з питань запобігання корупції чи інший визначений законом орган або колегіальний орган, під час виконання повноважень у якому виник конфлікт інтересів, відповідно.

в) Не вчиняти дій та не приймати рішень в умовах реального усунення особи від виконання завдання, вчинення дій, прийняття рішення чи участі в його прийнятті в умовах реального чи потенційного конфлікту інтересів;

1. обмеження доступу особи до певної інформації;
2. перегляд обсягу службових повноважень особи;
3. застосування зовнішнього контролю за виконанням особою відповідного завдання, вчиненням нею певних дій чи прийняттям рішень;
4. переведення особи на іншу посаду;
5. звільнення особи [4].
6. Водночас, конфлікти інтересів сприяють розвитку корупції через декілька шляхів:

конфлікту інтересів.

г) Вживати заходів щодо регулювання реального чи потенційного конфлікту інтересів.

Національне агентство у випадку одержання від особи повідомлення про наявність у неї реального, потенційного конфлікту інтересів упродовж семи робочих днів роз'яснює такій особі порядок її дій щодо врегулювання конфлікту інтересів [3].

Заходи зовнішнього врегулювання конфлікту інтересів:

1. Використання владних повноважень для особистої вигоди: коли особа займає посаду в уряді або в органах влади, вона може використовувати свої повноваження для отримання особистої вигоди або для підтримки своїх бізнес-інтересів.

2. Недостатня контроль та прозорість: конфлікти інтересів можуть призвести до недостатньої контролю за діяльністю посадових осіб, що створює умови для корупції та зловживань.

3. Втручання в прийняття рішень: особи з конфліктом інтересів можуть впливати на процес прийняття рішень в органах влади або управління компанією на користь своїх особистих інтересів.

4. Зниження довіри громадськості: конфлікти інтересів можуть призвести до зниження довіри громадськості до владних структур та бізнесу, що створює умови для поширення корупції.

Отже, конфлікти інтересів можуть стати ґрунтом для розвитку корупції, тому важливо, особливо в умовах воєнного стану, встановлювати механізми контролю, прозорості та етичної поведінки для запобігання цьому явищу.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 19.10.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n25.

2. Державна аудиторська служба, Сектор запобігання та виявлення корупції «Конфлікт інтересів», 2021 р. URL: https://dasu.gov.ua/attachments/8c37ae72-c762-4aa9-b37e-e2573b029657_%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B2%20(2).pdf.

3. Конфлікт інтересів в антикорупційному законодавстві, URL: https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D1%96%D0%BA%D1%82_%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%81%D1%96%D0%B2_%D0%B2_%D0%B0%D0%BD%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D1%80%D1%83%D0%BF%D1%86%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%83_%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B4%D0%B0% D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%96.

4. Зовнішнє врегулювання конфлікту інтересів, Національне агентство з питань запобіганню корупції. URL: https://wiki.nazk.gov.ua/category/konflikt-interesiv/5-zovnishnye- vregulyuvannya-konfliktu-interesiv/.

Поптанич Юрій Михайлович,
аспірант Національної академії
внутрішніх справ

ПРОТИДІЯ КОРУПЦІЙНИМ РИЗИКАМ У ДІЯЛЬНОСТІ СЛУЖБОВИХ ОСІБ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬ ОСОБЛИВО ВІДПОВІДАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ

В умовах дії воєнного стану, правопорушення що вчиняються службовими особами, які займають особливо відповідальне становище мають значний негативний вплив на національну безпеку України та одночасно є складними для виявлення та документування у зв’язку з суб’єктами, які їх вчиняють.

Вказані факти у період воєнного стану є надзвичайно деструктивним явищем, яке не просто руйнує засади верховенства права та стримує економічний розвиток держави, а й загалом послаблює обороноздатність країни та спричиняє інші негативні наслідки для суспільства, що робить їх надзвичайно суспільно-небезпечними.

Так перелік службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, зазначений в статті 51-3 Закону України «Про запобігання корупції» [1].

Вчинення правопорушень вказаною категорією осіб негативно впливає на авторитет органів державної влади та суспільні відносини, що робить надзвичайно важливим питання протидії ним та виокремлення чинників, які їм сприяють з метою збільшення ефективності протидії та превентивних заходів стосовно недопущення.

Правовий режим воєнного стану значно розширив повноваження службових осіб, які займають особливо відповідальне становище, що зокрема вплинуло на зростання корупційних ризиків в рамках їх виконання.

Корупційний ризик це імовірність вчинення корупційного або пов'язаного з корупцією правопорушення, що негативно вплине на діяльність організації [2].

До повноважень НАЗК входить також затвердження методології оцінювання корупційних ризиків у діяльності органів влади, проведення аналізу антикорупційних програм органів влади та надання обов'язкових для розгляду пропозиції до таких програм.

Статтею 13-1 Закону України «Про запобігання корупції» передбачено, що одним з основних завдань уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є організація роботи з оцінки корупційних ризиків у діяльності відповідного органу, підготовки заходів щодо їх усунення, внесення керівнику такого органу відповідних пропозицій.

Згідно зі статтею 19 Закону, антикорупційні програми повинні передбачати серед іншого оцінку корупційних ризиків у діяльності органу, установи, організації, причини, що їх породжують та умови, що їм сприяють; заходи щодо усунення виявлених корупційних ризиків, осіб, відповідальних за їх виконання, строки та необхідні ресурси.

Відповідно до вимог статті 62 Закону, керівник, засновники (учасники) юридичної особи забезпечують регулярну оцінку корупційних ризиків у її діяльності і здійснюють відповідні антикорупційні заходи. Для виявлення та усунення корупційних ризиків у діяльності юридичної особи можуть залучатися незалежні експерти, зокрема для проведення аудиту [1].

При цьому, зазвичай корупційні ризики в діяльності службової особи виникають у ході використання нею службових повноважень, передбачених відповідною посадою.

Статтею 19 Конституції України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові

особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [3].

З огляду на викладене, з метою виявлення конкретних корупційних ризиків в діяльності службових осіб, які займають особливо відповідальне становище вважається доцільним аналіз антикорупційних програм установ посаду в яких вони займають, а також детальне вивчення повноважень згідно чинного законодавства.

При цьому важливо дослідити питання повноважень комплексно, вивчивши всі нормативні акти в тому числі підзаконні, приділивши особливу увагу повноваженням, які отримала особа на період дії або у зв'язку з воєнним станом.

Розуміння корупційних ризиків надає можливість зростання ефективності протидії контролюючими та правоохоронними органами їх негативним наслідкам у ході відповідної службової діяльності.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про запобігання корупції» (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 49, ст. 2056). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text.

2. Наказ Національного агентства з питань запобігання корупції № 830/21 від 28.12.2021 «Про вдосконалення процесу управління корупційними ризиками». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0219-22#n9.

3. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України.* 1996. № 30. Ст. 141.

Тодоров Віталій Петрович,
здобувач Науково-дослідного інституту публічного права

СИТУАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗСЛІДУВАННЯ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ

Корупція в Україні – це явище, що необхідно розглядати як системну масштабну загрозу соціальному прогресу, національній безпеці країни. За оцінками міжнародних організацій, Україна знаходиться у переліку держав, де корупція має масштабний характер і справляє визначальний вплив на діяльність правоохоронних органів. Корумповані зв'язки, налагоджені в правоохоронних органах, їх залежність від кримінальних структур дозволяють останнім активно впливати на перебіг розслідування, уникати відповідальності за протиправну діяльність. Зміна системи правоохоронних органів, їх компетенції, на тлі швидкого пристосування корумпованих осіб до захисних механізмів держави – забезпечує їх недосяжність для традиційних засобів розслідування. У 2019 році: було виявлено 26 фактів одержання спеціальним суб'єктами неправомірної вигоди, направлено до суду з обвинувальним актом – 4 (15,4 %), у 2020 р.:

960 – 163 (17 %); у 2021 р.: 887 – 141 (15,9 %); у 2022 р.: 462 – 48 (10,4 %); у 2023 р. (по жовтень включно): 538 – 70 (13 %) [1].

З врахуванням корумпованості правоохоронних органів та низької ефективності розслідування, постало завдання вдосконалення удосконалення та інтенсифікації діяльності у цьому напряму підрозділів ДБР. Слідчий, отримавши з будь-якого джерела інформацію про вчинене кримінальне правопорушення вправі розпочинати розслідування після внесення відповідних даних до ЄРДР. Однак, слід брати до уваги, що марне витрачання процесуальних повноважень слідчого які не забезпечують ефективності проведення розслідування є неприпустимим.

Обрання того чи іншого способу отримання необхідних доказів, має бути обґрунтовано конкретними обставинами кримінального провадження. З метою спрощення процедури отримання доказів, запобіганню марного витрачання людських та інших ресурсів, приймати рішення щодо проведення конкретних НСРД доцільно з врахуванням всіх обставин справи. Навіть першочергові слідчі розшукові дії для певного виду кримінальних правопорушень – категорія що залежить від конкретної ситуації в окремому кримінальному провадженні.

Розслідування одержання працівниками правоохоронних органів неправомірної вигоди, диктує необхідність врахування їх ситуаційної природи при вирішенні багатьох питань тактики і методики розслідування. Ситуаційний підхід до розслідування дає можливість встановлювати наявність чи відсутність необхідності проведення певного виду НСРД з метою фіксації фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню (ст.ст. 84, 91 КПК України [2]). Але підставою для виокремлення тактичних ситуацій, які складаються за результатами дій працівників ДБР що до виявлення ознак кримінального правопорушення є етап його вчинення, що надає можливість виокремити наступні ситуації:

– майбутній вигодонадавач звернувся с заявою (у тч і зробленою у результаті оперативно-розшукового впливу) що до вимагання в нього неправомірної вигоди, але ця вимога формально остаточно не виголошена і потребує конкретизації. Така ситуація є найбільш сприятливою, оскільки відкриває потенційно широкі можливості для проведення практично всіх необхідних НСРД;

– встановлено особу можливого вигодонабувача, який ініціативно шукає можливості отримання (або/ та неодноразово отримував) за оперативною інформацією – неправомірної вигоди за вирішення певних питань, які знаходяться у його «юрисдикції». Ця ситуація є менш сприятливою для фіксації неправомірних дій, оскільки формально відсутні підстави для проведення НСРД, а особа майбутнього вигодонадавача не встановлена (не відома);

– вимога надання неправомірної вигоди виголошена конкретній особі, але ця особа не зверталася до правоохоронних органів с

заявою – ситуація не сприятлива, оскільки вимагає оперативного забезпечення не тільки фіксації дій вигодонабувача а і вигодонадавача (або встановлення з ним контакту до моменту передачі неправомірної вигоди);

– предмет неправомірної вигоди вигодонабувачем отримано – ситуація максимально не сприятлива, оскільки всі дії, які необхідно було зафіксувати вже здійснені, а отже потребується ряд заходів оперативного впливу з метою інтенсифікації дій учасників кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення: затверджений Наказом ГПУ № 100 від 23 жовтня 2012 р. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/stst.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#doc_info.

Шибіко Анастасія Сергіївна,
слухач магістратури навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Плугатир Максим Віталійович,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ «КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ» В АНТИКОРУПЦІЙНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Одним з основних інструментів протидії корупції мають виступати заходи попереджувального характеру, які спрямовані на запобігання корупційних проявів. Основним засобом у цьому напрямі є формування належної законодавчої бази – антикорупційного законодавства. Корупційні прояви найчастіше зумовлені конфліктом інтересів службовців. Державний службовець, наділений спеціальним правовим статусом, виступає одночасно як провайдером публічних інтересів держави, так і носієм своїх приватних інтересів. Тому у процесі виконання державними службовцями своїх посадових обов'язків можуть виникати ситуації, які в узагальненому вигляді отримали назву «конфлікт інтересів», коли особиста зацікавленість державних службовців впливає або може вплинути на виконання ними своїх посадових обов'язків [1, с. 87]. Конфлікт інтересів як явище є складною композитною проблемою, тому у більшості країн правова категорія «конфлікт інтересів» має неоднозначні характеристики та розмиті межі між приватними, державними та суспільними інтересами.

В результаті цього нормативні акти різних держав, що стосуються характеру і складу конфлікту інтересів, суттєво різняться один від одного [2, с. 8].

У законодавстві європейських країни досить поширеною є запропонована у Рекомендаціях ОЕСР характеристика конфлікту інтересів як конфлікту між державними обов'язками та приватними інтересами державної посадової особи, в якому пов'язаний з приватними можливостями інтерес державної посадової особи може негативно впливати на виконання нею своїх посадових обов'язків і функцій. Іншими словами, конфлікт інтересів – це ситуація, при якій державна посадова особа виконуючи свої обов'язки має приватний інтерес (особисту заінтересованість), який хоча і не обов'язково призводить до прийняття неправомірного рішення або вчинення неправомірного діяння, але здатний до цього призвести.

Поняття «конфлікт інтересів» у законодавстві України розкрите в Законі України «Про запобігання корупції» та визначені законодавчі дефініції двох його видів: потенційний та реальний конфлікт інтересів. Однак, в науковій літературі виділяють і уявний конфлікт інтересів. Він існує тоді, коли виникає думка про те, що приватні інтереси державної посадової особи можуть неправомірним чином вплинути на виконання нею функціональних обов'язків, але в реальності цього не відбувається. При цьому регламентується і діяльність, що може викликати видимість конфлікту інтересів – навіть існування підозри, що у державного управлінця він є невирішеним, може спровокувати сумніви у його чесності й підриватиме довіру суспільства до державних органів [3, с. 111].

Категорія «конфлікт інтересів» розкривається через поняття «приватний інтерес». Під останнім розуміють будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі тими, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях. Наявність чи відсутність у особи приватного інтересу до вирішення певного питання у більшості випадків буде індикатором, що свідчитиме про конфлікт інтересів у особи.

Враховуючи різноманітність приватних інтересів, скласти вичерпний перелік таких ситуацій не представляється можливим. Тим не менше можна виділити ряд ключових сфер, у яких ризик виникнення конфлікту інтересів є найбільш вірогідним, зокрема: розподіл фінансових чи матеріальних ресурсів (об'єктів права державної або комунальної власності), їх використання або розпорядження ними в інший спосіб, ніж на користь інтересам служби; надання чи отримання документів дозвільного характеру (дозволів, ліцензій, сертифікатів, погоджень тощо), надання інших адміністративних послуг; кадрові рішення, внесення подань та прийняття рішень про нагородження державними нагородами та присвоєння почесних звань; проведення аукціонів, конкурсних або тендерних процедур; направлення на

навчання або у закордонні відрядження за рахунок коштів державного або місцевого бюджетів чи офіційної фінансової допомоги від іноземних держав чи міжнародних організацій; реалізації контрольних або наглядових повноважень тощо.

Як правило результатом конфлікту інтересів є отримання публічним службовцем вигоди особисто для себе чи своєї родини усупереч інтересам держави. Саме цей момент є головним при визначенні поняття корупції, тому часто конфлікт інтересів ототожнюється з нею. Але, як зазначалось раніше, наявність конфлікту інтересів не обов'язково призводить до фактів корупції (адже службовець, перебуваючи в такому конфлікті, може діяти на користь суспільних інтересів всупереч своїм особистим). В цьому природному дуалізмі спостерігається значна практична і теоретична проблема.

З метою недопущення розвитку конфлікту інтересів у корупційне правопорушення найкраще вживати заходів запобігання на початковій стадії, для чого слід визначити факторний комплекс виникнення конфлікту інтересів. В загальному вигляді, всі ці причини в науковій літературі часто зводяться до порушення принципів і правил проходження державної служби, що, власне, природи явища не розкриває. Більш значущим є поділ детермінант наступні групи: етичні чинники (невисокий моральний рівень конкретного державного службовця, відсутність або недостатнє використання моральних та матеріальних ресурсів мотивації службовця), правові чинники (високий рівень розмитості та невизначеності компетенції, наявність протиріч між нормативними правовими актами органів влади різного рівня, включення до них положень, що сприяють створенню умов для корупційної поведінки, існуючі прогалини у правовому регулюванні), та організаційні чинники (дублювання повноважень державних органів, їх структур, державних службовців; наявність бюрократичних процедур; неоднакова винагорода при виконанні рівного об'єму службових функцій через неефективність системи оплати праці, відсутність реальної відповідальності за невиконання чи неналежне виконання посадових обов'язків тощо) [4, с. 424].

За своєю природою конфлікт інтересів не є фатально детермінованим явищем, відтак слід визнати вірною позицію законодавця, який, на нашу думку, передусім подбав про шляхи вирішення (узгодження, усунення тощо) конфліктів інтересу, усуваючи тим самим у більшості випадків необхідність застосування санкції, забезпеченої силою державного примусу. Такий підхід серед деяких науковців вважається спірним, однак слід визнати: принципи економії санкцій, співмірності порушення і заходу впливу відповідають сучасному демократичному напряму формування законодавства. З огляду на неоднозначні властивості конфлікту інтересів, його переважно нетяжкий характер, можливість усунення «власними силами», а також з огляду на стратегічні напрями розвитку вітчизняного антикорупційного законодавства, постає практичне питання завчасної «діагностики» конфлікту інтересів.

Список використаних джерел

1. Кім К.В. Конфлікт інтересів на державній службі: правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія: Право*. 2014. № 1137, вип. 18. С. 86–89.
2. Токар-Остапенко О.В. Врегулювання конфлікту інтересів на державній службі: можливості застосування європейського досвіду в Україні: аналіт. доп. Київ: НІСД, 2013. 57 с.
3. Василевська Т.Е. Конфлікт інтересів на державній службі: етичні аспекти. *Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки*. 2014. № 1. С. 106–120.
4. Лавренюк Ю. Конфлікт інтересів у діяльності публічних службовців як складова механізму протидії корупції. *Ефективність державного управління*. 2011. Вип. 27. С. 422–428.

Южека Роман Сергійович,
аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін Навчально-наукового інституту права та інноваційної освіти Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ

(Великобританія, Ізраїль, Італія, Румунія, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Японія)

Незважаючи на складність виникнення та поширення небезпечного явища корупції в кожній державі світу, основними факторами, що сприяють її поширенню, є з одного боку – зростання бідності суспільства, погіршення криміногенної ситуації (організація злочинних угрупувань) та корупції, внаслідок високий показник злочинності, нерівність у доходах і відсутність систем соціального забезпечення, а з іншого боку – зростання економічного потенціалу. Множинні чинники успішної боротьби з корупцією давно відомі та перевірені міжнародною спільнотою. Насамперед відкритість влади, прозорість і зрозумілість процесу прийняття державних рішень, ефективні механізми контролю з боку громадянського суспільства за діяльністю державних інституцій, свобода вираження поглядів і свобода ЗМІ.

Питання запобіганню та протидії корупції на національному та міжнародному рівнях досліджувалось багатьма вітчизняними вченими. Зокрема, у працях таких науковців, як: О. В. Задорожний, Т. В. Ільєнок, І. В. Коруля, Є. В. Невмержицький, О. М. Халковський, І. В. Чемерис, О. Ю. Чередниченко, Д. Ю. Черніков та інших. Проте

проблема запобіганню корупції та запозичення зарубіжного досвіду у напрямку боротьби з корупцією залишається актуальною, особливо в умовах воєнного стану коли суспільство спрямовує усі свої зусилля на перемогу і фізично немає змоги контролювати діяльність державного сектору. Тому, важливо, дослідити аспекти боротьби з корупцією на міжнародному рівні.

Необхідність реагувати на загрози та проблеми, пов'язані з корупцією, змусила міжнародну спільноту розробити міжнародне законодавство для запобігання корупції. Результати спільних зусиль відображені в ряді міжнародних документів, найважливішими з яких є: Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (UNCAC) від 31.10.2003 року, прийнята на 58 сесії Генеральної Асамблеї ООН; Комюніке Європейської комісії від 28 травня 2003 року, щодо комплексної політики Європейського Союзу з протидії корупції; Рамкове рішення Ради Європейського Союзу №568 від 22 липня 2003 року «Про боротьбу з корупцією в приватному секторі», Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) від 27.01.1999 року; Додатковий протокол до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією (ETS 191) від 15.05.2003 року; Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (ETS 174) від 04.11.1999 року; Статут Групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) від 05.05.1998 року; Конвенція Ради Європи «Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом» прийнята у Страсбурзі 08.11.1990 року та інші. Отже, як бачимо, розгалуженість законодавства підкріплює актуальність теми запобіганню корупції на світовому рівні, а ефективне нормативно-правове забезпечення вказує на її значення для усіх держав світу.

Проаналізуємо деякі зарубіжні досвіди, які досягли певних успіхів у боротьбі з корупцією:

Великобританія. У Великобританії проблеми корупції знаходяться в центрі уваги вчених-кримінологів і практичних працівників правоохоронних органів. Розслідуванням діянь, які підпадають під ознаки корупції, займається поліція. У структурі підрозділу по боротьбі з шахрайством поліції Великобританії існує спеціальна секція, де працюють детективи, які займаються розслідуванням злочинів у громадському та державному секторі. Вона називається «Public Sector Corruption Sector». Якщо збитки від корупційного діяння перевищують суму в 2 мільйони фунтів стерлінгів або злочин є дуже складним, такий злочин буде розслідуватися Організацією з розслідуванням серйозного шахрайства (Serious Fraud Office – SFO) [1, с. 93–94]. Важливу роль у відстеженні тенденцій розвитку негативних явищ у суспільстві відіграє громадська думка.

Ізраїль. Варто зазначити, що саме Ізраїль, є однією з досить вільних від корупції країн. Антикорупційна атмосфера забезпечується, зокрема, системою «певного дублювання моніторингу» за можливими корупційними діями. Моніторинг здійснюють урядові організації та спеціальні підрозділи поліції, відомство Державного контролера, що є

незалежним від міністерств і державних відомств, і громадські організації типу «Відомства за чистоту уряду». Ці організації досліджують можливі джерела корупції, а у разі їх виявлення інформують органи розслідування. Отриману інформацію обов'язково оприлюднюють. Дуже важливо, що ці організації не залежать від міністерств і відомств, чиновники яких можуть бути причетні до корупції [2, с. 128–129]. Варто зазначити, що масова корупція практично відсутня в Ізраїлі завдяки пільгам, які надаються державним службовцям, і встановленим жорстоким покаранням за корупцію.

Італія. Однією з найбільш дієвих систем суспільно-політичних та юридичних елементів протидії корупцією є система Італії. Там у виконанні такого важливого завдання безпосередньо взаємодіють громадські та державні організації. В Італії у 1993 році під тиском громадськості прийнято Закон «Про угруповання мафіозного типу», який увійшов до нового Кримінального кодексу Італії окремою нормою. Він встановлює сувору відповідальність за входження до злочинної організації типу мафії, де зазначається, що «кожний, хто є членом злочинного угруповання мафіозного типу, до якого входить троє та більше осіб, карається позбавленням волі строком від 3 до 6 років» [3, с. 44-45]. На нашу думку, найбільш ефективний механізм запобіганню корупції в Італії. Вона одна із небагатьох країн, яка відмовляється визнавати необхідність розслідування на власний розсуд, а лише відповідно до розділу. Усі ці заходи дуже ефективні в антикорупційному механізмі Італії. Одним із прикладів є судовий процес над рядом італійських посадовців, зокрема колишніми прем'єр-міністрами Андреотті, Краксі та Берлусконі.

Румунія. Саме тема корупції стала каталізатором громадянської активності в Румунії. Хоч після доленосних для Румунії подій 1989 р. корупція довший час не була стимулом до протестів знизу, але в останні роки наступило громадянське пробудження. Громадськість чітко ідентифікує корупцію як перешкоду успішній трансформації Румунії від соціалізму до демократії та капіталізму. Процеси, які відбуваються в Румунії у 2017–2018 рр., є показовим уроком, «як має діяти громадянське суспільство, коли політики намагаються використати владу як джерело одержання вигоди» [4]. Разом з тим, варто зазначити, що у Румунії за ґрати відправляли, не дивлячись на висоту посади, глибину родинних зв'язків чи широту колишніх заслуг.

Сполучені Штати Америки. У законодавстві США у понятті корупції посадовців визначено достатньо широко, що передбачені у чотирьох главах розділу 18 Зводу Законів США. А саме: детально вказано, які категорії посадовців розуміються під особами, що одержують хабарі. Відповідальності за давання пропозиції підлягає всякий, хто дає, пропонує, обіцяє що-небудь цінне публічному посадовцю або кандидату на цю посаду з протиправною метою. Важливо, що покаранню за хабарництво разом з нині функціонуючим підлягає як колишній, так і майбутній службовець [5, с. 20–23]. Варто зазначити, що органи, відповідальні за виконання Закону США про

боротьбу з корупцією за кордоном (FCPA), оцінюють всю програму відповідності компанії, а не її внутрішню антикорупційну документацію (тобто антикорупційну політику).

Федеративна Республіка Німеччина. В основу боротьби з корупцією покладено завдання знищення матеріальної, насамперед фінансової бази злочинних угруповань. Це досягається шляхом конфіскації майна і створення належної правової бази для унеможливлення «відмивання брудних грошей». Основне завдання німецького уряду у сфері запобігання корупції полягає в тому, щоб у результаті законодавчих, організаційних, кадрових та інших заходів унеможливити зловживання державного службовця своїм посадовим становищем [6, с. 239–247]. Отже, боротьба з корупцією в Німеччині базується на місії знищення злочинних угрупувань та встановити чітку ієрархію у законодавстві щодо керівних посад.

Франція. У Франції створено структуру спеціалізованих служб, типову для багатьох країн Західної Європи, а саме: Центральну рахункову палату (лише виявляє порушення), Службу попередження корупції, Центральну дирекцію юридичної поліції, Центральну дирекцію загального інформування, Центральний офіс покарання за порушення у фінансовій сфері. Усі ці структури є державними та фінансуються з бюджету, кожна служба працює у визначеній для неї сфері [7, с. 121–122]. Спираючись на досвід Франції у боротьбі з корупцією, ми вважаємо, що для ефективної боротьби з корупцією в усіх її формах необхідно створити в Україні незалежний антикорупційний орган.

Японія. Японський досвід боротьби з корупцією доводить, що відсутність єдиного кодифікованого акту, направленого на боротьбу з корупцією, не перешкоджає ефективному розв'язанню проблеми. Норми антикорупційного характеру містяться в багатьох внутрішніх (національних) законах. Особливе значення полягає у тому, що японський законодавець додає заборонам відносно політиків, державних і муніципальних службовців. Вони, зокрема, торкаються численних заходів, які політично нейтралізують японського чиновника відносно приватного бізнесу як під час служби, так і після звільнення [8, с. 116–117]. В Японії, як і в багатьох країнах, кадрова політика є одним із найважливіших напрямків у боротьбі з корупцією.

Зауважимо, що для України рівень поширення корупції, незважаючи на досягнутий певний прогрес у протидії цьому явищу в сучасних умовах, залишається досить високим [9, с. 51–52].

Таким чином, аналіз досвіду запобіганню корупції країн (Великобританія, Ізраїль, Італія, Румунія, Сполучені Штати Америки, Федеративна Республіка Німеччина, Франція, Японія), що прагнуть подолати корупцію, може бути врахований Україною для подальшої імплементації у національне законодавство, адже для ефективного подолання суспільно-небезпечного явища корупції, необхідно використовувати різні підходи до визначення корупції з метою її усунення. Підсумовуючи, варто зазначити, що найефективніший

механізм запобігання корупції в Італії. Країна є однією з небагатьох держав, яка відмовляється визнавати необхідність дискреційних розслідувань. Усі ці заходи є високоефективними в антикорупційному механізмі Італії. З вищевикладеного, можемо вбачати, що одні країни усувають причини корупції, інші прагнуть створити негативне ставлення громадян до корупції, треті використовують більш каральні методи боротьби з корупцією, створюючи Національне агентство для боротьби з корупцією, як, наприклад, у нашій країні.

Список використанихджерел

1. Коваленко А. Л. Боротьба з корупцією у Великобританії. *Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XIX Студент. наук-практ. конф. іноземм. мовами, 20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна / МВС України,* Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2018. 136 с.

2. Ревак О. І. Корупція : теоретико-методологічні засади дослідження: монографія / керівник авт. кол.доц. І. О. Ревак. Львів: ЛьвДУВС, 2011. 220 с.

3. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії: монографія. К.: КНТ, 2008. С. 44.

4. Федоренко С. М. Румунія: народ проти корупції URL: https://dt.ua/international/rumuniya-narod-proti-korupciyi-.html.

5. Собакарь А. О. Використання досвіду інших країн у запобіганні і протидії корупції в діяльності органів охорони правопорядку України. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 17 листопада 2020 р.).* Дніпро : ДДУВС, 2020. С. 20–23.

6. Чередниченко О. Ю. Організаційно-економічний аспект використання досвіду створення та діяльності антикорупційних структур країн ЄС в роботі щодо запобігання та протидії корупції в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2017. Вип. 58. С. 239–247.

7. Симоненкова М. Ю. Боротьба з корупцією у Франції. *Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XIX Студент. наук-практ. конф. іноземм. мовами, 20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна / МВС України,* Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2018. 136 с. С. 121–122.

8. Вальдовський В. А., Редченко А. О. Боротьба з корупцією. Досвід Японії. *Роль поліції у боротьбі з корупцією (зарубіжний досвід) : зб. тез доп. учасників XIX Студент. наук-практ. конф. іноземм. мовами, 20 квіт. 2018 р., м. Харків, Україна / МВС України,* Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків, 2018. 136 с.

9. Южека Р. С. Проблема корупції в судовій системі в умовах судовоправової реформи в Україні. *Журнал «Юридична Україна»* : щомісяч. наук. журн. К. : Юрінком Інтер, 2003. С. 50–53.

Яковлева Діана Віталіївна,
аспірант кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національної академії внутрішніх справ

ІНДИФЕРЕНТНІСТЬ ЯК НЕТИПОВА ДЕСКРИПТИВНА РИСА ПОВЕДІНКИ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 365-2 ККУ

Закон народжується з необхідності
протидіяти дурному наміру

Саме таким автор бачить праксеологічний аспект сьогоденної кримінально-правової політики.

Держава та людина, утворюючи певну діалектичну єдність, для цілей належної реалізації суспільного договору, є доволі залежними від того як люди, що керуються тими чи іншими ідеями, здійснюють певні дії(в межах процесу, розгорнутого у часі). В свою чергу, завданням будь-якої політики як юридичного способу розв'язання існуючих проблем автор бачить створення підґрунтя для синхронізації темпів змін із темпами адаптації до них. Так, кримінальна відповідальність за зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги була встановлена Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07 квітня 2011 року № 3207-VI, згідно із яким Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 365-2 [1].

Разом із тим, за час дії вказаної кримінально-правової заборони, законодавцем було ініційовано зміни до юридичної конструкції статті аж вісім разів, причому, у 2015 та 2016 роках – по двічі за рік.

Наведене вище, зокрема, неодноразова увага законодавця до вказаного кримінального кримінального правопорушення, свідчить про те, що впроваджувані зміни не вирішують поставленої мети, тобто, має місце неналежне впорядкування відповідних суспільних відносин. Тобто, те, «як є» вочевидь не відповідає тому «як має бути».

Вирішення проблеми автор бачить можливим через компетентний та відповідальний вибір цілеспрямованого впливу на соціальну дійсність. Так, у правотворчій діяльності поєднуються дві складові: пізнання об'єктивних соціальних закономірностей та проектування – переклад об'єктивних соціальних закономірностей на мову права [2]. У той же час, не слід забувати, що передумовою створення закону є пізнання умов, факторів і обставин, правове регулювання яких диктується вимогами соціального прогресу. Після усвідомлення таких цілей та потреб пізнання переходить у створення самого закону, що регулюється відповідними установленими процедурами.

Шлях же, на кшталт «Там, де правила гри не дозволяють виграти, англійські джентельмени змінюють правила», на думку автора, ніколи не матиме прогнозованого результату, оскільки певні вади нормотворення можуть врешті-решт створити таку систему

регулювання, якій суспільство просто не довірятиме та, відповідно, не підтримуватиме її.

Так, відомий представник американської школи права – професор Лон Фуллер, описуючи право як процес соціальної взаємодії, у своїй праці «Мораль права» сформував вісім таких вад. У той же час, вагому частину свого часу та роздумів мислитель присвятив пошуку компромісу між «мораллю прагнення» та «мораллю обов'язку», які зустрічаючись із «матерією права» зазнають певних якісних змін.

Тобто, відсутність працюючих закономірностей, вимагає від дослідника не тільки розуміти послідовність та кореляцію компонентів типу «суб'єкт/об'єкт/дія/наслідок», а й вимагає дістатись самої суті кримінально-правової заборони, помістивши у фокус уваги саме цінності та процедури, закладені у цикл «люди-інституції-закони».

В свою чергу, дослідження проблематики того чи іншого різновиду злочинності буде не повним без кримінологічної характеристики особи, що вчиняє відповідне кримінальне правопорушення. Дослідження особистості правопорушника є важливим як в розрізі пізнання глибинних морально-психологічних деформацій, що продукують кримінальну поведінку окремих членів суспільства, так і формування узагальнених кримінологічних портретів (образів) суб'єктів кримінальної практики, на пошук і корекцію яких мають бути націлені профілактичні зусилля системи правоохоронних органів і суспільства загалом [3].

Кримінологічна характеристика особи надається шляхом визначення її кримінологічного портрету, який, в свою чергу, полягає в аналізі певних груп ознак, що характеризують цю особу. До таких груп рис відносять: соціально-демографічні, кримінально-правові та морально-психологічні ознаки. Окрім того, згідно із даними офіційного сайту Офісу Генерального прокурора (далі – Офіс), серед чинників, що досліджуються Офісом, як такі, що впливають на злочинність, в окремих картках звітів за відповідними періодами, вказано вік особи-правопорушника, його освіту та зайнятість. Так, повертаючись до розкриття предмету свого дослідження, вважаю за можливе зауважити, що згадані вище експерименти законодавця із криміналізацією та пеналізацією діянь у сфері професійної діяльності, що регулюються ст. 365-2 ККУ, є тісно пов'язаними із аджендою суспільних викликів певного періоду.

Зміни у суспільних конфігураціях, в тому числі, у ієрархічних матрицях призвели до часткового делегування державою своїх функцій до приватно-правових професій та, відповідно, до зміни кон'юнктури ринку праці. Це, в свою чергу, призвело до певного невпорядкованого перерозподілу індивідів у різних площинах, в тому числі у нових професіях.

Так, суб'єкти відповідальності, перелічені у ст. 365-2 є здебільшого представниками різних правничих професій: виконавці (приватні та державні), нотаріуси та реєстратори, аудитори, експерти, арбітражні керуючі, тощо.

Інституційні правила цих професій встановлюють певні кваліфікаційні вимоги для входження до їх складу, найтиповішими з яких

є освіта та досвід. В свою чергу, професійний аспект самореалізації не завжди здійснюється лише в позитивному для особистості векторі.

«Держава – це організація, що надає найдорожчі послуги найнижчої якості».

Ті, хто вчора залежав від владного імпульсу, сьогодні могли або мали розпочати інтеграцію в ділові кола нового типу.

Власне, не можна не погодитись, що досвід роботи представника тої чи іншої професії (в контексті виконання останнім кваліфікаційних вимог для набуття статусу) може не мати відповідної професійної послідовності. Однак, досвід є досвід. Будучи сукупністю відомостей, навиків, набутих протягом певного часу, вибір особи в розрізі досягнення успіху як критерію тяжіє до релевантного одномірного середовища.

Разом із тим, негативними наслідками попереднього досвіду професійної самореалізації може стати формування деструктивних проявів особистості, таких як різке загострення особистісних якостей, «огрубіння» і перенесення назовні стереотипів поведінки, мислення, спілкування.

Так, питанню зловживання правом суб'єктами зі спеціальним статусом на сьогодні присвячено чимало досліджень.

У той же час, аналіз судової практики, свідчить про те, що саме індиферентність як прояв емоційної сухості/черствості може бути рисою, що детермінує кримінально-протиправну поведінку особи. Поведінковий трансфер, що передує здобуттю професії, рольова експансія, а з ними перенесені поведінкові паттерни, серед яких можуть бути авторитарність, соціальне лицемірство, тощо можуть сприяти здійсненню суб'єктом відповідальності належних йому прав з використанням недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки.

Таким чином, проблема негативних особистісних утворень, яку науковці розглядають у розрізі професійних деструкцій, сягає своїм корінням, як вважає автор, насамперед, саме професійної індиферентності.

Інтегральне дослідження цієї риси для цілей формування портрету особи-правопорушника може стати підґрунтям для належної об'єктивації категорії зловживання та корекції необхідних техніко-юридичних змін.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Риндюк В.І. Правотворчі помилки: поняття, види, способи їх попередження, виявлення та виправлення. URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c7f06f3c-24c7-47d5-8915-204ebce1f9de/content.

3. Голіна В. В., Головкін Б. М. Особистість неповнолітнього злочинця: сучасний кримінологічний портрет. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2006. №º 1 (51). С. 42–53.

Будік Ігор Миколайович,
аспірант наукової лабораторії з проблем протидії злочинності ННІ №1 Національної академії внутрішніх справ

МІСЦЕ КОРУПЦІЇ В ДЕТЕРМІНАЦІЇ ОРГАНІЗОВАНОГО НАРКОБІЗНЕСУ

У детермінації кримінально протиправної діяльності злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів важливе місце посідає корупція.

Невипадково корупцію називають каталізатором розвитку організованої злочинності [1, с. 341], системоутворюючим чинником вищого рівня організованої злочинності [2, с. 340], однією з найважливіших детермінант організованої злочинності [3, с. 121]. Про наявність корупційних зв'язків в організованих злочинних об'єднаннях неодноразово зазначали й інші вчені [4; 5; 6; 7; 8; 9], а також свідчать результати вивчення судової практики [10; 11; 12; 13].

Корупцію органів державної влади та правоохоронців вважають складовим елементом, який сприяє поширенню наркотичних речовин. Наркобізнес дає значний прибуток, що дозволяє злочинцям використовувати ці кошти на підкуп посадових осіб державних органів влади та правоохоронців. Корупція сприяє організації оптових поставок наркотиків, функціонуванню наркотрафіків, створенню розгалужених мереж збуту, а також переміщенню наркотиків територією країни. Наркокорупція знаходить своє відображення у використанні коштів на розвал судових справ або перекваліфікацію злочинів, на проплату суддям за закриття кримінальних проваджень, проплату призначень необхідних наркозлочинцям посадовців у вищих органах державної влади, поліції та судах. В результаті таких дій відбувається глибоке зрощення державних органів, злочинних формувань і комерційних структур. Подібний симбіоз, маючи тенденції до розширення, збільшує можливості для безперешкодної діяльності транснаціональних злочинних організацій [14].

Корупція в організованому наркобізнесі проявляється в корупційних зв'язках представників влади з учасниками відповідних організованих злочинних об'єднань. Саме ці зв'язки дозволяють ефективно функціонувати таким організованим групам і злочинним організаціям упродовж тривалого часу унеможливлюючи або суттєво перешкоджаючи документуванню їх протиправної діяльності та подальшому притягненню винних до кримінальної відповідальності. Корупційні зв'язки надають можливість розширювати межі діяльності організованих груп і злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів за рахунок

усунення «конкурентів по бізнесу» шляхом притягнення їх до кримінальної відповідальності.

Неправомірна вигода може передаватися корумпованим чиновникам за надання інформації щодо документування протиправної діяльності учасників організованого злочинного об'єднання, за невжиття таких заходів з боку правоохоронців, а також за непритягнення до кримінальної відповідальності або пом'якшення покарання цим суб'єктам.

Таким чином, корупція є важливою детермінантою функціонування злочинних організацій у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, а тому вжиття заходів щодо її усунення або принаймні мінімізації є запорукою ефективного запобігання організованій злочинній діяльності у сфері незаконного наркообігу.

Список використаних джерел

1. Марич М. І. Чинники корупції та організованої злочинності в сучасному суспільстві. Часопис Київського університету права. 2013. №. 2. С. 340–344.

2. Кваша О. О. Корупція та організована злочинність: обґрунтування взаємозв'язку. Правова держава: випуск 21. 2010. С. 335-342.

3. Гавловський В. Д. Корупція як детермінанта організованої злочинності. Вивчення криміногенної ситуації в Україні та прогнозування її подальшої динаміки (вплив воєнних факторів) : матеріали наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 07 вересня 2022 р.) / [редкол. : Вербенський М. Г., Опришко І. В., Кулик О. Г. та ін.]. Київ : ДНДІ МВС України; Харків : Мачулін. 2022. С. 121–125.

4. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

5. Луценко Ю.В. Протидія злочинності в сучасних умовах. Соціально-правові студії. 2020. № 1(7). С. 79–84. doi: 10.32518/2617-4162-2020-1-79-84.

6. Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як факультативна кримінально-правова ознака злочинних об'єднань. *Легалізація економіки та протидія корупції в системі економічної безпеки держави :* матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 31 трав. 2013 р.). Львів, 2013. С. 74–77. 76

7. Вознюк А. А. Корупційний зв'язок як кримінально-правова ознака організованого злочинного об'єднання. *Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 19 квіт. 2013 р.). Харків, 2013. С. 76–80.

8. Vozniuk A. Criminal and Legal Counteraction to the Activities of Criminal Authorities: The Ukrainian Model. *Scientific Journal of the National Academy of Internal Affairs.* 2022. Vol. 27, No. 1. PP. 9-19. DOI: 10.33270/0122271.9. http://elar.naiau.kiev.ua/handle/123456789/21704

9. Вознюк А., Дудоров О. Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені злочинною спільнотою: аналіз законодавчих новел. *Новітні кримінально-правові дослідження – 2021:* Альманах наукових праць / за ред. Є.Л. Стрельцова, О.В. Козаченка, О.М. Мусиченко. Миколаїв : МІП НУ ОЮА, 2021. С. 21–31.

10. Вирок колегії Святошинського районного суду м. Києва від 2 листоп. 2015 р. № 759/9978/14-к *Єдиний державний реєстр судових рішень :* [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/53079535

11. Вирок Подільського районного суду м. Києва від 11 серп. 2021 р. у справі № 758/14073/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/98923808

12. Вирок Обухівського районного суду Київської області від 04 черв. 2020 р. у справі № 372/1141/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/89687427

13. Вирок Голосіївського районного суду м. Києва від 20 лют. 2020 р. у справі № 752/22802/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/87724968

14. Пристінська К. О. Причини поширення наркотичних засобів в Україні. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2020. С. 54-58. DOI https://doi.org/10.32841/2307-1745.2020.44.12

Миргородська Кристіна Геннадіївна,
аспірантка наукового ступеня
доктора філософії наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ ІЗ ПРОТИПРАВНИМ ЗАВОЛОДІННЯМ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ

Проблема протидії злочинності посідає особливе місце у становленні правової держави, створення якої неможливе без забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів її зростання на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, вдосконалення законодавства, організації засобів і

методів запобігання і розкриття злочинів [1, с. 149]. Протидія злочинності за своїм характером є правоохоронною діяльністю, яка розглядається як багатофункціональне і різноаспектне поняття, що охоплює собою практично усі сфери державної діяльності [2, с. 195]. Протидія організованій злочинності може бути ефективною лише за умови, що вона базується на науково обґрунтованих результатах дослідження цієї проблеми, чітко визначеній стратегії й ідеології правоохоронної діяльності та відповідних науково-методичних рекомендаціях [3, с. 202; 4, с. 749].

Як слушно з цього приводу відзначають Є. О. Гладкова та С. О. Павленко, що протидія злочинності (як і будь-яка інша правозастосовна практика та усіляка соціально спрямована діяльність) не може здійснюватися стихійно, безсистемно. Вона повинна мати свою науково обґрунтовану тактику [5; 6, с. 345]. Отже, протидія злочинам, що пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації в реаліях сьогодення набуває особливої актуальності.

Як, слушно з цього приводу відзначає В. О. Гусєва, що військовий конфлікт на теренах нашої країни – це не єдина проблема, з якою постійно стикається агропромисловий комплекс України. Приватні підприємці, фермери та інші суб'єкти господарських правовідносин доволі часто стикаються з проблемами протиправного захоплення суб'єктів господарювання, земель, іншого майна тощо. Тобто проблеми рейдерства: земельного, фермерського, підприємницького тощо, є досить поширеними в господарській діяльності вітчизняних підприємств, установ, організацій. Ті дії, які підпадають під дію положень чинного кримінального законодавства відрізняються високим рівнем суспільної небезпеки, що полягає у порушенні законних прав та інтересів власників підприємств, їх працівників, а також у нищівному ударові по економіці країни, зниженні її авторитету як перспективного партнера міжнародних економічних відносин [7, с. 243].

Кількість порушених проваджень щодо рейдерства в 2022 р. суттєво знизилася. Так, за шість місяців поточного року обліковано 51 кримінальне провадження за статтями, пов'язаними з рейдерством (ст. 205-1, 206, 206-2 Кримінального кодексу України). Це майже удесятеро менше, ніж за аналогічний період у 2021 р. Загалом за період активних воєнних дій було зафіксовано лише 17 рейдерських атак. В Офісі протидії рейдерству зазначають, що за цей час до Міністерства юстиції надійшло 109 скарг на реєстраційні дії, абсолютна більшість (95%) з яких стосується реєстраційних дій, вчинених до 24.02.2022 р. [8; 9].

У межах сучасних економічних реалій такі наслідки можуть набути неабияких масштабів, що є неприпустимим, адже попереду в нашої держави і так досить складний період, який вимагає налагодження продуктивної співпраці підприємств та установ різних форм власності, забезпечення належної протидії злочинним діям маргінальних представників суспільства, організації ефективного розслідування вчинених кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством, їх справедливого судового розгляду тощо. Завданнями криміналістики у цьому контексті має стати розробка науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних з рейдерством, а запорукою придатності до впровадження їх у правозастосовну практику є їх виключне формування на підставі ґрунтовного вивчення механізму їх вчинення та криміналістичної характеристики [7, с. 243]. Слід наголосити, що за остання десятиліття прийнято ряд нововведень, щодо протидії злочинам, що пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації.

Окремо слід звернути увагу на закони, що спрямовані саме на протидію цьому злочину, а саме: «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» щодо унеможливлення внесення змін до Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців за підробними документами» № 815-VIII від 24.11.2015, «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців» та деяких інших законодавчих актів України щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» № 835-VIII від 26.11.2015, «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 06.02.2018 № 2275-VIII, «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії рейдерству» від 05.12.2019 №340-IX [10].

У цьому контексті також варто звернути увагу на Стратегію розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року, затверджену Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р, відповідно до якої необхідним є загальне покращення середовища для ведення бізнесу, особливо в частині правосуддя, захисту від незаконних дій правоохоронних органів, рейдерства, спрощення і здешевлення ведення бізнесу (зокрема його закриття) [11; 10]. Окрім заходів протидії рейдерству на рівні суб'єктів господарювання, вважаємо важливим напрямком розроблення та впровадження дієвих механізмів боротьби з протиправними

захопленнями бізнесу й на рівні держави, що особливо відображається на рівні фінансової безпеки суб'єктів господарювання [9].

Основні потреби рейдера і законного власника відносно дій державних органів принципово різняться. Це розрізнення має враховуватися при виробленні конкретних заходів (як законодавчих, так і правозастосовних) з протидії рейдерським захопленням. Через недостатність законодавчого закріплення інструментів захисту прав власності та гостру терміновість необхідності прийняття захисних заходів законні власники для порятунку свого майна змушені часто вдаватися до корупційних механізмів, щоб забезпечити роботу системи для свого захисту. Очевидно, що механізми захисту прав власності повинні бути чітко визначені законом. Крім того, висловлювана окремими експертами думка про те, що узаконення цих механізмів призведе до використання рейдерами їх під час захоплень, не має під собою підстав, адже механізми захисту прав власності мають своєю метою блокування і перехоплення ініціативи у рейдера, що суперечить сутності рейдерської діяльності [12].

Підсумовуючи вище викладене, слід відзначити, що ефективна протидія злочинам, що пов'язані із протиправним заволодінням майном підприємства, установи, організації можлива за умови постійної взаємодіє всіх правоохоронних органів України.

Список використаних джерел

1. Куц В.М., Кириченко О.В. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): [монографія]. К. – Х. : Харків юридичний, 2006. 212 с.

2. Шевченко О.А. Запобігання злочинам як один із приоритетних напрямів протидії злочинності. Право і суспільство. 2012. № 3. С. 194–197.

3. Комірчий П. О. Дослідження організованої злочинності: системно-функціональний підхід. Право і суспільство. № 5. ч. 2. 2017. С. 201–205.

4. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

5. Гладкова Є. О. Теоретичні та прикладні аспекти тактики протидії злочинності. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.). Харків: Харків. нац. ун-т внутр. справ., 2017. С. 48–52.

6. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики : монографія. Київ : Людмила, 2022. 624 с.

7. Гусєва В. О. Криміналістична класифікація кримінальних правопорушень, пов'язаних із рейдерством, елементи їх криміналістичних характеристик. Вісник ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка. 2022. Вип. 3 (99). С. 242-252.

8. Кількість відкритих проваджень про рейдерство зменшилась удесятеро в 2022 році. URL : https://opendatabot.ua/analytics/raiders-in-war.

9. Дем'янишин В.Г., Костецький В.В. Вплив рейдерства на фінансову безпеку суб'єктів господарювання. Світ фінансів. 3(72). 2022. С. 156-164.

10. Коломійчук В.О. Розвиток законодавства, спрямованого на протидію рейдерству. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО. Випуск 66. 2021. С. 197-202.

11. Про схвалення Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 №526-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/526-2019-%D1%80#Text (дата звернення 22.09.2021).

12. Ополінський А. Типологія осіб, що вчиняють злочини, пов'язані з протиправним заволодінням майна у сфері підприємницької діяльності. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 12. С. 307–312.

Петров Олександр Євгенійович,
здобувач наукового ступеня доктора філософії кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ НАПРЯМИ ПРОТИДІЇ ОДЕРЖАННЯ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ

Одержання неправомірної вигоди службовою особою є, без перебільшення, найбільш небезпечним кримінально карним проявом корупції, що негативно впливає на різноманітні сторони життєдіяльності суспільства й держави. Кількісне зростання злочинів у сфері господарської діяльності, злочинних посягань проти власності, довкілля, громадської безпеки, життя та здоров'я особи значною

мірою потрібно розглядати, зокрема, і як наслідок корупції, яка несе в собі загрозу для національної безпеки України [1, с. 5].

Крім того, корупція є одним із принципів діяльності транснаціональної організованої злочинності, що створює умови, які сприяють отриманню надприбутків під час реалізації транснаціональними злочинними організаціями своїх операцій, а й дає змогу здійснювати таку діяльність за порівняно низького ризику втручання з боку правоохоронних органів [2, с. 322].

Загрозливих масштабів прояви цього суспільно небезпечного явища набирають у середовищі службових осіб, а саме: правоохоронних і судових органах, де замість захисту прав і законних інтересів громадян службовці сприяють уникати відповідальності небезпечним злочинцям. Серед службовців місцевого самоврядування хабарництво має широке поширення, оскільки ця категорія службових осіб приймає рішення, що впливають на набуття прав на земельні ділянки, їх використання та охорону, але існуюча система органів державної влади спрямовує свої владні повноваження не для задоволення законних інтересів приватних осіб шляхом оперативного надання якісних адміністративних послуг, а на участь у корупційних схемах, користуючись, зокрема, відсутністю доступу широкої громадськості до інформації про земельні ділянки [3, с. 280].

Особливо нагальною є проблема протидії корупційним кримінальним правопорушенням в оборонному секторі. Корупція в оборонному секторі становить серйозну загрозу національній безпеці, економічній стабільності та суспільній довірі. Оборонний сектор, який охоплює військову сферу, оборонні закупівлі та суміжні галузі, відіграє вирішальну роль у захисті суверенітету країни та її громадян, особливо в умовах воєнного стану. Однак, коли корупція проникає в цей сектор, це може мати далекосяжні негативні наслідки [4, с. 324].

Корупційні прояви у секторі безпеки та оборони можуть проявлятися в різних формах. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що найбільшого розповсюдження набули такі як: неправомірна вигода, просування неконкурентних контрактів або маніпуляції з грошовим утриманням військовослужбовців, зловживання бюджетними коштами і використання військових ресурсів для отримання позабюджетних доходів, кумівство [5;6].

Протидія корупційним кримінальним правопорушенням серед військових посадових осіб як процес являє собою систематичну, комплексну, узгоджену діяльність вищих органів держави, органів військового управління, спеціалізованих антикорупційних та правоохоронних органів, громадськості та засобів масової інформації, спрямовану на зменшення руйнівного впливу корупційних ризиків та

підвищення рівня доброчесності військовослужбовців та інших посадових осіб сектору безпеки та оборони [7, с. 460].

Для протидії корупції в оборонному секторі вкрай важливо визначали пріоритетність антикорупційних заходів і впроваджували комплексні стратегії. Це включає створення міцної законодавчої бази та регуляторних механізмів, забезпечення прозорості та розвиток напрямів міжнародного співробітництва [4, с. 323].

Отже, протидія одержання неправомірної вигоди службовою особою є пріоритетним завданням держави.

Список використаних джерел

1. Лисенко А.М. Протидія одержанню неправомірної вигоди службовою особою підрозділами захисту економіки національної поліції України / С.М. Бортник, А.М. Лисенко, А.О. Шишкін, І.В. Лисенко, В.В. Вінцук. – Х. : ФОРТ, 2017. – 188 с.
2. Севрук В.Г. Корупційний аспект діяльності організованих груп і злочинних організацій, сформованих на етнічній основі. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі [Текст] : матеріали ІІ Міжнар. наук.- практ. конф. (Київ, 8 груд. 2017 р.) / [редкол.: В. В. Чернєй, С. Д. Гусарєв, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. – С. 321 – 324.
3. Павленко С.О. Деякі особливості протидії хабарництву, вчиненого службовими особами, які займають відповідальне становище. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика): наук.-практ. журн. – 2013. – № 2 (30). – С. 279 – 288.
4. Бондаренко О.С. Корупційні прояви в оборонному секторі в умовах воєнного стану та післявоєнний період: характеристика та заходи нівелювання. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2023. № 3. С.323 – 327. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.59.
5. Цілісність сектору безпеки. Корупція. DCAF. URL: https://securitysectorintegrity.com/uk/вихованнядоброчесності/корупція/ (дата звернення: 02.10.2022)
6. Пащенко Є. М., Чалий М. Г. Правові інструменти протидії корупції у секторі безпеки і оборони України: сутність і особливості. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернандського. 2022. № 5. С. 132–136.
7. Шопіна І.М. Особливості запобігання корупції та підвищення доброчесності у період правового режиму воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 10. С. 458 – 461. DOI https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-10/110.

Севрук Ірина Юріївна,
аспірантка наукового ступеня
доктора філософії наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ №1
Національної академії внутрішніх справ

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ШАХРАЙСТВУ, ЩО ВЧИНЯЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ МЕРЕЖУ ІНТЕРНЕТ

Інтернет сьогодні є найбільшою інформаційно-телекомунікаційною системою, оскільки вміщує інформацію різних рівнів і з різних галузей знань, створює можливість для виникнення договірних зобов'язань, працевлаштування, надання послуг або виконання робіт тощо. Незважаючи на те, що ця мережа має системи захисту від неправомірних дій з боку правопорушників, вона все ще залишається вразливою і потребує вжиття заходів відповідними суб'єктами для запобігання кримінальним правопорушенням [1, с. 190].

Через мережу Інтернет вчиняються й самі злочини (торгівля людьми, шахрайство, замовлення на вбивство, продаж наркотичних засобів, психотропних речовин, вогнепальної зброї, бойових припасів і вибухових речовин). В Інтернеті також можна знайти інформацію про послідовність учинення протиправних дій, поради щодо вчинення окремих видів злочинів та уникнення від кримінальної відповідальності [2; 3, с. 445].

Відповідно до звіту ФБР (FBI) «Про Інтернет-злочини» (Internet Crime Report) за 2020 рік [4]. найпоширенішим видом кіберзлочинів є Інтернет- шахрайство (фішинг, вишінг, смішинг). Це підтверджує і вітчизняна компанія Опендатабот, яка на підставі аналізу даних основних публічних реєстрів країни вважає шахрайство найбільш популярною статтею кіберзлочинів [5; 6; 3, с.449]. Статистичні дані випадків шахрайства в Інтернеті формуються як на міжнародному, так і національному рівнях. Так, нещодавно відповідні звіти оприлюднила Федеральна торгова комісія Сполучених Штатів Америки (далі – США), зазначивши, що у 2021 році шахраї вкрали у користувачів соціальних мереж майже $770 млн. У загальній кількості жертвами правопорушників стало 95 млн людей. Також доречно зауважити, що у 2020 році шахрайськими діями було спричинено шкоду на $258 млн, що значно менше порівняно з 2020 роком [7; 1, с. 190].

Відповідно, основним обов'язком правоохоронних органів є швидке розкриття та розслідування злочинів, що вчиняються

організованими групами і злочинними організаціями, що неможливо без ефективної та злагодженої взаємодії цих органів [8, с. 664]. Департамент кіберполіції Національної поліції України забезпечує реалізацію державної політики у сфері боротьби з кібкрзлочинністю, організовує та здійснює відповідно до законодавства оперативно-розшукову діяльність в означеній сфері. Стратегічними завданнями підрозділу визнають формування та забезпечення реалізації державної політики щодо попередження та протидії кримінальним правопорушенням, що вчиняються за допомогою електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж, а також мереж електрозв'язку шляхом вивчення механізму їх підготовки, вчинення або приховування, а також участь у попередженні, виявленні та припиненні кримінальних правопорушень іншими підрозділами Національної поліції, що не мають навичок у протидії кіберзлочинності, однак у провадженні яких перебувають кримінальні провадження зі згаданим способом вчинення [9; 1, с. 190].

В Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції зазначено, що органи досудового розслідування, підрозділи кримінальної поліції, міжрегіональні територіальні органи Національної поліції та їх територіальні (відокремлені) підрозділи є основними службами, які виконують обов'язки з розкриття кримінальних правопорушень органами поліції і відповідають за кінцевий результат цієї роботи за напрямами діяльності. Інші органи та підрозділи поліції забезпечують здійснення заходів, спрямованих на отримання інформації про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення, а також події і факти, які можуть сприяти їх розкриттю та досудовому розслідуванню, у межах своєї компетенції [10].

Залежно від правової регламентації, розрізняють процесуальні (правові) й непроцесуальні (організаційні) форми взаємодії. Процесуальні форми взаємодії є тим видом кримінально-процесуальних відносин, що регламентований чинним законодавством. Так, ч. 2 ст. 38 КПК України передбачено створення слідчих груп, у п. 3 ч. 2. ст. 40 КПК України вказано, що слідчий уповноважений доручати проведення слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих (розшукових) дій відповідним оперативним підрозділам [11].

Непроцесуальні форми взаємодії є більш різноманітними й стосуються ширшого кола учасників. Слідчий застосовує їх залежно від обставин кримінального провадження (залучення і консультація спеціаліста; обмін інформацією, спільний аналіз та оцінка оперативної обстановки та обговорення матеріалів кримінального провадження; узгоджене планування слідчих (розшукових) дій і негласних слідчих

(розшукових) дій; спільне використання науково-технічних засобів, криміналістичних та оперативно-довідкових обліків) [11, с. 349].

Встановлено особливості взаємодії слідчого з працівниками карного розшуку та кіберполіції, що полягає у повному супроводі розслідування шахрайства в Інтернеті, зокрема: обміні інформацією, виконанні доручень, оперативному супроводі при проведенні СРД, НСРД та застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження, а також наданні слідчому матеріалів, зібраних під час ОРД, для вирішення питання щодо відкриття кримінального провадження за новими фактами [12, с.18].

Взаємодія оперативних працівників і слідчих у ході попередження, виявлення, припинення та розслідування кримінальних правопорушень носить не альтернативний, а обов'язковий характер. Це обумовлено тим, що в сучасних умовах швидке та повне попередження, виявлення, припинення більшості тяжких злочинів без застосування оперативно-розшукових заходів і методів неможливе. Обрання сукупності конкретних форм взаємодії зумовлено особливостями слідчої ситуації, що склалася у процесі кримінального провадження та залежить від слідчого й має реалізовуватись з його ініціативи і під його контролем [8].

Серед правоохоронних органів, котрі взаємодіють з органами досудового розслідування та прямо або опосередковано здійснюють виявлення кіберзлочинів, є підрозділи Департаменту кіберполіції, оперативні підрозділи карного розшуку та Департаменту захисту економіки тощо [12, с. 10].

Підсумовуючі вище викладене, необхідно відзначити, що одним основних завдань Національної поліції є протидія, злочинності. У зв'язку із чим перед органами Національної поліції, виходячи з наявних можливостей важливим аспектом під час протидії шахрайству, що вчиняється через мережу Інтернет є постійна цілеспрямована взаємодія, що здійснюється у процесуальній й непроцесуальній формі як на внутрішньому (відомчому) (взаємодія кримінально поліції з слідчими органами НП), так і зовнішньому (міжвідомчому) рівні (взаємодія органів НП з органами прокуратури, СБУ, ДБР, БЕБ) із використанням сучасних можливостей інформаційно-аналітичного забезпечення, сил, засобів та застосування комплексу різних заходів.

Список використаних джерел

1. Березняк В. Запобігання шахрайству в Інтернеті. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 1. С. 190-196.

2. Кириченко О. В. Мережа Інтернет як засіб незаконного розповсюдження вогнепальної зброї, бойових припасів та вибухових

речовин. *Науковий вісник Ужгородського національного університету.* 2014. Вип. 28. Т. 3. С. 76. (Серія «Право»).

3. Павленко С. О. Основи оперативно-розшукової тактики : монографія. Київ : Людмила, 2022. 624 с.

4. Internet crime report 2020. *Federal bureau of investigation. Internet crime complaint center.* URL: https://www.ic3.gov/Media/PDF/AnnualReport/ 2020_IC3Report.pdf.

5. За п'ять років кіберзлочинність в Україні виросла вдвічі. URL: https://www.epravda.com.ua/news/2019/10/21/652782/.

6. Чаплик М. М. Український вимір кіберзлочинності крізь призму окремих типів кіберзлочинців. *Науковий журнал Габітус.* 2020. Вип. 11 С. 83–87. DOI: https://doi.org/10.32843/2663- 5208.2020.11.14.

7. Шахраї обікрали користувачів соцмереж на $770 млн у 2021 році: як не стати жертвою. ФОКУС. URL : https://focus.ua/uk/digital/504782-moshennniki-obokrali-polzovateleysocsetey-na-770-mln-v-2021-godu-kak-ne-stat-zhertvoy.

8. Севрук В. Г. Протидія злочинам, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями, які сформовані на етнічній основі: теорія та практика: монографія. Київ: «Видавництво Людмила», 2022. 1092 с.

9. Про підрозділ. Кіберполіція : Національна поліція України. URL : https://cyberpolice.gov.ua/contacts/.

10. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Відомчий документ.*

11. Сорока С. О., Римарчук Г. С. Взаємодія слідчого із співробітниками інших підрозділів під час досудового розслідування. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».* 2015. № 825. С. 347–352.

12. Рейнгольд А. В. Основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції: автореф. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. ДДУВС, Дніпро, 2023. 23 с.

Желтухін Олексій Володимирович,
аспірант наукового ступеня
доктора філософії наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НЕЗАКОННЕ ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ ТА БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Питання правового регулювання та розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку, набуло особливої актуальності в умовах воєнного стану.

Аналіз стану наукових досліджень проблем розслідування незаконного використання гуманітарної допомоги та благодійних пожертв, свідчить про їх недостатню розробленість на науковому рівні. Останнє зумовлено як відносно недавньою криміналізацією даного виду кримінального правопорушення, так і не сформованістю вітчизняної судової та слідчої практики.

З огляду на наведене, необхідно звернути увагу держави, які постійно потерпають від стихійних лих та катаклізмів, зокрема Китайську Народну Республіку, що володіє значним досвідом боротьби із незаконним використанням гуманітарної допомоги та благодійних пожертв. Так, тільки на подолання катастрофічних наслідків землетрусу в провінції Сичуань, що стався 12 травня 2008 року, було спрямовано більше 140 млрд. дол., а благодійні пожертви сягнули близько 3 млрд. дол.

Статтею 77 Закону про запобігання землетрусам і ліквідацію наслідків катастроф встановлено заборону незаконного заволодіння, утримання або привласнення коштів чи матеріалів, виділених для аварійно-рятувальних робіт унаслідок землетрусу та надання допомоги, перехідного переселення після землетрусу, реабілітації та реконструкції.

Статтею 91 даного закону, визначено, що у разі, якщо порушення положень цього Закону становить склад злочину, особа притягується до кримінальної відповідальності згідно із законом.

В свою чергу, ст. 273 Кримінального закону КНР встановлює спеціальну відповідальність за привласнення коштів та матеріалів призначених для ліквідації наслідків стихійних лих, надзвичайних ситуацій, боротьби з повенями, виплат інвалідам, сім'ям загиблих революціонерів і військовослужбовців, допомоги малозабезпеченим, вимушеним переселенцям та іншу соціальну допомогу.

Санкція даної статті передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше трьох років або арешт, коли обставини вчинення злочину є тяжкими і завдали значної шкоди інтересам держави і народу, а при особливо тяжких обставинах, - встановлює покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше трьох років, але не більше семи років.

Кримінальне законодавство КНР відносить даний злочин до посягань на власність, про що свідчить його розміщення у Розділі V Кримінального закону, разом із такими правопорушеннями як привласнення коштів, крадіжка, грабіж та інші.

Однак, кримінальне законодавство КНР не містить чіткого пояснення щодо застосування такої ознаки злочину передбаченого ст. 273 Кримінального закону, як тяжкі та особливо тяжкі обставини та тлумачиться судами на власний розсуд, з урахуванням обставин справи.

Водночас, положеннями ст. 384 Кримінального Закону КНР, встановлена більш сувора відповідальність для спеціальних суб'єктів даного кримінального правопорушення - державних службовців.

Стаття 93 Кримінального Закону відносить до державних службовців осіб, які перебувають на державній службі в державних акціонерних товариствах, підприємствах, установах, народних організаціях, а також особи, яких державні органи, державні акціонерні товариства, підприємства та установи закріплюють для проходження державної служби в недержавних акціонерних товариствах, підприємствах, установах, громадських організаціях.

Статтею 384 Кримінального закону КНР встановлено, що державний службовець, який, користуючись своїм становищем, привласнює державні кошти для власних потреб або для здійснення незаконної діяльності, або привласнює відносно велику суму державних коштів для отримання прибутку, або привласнює відносно велику кількість державних коштів і не поверне їх після закінчення трьох місяців, буде винним у привласненні державних коштів і буде засуджений до позбавлення волі на строк не більше п'яти років або взяття під варту; при тяжких обставинах призначається покарання у вигляді позбавлення волі на строк не менше п'ять років.

При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються привласнення для власних потреб коштів чи матеріалів, призначених для ліквідації наслідків стихійних лих, аварійно-рятувальних робіт, запобігання і боротьби з повенями, соціальної допомоги малозабезпеченим та вимушеним переселенцям.

Однак, недостатня суворість покарання за дане правопорушення, передбачена Кримінальним законом КНР, не виконує у повному обсязі превентивну функцію, а масштаби зловживань гуманітарною і благодійною допомогою в КНР серйозно сповільнюють темпи відновлення постраждалих регіонів та забезпечення вимушених переселенців гідними умовами життя.

До прикладу, народним судом округу Ліся, міста Цзинань було засуджено до 11 років позбавлення волі керівника відділу Industrial Park Construction Group Джан Міна (Zhang Ming), агентства уряду провінції Шаньдун з відновлення постраждалого від землетрусу району Бейчуань на півночі Сичуаню.

Industrial Park Construction Group у співпраці з місцевою владою Бейчуаня було доручено заохочувати компанії інвестувати в індустріальний парк у Бейчуані. Агентство запропонувало компаніям землю на території парку для забудови безкоштовно, а також фінансовий грант у розмірі 20 відсотків від вартості їхніх інвестицій в основний капітал.

В свою чергу Джан Мін надав своїм спільникам дозвіл на безкоштовне використання земельної ділянки та виділив необхідні для будівництва заводу в індустріальному парку Бейчуаня грошові кошти у розмірі 1 млн. дол., що становили частину загальнодержавних зусиль із створення робочих місць у постраждалому регіоні.

Однак, фактично було збудовано лише фасад фабрики, оснащеної кількома елементами виробничого обладнання для показу. Загалом же, дана схема «фейкового будівництва» була здійснена декілька разів, а завдані збитки становили більше 10 млн. юанів, що призначались для створення робочих місць в провінції Сичуань, яка була в епіцентрі землетрусу 2008 року.

Наведений приклад ілюструє типову для КНР ситуацію пов’язаною із зловживанням гуманітарною та благодійною допомогою виділеною для ліквідації наслідків природних катаклізмів та надзвичайних ситуацій.

Таким чином, окреслені положення кримінального законодавства КНР, представляють собою науковий і практичний інтерес, що потребує подальшої наукової розробки.

Список використаних джерел

1. China warns of harsh punishment for quake aid graft. URL: https://www.reuters.com/article/btscenes-quake-corruption-dc-idUKPEK17405820080522 (дата звернення: 28.06.2023).

2. Sichuan post-quake reconstruction completed successfully. URL: https://archive.md/20130628083752/http://english.gov.cn/2012-02/24/content_2076240.htm

3. 中华人民共和国防震减灾法，1997年12月29日 [Закон про запобігання землетрусам і ліквідацію наслідків катастроф від 29

грудня 1997 р.] URL: https://flk.npc.gov.cn/detail2.html (дата звернення: 24.06.2023).

4. 中华人民共和国刑法，1979年7月1日 [Кримінальний Закон Китайської Народної Республіки від 1 липня 1979 р.] URL: https://flk.npc.gov.cn/detail2.html (дата звернення: 26.06.2023).

5. Party Official Responsible for 2008 Sichuan Earthquake Recovery Found Guilty of Corruption. URL: https://www.theepochtimes.com/party-official-responsible-for-2008-sichuan-earthquake-recovery-found-guilty-of-corruption_2362069.html

Головко Олександр Віталійович,
курсант 208 навчальної групи ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий консультант: ***Білик Вадим Миколайович,*** доцент кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДИНАМІКА ВЗАЄМОДІЇ МІЖ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ТА ГРОМАДСЬКІСТЮ: АСПЕКТИ ВЗАЄМОРОЗУМІННЯ ТА СПІВПРАЦІ

Ефективне формування партнерських відносин між Національною поліцією та населенням вимагає раціонального організації взаємодії на основі довіри, прозорості та взаємодопомоги у боротьбі зі злочинністю. Одним із ключових положень Закону України "Про Національну поліцію" є визначення рівня довіри населення до поліції як основного критерію оцінки її ефективності. Це обґрунтовано тим, що щоденна робота поліції відбувається на очах громадськості, і авторитет і довіра поліції залежать від взаємодії з громадянами, зокрема від професійності та поведінки її співробітників.

Беззаперечною є важливість вміння слухати інших людей як одного з ключових аспектів, що сприяє підвищенню ефективності процесу спілкування. Це не просто активне слухання, а уважне врахування поглядів та думок співрозмовника, що демонструє зацікавленість та пошану до нього. Такий підхід спрощує подальше спілкування, сприяє встановленню психологічного контакту із співрозмовником, а також допомагає зняти психологічну напругу, що часто виникає на початковому етапі спілкування. Громадянин, звертаючись до представника поліції, розраховує на уважне

вислуховування, розуміння ситуації та надання допомоги в розв'язанні проблеми, що є проявом довіри до працівників поліції [1].

Національна поліція України активно співпрацює з населенням, територіальними громадами та організаціями громадянського суспільства, вирішуючи їхні потреби через партнерство. Оптимізація діяльності національної поліції є актуальним завданням і базується на результативній взаємодії з населенням. Сутність партнерства полягає в урахуванні думки та побажань громадськості при плануванні та оцінці роботи поліції, спільній роботі з населенням для виявлення та вирішення місцевих проблем, а також націленості на запобігання порушенням правопорядку. Громада вважається партнером поліції, який активно приймає участь у поліпшенні роботи поліції. Результативність поліції і рівень професійної компетентності поліцейських впливають на громадську думку про роботу поліції в цілому, оскільки довіра населення є ключовим критерієм оцінки її ефективності [2].

Ефективне функціонування будь-якої соціальної системи, зокрема правоохоронної, передбачає об'єднання зусиль та можливостей всіх її елементів для досягнення спільних цілей. Держава представляє собою цілісну систему з інтегрованими якостями. Її єдність полягає у чітко визначеній залежності компонентів, з внутрішніми та зовнішніми зв'язками та взаємодіями. Взаємодія, яка є проявом цілісності системи, є її властивістю.

У контексті нормотворчої, правоохоронної та правозастосовної діяльності взаємодію поліції з іншими державними структурами можна визначити як закріплені на законодавчому рівні форми спільної діяльності органів, що виконують правоохоронні функції. Державні органи взаємодіють, несучи відповідальність за різні завдання та функції. Поліція, в свою чергу, являється складовою частиною державної системи, уповноваженою виконувати функції, пов'язані з забезпеченням громадської безпеки, порядку та захистом прав і свобод громадян. Вона взаємодіє з іншими органами в рамках виконання своїх завдань, таких як протидія злочинності та допомога особам у складних ситуаціях [3].

У Законі України "Про Національну поліцію" на законодавчому рівні закріплені такі принципи діяльності поліцейських: принцип верховенства права; принцип дотримання прав і свобод людини; принцип законності; принцип відкритості та прозорості; принцип політичної нейтральності; принцип взаємодії із населенням на засадах партнерства; принцип безперервності [4].

Дослідження взаємодій між державою та суспільством вказує на різні форми партнерства між поліцією та інститутами громадянського суспільства. Серед цих форм виділяються: безпосередня співпраця,

обмін інформацією, громадський контроль, профілактичні заходи та благодійні кампанії.

Конкретні дії в межах цих форм партнерства можуть включати повідомлення представниками громадських організацій правоохоронним органам про можливі або вже скоєні правопорушення, виступи представників громадських організацій у ЗМІ з інформацією про факти, які можуть містити елементи порушення закону. Також до таких дій можна віднести виявлення свідків чи потерпілих за участі громадян у кримінальних чи адміністративних справах, залучення представників громадських організацій як фахівців для участі у слідчих діях та консультаціях з правових та інших питань, а також залучення їх для проведення навчань поліції для практичного використання отриманих знань [5].

Щоб досягнути високого рівня довіри громадськості, варто впроваджувати наступні заходи:

Ініціативи взаємодії поліції з громадою

Взаємодія поліції з громадою зосереджена на розвитку партнерства між поліцією та громадськими групами для спільного визначення проблем та їх вирішення. Конкретні ініціативи включають програми сусідського нагляду, програми залучення молоді, громадські консультативні ради для забезпечення участі громади, а також піші/велосипедні патрулі для сприяння позитивній невимушеній взаємодії з мешканцями. Дослідження показують, що постійні зусилля з охорони громадського порядку можуть з часом суттєво знизити рівень злочинності та покращити ставлення мешканців до поліції. Відділи повинні взяти на себе зобов'язання підтримувати ці програми, а не впроваджувати їх лише поверхнево або у відповідь на суперечливий інцидент.

Покращення комунікації та прозорості

Відомства повинні забезпечити постійні можливості для відвертого діалогу між офіцерами та членами громади через громадські форуми, міські збори та зустрічі з громадськими лідерами. Оприлюднення політики відомства та даних про злочинність в Інтернеті також сприяє підвищенню прозорості. Дослідження показують, що зусилля, спрямовані на роз'яснення поліцейських процедур, відкрите обговорення делікатних питань та швидке поширення інформації про критичні інциденти, можуть допомогти зменшити поширення дезінформації та пом'якшити занепокоєння громади.

Впровадження реформ підзвітності

Заходи підзвітності, такі як програми раннього втручання для виявлення офіцерів з високим рівнем ризику, комітети цивільного нагляду з повноваженнями на проведення розслідувань та зовнішні перевірки "застосування сили" після серйозних інцидентів, є життєво

важливими для побудови довіри з боку громади. Щоб процеси підзвітності були по-справжньому ефективними, громадяни повинні сприймати їх як справедливі та неупереджені. Корисними кроками є надання можливості непрямої участі громадськості, пояснення висновків, зроблених за результатами аналізу, а також забезпечення постійної участі у розробці планів дій за результатами аналізу.

Визначення пріоритетів у навчанні посадових осіб

Розширення підготовки офіцерів у таких сферах, як міжособистісне спілкування, усвідомлення упереджень, тактика деескалації та розвиток підлітків, дозволяє офіцерам краще співпереживати тим, кому вони служать, і приймати більш мудрі ситуативні рішення. Такі тренінги для молоді та соціальної взаємодії корелюють зі значним зменшенням кількості арештів за незначні правопорушення та інцидентів із застосуванням сили, особливо в малозабезпечених громадах меншин, де питання довіри часто є найбільш вираженими.

У підсумку можна зазначити, що ефективна взаємодія та створення партнерських відносин між поліцією, інститутами громадянського суспільства та засобами масової інформації грає ключову роль у формуванні довіри населення до поліції. Це сприяє оперативній реакції на зміни в ситуації та є значущим резервом для підвищення якості службової діяльності поліції та підвищення її престижу.

Хоча поліція має свої функціональні завдання у правоохоронній системі, ефективне їх виконання можливе лише завдяки тісній взаємодії з іншими державними органами, органами місцевого самоврядування та представниками громадянського суспільства. Такий партнерський підхід передбачає укладення відповідних правовідносин між цими сторонами [3].

Зміцнення відносин між поліцією та громадою – це не одноразова акція, а безперервний процес діалогу, співпраці та взаємоповаги. Визнаючи виклики, використовуючи можливості та впроваджуючи конкретні рішення, ми можемо подолати існуючий розрив і сприяти більш тісній співпраці та взаєморозумінню між поліцією та громадськістю. Зрештою, така співпраця має важливе значення для побудови безпечнішого, чеснішого та справедливішого суспільства для всіх.

Хоча досягнення взаєморозуміння між поліцією та громадами, яким вона служить, є складним завданням, послідовна реалізація ініціатив із залучення громадськості, реформування системи підзвітності та підвищення кваліфікації може з часом зменшити недовіру та конфлікти. Політики повинні зробити ці стратегії пріоритетними у фінансуванні, якщо ми хочемо досягти значного прогресу у відносинах між поліцією та громадою. У майбутньому

поглиблення комунікації та співпраці дозволить як мешканцям, так і правоохоронцям зробити свій внесок у розбудову безпечніших і справедливіших громад.

Список використаних джерел

1. Взаємодія поліції з населенням на засадах партнерства. Гатшур Віталія Василівна, Іванцов Володимир Олександрович. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/98.pdf

2. Взаємодія Національної поліції України з населенням на засадах партнерства як важливий напрямок забезпечення правопорядку в країні. Чухно Катерина Євгенівна, Казанчук Ірина Дмитріївна. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/98.pdf

3. Поліція та суспільство: правове регулювання взаємовідносин. Валерій Васильович СОКУРЕНКО. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/17_05_2019/pdf/2.pdf

4. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015. № 580-VIII. Голос України від 06.08.2015. № 141-142.

5. Взаємодія поліції та інститутів громадянського суспільства. Ковалів Мирослав Володимирович. URL: https://sls-journal.com.ua/web/uploads/pdf/S&LS_2021_Vol.%204,%20No.%202_79-85.pdf

Косінська Аліна Леонідівна,
здобувач вищої освіти ступеня магістра 2 курсу
Навчально – наукового інституту №2
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: ***Веденяпіна Марина Михайлівна,*** доцент кафедри економічної безпеки та фінансових розслідувань
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА НЕПІДКОНТРОЛЬНИХ УКРАЇНІ ТЕРИТОРІЯХ

Від початку повномасштабного вторгнення на територію України від 24 лютого 2022 року тисячі українців були вимушені покинути свої домівки. Міграційний колапс досяг своїх найвищих меж, економіка країни зазнала значного удару. Більшість господарських організацій та фізичних осіб – підприємців були вимушені покинути свій бізнес на непідконтрольних Україні територіях та втікати від ворожої агресії та постійних бомбардувань. Деякі підприємці все ж змогли вивезти товари, техніку та обладнання з

окупованих територій та продовжили провадити господарську діяльність спрямовану на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність на території України[1]. Проте, не у всіх є така можливість. Залишити або вивезти свої виробничі цехи, матеріали, товари – справа неабиякої складності.

Закон України № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 регламентує поняття непідконтрольної Україні території, крізь термін «тимчасово окупованої Російською Федерацією території України», що позначає - частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації[3]. Цим же Законом, а саме статтею 13, регламентовано особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території, в пункті 8 даної статі зазначається, що під час режиму тимчасової окупації норми регуляторного законодавства (спрямованого на правове регулювання господарських відносин) на тимчасово окупованій території не застосовуються[3]. Тож, чи є взагалі можливість в української влади в сучасних реаліях регулювати господарські правовідносини?

Так, поспілкувавшись з бувшим підприємцем окупованої нині території України, який у 2014 році зустрівся з проблемою провадження своєї господарської діяльності на непідконтрольних Україні територіях, він погодився розповісти коротку хронологію подій того часу: «Більшу частину свого життя я присвятив підприємству, яке займалося переробкою пластику, у власності мав декілька виробничих цехів та безліч технічного устаткування – дорогоцінного обладнання. Перший час, в умовах окупації, діяльність підприємства не зупинялася, адже зупинити переробку матеріалу одразу неможливо - працівники продовжували приходити на роботу, обладнання продовжувало працювати. Проте докорінно змінилася концепція роботи та співпраці з клієнтами - я та інші підприємці, що знаходились в окупації продовжували працювати виключно між собою. До поки були матеріали та можливість, ми намагалися знаходити шляхи перевезення товарів та виробів на територію України. Пройшло не багато часу, окупанти осілися на місцях та почали впроваджувати свої закони, я їх називаю «закони автомата», думка населення мало кого цікавила. Українська влада не могла

впливати та регулювати правовідносини на окупованих територіях, це просто не було можливим, як би нам цього не хотілося. Проросійська влада продовжували укріплювати свої позиції, окупанти почали вимагати перереєструвати підприємство на їхні псевдодержави, тому, на превеликий сум, я залишив усе своє виробництво, майно та виїхав на контрольовану Україною територію». З даної історії можна дійти висновку, що, на жаль, правове регулювання господарської діяльності суб'єктів господарювання на непідконтрольних Україні територіях і дійсно не є можливим, оскільки нормативно – правові акти впровадженні українською владою, на окупованих територіях під владою держави – окупанта не є законними рішеннями. Проте, державні органи України все ж не перестають шукати способи вирішення даної проблеми, оскільки станом на серпень 2022 року на тимчасово окупованих територіях працює майже 65 тисяч українських бізнесів – близько 5% від загальної кількості юридичних осіб в країні [6].

Нововведенням стало прийняття 3 березня 2022 року Закону України № 2108-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність», яким Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 111-1 - колабораційна діяльність, частина 4 якої передбачає відповідальність за передачу матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави - агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави – агресора[2].

Проаналізувавши чисельні коментарі до даної статті, виокремимо, що така діяльність полягає у добровільній та усвідомленій співпраці з ворогом - тобто співпраці з прямим умислом та, перш за все, на шкоду Україні та її громадянам. Важливим є й поняття, так званої, «червоної лінії», яка передбачає собою спонсорування держави – агресора, шляхом сплати їй офіційних податків підприємства. Навіть одноразовий такий внесок підпадає під кримінальне правопорушення!

Проте, кожен випадок «колабораціонізму» варто розглядати з урахуванням усіх особливостей справи, оскільки нововведена стаття містить в собі багато суперечностей та прогалин, що потребує подальшого законодавчого врегулювання. Тому, у випадку примусу окупаційної влади сплачувати податки окупантам найоптимальнішим варіантом є закриття, «консервування» або ж евакуація свого

підприємства на інші території України. Так, на нашу думку, необхідно запровадити державну систему «планування екстреної евакуації суб'єктів господарювання», зокрема найважливішої техніки, обладнання, устаткування, працівників. Таким чином, державна влада України зможе заздалегідь організовувати евакуацію того чи іншого підприємства розраховуючи засоби та сили необхідні та ефективні для швидкої евакуації підприємств в короткі строки.

Нині, Міністерство економіки України розробило спеціальну програму релокації, за якою підприємства, які знаходяться в регіонах, що постраждали від бойових дій, чи які все ще мають можливість евакуюватися з прифронтових територій, можуть подати заявку на веб - майданчику Е-Тендер, знайти нове місце провадження господарської діяльності та отримати від держави допомогу, у вигляді відшкодування вартості перевезення обладнання та сприяння облаштування нового місця, допомогу у пошуку сировини чи підключенні комунікацій, тощо. Крім того, не менш важливим фактом, залишається і можливість отримання державної допомога суб'єктам господарювання за рахунок ресурсів держави чи місцевих ресурсів, у передбачених Законом України «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» випадках та сферах. Оскільки, державна допомога, що надається під час дії воєнного стану, є допустимою[4].

Як висновок, варто зазначити, що будь - яке правове регулювання господарських правовідносин на непідконтрольних Україні територіях, на жаль, не є дієвим. Це обумовлено, зокрема, диктаторським режимом влади окупанта, неможливістю ввозити/вивозити товари до України та використовувати офіційну валюту - гривню, в ринковому обігу підприємств. Подальше провадження господарської діяльності у взаємодії з окупаційною владою, в свою чергу, підпадає під ознаки кримінального правопорушення - колаборційної діяльності, оскільки такий бізнес здійснюється всупереч інтересам держави України та її громадян. Тож, оптимальним способом для суб'єктів господарювання продовжувати свою діяльність залишається - евакуація підприємств. Ефективним засобом допомоги у цьому стала державна програма релокації розроблена Міністерством економіки України, яка сприяє не тільки пошуку нового місця роботи підприємств, а й передбачає собою можливість відшкодування вартості перевезення обладнання на підконтрольні Україні території.

Список використаних джерел

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#n2

2. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text

3. Закон України від 15.04.2014 № 1207-VII «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text

4. Закон України від 01.07.2014 № 1555-VII «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text

5. Міністерство економіки України: «Програма релокації підприємств: що потрібно знати бізнесу» URL: https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e4f18282-77af-4fdf-8134-ce4403d711f0&title=ProgramaRelokatsiiPidprimstv-SchoPotribnoZnatiBiznesu

6. Опендатабот. URL: https://opendatabot.ua/analytics/business-in-occupation

Михайлюк Анна Володимирівна,
курсант 208 навчальної групи ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ
Науковий консультант: ***Білик Вадим Миколайович,*** доцент кафедри поліцейського права Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ІНОЗЕМЦІВ В УКРАЇНІ

У законодавстві України визначено, що іноземець – це особа, яка не є громадянином України і має громадянство (підданство) іншої країни чи країн. Нормативні акти, що регулюють адміністративно-правовий статус іноземців та осіб без громадянства в Україні, включають в себе такі документи, як Конституція України, Закони України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", Кодекс України про адміністративні правопорушення, "Про імміграцію", Кодекс адміністративного судочинства України, "Про громадянство України", "Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні", "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту", а також численні підзаконні нормативно-правові акти.

Згідно із Законом України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства", забезпечується повна рівність перед законом для іноземців, що охоплює такі аспекти як походження, соціальний статус, майновий стан, раса, національність, стать, мова, релігійні переконання, сфера занять та інші обставини [1]. Це вказує на актуальність встановлення спеціального адміністративно-правового статусу для іноземців і осіб без громадянства, оскільки існують визначені законодавчо обмеження, які стосуються їхнього перебування та діяльності на території України.

Ю. Кривошеєнко, розглядаючи правовий статус особи, підкреслює важливість цього поняття, оскільки воно прямо пов'язане з рівнем демократії, законності та соціальною структурою суспільства. Визначення державою правового статусу конкретної особи розглядається як автоматичне юридичне визнання її як суб'єкта права [3, с. 168]. О. Скакун розглядає правовий статус особи як систему прав і свобод, обов'язків та відповідальності, яка міститься у нормативно-правових актах та гарантується державою. Відповідно до цих норм, суб'єкт права, наділений правосуб'єктністю, керуватиме своєю поведінкою [4, с. 380].

І. Голосніченко та О. Мещерякова висловлюють власні погляди на характеристику адміністративно-правового статусу особи. Думка І. Голосніченка полягає в тому, що цей статус складається з комплексу прав та обов'язків, виражених нормативно-правовими актами [5, с. 198]. З свого боку, О. Мещерякова визнає права та обов'язки як квінтесенцію адміністративно-правового статусу, що робить їх невід'ємними елементами [6, с. 610].

Враховуючи наявність громадянського суспільства та демократії, а також особливостей нашої країни як соціальної та правової держави, стає ясною необхідність юридичного та практичного закріплення основних прав та свобод для всіх осіб. Адміністративно-правовий статус іноземців складається з правових та обов'язкових норм, установлених внутрішніми законами України і підтверджених ратифікованими міжнародними угодами, що гарантують їхні права, обов'язки та захист. Загальний підхід до адміністративно-правового статусу іноземців в Україні полягає в тому, що законно проживаючі іноземці мають ті ж самі свободи та права, і зобов'язані дотримуватись тих самих обов'язків, що й громадяни України, за винятками, визначеними Конституцією України.

Конституційно визначено, що головною цінністю соціальною є людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність та безпека. Відповідно до цього принципу, держава зобов'язана гарантувати захист прав і свобод кожного свого громадянина, тому

кожний громадянин України повинен насолоджуватися відповідними правами і виконувати свої обов'язки [2]. Щодо іноземців, стаття 26 Конституції України визначає, що при законному перебуванні на території країни вони мають ті ж самі права і свободи, що й громадяни України, за винятками, установленими законом або міжнародним договором. Отже, іноземці та особи без громадянства беруть на себе ті ж самі обов'язки, що й громадяни України. Зміст статті 3 Закону України "Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства" повторює положення першого абзацу статті 26 Конституції України.

В. Палько розглядає права іноземців, незалежно від законності їхнього перебування на території України, як основоположні для їх правосуб'єктності та основоположних прав і свобод. Цей підхід враховує можливість обмеження прав і свобод іноземців на підставі Конституції, міжнародних договорів та національного законодавства [7, с. 133]. Відмова від основних прав і свобод осіб, які не мають громадянства нашої держави, є неможливою в силу міжнародних зобов'язань, зокрема у євроінтеграційному аспекті, історичних, політичних, економічних та соціальних умов, що знову посилаються на положення статті 3 Конституції України, де чітко зазначено, що "людина, її життя, здоров'я честь і гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю". Важливо відзначити, що у цьому положенні визначено "людина", а не "громадянин України".

Важливо визначити різницю між статусом осіб без громадянства та іноземців. Особи без громадянства не мають юридичного зв'язку з будь-якою державою, і, отже, їм не надані громадянські права та обов'язки. Визначення апатридів у національному законодавстві України включає їхню чітку дефініцію як осіб, які жодна держава не визнає своїми громадянами [8, с. 272].

Цікаво, що у 2022 році було внесено деякі зміни до законодавства і тепер іноземці, за винятком громадян російської федерації та Республіки Білорусь, а також особи без громадянства, які прибули в Україну під час введення воєнного стану для здійснення медичної та реабілітаційної допомоги на безоплатній основі у ролі медичних та реабілітаційних фахівців, і отримали відповідне посвідчення на тимчасове проживання, вважаються законними на території України на період надання цієї допомоги. Також громадяни вищезазначених країн позбавляються права на отримання посвідки на тимчасове проживання. На нашу думку дані зміни є повністю обґрунтованими і законними з точки зору Конституції.

Отже, українське законодавство чітко визначає поняття іноземець, як особи, що не є громадянами України, та надає їм правовий статус через ряд нормативних актів, таких як Конституція,

Кодекси та Закони. Ці акти гарантують рівність перед законом та визначають права та обов'язки іноземців, враховуючи особливості їхнього перебування на території України. Зокрема, правовий статус регулюється такими документами, як Конституція, Кодекси про адміністративні правопорушення та адміністративного судочинства. Забезпечується рівність іноземців перед законом, відповідно до міжнародних стандартів та принципів прав людини.

Список використаних джерел

1. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства : Закон України від 22.09.2011 р. № 3773-VI : станом на 28 черв. 2023 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text
2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text
3. Кривошеєнко Ю.Е., Рудой К.М. Адміністративно-правовий статус іноземних громадян та осіб без громадянства. Проблемні питання правоохоронної та правозахисної діяльності в контексті євроінтеграційних тенденцій: ОДУВС, 2019. С. 167–170.
4. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум. 2001. 656 с.
5. Голісніченко І. П. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.
6. Мещерякова О. В. Щодо визначення елементів адміністративно-правового статусу учасників операцій ООН з підтримання миру. Форум права. 2011. № 2. С. 609–612.
7. Палько В. І. Особливості правового регулювання заборони в'їзду в Україну іноземців та осіб без громадянства. Актуальні проблеми держави і права : Одеса : Гельветика, 2021. С. 132–138.
8. Hulak O. V., Chukhno V. O. FEATURES OF THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL STATUS OF FOREIGNERS AND STATELESS PERSONS IN UKRAINE. Juridical scientific and electronic journal. 2023. № 1. С. 271–273. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-1/64

Сайнецький Володимир Володимирович,
курсант 310 навчальної групи навчально-наукового інституту №1
Національної академії внутрішніх справ
капрал поліції
Науковий керівник: **Зарубей Вікторія Володимирівна,** професор кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

КОРУПЦІЯ У ПРАВООХОРОННІЙ СИСТЕМІ ЯК ЗАГРОЗА НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ І БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Тема корупції у правоохоронній системі є надзвичайно актуальною і важливою. Корупція може мати серйозні наслідки для країни та суспільства в цілому, призвести до порушення закону, неправомірного втручання в судовий процес та втрати довіри громадян до правопорядку. Це може створити серйозні загрози національній безпеці. Корупція може сприяти розвитку злочинних організацій, оскільки корупційні зв'язки в правоохоронних органах можуть використовуватися для організації та захисту злочинних дій. Це може призвести до збільшення злочинності та зниження безпеки громадян. Корупція в правоохоронних органах підриває довіру громадян до системи правосуддя та правопорядку. Якщо громадяни не вірять у здатність правоохоронців забезпечувати їх безпеку і захищати права, то це може призвести до спаду легітимності влади і соціальних напружень.

Україна активно працює над боротьбою з корупцією в правоохоронній системі, впроваджуючи реформи та створюючи антикорупційні органи. Проте, ця проблема залишається актуальною, і подальші зусилля в цьому напрямку є надзвичайно важливими для забезпечення національної безпеки та процвітання України.

Метою даного дослідження є загальна характеристика корупції у правоохоронній системі як загрози національним інтересам і безпеці України.

Виклад основного матеріалу. Корупція – найбільша соціальна загроза для розвитку демократії у XXI столітті. На політичній мапі світу, мабуть, не знайдеться жодної країни, яка не була б уражена корупцією. Україна – не виняток. Корупція, тобто зловживання посадовою особою своїм службовим становищем, спричиняє безумовну шкоду інтересам суспільства і держави в цілому [1, с. 153].

Поширення корупції в органах поліції насамперед пояснюється тим, що ці органи – найбільше правоохоронне відомство, сфера діяльності якого є достатньо широкою та пов'язаною зі здійсненням контролю за дотриманням правил у різних сферах суспільного життя, де порушуються права та свободи громадян. Причини й умови, які зумовлюють корупційні прояви серед працівників поліції, тісно пов'язані з тими, які є характерними для всіх категорій працівників державного апарату, а саме високий рівень впливу поліцейських на різні сфери суспільного життя згідно з чинним законодавством, низький рівень заробітної плати й соціальної захищеності, впевненість посадових осіб Національної поліції України у непокараності. Найбільша шкода від цього явища полягає у тому, що воно негативно позначається на довірі суспільства до поліції. Якщо узагальнити й систематизувати причини виникнення корупції, то в загальному вигляді можна сформувати таку класифікацію: – соціально-економічні причини; – політичні причини; – організаційно-інституціональні або бюрократичні причини; – правові причини; – транснаціональні причини; – морально-психологічні фактори [2, с. 104].

Рівень корупції в Україні залишається на високому рівні, а кількість кримінальних правопорушень, виявлених у сфері корупційних діянь, зросла. При цьому слід зауважити, що зростання кількості виявлених корупційних діянь збільшилася також за рахунок новостворених органів та інтенсифікації боротьби з ними з боку правоохоронних органів України. До того ж із внесенням змін до основних законів, нормами яких врегульовано відповідальність за корупційні діяння та проведення антикорупційної реформи, таку тенденцію можна вважати позитивною, адже ми бачимо принципово нове ставлення суспільства до проблеми корупції та активізацію роботи правоохоронних органів щодо виявлення корупційних діянь. На сьогодні стабільне та ефективне функціонування Національної поліції України, як одного зі спеціальних уповноважених суб'єктів протидії корупції, є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина, а від ефективності діяльності поліції значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку. Безумовно, усі заходи, проведені державою в межах антикорупційної реформи, є великим кроком уперед, а просування антикорупційної реформи сприяло деякому покращенню позиції України у світовому рейтинзі CPI, однак відсутність дієвої судової системи та фактична безкарність діянь корупціонерів не дає зробити потужний ривок і подолати цю «ганьбу для нації». Безкарність та недієве правосуддя тримають Україну на

корупційному дні. Адже, як свідчить світова практика, для вирішення проблеми корупції в Україні необхідно створити ефективну та дієву систему антикорупційних судів, забезпечити прозорість діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, залучити громадськість до контролю за діяльністю державних органів при прийнятті політично важливих рішень та застосуванням міжнародних стандартів у роботу всіх державних органів [1, с. 158].

Непідкупність поліції, як і будь-якого іншого інституту, вимагає формулювання правила і створення системи стимулів / санкцій за дотримання / порушення цього правила. Відповідно, узагальнюючи міжнародний досвід, слід виділити наступні напрями запобігання та протидії корупції в поліції: 1) розвиток неформальних етичних норм, які виключають корупційну поведінку; 2) формалізація антикорупційних вимог; 3) створення матеріальних стимулів для поліцейських, які не допускають корупційні дії; 4) встановлення санкцій для корумпованих поліцейських [3, с. 115].

Висновки. Корупція у правоохоронних органах представляє собою серйозну загрозу для національних інтересів та безпеки України. Вона може підривати довіру громадян до правопорядку, сприяти розвитку злочинності та негативно впливати на економіку країни. Боротьба з корупцією в правоохоронних органах є важливим завданням для зміцнення державних інституцій та підвищення безпеки України. Це вимагає системних реформ, створення антикорупційних інституцій та посилення нагляду за діяльністю правоохоронців. Міжнародна співпраця у сфері боротьби з корупцією також має важливе значення. Україна повинна співпрацювати з міжнародними партнерами та організаціями, щоб обмінюватися досвідом та отримувати підтримку у боротьбі з цією проблемою. Важливо пам’ятати, що боротьба з корупцією - це довгостроковий процес, і вона не може бути подолана в одну мить. Необхідно віддане зобов’язання з боку уряду, громадян та міжнародних спільнот для досягнення успіху в цій сфері. Україна робить значні кроки у боротьбі з корупцією, але виклики залишаються серйозними. Продовження зусиль та вдосконалення антикорупційних заходів є важливими для забезпечення національної безпеки та зміцнення демократичних інститутів в Україні.

Список використаних джерел

1. Тітуніна К. В., Кіріленко Ф. О. Боротьба Національної поліції з корупцією в Україні. *Правовий часопис Донбасу* № 2 (60) 2017. С. 152–159. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=

UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/pppd_2017_2_24.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

2. Шинкаренко Н.В. Причини виникнення корупції в органах Національної поліції України. *Право і безпека*. 2016. С. 104–107. URL: https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9803772d-5217-4952-9c90-c73cce84aa08/content (дата звернення: 10.11.2023).

3. Кубаєнко А.В. Проблеми запобігання та протидії корупції в поліції: міжнародний досвід. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції* №3/2017. С. 114–118. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2017/29.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

Іванчук Наталія Віталіївна,
старший науковий співробітник відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх спав, кандидат юридичних наук

КОРУПЦІЯ, ЯК СОЦІАЛЬНА СТРУКТУРА В СУСПІЛЬСТВІ

Корупція є однією із найбільш серйозних перешкод побудови відносин у сфері державного управління, оскільки виводить їх поза межі правового поля, руйнує їхній механізм зсередини, чим значно знижує ефективність діяльності органів державної влади щодо виконання обов'язків перед громадянським суспільством. Масштаби поширення корупції досягає рівня, що загрожує національній безпеці України, вона підриває довіру населення до інститутів влади всередині країни, а ззовні шкодить міжнародному іміджу Української держави та реалізації програми Європейської інтеграції.

Тема корупції є чи не найбільш обговорюваною сьогодні в українському соціумі. Це є абсолютно зрозумілим і закономірним, адже рівень корупції досяг межі, за якою починається крах держави. Наслідки е-декларування та чисельні публікації в ЗМІ стосовно явно невиправданих статків можновладців, суддів та інших держслужбовців вищого ешелону влади викликали шок у суспільстві, сформували розуміння останньої межі. Аналіз стану корупційної злочинності в Україні та інших країнах пострадянського простору свідчить про суттєву їх подобу. Це, у свою чергу, ставить питання і про ідентичність факторів злочинності та причин, що обумовлюють корупцію у суспільстві цих країн. І це абсолютно зрозуміло, адже ми всі вийшли з соціалістичного радянського минулого, і причини корупції перебувають у характеристиках пострадянського суспільства. Навіть достатньо поверхневий аналіз характеристик сьогоднішнього

українського суспільства дає підстави стверджувати, що сьогодні в Україні функціонує два суспільства, які перебувають у ідеологічному протистоянні. Перше з них – громадянське суспільство. Воно молоде, «зубате», поривчасте, ще не досвідчене і впевнене в своїх силах, але таке, що вже двічі спромоглося врятувати цивілізаційний вибір України у 2004 і 2014 роках. Друге – кримінальне суспільство. Це – старе, досвідчене, випестуване двома системами (комуністичною та посткомуністичною), цинічне і ненажерливе. Звичайно, що увагу кримінолога сьогодні у першу чергу буде привертати саме друге – кримінальне. Використовуючи термін «кримінальне суспільство», ми не маємо на увазі традиційний криміналітет. Це було би дуже спрощено і хрестоматійно-помилково. Вбачається, що кримінальне суспільство – це самостійна і самодостатня, пов'язана кримінальною ідеологією велика спільнота, яку об'єднує не лише ідеологія, а й такі, що базуються на кримінальній сутності, політика, маніпулювання законодавством, зловживання правом, узурпація систем управління, бюджетування, фінансування фіскальної та правоохоронної систем і навіть, певним чином, культури. Воно, як ракова пухлина, пронизує своїми метастазами суспільство, заражуючи його і, вбиваючи або підкоряючи собі здорові та нові клітини, змушує їх працювати на свій приріст. За таких умов існування громадянського суспільства відбувається за рахунок того, що в нього «вмонтовуються» керовані особи з кримінального суспільства. І такими «пособниками» кримінальної спільноти стають безліч людей, які не спроможні вижити поза «правилами існування» кримінального суспільства, або не мають сил протистояти його тиску. Кримінальне суспільство має свою внутрішню структуру, систему «суверенітету-васалітету», ідеологію та інші характерологічні ознаки. Структура кримінального суспільства нагадує айсберг, де є верхівка (та, що «засвітилась» під час е-декларування), і основна прихована частина, яку утворює кримінальна структура, що випестувана та патронована верхівкою. Її утворюють представники нижньої та середньої ланок влади та управління, судді міськрайонних та апеляційних судів, прокурорські працівники цього рівня тощо. Окремий шар, опору кримінальної спільноти, утворюють ті, кого можна назвати «підкорені жертви» системи: ті, хто змушений підкорюватися правилам гри, що її диктує кримінальна спільнота. Відсутність нормального матеріального забезпечення бюджетної сфери в ситуації високого рівня інфляції, постійного підвищення тарифів на комунальні платежі примушують працівників бюджетної сфери вчиняти фактично злочини, серед яких на першому місці є отримання неправомірної вигоди. При цьому, частіше усього, ця вигода отримується не за вчинення протиправних дій, а за вчинення діянь, які входять у сферу повноважень тієї чи іншої особи і які повинні бути нею здійснені.

Корупція як загроза національній безпеці України: попереджаємо, протидіємо, переслідуємо звичайно, що в органах влади країни працюють і порядні висококваліфіковані депутати, які не пов'язані із кримінальним суспільством. Однак їх кількість ще недостатня для здійснення реального впливу на прийняття рішень. За такої ситуації кримінальний закон, який покликаний стати найважливішим інструментом боротьби з кримінальним суспільством, перетворився на незрозумілий для фахівців (не говорячи вже про право виконавців), нормативний акт. Підставою для цього стало викривлено розуміння законодавцем його змісту, коли в нього (законодавця) превалює бажання максимально розширити коло заборон з метою створення якомога більшої сфери кримінальноправового захисту власних інтересів.

Тараніч Євген Анатолійович,
викладач циклу загальних та кримінально-правових дисциплін Київського Центру первинної професійної підготовки «Академія поліції» навчально-наукового інституту №1 НАВС

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Наскільки серйозною економічною проблемою для України є проблема протидії корупції, свідчать вибіркові соціологічні дослідження. Так, опитування керівників українських підприємств показало, що приблизно 2/3 респондентів назвали однією з основних причин своїх проблем корупцію серед чиновників центральної і місцевої влади.

Корупція може бути причиною відставки й окремих посадових осіб, і цілих урядів. У світовій історії є багато прикладів, коли тільки оприлюднення фактів корупції або початок їх офіційного розслідування спричиняли те, що не було під силу всенародним виборам, рішенням парламентів чи глав держав. А це може призвести до суттєвих змін у внутрішній і зовнішній політиці держави. У зовнішній же сфері наслідками корупції можуть бути: втрата країною політичних та економічних позицій на міжнародній арені; погіршення її іміджу; перешкоди у вступі в авторитетні та престижні міжнародні організації або виключення з них; міжнародна ізоляція та застосування міжнародних санкцій; скорочення чи навіть повне припинення зовнішніх інвестицій. Зрештою – країна з високим рівнем корупції відходить на узбіччя світового розвитку. Зокрема, нашій державі впродовж багатьох років упливові міжнародні організації саме через

проблему корупції як одну з головних перешкод відмовляли в отриманні інвестицій та інтегруванні у міжнародні структури. До наслідків корупції міжнародного характеру можуть належати, зокрема: негативний вплив корупції на імідж держави у світі, ускладнення відносин з іншими країнами, міжнародними організаціями і всією міжнародною спільнотою, втрата державою міжнародних позицій в економічній, політичній та інших сферах тощо.

Стан корупції у тій чи іншій країні може використати керівництво іноземних держав чи міжнародних організацій для тиску на політичне керівництво такої країни під час прийняття тих чи інших рішень і зовнішньополітичного, і внутрішньополітичного характеру. Тобто керівництво країни в таких випадках потрапляє у політичну залежність від керівників тих країн або міжнародних організацій, які поінформовані про реальний стан корупції чи корупційну діяльність окремих представників вищого рівня державної влади.

Одним із економічних наслідків корупції є підрив економічної системи держави, що виявляється у перешкоджанні надходженню внутрішніх і зовнішніх інвестицій, гальмуванні розвитку ринкових відносин, зростанні недобросовісної конкуренції, монополізації економіки, криміналізації та тінізації економіки тощо. Крім того, корупція дискредитує економічні реформи, порушує основні засади господарської діяльності, є причиною фінансових криз. Корупційний вплив на економічні відносини проявляється у дискримінації підприємців з боку службових осіб органів державної влади або місцевого самоврядування: 1) у встановленні не передбачених законодавством обмежень щодо окремих видів підприємницької діяльності; 2) у примушуванні підприємців до укладання невигідних для них договорів; 3) у наданні окремим підприємцям пільг або інших переваг у конкуренції з іншими підприємцями; 4) у примушуванні підприємців реалізувати товар чи послуги чітко зазначеним фізичним чи юридичним особам; 5) у проведенні закупівлі сировини або продукції у визначених регіонах на збиткових умовах. За кожною названою вище дією, як правило, стоїть корисливий або інший особистий інтерес певної службової особи органів державної влади та задоволення цього інтересу шляхом неправомірного використання владних повноважень. До економічних наслідків корупції також належать: неефективний розподіл і використання державних коштівта ресурсів, загальні часові та матеріальні витрати веденні господарської діяльності; зростання комерційних та фінансових ризиків; пошук ренти зі збитками для матеріального виробництва; спотворення (підвищення) цін; зниження рівня конкуренції з відповідним зниженням рівня економічного розвитку; зростання рівня тіньової економіки, податкові втрати; погіршення інвестиційного клімату, зниження рівня інвестицій; зменшення ефективності економічного

розвитку країни в цілому. Корупція підриває економічну систему держави, призводить до необґрунтованого підвищення собівартості продукції; ускладнює економічні відносини з іншими державами, міжнародними організаціями.

Корупція дискредитує право як універсальний регулятор суспільних відносин, перетворює його на засіб задоволення приватних та корпоративних інтересів. У результаті вчинення корупційних діянь відбувається порушення низки конституційних правових засад діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування. Корупція змінює сутність правоохоронної діяльності відповідних державних органів, які за умов корумпованості їхніх посадових осіб перестають виконувати функцію охорони права і перетворюються в інструмент розправи над невинними особами, рейдерства або неправомірного задоволення особистих чи групових інтересів певних осіб, у тому числі посадових осіб зазначених органів.

Оптимальні результати, яких можна досягти у протидії корупції: 1) зменшення її обсягів, обмеження сфери її обумовлення та поширення; 2) зменшення небезпеки корупційних проявів; 3) обмеження взаємовпливу корупції та економічних, політичних, правових та інших соціальних процесів; 4) збільшення ризику настання негативних наслідків для особи, яка вступає в корупційні відносини. Отже, як бачимо, наслідки корупції різні й стосуються як країни загалом, так і кожного її громадянина.

Данілова Віталіна Миколаївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
за спеціальністю «Право» навчально-
наукового інституту заочного та
дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Тарасенко Олег Сергійович,
доктор юридичних наук, професор

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПРО СКАСУВАННЯ ДОПУСКУ ДО ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Дієва система охорони державної таємниці є основною гарантією збереження цілісності та недоторканості країни, а в умовах дії запровадженого в Україні воєнного стану, надійною запорукою її обороноздатності та подальшої перемоги.

За порушення законодавства про державну таємницю посадові особи та громадяни несуть дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність згідно із законом.

Відповідно до ч. 2 ст. 26 Закону України «Про державну таємницю» скасування раніше наданого допуску до державної таємниці здійснюється органами Служби безпеки України у разі виникнення або виявлення обставин, передбачених статтею 23 цього Закону, або після припинення громадянином діяльності, у зв'язку з якою йому було надано допуск, втрати ним громадянства або визнання його недієздатним на підставі інформації, здобутої органами Служби безпеки України або отриманої від державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій [1].

Часто виникають підстави, у зв'язку з якими раніше наданий допуск особи до державної таємниці – скасовується, а особи, котрі вважають таке рішення незаконним, – звертаються до суду.

Дієвим механізмом захисту прав осіб, допущених до державної таємниці, від можливих неправомірних дій посадових осіб Служби безпеки України (далі – СБУ), які можуть мати місце при прийнятті рішення про скасування допуску до державної таємниці, є судовий захист.

Так відповідно до частини першої статті 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) завданням адміністративного судочинства є справедливе, неупереджене та своєчасне вирішення судом спорів у сфері публічно-правових відносин з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб`єктів владних повноважень.

Відповідно до частини першої статті 5 КАСУ кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб`єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси.

Отже, обов`язковою умовою надання правового захисту судом є наявність відповідного порушення суб`єктом владних повноважень прав, свобод або інтересів особи на момент її звернення до суду. Тобто, у порядку адміністративного судочинства може бути оскаржене лише таке рішення, яке порушує безпосередньо права чи обов`язки позивача.

Проаналізувавши постанови судів за розглядом справ, а саме: справа № П/811/1728/17ДСК від 27 листопада 2017 року; справа № 814/2938/17 від 20 травня 2020 року; справа № 640/18243/21 від 18 листопада 2021 року; справа № 814/2938/17 від 11 липня 2018 року

тощо, можна зробити висновок, що за позовами осіб, котрі були допущені до державної таємниці відповідно до своїх робочих посад та обов'язків та були вимушені звернутися з вимогами до суду про визнання протиправними та скасування Розпорядження Управління Служби безпеки України про скасування допуску до державної таємниці – було відмовлено в повному обсязі [2].

У рішеннях суд посилався на те, що відповідно до вимог Закону, скасування раніше наданого допуску до державної таємниці може здійснюватися за невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірялася раніше, а серед цих обов'язків є виконання вимог режиму секретності. В свою чергу, невиконання вимог режиму секретності, є невиконання громадянином обов'язків щодо збереження державної таємниці, та може бути підставою для скасування раніше наданого допуску до державної таємниці. Законодавство з цього приводу містить досить широкі визначення підстав скасування раніше наданого дозволу до державної таємниці, не конкретизуючи вичерпний перелік цих порушень. Питання достатності порушення вимог режиму секретності для прийняття рішення про скасування раніше наданого допуску до державної таємниці є дискреційним повноваження спеціального визначеного органу, на який покладено здійснювати контроль у сфері державної таємниці – Службу безпеки України.

Аргументи позивачів про недостатню умотивованість оскарженого розпорядження в аспекті спірних правовідносин ґрунтуються на помилковому тлумаченні законодавчих норм та правозастосовної практики і не доводять протиправність спірного рішення. Такі доводи не заперечують фактичних обставин, які слугували підставою для прийняття спірного розпорядження про скасування позивачу допуску до державної таємниці [2].

Порядок застосування вказаних приписів відповідає висновкам Верховного Суду, що викладені в постановах від 23.12.2020 по справі № 420/7243/19, від 23.04.2020 та у справі № 814/2850/17, згідно яких невиконання або неналежне виконання обов`язків щодо збереження державної таємниці повинно мати наслідки, у першу чергу, вирішення питання про скасування особі, яка допустила такі дії чи бездіяльність, раніше наданого допуску до державної таємниці, та лише в другу чергу в залежності від тяжкості вчиненого – вирішення питання щодо притягнення до дисциплінарної, адміністративної чи кримінальної відповідальності зазначеної особи [2].

Аналогічна правова позиція висловлена Верховним Судом у рішеннях, ухвалених за результатами касаційного перегляду справ № 814/2938/17, № 420/7243/19 [2].

Проаналізувавши справу № 240/5650/22 від 8 липня 2022 року, відповідно до якої позивач подав позовну заяву до Житомирського окружного адміністративного суду про визнання протиправним та скасування розпорядження, в якій суд встановив, що для розгляду справи необхідно дослідити докази, які відповідно до Закону України «Про державну таємницю» є державною таємницею, робота з якими вимагає спеціального допуску [2].

Відповідно до пункту 4 частини 1 КАСУ, суд передає адміністративну справу на розгляд іншого адміністративного суду, якщо після задоволення відводів (самовідводів) чи в інших випадках неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи [3].

Частиною 2 цієї правової норми встановлено, що суд передає адміністративну справу на розгляд іншому адміністративному суду, що найбільш територіально наближений до цього суду, у випадку, визначеному пунктами 4 і 6 частини 1 цієї статті [3].

В подальшому, а саме 03 липня 2023 року Київським окружним адміністративним судом був розглянутий вищевказаний позов та позовні вимоги були задоволені [2].

Суд посилався на те, що в діях позивача були відсутні ознаки невиконання обов`язків щодо збереження державної таємниці, яка йому довірена або довірялася раніше, оскільки судом неможливо дослідити достовірність викладених обставин, що були встановлені під час службового розслідування, а відтак і встановити об`єктивність та обґрунтованість такого висновку. При цьому, відповідачем не надано суду жодних доказів, що останнім на підставі будь-яких інших доказів було встановлено порушення позивачем вимог Закону №3855-XII.

Громадянина, якому скасовано допуск до державної таємниці, якщо виконання трудових чи службових обов'язків вимагає доступу до державної таємниці, а переміщення на інше робоче місце чи іншу посаду неможливе, може бути в передбаченому законодавством порядку переведено на іншу роботу або службу, не пов'язану з державною таємницею, чи звільнено.

Отже, аналіз судової практики свідчить про достатню урегульованість питання щодо скасування допуску до державної таємниці. Звідси слідує, наявність чітких механізмів як скасування допуску до державної таємниці громадянинові, так і можливості оскарження у судовому порядку такого рішення СБУ.

Водночас слід зазначити, що як правило прийняттю СБУ рішення про скасування допуску до державної таємниці передує документування порушення громадянином Закону України «Про державну таємницю» та інших нормативно – правових актів, які регулюють зазначені правовідносини.

На нашу думку, громадянам, які отримали доступ до державної таємниці, не можна нехтувати правилами, які законодавчо закріплені, щодо збереження державної таємниці, адже розголошення державної таємниці може призвести до фатальних наслідків, які неможливо оцінити. Це може призвести до порушення стабільності в Україні та зіграти на руку тим, кому наразі вигідний хаос в нашій країні. Тому варто пам'ятати, що дотримання Законів Україні, які регулюють порядок розголошення та засекречування державної таємниці є досить вагомим для суспільства.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про державну таємницю» від 21.01.1994 № 3855-XII URL:: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text

2. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: https://reyestr.court.gov.ua/

3. Кодекс адміністративного судочинства України. Відомості Верховної Ради України (ВВР) – 2005. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text

Коваленко Віталій Валентинович,
докторант відділу проблем державного управління та адміністративного права
Інституту держави і права
імені В. М. Корецького НАН України

СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Однією з цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, що закріплена на законодавчому рівні, є сприяння поступовому всеохоплюючому та сталому економічному зростанню в нашій державі [1], з урахуванням затверджених Генеральною Асамблеєю ООН у вересні 2015 року глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року [2].

Виходячи з цього, у березні 2021 року Кабінет Міністрів України затвердив Національну економічну стратегію на період до 2030 року, установивши при цьому, що дана Стратегія є основою для розробки на всіх рівнях державної влади планів заходів, проектів програмних і стратегічних документів, проектів законів та інших актів

законодавства [3], суб'єктами реалізації якої мають стати й наукові установи та учені відповідного профілю.

Поряд з цим, варто зазначити, що на процес діяльності в Україні всіх учасників, які залучені до сталого економічного зростання, суттєвий негативний вплив на сьогодні має розпочата у лютому 2022 року відкрита воєнна агресія росії проти нашої держави, що слід враховувати при періодичному перегляді та корегуванні змісту зазначеної економічної стратегії. Завдання інститутів держави у забезпеченні забезпечення та реалізації політики сталого розвитку економіки України – призупинення тіньових процесів на засадах створення економічних та організаційно-правових передумов детінізації економіки. Держава намагається вжити всіх можливих заходів для подолання тіньових економічних процесів. Так, на виконання вимог міжнародного співтовариства було ухвалено Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до установ за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу (2020 р.) [4], з метою визначення порядку застосування НБУ передбачених Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» [5] заходів впливу, пред'явлення вимог за порушення установами законодавства з питань фінансового моніторингу, а також здійснення контролю за їх виконанням.

Крім того, на науковому рівні необхідно також розробити відповідні критерії оцінки наступних потенційних ризиків і загроз, які можуть обумовлювати виникнення та розвиток наступних тенденцій, що детермінуватимуть видозміну суспільно-державної структури, включаючи адміністративну, процесу правового регулювання і реалізації державної політики сталого розвитку економіки України на період до 2030 року, а саме:

1. Законодавчі правові прогалини та колізії, що мають місце з означених питань в Україні та потребують у зв'язку з цим усунення.

2. Низький рівень виконання та адаптації норм міжнародного права у національне законодавство, що стосуються процесу сталого розвитку економіки в умовах економічної конкуренції та інших проявів ринкової діяльності з урахуванням існуючих світових тенденцій.

3. Високі щорічні темпи міграції українського населення, особливо молодіжного віку, за кордон та його залучення до аналогічних економічних процесів у зарубіжних державах та створення при цьому дефіциту висококваліфікованої робочої сили в Україні.

4. Значна питома вага у сфері економіки нашої держави застарілих моральних, психологічних та фізичних основних засобів виробництва, які об'єктивно не в змозі забезпечувати на сьогодні сталий розвиток даної галузі господарювання в умовах використання у світі високотехнологічних ресурсів, програм і сил.

5. Низька правова захищеність економічних та соціальних прав, законних інтересів і основоположних свобод громадян України, порушення у зв'язку з цим міжнародних правових угод і договорів, учасниками яких є наша держава, а також високий рівень звернень наших співвітчизників до Європейського суду з прав людини з означених питань (справи Щокін проти України»; «Абрамов проти України»; «Алпатов та інші проти України»; «Анацький проти України» та ін.).

6. Інші детермінанти, мова про які ведеться у чинних державних програмах та стратегіях, пов'язаних зі сталим розвитком України до 2030 року (високий рівень бідності; відсутність стійкої інфраструктури, нерівність суб'єктів господарювання; нецивілізоване в умовах розвинутої ринкової економіки , оподаткування доходів фізичних і юридичних осіб і т. ін.).

Звичайно, що при наявності зазначених та інших існуючих в економіці України проблем, а також в умовах воєнного стану [6], їх вирішення неможливе без ефективного наукового супроводу діяльності відповідних суб'єктів формування та реалізації економічної Стратегії нашої держави.

Системні заходи щодо забезпечення та реалізації державної політики сталого розвитку економіки України в умовах воєнного стану полягають у негайному вжитті комплексу заходів із підвищення ефективності державного управління грошово-кредитною сферою; забезпеченні ефективного контролю за фінансовими й товарними потоками; запровадженні механізмів стимулювання розподілу фінансових ресурсів на користь виробничої сфери, зокрема у спосіб концентрування банківського і промислового капіталу на пріоритетних напрямах економічного розвитку; запровадженні стратегічного планування розвитку фінансових ринків; підвищенні ефективності державного нагляду й контролю за виконанням інвестиційними фондами і компаніями, страховими організаціями зобов'язань перед громадянами тощо.

Таким чином, варто наголосити на необхідності ефективного державного регулювання розвитку національної економіки та формування інститутів управління в умовах ринкового середовища. Така діяльність зумовлює створення дієвої системи контролю, стратегічна мета якої – забезпечення стабільності економічного

зростання країни шляхом запобігання порушенням та неефективному використанню фінансових ресурсів. Водночас військові події створюють негативні наслідки для соціально-економічного розвитку України. Криза свідчить про вразливість вітчизняної фінансової системи, її залежність від зовнішнього впливу. Зростання тіньового сектору економіки та криміналізація практично всіх сфер господарювання стримує розвиток ринкових відносин в Україні, загрожуючи національним інтересам та національній безпеці держави, підриває довіру громадян до демократичних інститутів і цінностей, спричиняючи занепокоєння в суспільстві та критичні оцінки міжнародних експертів. За таких умов питання захисту національних інтересів держави в економічній сфері набирає особливої ваги.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text.
2. Глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року: резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25.09.2015 № 70/1. URL: https://ips.ligazakon.net/document/MU15167.
3. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 р. № 179. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-п#Text.
4. Положення про застосування Національним банком України заходів впливу до установ за порушення законодавства з питань фінансового моніторингу : постанова Правління Національного банку України від 28 лип. 2020 р. № 106. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0106500-20#Text
5. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон від 6 груд. 2019 р. № 361-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64 /2022. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text

Пугач Денис Сергійович,
здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Симоненко Наталія Олександрівна,
доцент кафедри кримінального права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ КОНТРАБАНДИ ТОВАРІВ: АНАЛІЗ ЗАКОНОДАВЧИХ ЗМІН

У 2011 році Верховна Рада України декриміналізувала контрабанду товарів, прийнявши Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності". Цей закон вніс зміни до ст. 201 КК України. З 2012 року переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів не є контрабандою і не вважалося кримінальним правопорушенням.

Так, до 17 січня 2011 року, ст. 201 КК України, визначала контрабанду як переміщення товарів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю, вчинене у великих розмірах, а також незаконне переміщення історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї та боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї), спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації, а так само контрабанда стратегічно важливих сировинних товарів, щодо яких законодавством встановлено відповідні правила вивезення за межі України.

Таким чином, з 17 січня 2011 року була скасована кримінальна відповідальність за переміщення товарів, історичних цінностей і стратегічно важливих сировинних товарів через митний кордон України. Дані діяння вважалися порушенням митних правил та відповідальність за них встановлювалася Митним кодексом України.

Відсутність кримінальної відповідальності за незаконне переміщення товарів (включаючи підакцизні товари) через митний кордон України з приховуванням від митного контролю або поза його межами, сприяло зростанню тіньового сектору економіки в країні, а також популяризації серед підприємців використання незаконних методів і прийомів у веденні бізнесу.

Досвід Європейських країн показує, що у державах зі стабільною економікою і високим рівнем законослухняності суб'єктів господарювання та громадян акцентується на використанні економічних стимулів для боротьби з контрабандою. Одночасно, в деяких країнах Європейського Союзу, таких як Італія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Швеція, Німеччина, Угорщина існує сувора кримінальна відповідальність за контрабанду товарів, включаючи підакцизні, яка є ефективним засобом боротьби з цим кримінальним правопорушенням.

З урахуванням цих факторів та недієвості адміністративних санкцій, передбачених Митним кодексом України, які не зупиняють осіб від подальших протиправних дій, 9 грудня 2023 року Верховна Рада ухвалила зміни щодо криміналізації контрабанди товарів та підакцизних товарів.

До цього часу, ст. 201 КК України, передбачала кримінальну відповідальність лише за незаконне переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації. Незаконне переміщення інших товарів, вказаних у цій статті, крім наркотичних речовин (ст. 305 КК України), та лісоматеріалів або пиломатеріалів цінних та рідкісних порід дерев, лісоматеріалів необроблених, а також інших лісоматеріалів, заборонених до вивозу за межі митної території України (ст. 201-1 КК України), контрабандою не вважалося [1].

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» вносяться зміни до ст.ст. 201 («Контрабанда культурних цінностей та зброї») та 201-1 («Контрабанда лісоматеріалів та цінних порід дерев») КК України та доповнюється Кодекс новими ст. ст. 201-3 («Контрабанда товарів»), 201-4 («Контрабанда підакцизних товарів»), якими встановлюється кримінальна відповідальність за контрабанду товарів та підакцизних товарів [2].

Згідно з п. 57 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України, товарами вважаються будь-які рухомі речі, включаючи ті, які законом вважаються нерухомими (за винятком комерційних транспортних засобів), валютні цінності, а також електроенергія, що транспортується лініями електропередачі [3].

Згідно з п. 215.1 ст. 215 Податкового кодексу України, до підакцизних товарів належать: спирт етиловий, спиртові дистиляти, алкогольні напої, пиво (крім квасу "живого" бродіння); тютюнові вироби, тютюн та промислові замінники тютюну; тютюнова сировина, тютюнові відходи; рідини, що використовуються в електронних сигаретах; пальне, у тому числі товари (продукція), що використовуються як пальне для заправлення транспортних засобів, обладнання або пристроїв з двигунами внутрішнього згоряння із запалюванням від стиснення, з двигунами внутрішнього згоряння з іскровим запалюванням, з двигунами внутрішнього згоряння з кривошипно-шатунним механізмом та коди яких згідно з УКТ ЗЕД не зазначені у підпункті 215.3.4 пункту 215.3 цієї статті (крім газу природного у газоподібному стані за кодом 2711 21 00 00 згідно з УКТ ЗЕД); автомобілі легкові, кузови до них, причепи та напівпричепи, мотоцикли, транспортні засоби, призначені для перевезення 10 осіб і більше, транспортні засоби для перевезення вантажів; електрична енергія [4].

Як вбачається зі змісту диспозиції статей 201-3, 201-4 КК, це кримінальні правопорушення з матеріальним складом, у зв'язку із чим кримінальна відповідальність настає за умови доведення органами досудового розслідування значного або великого розміру контрабанди.

Статті 201, 201-1, 201-3 і 201-4 КК України визначають об'єктивну сторону контрабанди, незалежно від її предмету, яка включає в себе два аспекти: в переміщенні через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем та в переміщенні через митний кордон України предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю.

До прийняття зазначених змін кримінальним законодавством не розкривався зміст переміщення через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем та з приховуванням від митного контролю. Так, Законом № 3513-IX було доповнено ст. 201 КК України приміткою, яка роз'яснює ці аспекти. Згідно з цією приміткою, переміщення товарів поза митним контролем означає їх умисне переміщення поза місцем розташування митного органу або поза його робочим часом, без виконання митних формальностей. Переміщення товарів з приховуванням від митного контролю означає їх умисне переміщення з використанням спеціальних схованок або інших засобів, що утруднюють їх виявлення, або за допомогою подання підроблених документів або документів з неправдивими відомостями.

Так, під переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди поза митним контролем слід розуміти умисне переміщення предметів контрабанди поза місцем розташування митного органу або поза робочим часом, установленим для нього, і без виконання митних формальностей або переміщення предметів контрабанди з незаконним звільненням від митного контролю.

Під переміщенням через митний кордон України предметів контрабанди з приховуванням від митного контролю слід розуміти умисне переміщення предметів контрабанди з використанням спеціально виготовлених схованок (тайників) та інших засобів чи способів, що утруднюють їх виявлення, або шляхом надання одним товарам вигляду інших, або з поданням до митного органу як підстави для переміщення товарів підроблених документів чи документів, одержаних незаконним шляхом, або таких, що містять завідомо неправдиві відомості, що підлягають обов'язковому декларуванню відповідно до законодавства з питань митної справи, та якщо зазначені документи та відомості необхідні для визначення розміру належних до сплати митних платежів та/або для підтвердження дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України.

Положення закону про введення кримінальної відповідальності за контрабанду підакцизних товарів набуває чинності поетапно: з 1 січня 2024 року для підакцизних товарів і з 1 липня 2024 року для інших товарів. Це сприятиме припиненню незаконного переміщення товарів і позитивно вплине на розвиток національної економіки.

Узагальнюючи можна дійти висновку, що Закон № 3513-IX у порівнянні з попередніми приписами кримінального закону відзначається більш чітким визначенням предметів контрабанди та встановленням різної міри покарання за контрабанду залежно від її предмету. Це сприятиме більш точній кваліфікації дій та забезпечить більш ефективну протидію незаконному переміщенню товарів через митний кордон України. Важливим є також введення примітки до ст. 201 КК України, яка роз'яснює зміст об'єктивної сторони контрабанди, що дозволяє більш точно визначати умови і обставини, за яких вчиняється контрабанда. Нові зміни в кримінальному законодавстві України визначають більш точний та прогресивний підхід до кваліфікації дій з контрабанди, що позитивно вплине на їхню правильну кваліфікацію.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14.

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 09.12.2023 р. № 3513-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#n6.

3. Митний кодекс : Закон України від 13.03.2012 р. № 4495-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text.

4. Податковий кодекс : Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text.

Бабенко Яна Анатоліївна,
здобувач ступеня вищої освіти магістр
Навчально-наукового інституту заочного
та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ДЕКЛАРУВАННЯ НЕДОСТОВІРНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Змінами до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції», який прийнято Верховною Радою України 2.10.2019 р. та набрав чинності 19.10.2019 р. (крім змін до статей 46, 52 Закону України «Про запобігання корупції», які вводяться в дію з 1.01.2020 р.), внесено зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України, Закону України «Про запобігання корупції» та інших законів, значно розширивши ним зокрема і коло близьких осіб. Так, до переліку близьких осіб, які були зазначені у попередній редакції, наразі додалися: двоюрідний брат, двоюрідна сестра, рідний брат та сестра дружини (чоловіка), племінник, племінниця, рідний дядько, рідна тітка, батько та мати дружини (чоловіка) сина (дочки) (тобто свати). Крім того, членами сім'ї для вимог фінансового контролю вважатимуться особи, які спільно проживали не менше 183 днів, а не лише станом на останній день звітного періоду. Із прийняттям вищевказаних змін виникла необхідність проаналізувати їх на предмет відповідності понять «членів сім'ї» та «близьких осіб», що містяться в інших законодавчих актах України, оскільки у п. 1 ст. 3 КПК України змін щодо визначення поняття близьких осіб не внесено, а тому видається незрозумілим позиція законодавця щодо встановлення відмінностей у визначенні кола «близьких осіб», конкретність та чіткість яких

необхідна в тому числі для здійснення належного досудового розслідування злочину, передбаченого ст. 366-1 КК України.

Введення декларування майнового стану посадових осіб запроваджувалося, як один із необхідних кроків на шляху подолання корупції в Україні та вдосконалення законодавчого регулювання підвищення ефективності та спроможності функціонування механізму її запобігання. З кожним роком законодавство у сфері запобігання корупції зазнавало змін з метою приведення його у відповідність до світових стандартів, враховуючи правову сім'ю та існуючі реалії в Україні.

Спостерігається тенденція щодо посилення фінансового контролю, державних службовців України за допомогою декларування. Зокрема, вони повинні декларувати все більший обсяг інформації щодо майна та доходів, при чому не лише власних, але й близьких родичів, а також членів сім'ї.

Розширення кола членів сім'ї та близьких осіб в розумінні фінансового моніторингу за неузгодженості його з КПК України ще більше ускладнює та порушує принцип правової визначеності, що зводиться до доволі високих вимог стосовно якості законів, ясності їхнього формулювання, правильного тлумачення та коректного застосування. Тому доцільно було б вдосконалити певні нормативні позиції та позбутися окремих мовних чи технічних недоліків.

Ще однією новелою законодавства є розширення переліку відомостей, які суб'єкт декларування повинен зазначати у декларації: 1) інформацію про унікальний номер запису в Єдиному державному демографічному реєстрі суб'єкта декларування та членів його сім'ї; 2) отримані доходи членів сім'ї; 3) фінансові зобов'язання членів сім'ї декларанта: а) нематеріальні активи, що належать суб'єкту декларування або членам його сім'ї, у тому числі об'єкти інтелектуальної власності, що можуть бути оцінені в грошовому еквіваленті, криптовалюті; б) банківські та інші фінансові установи, у тому числі за кордоном, в яких у суб'єкта декларування або членів його сім'ї відкриті рахунки (незалежно від типу рахунку, а також рахунки, відкриті третіми особами на ім'я суб'єкта декларування або членів його сім'ї) або зберігаються кошти, інше майно. Такі відомості включають дані про тип та номер рахунку, дані про банківську або іншу фінансову установу, осіб, які мають право розпоряджатися таким рахунком або мають доступ до індивідуального банківського сейфу, осіб, які відкрили рахунок на ім'я суб'єкта декларування або членів його сім'ї.

Суттєві зміни введено і до процесу декларування, зокрема: а) скасовано обов'язок подання декларацій громадськими активістами

– фізичними особами, які займаються антикорупційною діяльністю; б) зменшено перелік умов, за наявності яких обов'язок подання декларації виникав у представників громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інших осіб, які входять до складу конкурсних комісій, громадських рад, рад громадського контролю тощо.

При вчиненні адміністративного правопорушення щодо декларування недостовірної інформації можливо відсторонення особи, яка притягається до відповідальності за його вчинення або пов'язаного з корупцією правопорушення, від виконання службових повноважень. Враховуючи розмежування повноважень Національної поліції та Національного агентства з питань запобігання корупції (НАЗК) щодо складання протоколів про вчинення адміністративних правопорушень, пов'язаних з корупцією, НАЗК складає протоколи щодо службових осіб, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище (перелік зазначено у ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції), а щодо інших осіб – Національна поліція. Змінено форму урядування організації діяльності НАЗК з колегіальної на одноосібну, посиливши гарантії його незалежності.

Крім того, встановлено обмеження суб'єктам декларування на подання виправленої декларації, що відтепер можливо здійснити не більше 3 разів та лише протягом семи діб після подання первинної.

Водночас, скасовано обов'язок щодо необхідності декларування фінансових зобов'язань, розмір яких не перевищує 50 прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на перше число звітного року. Однак, з 1.01.2020 р. повідомлення про суттєві зміни у майновому стані потрібно подавати не лише у разі отримання доходу, придбання майна на суму понад 50 прожиткових мінімумів, але й у разі здійснення видатку на таку суму. У декларації повинна бути зазначена інформація не лише станом на останній день звітного періоду, але і в разі перебування об'єкту декларування у володінні або користуванні суб'єкта декларування та/або члена його сім'ї не менше півроку.

Борисюк Юлія Борисівна,
аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Національна академія внутрішніх справ

ДЕЯКІ НАПРЯМИ ПОДОЛАННЯ КОРУПЦІЙНИХ РИЗИКІВ У ПРОЦЕСІ ПРИВАТИЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Згідно статті 2 Закону України «Про приватизацію державного і комунального майна», основною метою приватизації в Україні є прискорення економічного зростання, залучення іноземних і внутрішніх інвестицій, зменшення частки державної або комунальної власності у структурі економіки України шляхом продажу об'єктів приватизації ефективному приватному власнику. За для досягнення мети приватизації уповноважені державні органи мають здійснювати ряд заходів, які нерідко можуть містити прояви корупції.

Науковці по різному характеризують явище приватизації в теорії юридичних наук. Тому, зупинимося на визначенні, яке запропоноване в Законі – приватизація державного або комунального майна є платне відчуження майна, що перебуває у державній або комунальній власності, на користь фізичних та юридичних осіб, які відповідно до цього Закону можуть бути покупцями [1].

За для уникнення корупційних ризиків публічного продажу державного майна в Україні створено систему ProZorro. В Розділі І Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 року за номером 922-VIII встановлені загальні положення про функціонування системи електронних публічних закупівель ProZorro, в ньому закріплено основні принципи, спираючись на які буде проводитись взаємодія електронних майданчиків з системою ProZorro.

В Порядку функціонування електронної системи закупівель та проведення авторизації електронних майданчиків, затвердженому Постановою КМУ від 24.02.2016 №166 закріплені ключові вимоги до майданчиків, порядок та умови авторизації та підключення до електронної системи. Також визначено порушення, у випадку яких майданчики будуть відключені від системи ProZorro, та інші міри відповідальності.

Спеціальна комісія здійснює авторизацію електронного торгівельного майданчика, і визначає рівень його акредитації. Торгівельний електронний майданчик «Українська універсальна біржа» акредитований МЕРТ за рівнями акредитації з І по IV.

Також у вищевказаному Порядку були встановлені тарифи за подачу тендерної пропозиції. Слід зауважити, що даний пункт

стосується лише постачальників, оскільки для державних установ, які є замовниками, учать в системі електронних закупівель повністю безкоштовна [2].

Купити державні або комунальні активи на ProZorro сьогодні можна за лічені хвилини. Достатньо лише заручитися підтримкою надійного партнера.

ТОВ «Українська універсальна біржа» працює із 1997 року та є однією з найдосвідченіших платформ, що надає повний спектр послуг у питанні купівлі-продажу майна будь-якої форми власності. Біржа є акредитованим майданчиком (маркетплейсом) ProZorro Сейл за всіма напрямками торгів:

- продаж активів банків, що виводяться з ринку чи ліквідуються (лоти від ФГВФО);
- продаж майна боржників у справах про банкрутство (лоти від арбітражних керуючих);
- мала приватизація;
- оренда державного та комунального майна;
- оренда вагонів-зерновозів;
- продаж спецдозволів на видобуток надр (лоти Держгеонадр);
- продаж металобрухту;
- земельні торги на електронних аукціонах тощо [3].

Організаторами аукціонів та органами приватизації є Фонд державного майна України. Останнім часом, із початком повномасштабного воєнного конфлікту та введенням воєнного стану, громадський контроль за роботою Фонду ускладнився.

Згідно законодавства внутрішні кадрові призначення ухвалює голова Фонду, державного майна, він наділений повноваженнями самостійно вирішувати, що робити з конфіскованим майном: приватизувати його, здавати в оренду чи залишати в державній власності. Політична влада в Україні має високий рівень довіри до голови [4]. Однак, на наш погляд, така довіра та дозволеність здатна породжувати корупційні дії посадових осіб Фонду.

Отже, сучасне українське суспільство потребує створення ефективного організаційно-правового механізму протидії корупції. На шляху до викорінення корупції у сфері приватизації, законодавцем створено відповідну правову базу та систему державних органів і електронні майданчики для доброчесної приватизаційної діяльності. Не дивлячись на проведені заходи, вважаємо за необхідне удосконалити повноваження керівників Фонду державного майна України та створити умови для доступу громадськості до процесів приватизації у період нині діючого воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про приватизацію державного і комунального майна». (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2018, № 12, ст.68) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2269-19#Text
2. Українська універсальна біржа. URL: https://tender.uub.com.ua/pro-prozorro/polozhennya-pro-prozorro
3. Прозорро. Продажі. URL: https://sale.uub.com.ua/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQiA35urBhDCARIsAOU7Qwnq9LIsZ6qp8GDXP8eARD7qRhLVSy0M-gR9vpwnsZPnTG6wCqMo9UUaAo4OEALw_wcB
4. Економічна правда. URL: https://www.epravda.com.ua/publications/2023/09/4/703888/

Синюшко Дмитро Андрійович,
здобувач Національної академії
внутрішніх справ

СУБ'ЄКТИ СПЕЦІАЛЬНО-КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ЛІСОВОГО ФОНДУ

Спеціально-кримінологічний рівень запобігання характеризується сукупністю заходів, спеціально спрямованих на усунення причин злочинності чи конкретних злочинних проявів. Як зазначають вчені-кримінологи, спеціально-кримінологічні заходи запобігання, на відміну від загальносоціальних, не пов'язані з радикальною зміною наявних суспільних відносин, зняттям або подоланням соціально-економічних проблем, що впливають на злочинність, формуванням у громадян переконань, поглядів і морально-етичних якостей, які роблять антигромадські вияви неможливими. Завданням спеціальних заходів є усунення дії конкретних криміногенних факторів, створення обставин, що перешкоджають здійсненню кримінальних правопорушень [1, с. 99].

На думку О. М. Джужі, спеціально-кримінологічне запобігання полягає в цілеспрямованому здійсненні цього виду запобіжної діяльності як функції, у зв'язку з елементами кримінологічної системи, у неухильному виконанні команд управляючого механізму системи, у виборі лінії поведінки відповідно до стану об'єкта запобіжного впливу [2, с. 63].

Розглядаючи систему спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням у сфері лісового фонду, варто

розглянути суб'єктів такої діяльності, основна роль серед яких належить Держекоінспекції, Держлісагенству, прокуратурі, а ключова – оперативним підрозділам Національної поліції (90 %) уповноваженими здійснювати превентивну та профілактичну діяльність, виявляти та припиняти правопорушення, встановлювати причини та умови, що сприяють вчиненню, вживати заходи до їх усунення [3].

Характерною рисою запобіжної діяльності поліції є, як зазначається в науковій літературі, її комплексний характер, що виявляється в таких аспектах [4, с. 15–16]:

– Національна поліція України, на відміну від інших суб'єктів запобіжної діяльності, впливає на дуже широке коло об'єктів профілактики; посідають одне з чільних місць у системі суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, що виявляється в тісній взаємодії з усіма суб'єктами, у наданні інформації про стан оперативної обстановки, про виявлені причини й умови правопорушень, про осіб, які потребують індивідуального профілактичного впливу, у наданні методичної та практичної допомоги у проведенні запобіжних заходів;

– працівники Національної поліції України не тільки самі виявляють і ліквідують причини й умови правопорушень, а й у встановлених законом випадках і порядку висувають перед іншими суб'єктам запобіжної діяльності вимоги щодо виконання покладених на них функцій у цій сфері;

– працівники Національної поліції України здійснюють запобіжну діяльність на всіх рівнях, у всіх видах і формах, використовуючи при цьому широкий арсенал найрізноманітніших методів і засобів як гласних, так й оперативних;

– до органів і підрозділів Національної поліції України входять служби й підрозділи, головне призначення яких полягає в реалізації запобіжних функцій.

Так, оперативні підрозділи Національної поліції здійснюють заходи з виявлення та профілактики кримінальних правопорушень у сфері лісового фонду. Місця вчинення кримінальних правопорушень у сфері лісового фонду різноманітні, що обумовлено особливостями механізмів їх вчинення, а також сприяння незаконній діяльності з метою її належного функціонування. До таких сфер пошуку відноситься:

- ✓ лісові господарства;
- ✓ місцеві органи лісової охорони та органи Держекоінспекції, Держлісагенства, де здійснюється отримання інформації про факти незаконної порубки лісу, розміри пошкодженої

ділянки, де здійснюється таке вирубування, а також напрями перевезення та збуту, осіб, які беруть у цьому участь.

- ✓ державні та недержавні підприємства, які легально здійснюють порубку лісу, його перевезення, зберігання та збут, які в силу своєї діяльності мають інформацію про факти незаконних дій на ввірених ділянках території та осіб, які цьому сприяють тощо;
- ✓ Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру, яка отримує інформацію про законність правових підстав відведення земельних ділянок для здійснення порубки лісу;
- ✓ Державна прикордонна служба України, що отримує інформацію про перевезення, збут лісу, осіб, які причетні до цього, та транспортні засоби, на яких перевозиться ліс.

Національна поліція України та її оперативні підрозділи, які спрямовують кримінологічну діяльність на профілактику, відвернення та припинення злочинних проявів у сфері лісового фонду з урахуванням таких оперативно значущих ситуацій:

1) кримінальні протиправні процеси, що відбуваються на території лісового господарства, системною непокорою місцевого населення заходам запобігання незаконній порубці, перевезенню, зберіганню, збуту лісу, розподіл сфер впливу на місцях рубок (64 %);

2) недопущення з боку осіб, які перебувають на території обслуговування кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконною порубкою лісу, витоку необхідної оперативної інформації, яка дозволяє запобігати кримінальному правопорушенню на першопочаткових етапах, забезпечення законності та вжиття ефективних заходів щодо порушників закону (36 %).

У таких ситуаціях вживаються спеціально-кримінологічні заходи, а саме:

розшукові (виявлення осіб, неконтрольованих приватних пилорам та фактів, що становлять інтерес; впровадження та постійне здійснення аеророзвідки (зокрема, за допомогою квадрокоптерів) з метою виявлення масивів незаконних рубок, документування таких проявів і постійної інформованості про дійсний стан обстановки у лісовому господарстві; перекриття каналів транспортування і збуту викраденого);

перевірочні (у найбільших лісових господарствах на постійній основі запровадження мобільних груп (НПУ – Держлісохорона) з метою виявлення протиправних дій у лісовому фонду; створення стаціонарних оперативних постів (засідок) у найбільш вірогідних місцях перевезення, зберігання, збуту лісу, який буде наділений необхідними силами та засобами, спроможними на недопущення та припинення протиправних дій);

інформаційні (збирання з різних джерел та аналіз інформації щодо криміногенної ситуації в лісовому районі, області; припинення злочинної діяльності осіб (їх груп) відповідного спрямування, недопущенні завершення задуманих, підготовлюваних та розпочатих злочинів з одночасним ужиттям комплексу процесуальних заходів щодо притягнення правопорушників до відповідальності; моніторинг, вивчення, аналіз та узагальнення ефективності запобіжних заходів).

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Поняття і зміст спеціально-кримінологічного запобігання злочинам. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2 (13). С. 98–108.

[2]. Кримінологія: навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ: Атіка, 2009. 312 с.

[3]. Ткаченко О. В. Кримінально-правові та кримінологічні заходи запобігання незаконній порубці або незаконному перевезенню, зберіганню, збуту лісу в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». Маріуполь, 2021. 20 с.

[4]. Поліцейська діяльність : підручник / С. С. Вітвіцький, В. С. Тулінов, О. М. Мердова та ін.; за заг. ред. проф. С. С. Вітвіцького. Київ : ВД Дакор, 2021. 372 с.

Готін Олександр Миколайович,
кандидат юридичних наук

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНЦІЇ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ – СУБ'ЄКТІВ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ КОРУПЦІЙНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Протидія корупції взагалі та кримінальним корупційним правопорушенням зокрема може бути ефективною лише за умов існування функціонування взаємопов’язаних суб’єктів, кожний з яких виконує чітку функцію у системі протидії. Попередня державна система була спрямована не на запобігання корупції, усунення її чинників, а передбачала скоріш боротьбу з її окремим проявами, ґрунтувалася на репресивних методах. Тобто, процес протидії полягав у виявленні факту вчинюваного або вже вчиненого службового злочину і реалізації максимально жорсткого покарання. З врахуванням необхідності реалізації такого принципу система протидії включала у себе Антикорупційне бюро ГУБОЗ МВС України), яке протидіяло

корупційним правопорушенням у системі правоохоронних органів; органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; контролюючих органів; судових органів, пенітенціарної служби та в адвокатурі), підрозділи, які протидіяли як економічній злочинності, так і злочинам у сфері службової діяльності (які також мали право складати протоколи про вчинення адміністративних корупційних правопорушень), підрозділи захисту економіки МВС України (які декілька разів змінювали свою назву, але за суттю залишалися економічною поліцією). У складі СБУ функціонувало Головне управління боротьби з корупцією та організованою злочинністю (яке практично забезпечувало протидію корупції високопосадовців та правоохоронців). З боку виконавчої гілки влади контроль за протидією корупції номінально забезпечував Координаційний комітет по боротьбі з корупцією та організованою злочинністю, хоча реальну координацію саме стосовно протидії корупції забезпечувала прокуратура, оскільки саме її слідчі здійснювали розслідування значної частини службових злочинів, а також до її функцій відносився нагляд за оперативно-розшуковою діяльністю органів дізнання (до яких у той період були віднесені всі оперативні підрозділи правоохоронних органів), як здійснювали оперативний пошук ознак корупції та документували дії осіб, які вчинювали злочини у сфері службової діяльності (які практично тоді асоціювалися з корупцією).

Поступово держава прийшла до висновку, що шляхом виявлення, документування окремих фактів злочинів у сфері службової діяльності неможливо подолати корупцію, яка за змістом була набагато ширше та містила такі дії, які неможливо було зафіксувати та довести у межах кримінальних або оперативно-розшукових справ. Правоохоронні органи не мали змоги вплинути на чинники та умови корупції репресивними методами, сконцентрувавши свої зусилля практично на її окремих проявах, наслідках протиріч та прогалини у системі державного управління.

Держава, рухаючись по шляху демократичного розвитку, прийшла до розуміння необхідності розділити повноваження щодо протидії корупції між різними суб'єктами, а також «забрати» такі повноваження у суб'єктів, яким така діяльність була не притаманна. Слід зазначити, що відбувалася не лише зміна системи протидії корупції – паралельно здійснювався кардинальний «злам» всієї системи правоохоронних органів, який суттєво змінював як суб’єктів, які мали функцію виявлення, досудового розслідування корупційним кримінальним правопорушенням так і їх компетенцію, наприклад, органи прокуратури були позбавлені функції проведення досудового

розслідування (у рамках якого слідчі прокуратури раніш розслідували корупційні злочини, вчинені працівниками правоохоронних органів та суддями), а функція протидії кримінальним корупційним правопорушенням віднесена наразі до функцій правоохоронних органів, які раніше взагалі не існували навіть у вигляді правоохоронних органів з аналогічним функціями (Національне антикорупційне бюро України, Державне бюро розслідувань).

Розподіл компетенції між зазначеними суб'єктами здійснюється за формальними ознаками як самого правопорушення так і суб'єкта, який це правопорушення вчинює, внаслідок чого у процесі розподілу використовуються норми як кримінального так і кримінального процесуального кодексів України. Зокрема, відповідно примітки до ст. 45 КК України до корупційних кримінальних правопорушень віднесено кримінальні правопорушення передбачені ст. 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені ст. 210, 354, 364, 364^{-1}, 365^{-2}, 368-369^{2}, кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366^{-2}, 366^{-3} КК України [1].

Ст. 216 КПК України (Підслідність) відносить компетенцію досудового розслідування зазначених кримінальних правопорушень до слідчих підрозділів правоохоронних органів, що у свою чергу обумовлює участь у їх виявленні та подальшому оперативному супроводженні розслідування також і оперативні підрозділи цих правоохоронних органів (або поєднання цих функцій у підрозділах детективів) [2].

Слідчі органів НП України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, крім тих, які віднесені до підслідності інших органів досудового розслідування [2]

Слідчі органи безпеки здійснюють досудове розслідування, і якщо під час розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 328, 329, 422 КК України, будуть встановлені кримінальні правопорушення, передбачені статтею 364 КК України, вчинені особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, або іншою особою, якщо вони пов'язані із кримінальними правопорушеннями, вчиненими особою, щодо якої здійснюється досудове розслідування, вони розслідуються слідчими органів безпеки [2].

Детективи органів БЕБ України здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 191 (якщо предметом кримінального правопорушення є бюджетне

відшкодування) та 364 КК України, за умови що розмір предмета такого кримінального правопорушення або завданої ним шкоди становить від п'ятисот до двох тисяч розмірів прожиткового мінімуму[2]

НАБУ спеціально створене для протидії корупції у вищих органах влади, внаслідок чого детективи НАБУ здійснюють досудове розслідування кримінальних правопорушень, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 354 (стосовно працівників юридичних осіб публічного права), 364, 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369, 369-2, 410 КК України. І хоча НАБУ має повноваження щодо протидії корупційним кримінальним правопорушенням, але його повноваження обмежуються чітким переліком суб'єктів цих правопорушень [2].

Що стосується ДБР, то до його підслідності віднесено як конкретні кримінальні правопорушення (військові кримінальні правопорушення, у тому числі і корупційні), так і кримінальні правопорушення, але за умови вчинення їх особами, що займають певні посади, визначені у ч. 4 ст. 216 КПК України [2].

Тому, з метою уникнення дублювання повноважень у протидії корупційній злочинності високопосадовців – законодавець виокремив підслідність, віднісши кримінальні правопорушення, що вчинюються суддями та працівниками правоохоронних органів – до компетенції органів досудового розслідування ДБР. ДБР здійснює досудове розслідування за всіма кримінальними правопорушеннями, що вчинюються зазначеними суб'єктами, у тому числі і корупційним кримінальним правопорушенням, але наприклад судді як суб'єкти вчинення окремих корупційних кримінальних правопорушень (наприклад, отримання неправомірної вигоди) – віднесені до об'єктів досудового розслідування НАБУ, а у випадку вчинення ним інших кримінальних правопорушень – до компетенції ДБР. Тобто, визначена у ст. 216 КПК України підслідність створює певний дисбаланс, відповідно якої не завжди наприклад судді не є об'єктом зацікавленості ДБР саме у частині вчення корупційних кримінальних правопорушень, оскільки частина з них віднесена до підслідності НАБУ.

Так само не всі корупційні кримінальні правопорушення вчинені працівниками НАБУ віднесені до підслідності ДБР, оскільки частина з них розслідуються детективами підрозділу внутрішнього контролю НАБУ. Що показово – оперативну роботу (зокрема виявлення фактів одержання неправомірної вигоди) що до працівників ДБР можуть проводити як працівники Управління внутрішнього контролю ДБР, так і детективи НАБУ в межах своєї компетенції, тобто виходить, що виявлення фактів корупційних кримінальних

правопорушень працівниками ДБР здійснюють детективи НАБУ (частково), а фактів корупційних кримінальних правопорушень працівниками НАБУ – здійснюють оперативні працівники ДБР.

Тобто, кардинальні зміни у системі протидії корупції обумовили і вибудовування нової державної запобігання та протидії корупції та її підсистеми – системи правоохоронних органів, до функцій яких віднесено виявлення осіб, які вчинюють (або готуються до вчинення) кримінальних корупційних правопорушень (оперативно-розшукова діяльність) та досудове розслідування вчинених кримінальних корупційних правопорушень, до якої входять ряд правоохоронних органів, що складаються з ряду підрозділів різних рівнів і являють собою специфічну й динамічну систему, що спрямована на протидію конкретним проявам корупції – кримінальним корупційним правопорушенням.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України від 5 квіт. 2001 р. Відомості Верховної Ради України. 2001. №25-26. Ст.131.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квітня 2012 року. *Голос України*. 2012. № 90-91 від 19.05.2012.

Наукове видання

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ АНТИКОРУПЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В МІЖНАРОДНОМУ ВИМІРІ

Матеріали
VIII Міжнародної науково-практичної конференції
(Київ, 7–8 грудня 2023 року)

Відповідальний упорядник – *Віктор КОРОЛЬЧУК*
Комп'ютерна верстка *Яни ШУМКО*

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції
Дк № 4155 від 13.09.2011.
Підписано до друку 06.12.2023. Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Обл.-вид. арк. 18,5. Ум. друк. арк. 17,2.
Тираж 35 прим.